

СКОНУВАВ

ЧЕКІРДА

Андрій
Миронюк

kavkaz.ua

СКІФ

ЗЕЛЕНА
• ПЕС •

Київ - 2004

УДК 821.161.2-312.4
ББК 84.4 УКР6-44
М 64

М64 МИРОНЮК Андрій
kavkaz.ua: Роман. — К.: Джерела М, 2004. — 288 с.
ISBN 966-7831-96-5

Так, вони проливали свою кров за Чечню. Так, вони воювали в Абхазії. А ще вони гинули в Придністров'ї. Ні, їх ніхто не примушував. Ні, вони були там не заради грошей. А чому? Найкраще запитати у них самих. Адже кожен має право розпоряджатися власним життям і здоров'ям.

Можливо, відповідь на це питання ви знайдете у книзі, яку тримаєте в руках. Це не документальні замальовки, а повноцінний художній твір, проте все написане в книзі – правда. Тому що автор сам був там, в Чечні та Абхазії. Він вбивав ворогів і його вбивали. Деякі епізоди вас шокують. Деякі можуть навіть обурити, бо автор не прикрашає своїх героїв і не творить міфів. Він пише про те, що бачив, а бачив багато.

Попри любов українських авторів до пейзажів, тут ви не знайдете описів природи. Хіба що людської природи, а точніше, тої її частини, яка не дуже далеко відійшла від звірячої. Бо на війні – як на війні.

ББК 84.4 УКР6-44

© А. Миронюк, 2004
© ТОВ «Джерела М»,
художнє оформлення,
оригінал-макет, виключна
ліцензія на видання, 2004

ISBN 966-7831-96-5

kavkaz.ua

Ви ніколи не зрозумієте, що в
головах у цих людей, а якщо
зрозумієте – не повірите.
Дмитро Корчицький

ВДОМА

1

Досить. Світ дістав. Я більше не можу. Мені все набридло. Брехня, постійна робота, за яку не платять, чиясь любов чи нелюбов. Мої нерви не витримують цього. Постійно зриваюся. Почав бухати. По-серйозному. Спроба жити нормальним, у розумінні батьків, життям завершилася провалом. Не для мене воно. Я вже другий рік живу спогадами. Згадую, як останній раз тікав. Ледь ноги виніс, але то було життя. А це? Гнилизна. Як набридло. І дивно. Там хотілося додому. Вдома – хочеться туди.

Чекаю, коли мене викличуть. Чекаю уже котрий місяць. Чого вони чекають? Я вже досить відпочив від останньої справи. Переводжу себе. Невже про мене забули? “Та кому ти потрібен? Використали й кинули”, – дістає внутрішній голос. Важко почуватися використаним. Невже й справді так. Не може бути. “А чому?” – внутрішній голос невблаганний. Чорт...

Постійно чекаю. Чекаю якогось маяка від них, а вони не маякують. Не можу більше. Постійно розпитую дружину й батьків, чи не дзвонив мені хто, і, почувши негативну відповідь, знову йду в нікуди.

Комбате, я втомився, забери мене звідси! Я згоден їхати куди завгодно. Хоч на Північний полюс, хоч на Берег Слонової Кістки. Маякни. Я прошу тебе. Пропаду ж тут.

Коли надії вже пропали, він маякнув. Як завжди, із скорпризом.

2

Чергова сварка. Взагалі, не люблю бити жінок, але цього разу зірвався. Якось прочитав в однієї розумної

людини: “Коли запитують про моє ставлення до чоловіків, що вдарили жінку, мені хочеться послати співрозмовника до тих жінок, щоб кожен довідався, як думати про самого себе”. Правильно. Вислів мені дуже сподобався. Але розмова не про це. Що їй ще треба? Хто вона взагалі така? Буде ще умови мені ставити. Терпіти цього не можу. Все одно буде так, як я сказав, або не буде взагалі. Постійно шукає привід посваритися, а прожили ж – взагалі нічого. Піду пройдуся. Ех. Для таких, як я, шукати щастя у сім’ї — справа задалегідь програна.

Виходжу на кухню. Вона плаче в кімнаті. Як будь-яка жінка — непогана акторка. Удару ж майже не було. Не подумайте, що я бузувір. Мене важко вивести з себе, і це не лише моя думка, так говорять усі, хто хоч раз зі мною зустрічався. А їй це вдається майже постійно. Сиджу, кую. Ні. Так я не заспокоюсь. Треба піти провітритися. Накидаю куртку й виходжу в передпокій.

– Ти куди?

Нормальна біда? Наче їй це цікаво. Але на запитання треба відповідати.

– Поки не знаю. Піду провітрюся.

– На вулиці холодно. Одягнися.

Щось не зовсім зрозуміло. Після слів: “Навіщо ти мені потрібен?” і “Чому я взагалі за тебе вийшла?”. Це щось нове, але не вір жіночим словам. Вони, як правило, нещирі.

– Нічого. Зліший буду.

– Куди вже зліший.

– Та пішла ти...

Виходжу на майданчик. Хотів сьогодні побути вдома. Ну його. Відчуваю, настав час розлучатися. Користі від цього шлюбу нуль. Та й чого можна було чекати. Куди піти? У шинок, куди ж іще. Там вирішуються всі проблеми. Чорт мене второпав одружитися. Гарзд. Це теж потрібно пройти. Аби зрозуміти, що

нічого хорошого в цьому немає. Говорили ж мені. Не вірив. Тепер буду знати.

Повільно спускаюся сходами. У шинок, це зрозуміло, але в який? Зараз вони на кожному розі стоять. Напевно, піду в "Івась", там хоч когось із друзів зустріти можна. На третьому поверсі почулися кроки. Цікаво. Ступати намагаюся все тихіше. Прокинувся давно забутий інстинкт.

Володя. Я його не бачив сто років. Що він тут робить? Треба довідатися. Немає нічого простішого, запитаю:

– Володя?! Привіт.

Він на мить отетерів, але швидко отямився.

– Привіт.

– Ти що тут робиш?

– Тебе шукаю.

Тут уже отетерів я. Якесь дивне передчуття прослизнуло в мозку.

– Я живу поверхом вище.

– Переплутав.

Володя подивився мені в очі, наче хотів щось запитати.

– Поговорити треба.

3

Поговорити, звичайно, треба. Я йому багато чого хотів сказати. Але гаразд. Образи забуто. Вони не варті витраченого часу. Якщо йому є що сказати, то хай говорить.

– Вов, тільки ти вибач, у квартиру запросити не можу. Сам відтіля пішов.

– Що, назавжди?

– Поки ні, але, напевно, за цим діло не стане.

– Добре. Це твої проблеми. Куди підемо?

– Я думав у "Івась".

– Можна й туди.

Від мене це недалеко. Йдемо мовчки. Він обмірковує, що мені сказати. Я цілком занурений у свою проблему. Хоча це і не проблема. Розлучуся — і все. Заходимо все-рину. Після звільнення і до одруження я був тут частим гостем. Золотий час. Замовляю два пива й ще сто грамів собі, щоб заспокоїтися. Саме те, що треба. У барі народу небагато, тому замовлення принесли швидко. Сотку махнув одразу. Трохи заспокоївся.

– То що за справа?

Володя довго не наважувався. Він то дивився на мене, то кудись убік, то жадібно ковтав пиво. Невже так важко сказати? Бачу, справа серйозна. Але я залізно з бандитизмом зав'язав, тож тепер і не проси.

– Ти як щодо поїздки?

– Куди?

– Туди.

– А країна?

Він назвав. Господи. І це треба було так довго зважуватися. Ні. Він точно не психолог. Я чекаю цього вже цілу вічність, а він ще й соромиться. Так! Так! Звичайно! І завжди так! Я майже злетів. Уже парив над цим світом, і він мені не укаа. Я роблю, що хочу, коли хочу і де хочу.

– Ти чому так довго наважувався?

– Ну, не знаю. Ти щойно одружився.

– Припини. Це не проблема. Коли про щось згодом і пошкодую, то в цьому винен буду тільки я.

– Не розумію тебе.

– Мене багато хто не розуміє. Це не привід засмучуватись.

– А що – привід?

– Не знаю.

Володя пішов. Настрій мій значно поліпшився. Я знову потраплю туди. Туди, де моє місце. Я не знайшов себе в мирному житті. А там усе по-іншому. Там смерть, біль, страждання, ризик і все, що потрібно нормальній,

сучасній людині. Там звичайна чоловіча дружба. Там усе, чого хоче моя душа. Таке повідомлення – привід для свята. Гроші є. Біс із ним, не потраплять вони в мою напіврозвалену сім'ю. Та й не варто їх туди нести. Нап'юся за старою звичкою.

Так і зробив.

ДОРОГА

1

Київ зустрів, як завжди, страшним гаміром. Людині, яка приїжджає з провінції, якийсь час важко звикнути до суєти великого міста. Зустріч з потрібними людьми, інструктаж та інші дріб'язки не зайняли багато часу, того ж дня я був на вокзалі. У мене квиток і гроші на дорогу. Попереду три дні шляху, а далі... Далі подивимось. Я так багато їздив з дому, що якихось особливих відчуттів це вже не викликало, а коли щось і було, то не надавав цьому значення. Усі мої думки були вже там – у горах.

Потяг рушив. Сиджу біля вікна й спостерігаю пейзажі, що минають. Сиджу без усяких роздумів. Просто дивлюсь у вікно. Не пам'ятаю, скільки пройшло часу. Почало сутеніти. Виходжу в тамбур перекурити. Там багато народу. Усі про щось розмовляють, обмінюються враженнями. Іншим разом послухав би про що говорять, а зараз не до цього. Я в нірвані. Наче не існую в цій площині. Я не тут. А де? Чорт його знає.

Ніч. Спати не хочеться. Так само сиджу й дивлюсь у вікно. Добре, що в мене нижня полиця й ніхто не заважає. Скоро доїдемо до кордону. Чи ні. Нескоро. Хіба що вранці. Сон зморив якимось непомітно.

Кордон. Одразу якийсь пошвавлення у вагоні. Люди про щось розмовляють, хтось лається. Суєта. Ого! Потягло на філософію.

– Ваші документи.

Я й не помітив, як підійшов митник. Даю йому паспорт.

– Відкіля й куди їдете?

– З Києва у Владикавказ.

Він уважно розглядав мій паспорт, потім мене. А що мені... Контрабанди не везу, у розшуку не значуся, тож відпускаяй, начальник, тебе робота чекає.

– З якою метою?

Цікаво. Форма митника, а питання... Втім, може, так і треба.

– До родичів.

Він знову уважно подивився на мене, потім на паспорт.

– Щасливої дороги.

Нарешті. А все ж якийсь внутрішній напруження в мене було. Здавалося б, чому? Схоже, і він це відчув. Ще якийсь час стоїмо. Ось потяг рушив. Уже Росія. "Матушка Рассея". Не смішно.

2

Насправді я не їхав у Владикавказ. Може, це й гарне місто, але подивлюся його наступного разу. У мене були інші плани.

Виходжу на одному з вокзалів. Мені тут робити пересадку. Курс – квиткові каси. Ага. Не вгадав ти, хлопче.

– Молодий чоловіче, ваші документи.

Я так і знав. Як це з моїм фейсом менти пройдуть повз. Знову та ж процедура, що й з митником. Швиденько вигадати, куди їду. Владикавказ не піде, з цього потяга я тільки-но вийшов. Є. Придумав.

– Куди їдемо?

– У Тбілісі.

Він оглянув мою, явно не респектабельну, зовнішність, потім подивився на напарника, кивнули один одному.

– Бери свої шмотки, і пішли з нами.

Ну от я і вляпався. Доводь тепер, що не верблюд. Грошей вони з мене не здеруть, це і так зрозуміло, а от якщо на нас якась наводка... Це вже гірше. Але... У мене нема до чого причепитися. Зупинилися під сходами, подалі від людей.

– Так з якою метою ідеш у Тбілісі?

– До сестри.

Тупішої відповіді я від себе й очікувати не міг. Це вирвалося якось само собою. Вони теж якусь мить не знали, що сказати.

– Щось ти не дуже схожий на грузина.

– Так я й не грузин.

– А що твоя сестра там робить?

– Вона заміж за грузина вийшла. Він служив у нашому місті.

– Ясно. Так чого ти до неї ідеш?

Цікаве запитання.

– Розумієте. Я нещодавно одружився. От сестра подзвонила, запросила в гості й сказала, що подарунок віддасть.

Вони знову презирнулися. Явно мої слова здалися їм не надто переконливими. Звичайно, я б і сам не повірив у цю розповідь.

– Вона що, поштою не могла передати?

– Ну, ви самі знаєте, як зараз пошта працює.

– Добре. Що везеш?

– Та так. Речі різні.

– Показуй.

Почався огляд. Вони перерили всю сумку й не знайшли там нічого цікавого для себе. Потім взялися шмонати мене. Взагалі обшук сам по собі – це принизлива процедура, але що зробиш. У кишені куртки один із ментів знайшов армійський десантний жетон. На ньому був зображений череп у блакитному береті, а знизу напис: “ДВІЧІ НЕ ВМРЕШ”.

– Це що таке?

Він його крутив у руках і дивився на мене поглядом, який не провіщав нічого гарного.

– Так ти, братухо, найманець.

От я й приїхав. У підсвідомості з’являються райдужні картини російської в’язниці. Я не побачив, як другий зайшов з боку. Короткий удар з справа, і моя зустріч з бетоною підлогою вокзалу. Відчуття малоприємні, скажу я вам.

– Та який я найманець. Це армійський медальйон. Ще з армії залишився.

– З якої армії?

– Нашої. Української.

– Де служив?

– У Белградській дивізії.

Я піднімаюся з підлоги. Голова гуде, хлопець знав, як треба бити. Звичайно, практика велика.

– Війська, запитую, які?

Він перейшов на крик. Це вже дуже погано.

– Десантні.

Вони розсміялися. Сміялися довго. Потім один відкрив мій гаманець.

– Матір Божа.

– Що там?

– Бакси.

– Так. Це вже серйозно. Валютою спекулюєш, землячок? Знаю я таких земляків.

– Це гроші на дорогу.

– А де квитанція?

– У нас, в Україні, немає таких законів. Тому квитанції ніколи не беру.

– Незнання законів не звільняє від відповідальності.

Вони ще довго пудрили мені мізки. Але вже з меншою цікавістю. Усе ж з десятима доларами довелося

попрощатися. Відпустили. Хоч і пройшло все більш-менш нормально, але неприємний осад залишився. Так завжди буває після зустрічі з охоронцями порядку. Найцікавіше, що вони скрізь однакові. А бачив я їх у багатьох країнах колишнього Союзу.

Купив квиток. Потяг не довелося довго чекати. Їхати вісім годин. Спілкування з ментами трохи втомило, тому заснув швидко.

Їхати до місця, зазначеного у квитку, не входило в мої плани. Це велике місто, і там можуть виникнути ускладнення. Спрацював внутрішній будильник, і я прокинувся. Якийсь полустанок. На ньому й зійшов.

На пероні народу було небагато. В основному таксисти.
– Кому на Тбілісі?

Почув майже над вухом. Поруч стояв невисокий кавказець у шкіряній куртці.

- А ти везеш?
- Навіщо б я запитував?
- Скільки?
- Двадцять баксів.
- Добре. Де машина?

Кавказець провів мене до машини, а сам пішов шукати ще клієнтів. Я обійшов вокзал, озирнувся, ментів не побачив. Начебто все гаразд.

Прийшов таксист і ще трое чоловік. Ми поїхали. Як це не дивно, але я відчув себе в безпеці й заснув.

Прокинувся від того, що машина зупинилася. Ми стояли на блокпосту біля Цхинвала. Солдат-миротворець тільки зазирнув у машину, стрільнув цигарку й, не перевіряючи документів, пропустив. Так само було й на виїзді. На кордоні з Грузією нас навіть не зупиняли.

Видно було, що тут не так давно була війна. Просто у цих краях вона згасає дуже довго. Хоча останні великі бої були п'ять років тому. Зараз же так, внутрішні розбірки. Уздовж дороги завмерла різна техніка. Де розби-

та, де ціла. Мабуть, кинута чи просто стоїть про всяк випадок. Навколо гори. Краса. Мимоволі захоплюєшся цим пейзажем.

Прибули в Тбілісі. Таксист підвіз мене до потрібного місця, тому що міста я не знав. Передзвонив. Сказали чекати на тому місці, де знаходжусь.

Приїхали через годину. Комбат і Бух. Великої радості від зустрічі не було. Принаймні зовні ми її не вказували.

– Ну, як у вас?

Бух і комбат презирнулись.

– Та як тобі сказати. Зібрали зграю дезертирів і мародерів. Щовечора п'янки, ширка. Зброї не видали. Тільки нам з Бухом один пістолет на двох. Ми з ним у туалет ходимо. Бо щойно стемніє, чути погрози на адресу золотопогонників.

– О. Я, здається, потрапив у потрібну компанію.

Далі їхали мовчки. Розглядав місцевість. Зараз усе здавалося цікавим.

На базі я побачив зовсім іншу картину. Відмінна казарма. На тумбочці вартовий у повній формі. Як і повинно бути в армії. Стало зрозуміло, що потрапив у військовий підрозділ, а не в банду дезертирів і мародерів. Це радує.

ПІДГОТОВКА

1

Колектив підібрався нормальний. Багатьох я знав ще по минулих своїх поїздках. Були, щоправда, й нові. Навчання вже почалося. Я трохи запізнівся, але це не привід для розслаблення. Тож довелося включитися в підготовку на повну силу.

П'ятнадцять по шостій. Мій перший день на базі. Підйом через п'ятнадцять хвилин. Уже не сплю. Як колись. Давно забуті відчуття. Чую, як розмірено ходять вартовий уздовж кімнати. Напевно, щохвилини поглядає на годинник. Скільки залишилося до підйому? У ці хвилини сон особливо солодкий, і вставати ох як не хочеться. Чую як стихли його кроки. Рахує секунди. Зараз гаркне: "Підйом"!

– ПІДЙОМ!

Як куля зриваюся з ліжка й швидко починаю вдягатися. Те саме роблять і понад два десятки моїх товаришів по зброї. На вихід. Усі шикуються на плацу. Рівняння на останнього. Сержант-інструктор уже в дверях із секундоміром. Кожні десять секунд загрожують додатковим кілометром ранкової пробіжки. Спізнилися усього на двадцять. Ну що ж, приплюсуй до трьох ще два і вийде п'ять.

Усі вишикувались. Підходить сержант з усмішкою.

– Уже краще, добродію, але в потрібні півтори хвилини не вкладаємося. Будемо тренуватись. Від себе додаю ще кілометр. Б-і-г-о-м марш!

Найдобрішої душі людина. Ну що ж, шість так шість.

– Раз! Раз! Раз, два, три! Ногу тримати. Ви бігаєте, як череда равликів. Швидше! Швидше! Тримати ногу.

І так далі. Дорога, по якій ми бігли, рясніла підйомами й спусками. Пересічена місцевість. Приємного мало. До кінця кросу багато хто вже ледь пересував ноги. Але це тільки розминка. Далі пішли вправ.

2

Есінами* в нас були американські рейнджери. Вони готували нас за своєю програмою. Комплекс вправ

* Есін – сержант-інструктор

начебто найпростіший, але коли це повторюється незліченну кількість разів... Кому це треба й хто це витримає?

На сніданок ми ледве пленталися. Далі теоретичні заняття з медицини. Потім тактика. Марші не менше десяти кілометрів. Уже не по дорозі, а по горах. Поділ на групи й відпрацьовування знаків. Привал. Скинувши із себе РД*, падаю на землю. Про цигарки навіть не думаю. На появу Ніко, старшого інструктора, ніхто не реагує.

– Ну, як настрої?

– Спасибі, гарний.

– Гарний?!

Він задумався. Цікаво, яку капость він ще вигідає. Взагалі-то підходить час обіду. А якщо? Ні, тільки не це. Це ж проти всяких правил.

– Гарний – це погано. У мене для вас дві новини: одна – гарна, друга – погана. З якої почнемо?

Загальна зневіра захопила наші ряди.

– Давайте з гарної.

– Обід переноситься на вечір.

– А яка ж тоді погана?

– Набирайте землі в РД, нас чекає ще п'ятнадцять кілометрів.

– По карті?

– Звичайно.

П'ятнадцять по карті. Це кілометрів сорок по горах. Застрельте мене живим. Це ж треба. Таке придумати. Щоб так знущатися з людей, треба мати талант. Думаю-чи про це, набиваю ранець землею.

– Закінчили?

Загальне мовчання.

– Мовчання – знак згоди.

Вишикувались.

* РД – ранець десантника.

Він сумлінно перевіряв кожен наплічник на вагу. Хто недостарався, тому досипали землю. Тож найхитріші поплатилися.

– Закінчили. За мною б-і-г-о-м марш.

Не рвися, моє серце, в нас ще все попереду. Я ледь не втратив тями наприкінці другого кілометра. Мене врятувала команда: “Кроком”.

Увечері, коли вже було темно, прийшли на базу. Враження від першого дня паскудні. Якщо так продовжуватиметься три тижні, я, напевно, умру. Але я помігився у своїх розрахунках, далі було ще гірше.

3

День п'ятий. Постійні тренування на витривалість не проходять без користі. Уже до кінця кожного маршкідка все менше доводиться нести тіла втомлених. Вірніше, навіть “померлих”. Тому що користі від них після цього жодної. Єсіни щоразу стають все винахідливішими. Їхня вигадливість, схоже, не має меж. Але ми витримуємо. Ніколи не думав, що мій пропитий і прокурений організм на таке здатний.

Човниковий біг. На максимальній швидкості ривок і різке гальмування, те саме й у зворотний бік. Довжина дистанції – десять метрів. Іду на сороковий ривок. Мені немає чим дихати. Тіло не моє. Я вже не я. Поруч вималював молодший інструктор Бінго.

– Швидше! Швидше Ще швидше! Удвічі швидше!

Хочеться зупинитися, послати все до біса, але я цього не зроблю. Мене насильно сюди ніхто не тягнув. Любиш говорити, що подобається знущатися із себе, – знущайся насправді. Ривок. Ще ривок. І ще раз. Це останній. Ні. Можу ще. Увійшов у раж. Ще один. Працюємо на виснаження. Ще раз. Перечіплююся, падаю.

Піднятися не можу. З великим зусиллям піднімаюся на одне коліно.

– Встати. Чого розлігся? Може, тебе ще й пожаліти? Бігцем до поперечки. Наступний на вихідну.

Біжу до поперечки. Звичайно, бігом це назвати не можна. Біля поперечки чекає третій інструктор – Звіад.

– Давай. Чого тягнешся. Пішов. Ти можеш. Я знаю.

Стрибаю. Чіпляюся руками за залізну трубу турніка. Раз! Два! Три! Все. Більше не можу. Працюю. Поїхали. З останніх сил можна зробити ще п'ять разів. Так говорив мій тренер. Шість! Сім! Дерев'яні м'язи відмовляються слухати. Дев'ять! Останній раз. Десять. Ху. Досить.

– Ти що, тут умерти здумав? Два кола по стадіону – і на плац, шикуватись.

Два кола. Чотириста метрів. Не зупинятися. Зупинишся і далі не зможеш. Вибігаю на плац. У строю вже п'ять чоловік. Усі такі ж втомлені, як і я.

– Як самопочуття?

Череп. Теж стоїть у стійці “палестинець, що тікає”.

– Вгадай із трьох разів.

– Ще раз зможеш так само?

Ще раз. Це кошмар. Н-і-і-і, не відмовлюся.

– Ти знаєш, я від природи – мазохіст.

– Чесно?

– Жартую.

– Он ще біжать доходяги.

До плацу бігло ще шестеро наших.

– Фізкультпривіт.

– А не пішов би ти...

– Куди?

– В їдальню.

Посипалися жарти щодо їдальні. Потім вони плавно перейшли в анекдоти. Сміх стояв над плацом...

– Смієтесь?

Звідкись виник Ніко. Швидко пройшовся вздовж строю.

– Добре. У ідальню б-і-г-о-м марш.

Ну це вже зовсім дурниця. Що буде далі? Адже тільки обід. Ще шість годин чистого часу. Тренувального. Нам його ніхто не подарує.

Після обіду куримо. Це час, який можна використувати для відпочинку. Крім відбою, звичайно. Але й він закінчується. Цікаво, що ж буде далі? З побоюванням поглядаємо у бік інструкторського будиночка. Коли з'явиться Ніко чи ще хтось з інструкторів. Вийшов Бінго.

– Ну що, добродії, ви зі мною?

– Аякже.

– Ну, годі дві хвилини на шикування зі зброєю й амуніцією. Продовжимо.

4

День десятий. Ми вже не такі, якими були по приїзді. Стали набагато сильнішими. З підготовки змінилося тільки те, що, крім основних вправ, з'явилися нічні виходи. Сьогодні – смуга перешкод. Вихід по дві людини. Проміжок – хвилина. Не вклався у норматив – три кілометри штрафних з додаванням по кілометру за кожні десять секунд. Я на вихідній. Повна мобілізація сил. Чекаю сигналу. Напарником іде Монах. У голові включився таймер. Сигнал інструктора: “Десятисекундна готовність”. Я готовий уже хвилини три як мінімум. Іде відлік. Рахую сам для себе. Хоча все одно запізнюся. Сигнал. Пішли. Трохи затримався на старті. Дурниця, нагоню. Монах попереду. Бар'єр. Стрибок. Чіпляюся руками за верхній край дерев'яного щита.

Ривок. Я зверху. Тепер униз. Приземлення. Вперед. Не гаятися. Темп. Темп. І ще раз темп. Збився зі швидкості – помер. Сходи. Звичайно, якщо їх так можна назвати. Стрибок. Виліз на одну. Друга. Третя. Знову вниз. Вгору – вниз, як на американських гірках. Дихалка збилася. Дурниця. Піднімаюся по “наклонці”. Градус ухилу постійно збільшується. Перехід на карниз. Швидше. Швидше. Обрив карнизів. Стрибаю. Ну, врятуй і збережи. Є. Далі. Знову обрив. Ширше. Ще стрибок. І цей етап пройдено. Ще трохи. Стрибок вниз. Далі. Стрімка стіна. Десять секунд на перешкоду. За нею вогневий рубіж. Руками за мотузку. Пішов. Майже не торкаючись ногами стіни. Поруч інструктор лупить з автомата. Напевно, холостими. Мотузка закінчується. Руками за край стіни. Вихід силоміць. Є. Я зверху. Бачу вогневий рубіж, перед ногами черга з автомата. Довгий перекид. Приготувати зброю. Глибокий вдих. Видих. Вдих. З'явилася мішень. Раз! Два!

– Влучив.

Збоку коментує інструктор. Друга. Раз! Два! Автомат звично смикається.

– Влучив.

Зараз найважча. Прицільну планку переводжу на “100”. Раз! Два! Три!

– Влучив.

Давай. Вперед. Не затримуйся.

Дистанція сто. Ривок. “Колючка”. Нирок. Повзу. Метрів двадцять. Чорт. Пішла жара. Над головою свистять кулі. Десь поруч вибух. Я його не бачу. Швидше до фінішу. Вихід. Бар'єр з колючого дроту. Немає часу підкладати дошку. Перемахую так. Рву шкіру на руках і одяг. Дрібниці. Рукоход. Пішов. Так можна вирости на пару сантиметрів. Стрибаю. В очах потемніло. Дихаю як загнаний кінь. Давай! Давай! Налягай на ноги. Попереду ще цікавіше. Канат. Виповз. Ледь-ледь. Вірвовочна

драбина. Добре. Водна перешкода. У розпалене тіло вп'ялися тисячі голок. Охолоджують вони її спеціально, чи що. Окоп. Граната на полиці. Кільце. Кидок. Вибух. На вихід. Бігцем. До фінішу кілометр. Зась. Ще лабіринт. Влітаю і пішов. Сюди. Вихід. От тепер тисяча метрів по прямій. Давай. Вовка ноги годують. Перетинаю фініш. Як риба, витягнута з води, ловлю ротом повітря.

– Не стій на місці.

Звіад. Цей знає, що радити. Не стояти, то й не стояти. Починаю бігати по колу, повільно відновлюючи подих.

– Підійдіть сюди.

– Що там у нас?

– Перший виконав, але не старався. Впритул. Два кілометри. Другий. Не виконав. Чотири. Час пішов. Бігом марш.

І пішли довгі кроки. Біжу, вірніше тягнуся. Обігнав Монаха. Він ще на стрільбищі затримався. Йому штрафну стометрівку підкинули. От тому й не вклався. Як це я в усе влучив. Самому цікаво. Перше коло позаду. Монах дуже відстав.

Четверте позаду.

Останнє. З жахом помічаю, що за мною спостерігає Ніко.

– Ти що, припух. Чому плетешся, як равлик. Останнє на повну.

От чорт, усе бачить. Пішов на ривок. Сили на нулі. “Завжди так здається”, – втішаю себе. Усе. Фініш. Суну до столу відзначатися. Назвав псевдо й зарахований час. Ніко довго розглядав мене.

– Погано старався. У тебе повинно бути краще. Завтра продовжимо.

...ля. Добре, що завтра, а то ще б придумав сьогодні, після всіх. Уночі.

– Чи ти хочеш сьогодні?

Усе, сказати я вже нічого не можу.

– Так хочеш чи ні?

Чого соромитись. Думаю, я повинен щось сказати.

– Ти німий чи так утомився?

– Ні. Я повний сил і щастя.

– Ну якщо повний сил, то чого тягти. На вихідну. Після всіх підеш.

На вихідній юрба все зменшувалась. На мою радість, не тільки я одержав повтор. Багато хто теж, виконавши норматив, пішли на повтор. Не намагайтеся показатися найдужчими, до вас тоді інші вимоги, щоб стали ще сильнішими.

Знову мій старт. Пішов. Голова не варить – повний автопілот. На фініші плюхнувся на землю.

– Встати. Ти що, вмерти тут вирішив. Давай піднімайся і ще два кола. Отямся.

Після двох кіл дійсно отямився.

– Ну от, набагато краще. На вечерю бігом марш.

Прощавай ще один день.

5

Останній день загальної підготовки. Спортивне свято. Воно так називалося в колишній Радянській Армії, а тепер у рідний – українській. Рейнджери вирішили не ламати традицій і влаштували нам його. Лише потім я зрозумів, навіщо воно було потрібне. Паралельно з нами проходив підготовку один із підрозділів місцевих бійців. Вони досить-таки довго знали один одного. Були спаяні не одним небезпечним завданням, а за нами закріпилася слава суперпрофі. Таку думку про нас створювали всі: інструктори, начальство, та й, в принципі, ми самі. Тепер потрібно було це довести. Хлопці завзято рвалися в бій.

Свято почалося після загального шиккування. У бігу, силовій підготовці та, найсмійніше, у гірській ми залишили суперників далеко позаду. Це народжених у горах. І після цього не повірити у свою винятковість? Щоправда, у стрільбі справа була дещо гіршою, хоча результати приблизно рівні. Але ми так звикли до перемог, що нічия для нас дорівнює поразці. Останньою частиною загальною торжества став марш-кидок на двадцять кілометрів у найвищому темпі.

Інструктор дав старт, і “веселоці” почалися. Коли спіймаєш свій темп, це вже не так виснажливо, як здається. І ми його піймали. Точно, це був наш день. Плювати на круті підйоми. Плювати на те, що реміні спорядження постійно натирають плечі. Та й на той вантаж, що висить за плечима, теж плювати. Ми попереду. Ми найкращі. Ми “рейнджери”, а інше дурниці. Нас так довго переконували, що ми нічого не варті, а ми відмовлялися вірити. Ми вирішили перемогти себе. Свої лінощі, своєю малодушністю. Тепер, після такої реклами, я умру на фініші, але буду першим, чи одним із них.

Ідемо на межі швидкості. Крутий підйом. На одному подиху пройшли половину шляху без зупинок. Веде Васо. Йому, по-моєму, паралельно, що двадцять, що двісті. Але він знає свою справу. Не зробивши бігцем ні кроку, ми випереджаємо норматив. І сили ще багато. Ніхто не нарікає, це наш престиж поставлений на карту, а з такими речами не жартують.

Бачу, командир звіряється з картою. Зараз будуть зміни в програмі. Так і є.

– Як самопочуття, хлопці?

Усі здивовано дивляться в його бік.

– Отут саме пара кілометрів по порівняно рівній місцевості. Є пропозиція пробігтися.

– Ти запитуєш чи доведиш до відома?

– Доводжу до відома.

– Тоді хіба в нас є вибір?

– У такому разі – бігом!

Побігли.

Не обдурив. Дійсно пара кілометрів. Якщо бути точним, то три по карті. Дивлюсь на годинник. Ми йдемо не так уже й погано, можна навіть сказати добре. Підйом. У ньому мені подобається тільки одне – за ним буде спуск. Хоча за час підготовки нас стільки виганяли по підйомах, що вони тепер не здаються такими високими.

Спуск. Отут уже неможливо просто йти. Доводиться бігти. Вдалині майорить фініш. Дурниця. У мене ще є сили для останнього ривка. Вперед. Відмінно. Уже біжимо не в колоні, а як табун коней, що відчули воду. Біжимо швидше. Яюсь мимоволі витягаємося в колону. Це вже не табун, а організований підрозділ. Навіть подихи всіх злилися в один.

Чітко й злагоджено ми перетнули фінішну лінію. Зважаючи на те що супротивник лише з'явився на обрії, це було непогано. Ніхто з наших не впав у безсиллі на землю. Не було навіть віддишки, ну майже.

Спортивне свято скінчилося. Урочисте шиккування. Оголошення переможців. Угадайте з трьох разів, хто вони.

Вільно.

Пройшов ще один день. Я собою задоволений.

6

Цільова підготовка. На неї відводиться тиждень. Це не означає, що зменшилося ФІЗО, просто додалося ще кілька дисциплін. Мені доведеться весь контракт бігати з радіостанцією. Не найлегше заняття. Рація, звичайно, в експлуатації простецька, але важкувата. Доводилося

фізуюкою займатися додатково. У вільний від основних занять час. Але це вже деталі. Взагалі, тиждень пролетів швидко. Без усляких ускладнень та ексцесів. Після нього нам варто показати свою виучку на навчаннях. І ми не повинні там зламатися.

НАВЧАННЯ

1

Завдання: підірвати штаб бази і машини ПММ*.

Супротивник: підрозділ місцевого спецназу внутрішніх військ (між собою ми називали їх партизанами. Втім, вони і самі себе так називали).

2

Вечір. Сонце повільно й завзято йде за обрій. Плац. Ми розташувалися на ньому. Остання перевірка спорядження, останні жарти, останні цигарки. Потім на це не буде часу. З'явився комбат. Він знаком підкликає нас до себе. Дає останні цінні вказівки. Він не йде з нами. Його авторитет визнаний і союзниками, і ворогами. Тепер ми самі повинні показати всю свою виучку. Тепер потрібно постійно доводити, що ми краді. І не дай Боже, на якомусь етапі оступитися, промахнутися, недотягтися, недобігти. Зжеруть. Перемелють і викинуть. Як використаний, нікому не потрібний матеріал. А як неприємно це відчувати. Тим більше що колись це вже було.

– Готовність десять секунд.

Пішов відлік. Відступу не буде. Недокурена цигарка, намалювавши півколо, падає на плац. Зустрівшись з

* ПММ – паливно-мастильні матеріали.

асфальтом, сердито розкидає іскри. Мимоволі задивився на цю картину. Але стоп. Немає часу на повільні танці. Кілька стрибків на місці. Нічого не гримить, не стукає. Усе запаковано як треба. Ніж легко виходить з ножен. Чоботи й форма як на мене шиті. РД немов приріс до спини. Клацання запобіжника, брязкіт затвора, і знову клацання. Я готовий. Трохи хвилююся. Руки тремтять. Нічого. Це пройде.

– Шикуйсь!

Усе швидко. Без шуму й плутанини. Усі знають своє місце в строю.

– Пішли.

Інструкції отримані. Завдання зрозуміле. Комбат махнув рукою: “Щасти”.

З Богом.

3

Монотонний шум руху колони. Спускаємося із сопки. Обережно ступаємо по траві. Здається, тільки ми в цій ночі. Але ні. Це ілюзія. Нас чекають.

Ідемо “ромбом”. П'ятеро. Розділилися для легкості проходження. До бази – кілометра два. Рації не використовуємо. Залягли. Ні. Ми нічого підозрілого не чули, просто це небезпечна ділянка. Придивляємося. Вираховую орієнтири. Так і є. Ми на вихідній. Час. Те, що треба. Пора. Наші вже висуваються. Маякую. Двоє зі мною – праворуч, двоє – ліворуч. Діємо суворо за планом. Поки є час. Далі подивимося. Дрібним групам легше пробратися.

Повземо. Курс – база. Її вогні чітко видно в темряві. Зупинився. До болю напружуючи очі, вдивляюся. Надії щось побачити мало, але чого на світі не буває. Пішли далі.

Знову зупинка. Прислухаюся. Тиша. Вичікуємо кілька хвилин. Нічого. Пішли. Ще двадцять метрів. І так далі.

Чергова зупинка. Знову тиша. Але спинним мозком відчуваю: щось не те. Напевно, поруч засідка. Обійти. Ліворуч? Праворуч? Навмання іти не можна. Втрачу всіх. Спокійно. Зосередься й подумай. Беру трохи вправо. Рухи самі по собі стають тихішими, обережнішими. Майже безгучними. Ще сто метрів повзли близько години. Вживає найобережніший.

Вони праворуч. Я майже фізично відчув супротивника. Тихіше. Ще тихіше. Їх там багато. Головне – не видати себе.

Просунулися ще на п'ятдесят метрів. Повільно піднімаюся на ноги. Напруга трохи спала. Засідка вже позаду. Подаю сигнал. Хлопці теж піднялися. Відстань, що залишилася до казарми, пройдемо швидше. Низько пригнулися до землі. Пішли.

Ми на місці. Зовнішня стіна казарми. Йдемо вздовж неї. Почався дощ. Несильний.

Ось склад. Він нам не потрібен. Але замінуємо про всяк випадок. Далі. Казарма партизанів. Там зараз нікого немає. Може, пара вартових. Обходимо її.

Біля входу двоє вартових. Палять. Розмовляють. Посвоєму. Важко щось зрозуміти. Швидше за все, це весь гарнізон казарми. Оглядаю приміщення через вікна. Так і є. А що, коли... У мене виникла лукава думка. Напевне, ми її й здійснимо. Захопимо їхню казарму.

Вартові поводяться вкрай непильно. Напевне, і подумати не можуть, що за ними спостерігають. Зараз хлопці. Зараз. Плац неосвітлений. Обійду на ту сторону через плац. Монах залишається біля спорядження. Автомати не потрібні. Черепа вказую на ближнього. Він кивнув.

Обхід пройшов без ексцесів. Чекаю біля стіни, із протилежного від хлопців боку. Вартові так само безпечні.

Але так просто їх не візьмеш. Відвернути б увагу. Хоч на секунду. Камінь. Старий, як людство, трюк. Кидаю камінь у дверний проріз. Вони відвернулися лише на коротку мить, але цього вистачило. Швидко повалив свого на спину й приставив ніж до горла.

– Писнеш – заріжу.

Він не писнув. Череп свого вирубив також швидко. Зв'язали й позатикали їм роти. Війці навіть не пручалися. Прибіг Монах з речами. Потрібний нам об'єкт знаходився з іншого боку плацу. Спорядження вже на місці.

Пора. На вихід. Один за одним ідемо в темряву за відчиненими дверима.

– Ку-ку. А ми вас чекаємо.

4

Я наптовхнувся на декілька направлених на мене стволів. Чорт! Так нерозумно потрапитися. Одне радувало. Ми не одні. З ними було ще двоє наших. Їх захопили на периметрі.

– Ми ваших впіймали й конвоювали в казарму. Тут випадково побачили, як ви наших вартових зняли, – розповідав старший групи партизанів. – Непогано ви попрацювали.

– Погано.

Ніко виник, як завжди, невідомо звідки.

– Чому не дивитися за тилами?

Що я міг йому відповісти? Що загальмував? Так це й так зрозуміло.

– Гаразд.

Ніко, в принципі, був нами задоволений.

– Ви пройшли між двома засідками так, що вас не почули. Я йшов за вами. Непогано. Замінували склад про всяк випадок, теж добре. Зняли вартових. Просто

відмінно, але проморгали патруль. Тут уже гірше бути не може. Взагалі-то роботу зроблено на три з мінусом.

Зі східної сторони бази почувся лемент і якась метушня.

– Що там сталося?

А сталося наступне: Ірпінь, залишившись один, увірвався у приміщення варткових з гранатою і взяв у полон шістьох солдатів термінової служби. Оточивши себе ними, почав рух у наш бік. Партизани зробити нічого не могли.

Поки всі інші возилися навколо Ірпіня, з'явився Акіла. Він ішов не криючись, на весь зріст. Місцеві кинулися до нього, наставляючи автомати.

– Ми беремо тебе в полон.

– А мені паралельно.

Акіла посміхнувся своєю беззубою посмішкою.

– Ми своє завдання виконали. Уся ваша база висаджена у повітря.

Місцеві остовпіли.

– Не може бути.

Акіла знову продемонстрував свої зуби, точніше їх повну відсутність, і закурив. Кілька бійців побігли перевіряти. Повернулися. Відповідь стверджувальна.

Перемога. Це слово звучить приємно.

Ніко присвиснув і дав сигнал відбою.

ЧАС НАСТАВ

1

От і все. Позаду навчання й маневри. Завтра виліт. У казармі сабантуй. Горілка, вино й пиво ллються рікою. Здавалося б, завтра летимо на війну, які там веселощі, але у всіх задоволені обличчя. Вовки почули запах крові.

Я вже досить багато випив, але, як не дивно, тримаюся. І не надто п'яний. Чи це так здається. З тютюновим димом відлітає назад усе минуле. Начебто я й не жив до цієї миті. “А може, і не жив. Філософі! Не з твоєю головою міркувати на ці теми. Незабаром у бій. Налаштуйся на справу”. Із задоволенням би. Та от тільки не виходить.

2

“Вертушка” відірвалася від землі. Мирні дні закінчилися. Починаються військові будні. Вона закидає нас у ті місця, де діють закони війни. Де ми будемо серед чужих. Де життя не має того змісту, до якого звикла більшість людей.

Усе далі й далі від цивілізованих місць. Краєвиди стають усе більш дикими, гори – більш крутими. Прилинувши до ілюмінатора, під монотонний шум гвинтів милуюся місцевими пейзажами. Здається, тут усе застигло. Все виглядає, як колись, давно-давно. Я не жив тоді, але про це знаю з книг про Кавказ. Читаючи їх, тоді, ще дванадцятирічним хлопчиськом, закохався в нього до безпам'ятства. По кілька десятків разів перечитував їх, і жодного разу вони мені не набридали. Пізніше, вже подорослішавши, я приїхав сюди воювати. Це була перша поїздка. Маючи можливість оцінити все прочитане зсередини, не був розчарований. Не те, щоб я став фанатичним шанувальником Кавказу. Тоді мені не подобався і той народ, і їх ставлення до нас, слов'ян. Вони були іншої віри, інших звичаїв, через це часто виникали сүтички. Я не любив той народ, але любив землю, на якій він живе. І там, і тут, і в інших місцях, де довелось побувати, ці гори жодного разу не розчарували мене. Вони снилися мені, коли я був на

батьківщині. Вони кликали мене назад, і я повертався. Тому що “лучше гор могут быть только горы...”

“Вертушка” йде низько. Це дає можливість краще насолодитися дикою величчю пейзажів. Шкода, що я не художник.

3

Гелікоптер розвертається. Зараз буде посадка. Відчувається напруга в кабіні. Це все ж таки чужа земля. Вона начебто й союзницька, але в будь-який момент можна одержати ніж у спину чи потрапити під автоматну чергу. Місцеве населення живе за рахунок цієї війни й не хоче змін. Про аборигенів ходить дурний поголос. Та й про нас теж. Тому вперед, хлопці, – прорвемося.

Розвантаження. Пересадка на вантажівку. Гірська дорога. Машину хитає з боку в бік. Двигун надривається, але тягне. Ми розмістилися в кузові, поверх спорядження. У кожного визначений сектор огляду. Усі знають, що робити у разі обстрілу. Це вже не жарти, не тренування, це – війна. Тишу порушує тільки надривисте гурчання двигуна. З мого боку ущелина. За нею – велика гора, що поросла лісом. Деревя відмінно маскують все, що знаходиться за ними. Нічого не видно. А ми немов на вітрині.

Почали з’являтися окремі будиночки. Схоже на селище. Але чому ніде не видно людей? Вони ховаються. Від кого? Від незрозумілих людей слов’янської зовнішності в “німецьких кашкетках”, як потім напишуть у засобах масової інформації.

На узбіччі багато розбитих і розібраних машин. Також зустрічаються залишки бронетехніки. Відгомін минулої війни, хоча вона практично не зачепила цей край.

Центр селища. Школа. Машина зупинилася. Розвантаження. Розподіл по кубриках. Почали з’являтися місцеві. Першим прийшов начальник поліції зі своєю охороною, або почтом. Кому як подобається. Одягнений він був під американського шерифа. Втім, ми про себе його так і назвали. Замашки в нього були явно князівські. Відразу оголосив, що ми повинні вивчити місцеву говірку, чим викликав невимовне наше здивування. Щоправда, після того як він переговорив з комбатом, його пориви значно зменшилися.

Для зручності перенесення важких речей зброю склали в одній із кімнат. Коли пакунки й спорядження мого відділення вже були розвантажені, я вирішив заглянути в зброярку. Там стояло кілька сипаїв (таке прізвисько відразу причепилося до місцевих).

– Ви що тут робите?

Резонне питання вирвалося якось саме собою, і я загрозливо рушив до них.

– Послухай, да. Ми тут дивимося, да.

Вони якось стушувалися й відійшли від зброї. Хоча їх було четверо і всі озброєні.

– Своє дивитися треба. Поклади автомат на місце.

Тихий підійшов до одного з місцевих і вирвав автомат у нього з рук.

– Послухай, да. Не треба так робити, да.

Сипаї загрозливо направили автомати на нас. Нікчемі! Я приїхав воювати за них, а вони мене зброєю лякають. Рука мимоволі потяглася до кинджала. Хоча я й розумів, що в цій ситуації його можна хіба що встроїти в одне місце, але робити щось треба.

– Що тут відбувається?

Комбат увірвався в кімнату зі швидкістю бурі. Зупинився посередині, озирнувся. Побачив мене.

– Сержанте, я вас запитую, що тут відбувається?

Що йому відповісти на це запитання, я не знав. Будь-які виправдання у подібній ситуації звучали б нерозумно. Залишилося тільки доповісти реальний стан речей.

– Чому сторонні в приміщенні зброярки?

Відповісти на це запитання я не міг. Я взагалі не в курсі, чому не стоїть вартовий. Я не винен. Мені це не доручали. Але все ж відчував себе школярем, що проштрафився. Треба щось говорити. Він не любить, коли мовчать.

– Увійшовши з рядовими в приміщення, де зберігається зброя, я побачив тут сторонніх людей. Зараз займався їхнім виселенням.

– Як вони сюди потрапили? Хто стояв на варті?

Хто стояв на варті? Ніхто не стояв.

– Нікого не було.

Ця відповідь ледве не звалила комбата з ніг.

– Ви не виставили вартового біля зброї?

– Не я цим займався.

Краще б я цього не говорив. Комбат не вимовив ні звуку. За нього все сказав його погляд.

– Добре. Розберіться тут і зайдіть до мене.

Комбат вийшов. За час нашої розмови Череп і Тихий озброїлися. Тепер їхня зброя була направлена на сипаїв. Останні ж, як барани, спостерігали за нашими розбірками й пропустили найголовніше. Зброя хлопців уже була готова до бою, зброя ж місцевих стояла на запобіжниках. Тут ми мали незаперечну перевагу. Хоча їх і було більше, але скорострільність автомата вирівнювала наші сили. Навіть давала нам перевагу. Все-таки я вирішив не нагнітати ситуацію.

– Залишіть приміщення.

– Послухай, не треба ж так. Ми все розуміємо.

– Господи! Та йди ти, заради Бога. Не доводь до гріха.

Сипаї пішли. Декілька хвилин стояв у роздумах. Що сказати комбату? Чорт з ним, скажу, як було.

– Тихий, постій на варті. Я доповім твоєму командирі. За годину тебе змінять.

Він кивнув. Я пішов на килим. По дорозі зустрів ще одного сержанта. Це і був командир Тихого.

– Куди так летиш, Сете?

Екстрені гальма. От так завжди. Занурений у свої думки, я не помітив людину, що мені була потрібна.

– Тобі наказали виставити варту біля зброярки?

– Так. До закінчення розвантаження.

– Так якого ж дідька ти її не виставив?

Він ошелешено подивився на мене. Схоже, я підвищив голос. Стоп! Спокійно. Свої нерви треба тримати при собі. Нервовим тут не місце.

– Не встиг. А в чому справа?

– Ще хвилин десять, і залишилися б без зброї чи недорахувалися б її. Коротше, мені влетіло через тебе.

– Ясно. Що тепер робити?

– Уже нічого не треба робити. Все, що треба було, ти не зробив. З тебе коньяк. Я люблю “Арагві”. Іду тебе відмазувати.

– Ні пуху.

– Так, добре...

Перед кімнатою комбата я зупинився. Секунд тридцять вигадував легенду. Добре. З Богом.

4

– Дозвольте.

– Заходь.

Командир уже трохи відійшов, хоча це ні про що не говорило. Коли справа стосується питань служби, він ставав справжнім звіром. Взагалі, це правильно. У жорстоких капітанів не тонуть кораблі.

– Доповідай.

– На момент розвантаження охорону зброярки було доручено підрозділу Сумного. Оскільки він був зайнятий зі своїми людьми, то передоручив мені. Я ж дещо завозився з радіостанціями, тому й спізнився. Виходить, я винний.

Це було сказано на одному подиху. І не треба бути великим психологом, щоб зрозуміти, що це – брехня. Під час мого монологу командир ходив по кімнаті. По закінченні зупинився біля вікна й кілька хвилин дивився в нього.

– Кругова порука. Хм.

Тут він різко повернувся й підійшов до мене впридул. Його очі впилися в мої. Тепер я нагадував кролика, а він – удава.

– Хочеш я скажу, як це було насправді? Хочеш?

Я не міг вимовити жодного слова. Та й про що, взагалі, можна було говорити.

– Я дав завдання Сумному. Він його, зрозуміло, похерив. Ти випадково зайшов у зброярку й нарався на аборигенів. Адже так було?

– Ні.

– Так, так.

Він закурив. Нервово зробив кілька затяжок, повернувся й пішов до свого ліжка. Сів на нього й почав розшнуровувати свої черевики. Весь цей час я стояв по стійці струнко, боячись поворухнутися.

– Сете, більше всього в житті я не люблю, коли з мене намагаються зробити дурня. Про те, який Сумний командир взводу, я знаю. Ти ж чому за нього мазу тягнеш?

– Та я...

– Мовчати! Я ще не закінчив. Від тебе я, звичайно, такого очікував. У розумінні мази. Взяв провину на себе – розплачуйся. На шикуванні оголосимо покарання. Вільний.

Виконавши команду навкруги, я вийшов. Почуття провини підгризало мене зсередини. Усамітнився в кубрику і до шикування лежав і курив.

Покарання було жорстоким, але справедливим, як і сам комбат.

5

Освоїтися на новому місці нам не дали. Через кілька годин після шикування отримали повідомлення про шестигодинну готовність на перебазування. Комбат ще довго отримував інструкції, а ми вже перебирали своє барахло, тому що плани змінилися. Але все йшло якось буденно, без зайвої суєти.

Це сталося зненацька. Під ногами забили гейзери. І тільки потім донісся звук черги.

– Це по нас?!

– Схоже на те.

Стрибком леопарда я пірнув під машину, на ходу зриваючи автомат.

Друга черга пройшла по школі. З торця будинку вискочив комбат і ще двоє хлопців зі станкачем*, вони побігли до пагорба, що здіймався неподалік. Цей пагорб оточував більшу частину селища.

Снайпер знахабнів до неподобства. Тепер він лув довгими чергами – по п'ять-шість патронів кожна. Цікаво, звідки він строчить? Обводжу поглядом місцевість. Є! Побачив. Цей ідіот ще примудрився спорядити різок трасерами**. Засів він на невеличкому пагорбі. Наводжу автомат туди.

* Станкач, станковий кулемет (військ.) – скорострільна автоматична зброя, укріплена на триножному або колісному станку.

** Трасер, трасуюча куля (військ.) – куля, що залишає під час польоту видимий світлий або димний слід.

З пагорба, на якому був комбат, гримнув кулемет. Не прицільно, а так, для порядку. У той самий момент вилетіла дошка, що закривала одне з вікон. З нього визирнув ствол автомата. Хтось із наших, потім я довідався, що це був Ірпінь, влупив коротку, прицілну чергу. Стрільянина припинилася.

– Не стріляйте! Не стріляйте!

Місцеві бігали по дворі, розмахуючи руками. З-за рогу вистрибнув Філін і дав коротку чергу, трохи вище їх голів.

– Лежати!

Усі, немов роками тренували цей рух, повтикались мордами в землю.

– Ти що? – Це вискочив Шериф.

Розмахуючи автоматом, немов кавалерист шаблею, він біг до Філіна, що стояв з автоматом напоготові, збираючись зустріти його прикладом.

Я вже виліз з-під машини й устиг всадити чергу під ноги Шерифу.

– Лежати!

– Ви за це відповісте.

– Лежати!

Здається, ми викрикнули це разом. Але впертий або-риген не хотів слухатись. Філін випустив ще кілька куль, вже зовсім поруч біля ковбойських чобіт Шерифа. Після такого аргументу останній не міг не прийняти потрібну позицію.

З домінуючої висоти, з вікон старої школи і з нашого місця ми контролювали майже все селище. Тим більше що все його боездатне населення лежало у дворі й боялося поворухнутися. Снайпер більше не давав про себе знати. Чи то в нього влучили, чи то він злякався, ми про це так і не довідалися.

Наказом комбата всі підконтрольні були звільнені. А вони із Шерифом усамітнилися в командирському куб-

рику. Про що йшлося, ніхто не знав. Але розмовляли вони довго. Коли все нарешті закінчилося, Шериф вийшов червоний як варений рак.

6

Вночі нас перекинули на той бік. Чомусь згадалися слова есіна: “За рікою в нас друзів немає”. А може, і є, але цього ми не знаємо, та й час невідповідний, щоб заводити знайомства. Тож кожен, хто трапиться на шляху, повинен бути знищений. Незважаючи на стать і вік.

Ми заснували базу в старій, закинутій хатині мисливця. Там і провели залишок ночі. Ранком шикування. Усі плани розроблено. Схоже, що буде лише короткий інструктаж. Так воно й сталося.

7

Нічний вихід. У цьому є щось романтичне. Хоча не завжди. Я вже давно вийшов з того віку, коли бояться темряви, але зараз було якось лячно. І навіть дуже. Було щось таємничо-страшне у навколишній імлі, і в неясних силуетах, і в моторошних нічних звуках, не завжди зрозумілих і помітних. Але приходять час, коли все набридає. Коли перестаєш боятися. Коли твоя втома бере верх над усім: інстинктом самозбереження, емоціями і навіть страхом. Хоча я завжди думав, що він не зникає ніколи, а виявилось – зникає. Навіть до мінометного обстрілу звикаєш. Не вірите? А ви перевірте.

Не знаю, чому спітніли долоні. Дивно. Витираю їх об камуфляж. Очі вже звикли до темряви. Хоча здебільшого орієнтуюся, як собака, лише на слух і нюх.

Машинально глянув на годинник. Він у мене з підсвічуванням. Година шістнадцять. У дорозі ми вже більше п'яти годин. Без привалу. І не дуже втомилися. Може, тому, що ухил не надто крутий. А може?.. Так, добряче ж нас підготували. А як я все це проклинав, але йшов. Ішов через силу, через не хочу і не можу. Напевно, розумів, що це потрібно.

Більше п'яти годин пройшло, а я й не помітив. Взгалі, у цьому немає нічого дивного. Під час переходів час втрачає загальноприйнятий зміст.

Ухил стає все крутішим. Градусів на тридцять. Непогано. Але найстрашніше ще попереду.

Перші відчуття крутого підйому – починають затікати ікри. Цікаво, скільки я ще витримаю без привалу. “Гадаю, хвилин десять”, – говорить внутрішній голос.

Гуморист. Так дешево мене оцінює. Півгодини. “Ти загнув”. Подивимося. “Не витримаєш”. Ти цього дійсно хочеш? “Звичайно”. А що я буду з цього мати? “Мою безкінечну вдячність”. Варто спробувати. Засікаємо час.

П'ять хвилин. Перейшов у початок колони. В ікрах час від часу поколює. Це дурниця.

Десять. Біль в ногах стає все відчутнішим. Хлопці трохи відстали. Зупиняюся. Чекаю їх. Навіть крізь темряву бачу напружені погляди. Терпіть.

П'ятнадцять. Тільки б не було судоми. Вона трапляється від перенапруги. Рухаюся далі. Ухил стає все крутішим. Уже починають боліти стегна. Може, зупинитися? Ні. Я зможу.

Двадцять п'ять. Ноги йдуть самі по собі. Повний автомат. Перенапруга передається на інші частини тіла. Починають боліти плечі. На ключиці сильно дають реміні спорядження. Обережно пересуваю лямки на “пучки”. Кожен крок дається все важче.

Двадцять дев'ять. У мозку туман. “Двигун” працює з

надривом. Мимоволі починаю відлік секунд. Ухил уже тридцять сім – тридцять вісім градусів, не менше. Тридцять. Все. Зупиняюся. Даю знак на привал. Усі попадали на землю. Дійсно попадали. За моїми підрахунками до проміжної зупинки ще п'ять-шість годин. Далі альпійка. Через неї ще годин п'ять. Ну і в тилах години три. Всього чотирнадцять годин, і ми на місці. Звичайно, альпіністи посміялися б, дивлячись на наш маршрут, але у нас різні цілі. Нічого не маю проти них. Завжди захоплювався їхнім сходженням. Але зараз... Мені здається, що ми краці.

– Запитують, чи можна палити?

– Ні. Чекаємо світанку.

Запеклому курцю завжди після навантаження хочеться хапнути димку, але зараз краще потерпіти.

Трохи послабив реміні спорядження й відкинувся назад. Як показує практика, менш ніж півгодини відпочинку не приносить жодної користі. Півгодини – саме те. Можна більше? Можна, але не потрібно. Краще насолодитись кожною хвилиною того, що є. Дивлюсь на годинник. Залишилося десять хвилин. Відкинув голову назад і з насолодою закрив очі. У голові зринає спокійна мелодія: “Я Крук, чорний сотник УПА”. Здається, я посміхнувся.

Годинник. Одна хвилинка. Передаю ланцюжком: “Готовність”. Підтягнув реміні. З нагрудної кишені дістаю пластмасову пляшечку з таблетками. Ні, ще рано. Краще, коли вже зовсім не зможу.

Альпійку перетнули без проблем. Сніг ще не був глибоким. Помітили кілька маленьких бівуаків. Може, пастухи, а може, й армійські патрулі. Про всяк випадок

ретельно замаскували сліди свого перебування. Нам реклама не потрібна. Сьогодні виходити в ефір. Тільки б не підвела “шарманка”.

З гори йти легше й швидше. Випереджаємо графік. Час від часу звіряюся із картою. Чорт! Союзнички. Підсунули нам карту десятилітньої давнини. Багато місць не збігається. Мимоволі починаю почувати себе одним із персонажів книги Пікуля “Каторга”. Там російські офіцери на Сахаліні потрапили ще в гіршу ситуацію під час російсько-японської війни. У них карт взагалі не було, а з наявних схем потім довго сміялися японці. Тож дебілізм у нас має глибокі корені. А загалом усе не так погано.

Слава Богу у заданому квадраті була потрібна нам гора. Та й місцевість дещо збігалася з картою.

Підіймаємося на гору. Дуже ретельно маскуємося. Пастухи сюди не заходять, але краще зайвий раз поберегтися. Спокійніше буде. Налаштував радіостанцію. До виходу в ефір залишилося півгодини. Намагаюся думати про щось відсторонене. Не виходить. Серденько працює, як після невдалих трьох раундів. Руки тремлять від хвилювання. Спокій, тільки спокій, час ще є. Не виходить. Притулився до каменя. Намагаюся максимально розслабитися. Чорт. Усе не так, як треба. Та заспокойся ж ти. Я спокійний, я зовсім спокійний. Начебто все нормально. Розпочнемо. Під’єднав. Підключив. Час. Ще десять хвилин. Повертаюся. Поруч сидить Тур. У нього завжди точний час. Показую на годинник. Так. На моїх стільки ж. Сканер передає обривки фраз з інших каналів. Поки що мене це не цікавить. Сиджу, немов медитуючи. Гучність зробив мінімальну.

Ще хвилинка. Чому я так хвилююся? Все зробив правильно. А якщо? Я думаю... Ніяких “а якщо”, ніяких “я думаю”. Ти повинен бути впевнений. А інакше навіщо ти взагалі потрібен? Не дрейф, усе нор-

мально. Ти все зробив правильно. Так, я дійсно все зробив правильно.

Сигнал. Секунда в секунду. Сканер показує канал. Виходжу на нього.

– “Тридцятий” відповідай “Тахві”. “Тридцятий” відповідай “Тахві”. Прийом.

Пішли позивні. Щойно я їх почув, усе навколо замгло. Світ перестав існувати. Тепер він був лише в цьому пишачому й шиплячому ящику радіостанції.

– “Тридцятий” відповідає. “Тридцятий” відповідає. Прийом.

– Чую. Прийом.

– Місце три, варіант нуль. Прийом.

– Зрозумів. Місце три, варіант нуль, крапка. Прийом.

– Крапка.

От і все. Годинник. Я до ефіру перемкнув його на секундодір. П’ять секунд і тридцять вісім сотих. Включив. Навіть менше. Виключаю станцію. Ху. Напруга довгими хвилями іде в землю. Відчуваю якесь незрозуміле полегшення. І чого я хвилювався? Тепер два дні спостережень, вихід на зв’язок і відхід. На екстрені випадки заплановано ще два сеанси плюс базова рація завжди стоїть на прийомі. Дай Боже, щоб екстрених випадків не було.

Два дні пройшли відносно спокійно. Миготіли, щоправда, на обрії “вертушки”, та ще кілька разів бачили невеликі збройні загони. Напевно, поліція чи місцева самооборона, тому що на військові підрозділи вони не були схожі. Загальну ситуацію в районі ми зрозуміли. Почали непогано орієнтуватися в цих місцях. Взагалі,

завдання виконали. Тут спокійно. Нас не чекають. Що ж, тим краще.

Зняли маскування й знищили сліди свого перебування. Спускаємося вниз. До темряви потрібно досягти альпійки і не потрапити нікому на очі. На перший погляд це було легко, тому що маршрути патрулів ми знали. Залишалися ще місцеві жителі. Це вже складніше. Хоча. Подивимося.

Ідемо швидко, але максимально потайки й тихо. Наплічники помітно полегшали за час нашого перебування на висоті.

– Стій!

Це слово, вимовлене провідником, пролунало якось здивовано. Змах рукою – і спорядження впало на стежку. Я ще не зрозумів, що сталося. Стрибок вбік, пережат. Я за деревом. Очі шарять по зарослях, намагаючись знайти ціль. Зброя готова до бою. Невже засідка? Ні. Не може бути. Тільки не це. У голові одна за одною народжуються здогадки. Слух вловив шум, начебто хтось втікав. Ідіоти. Розслабилися. Добре. Лаяти себе будемо потім. Хтось нас побачив. За ним. Біжу на перехоплення. Тільки б встигнути. Я побачив його. Хлоп'я, років п'ятнадцяти бігло через хащу у бік села. Часу майже немає. Не встигну. Мене випередив Тур. Величезним стрибком він опинився біля втікача й збив його прикладом. Удар не був таким сильним, щоб оглушити, але його вистачило, щоб збити з ніг. Тур навалився на втікача всім тілом і зв'язав його. Той був настільки ошелешений, що не видав ні звуку. Далі цього йому зробити не дав кляп.

– Забирай. Підемо подалі. Потім розберемося.

Через хвилину ми були на стежці. Йдемо швидко.

Бігцем. Змінюючи маршрут. Якщо нас помітив не тільки цей хлопак... Я навіть не хочу думати про це.

Зупинилися за п'ять кілометрів. Трохи далі починається підйом до альпійки. Ніщо не говорило про пе-

реслідування. Після того що сталося, я вже не дозволяв розслаблятися ні собі, ні комусь ще. Винний був поставлений на варту. Взагалі-то його належало покарати. Та добре... Я теж хороший. Забув усе, чому вчили. Не можна весь час сподіватися на везіння. Воно не вічне.

Усі зібралися навколо бранця. Четверо здорових, сильних чоловіків біля хлопчини. Якесь безглуздість. Йй-богу. Від цього щеняти зараз залежало наше життя. Вірніше, не зараз. А дещо раніше. Погано вийшло. Ну, я не думаю, що було б краще, якби він утік. А що з ним робити тепер? “Як що? Відповідь запрошується сама собою”. А може, є інший вихід? Може, залишити його зв'язаним у лісі? Це безглуздя.

Піднімаю очі. Ніхто з хлопців не витримав погляду. Кожен відводив його вбік. Вони думали про те саме. Кому б доручити? “А чому ти повинен комусь доручити? У цій ситуації винен тільки ти. І ніхто інший. Твій веселий настрій, твоя розхлябаність і твоя впевненість дали хлопцям привід розслабитися. А тепер хочеш доручити комусь виправити свою помилку. За чужою спиною сховатися вирішив? І хто ти після цього? САМ! І ТІЛЬКИ САМ!” Але я не можу. “Не можеш?! Виходить, допустити це ти зміг, а відповідати – зась? Роби”. Ні! Тільки не я.

– Хто зробить це?

Усі мовчать. Тупо вп'ялися в землю й мовчать.

– Ну?!

Жодної реакції. Змусити в наказовому порядку? “Ти думаєш, це тебе врятує? Той, хто відає наказ, винний ще більше, ніж той, хто його виконує”.

Хлоп'я лежало на землі й дивилося на нас. Воно знало, що зараз повинно відбутися. Знало, але надія, мабуть, ще не залишила його. В очах був дикий жах. Не знаю чому, але мене взяла злість. На себе, на хлопців, на весь світ. Я придушив у собі це почуття.

Кожен із хлопців, і я знав це, міг пристрелити людину, всадити в нього багнет чи ніж, видавити очі або зробити щось подібне, але це в реальному бою. Проти озброєного супротивника, а не зв'язаного хлопчика. Цим ми відрізнялися від убивць. А зараз...

Доведеться самому зробити це. Внутрішній голос, як завжди, правий. Чому за мої помилки повинен відповідати хтось інший? Ех, малий, малий. Навіщо ти пішов у цей ліс саме сьогодні? Сидів би краще вдома. Жив би ще.

– Відверніться.

Хлопці все зрозуміли й відійшли вбік. Я підняв жертву на плечі й заглибився в хащу. Вибрав придатне місце. Поклав хлопчину на живіт. Не хочу бачити його очі перед смертю. Дістав ніж. Які думки? Все, як у тумані. Взяв за рукоятку двома руками. Все. Тепер з'явився незрозумілий спокій. Зроби це.

Позаду тріснула гілка. Я обернувся. Це Тур.

– Зачекай.

Він, не поспішаючи, підійшов.

– Дай я.

Ми довго дивилися в очі один одному. Я не пам'ятаю, що було в його очах, та й він, швидше за все, не пам'ятає, що було в моїх. Відвели очі одночасно, як по команді.

– Роби.

Я розвернувся й пішов до інших. Якось безвольно, незрозуміло. Плентаючись, як п'яний. Хлопці палили. Мовчки.

– Вирийте яму.

Усі троє пішли виконувати наказ. Опустився на землю. Ніяких думок. Нічого. Усередині порожнеча. На автоматі запалив цигарку. Стан? Не описати. Відчуття? Ніби сам виконав вирок. Тур підійшов нечутно, як кішка.

– Є цигарка?

Мене не здивувало це запитання. Хоча я знав, що він не палить. Говорив, що давно кинув. Правда, з такою роботою це неможливо. Палили одну за одною. Підійшли хлопці. Вони поховали тіло. Пора вставати. Йдемо.

10

Далі все минуло без пригод. У табір повернулися вчасно. Комбат зустрів мене на порозі будиночка.

– Здрастуй.

– Добрий день.

Ми потисли один одному руки.

– Заходь.

Я довго розповідав йому про результати спостереження, показував усе на карті. Намалював на ній маршрути патрулів, яких ми побачили, стоянки чабанів, що часто повторювалися, місця їх проживання, а також приблизні маршрути проходження. Також додали відсутні на нашій карті селища. Було й таке.

Загалом комбат був задоволений результатами спостережень. Уже повернулися всі групи, і він, зіставивши всі дані, орієнтувався в загальному стані речей. Схоже, той був таким, як він і передбачав.

– Чого такий вбитий? – запитав командир, коли ми закінчили. Це запитання мене вдарило, як різкою. Я навіть стрепенувся.

– Втомився просто.

Він довго й недовіриливо дивився на мене.

– Чи все у вас пройшло нормально?

– Усе.

Я витримав його погляд.

– Сержанте, якщо щось було не так, скажи краще зараз.

Я запалив. Губи й руки тремтіли. Не хотілося говорити, і він це помітив.

– Ну. Так усе гаразд?

– Усе.

Він ще довго мовчки дивився на мене.

– Не вмієш брехати. Сліди хоч сховали?

– Так.

– Добре. Йди відпочивай.

У той вечір я обкурився до неподобства, наковтався різних коліс, але краще мені не стало, та й хлопцям з моєї групи теж. Усю ніч не міг заснути. Тільки під ранок утома взяла своє.

СЕРПАНТИН

1

Туман. На відстані п'яти-шести кроків нічого не видно. Підшвами черевиків починаю відчувати початок підйому. “Знову”, – мелькає в голові, але відразу перемикається на щось інше. Напружуючи до болю очі, намагаюся хоч що-небудь розгледіти крізь щільну завісу.

Нічого. Вуха, як локатори, крутяться в усі боки, намагаючись почути те, що не повинно тут звучати. Тиша. Не вірю я цій тиші, вона завжди готує якусь неприємність. Нехай це звучить до болю банально, але це правда. Підйом стає крутішим. Тридцять п'ять градусів, не менше. З острахом помічаю, що м'язи ніг починають тремтіти, як у загнаного коня. Треба відпочити. “Теж мені, рейнджер”, – начебто хтось усередині мене насміхається. Та рано ще. Сто метрів, як відпочивали. Туман густішає. Цікаво, яка висота. Дивно, я вже починаю плутатися у висотах. Ще трохи. Ноги, немов

зроблені з дерева. Кожен крок потребує серйозних зусиль. Незважаючи на досить-таки відчутний холод, увесь спітнів. Що це? Холодний піт сягає самого серця. Губи шепочуть, ніби звертаючись до когось, але якось беззвучно:

– Напрямок – друга година, підозрілий шерех.

Це було останнє, що контролював мозок, далі все пішло на автоматі. Права рука автоматично піднялася, подаючи сигнал: “Увага. Небезпека”. Повільно опускаюся на одне коліно. Біль, холод, страх, втома – вже десь там, унизу, на початку серпантину. Переводжу погляд на напарника. Легкий кивок. Він усе зрозумів. Можна звернути, обійти, зачітисся, але куди і де?

Чи знайомий вам азарт полювання на найлютішу й найкровожерливішу у світі істоту? Руки тремтять. Ні, це не страх. Швидше це голос азарту. Тихо, майже беззвучно відстебнув ремені, рацію і РД. Вони будуть чекати своєї години тут, на стежці. Тремтіння зникло, думки відійшли вбік. Лише холодний розрахунок. Поспішні рішення приводять тільки в гості до Всевишнього. Повільно відкручуємо компенсатор і накручуємо глушник, ПББС, якщо хочете. У магазині тридцять і один у стволі. Це трохи забагато і трохи замало. Тихенько перемикаю на одиничний вогонь. Хвилинка перевірка спорядження. Все на місці. Погляд на напарника. Він киває: “Вдалого полювання”. І я зник у тумані.

Слух зафіксував напрямок. Кожна клітина організму намагається щось вловити, м'язи напружилися і стали як канати, нерви – натягнуті струни. Стопи крізь товсті підшви черевиків вловлюють будь-які зміни в рельєфі. Низько пригнувшись до землі, рухаюся в напрямку цілі.

Намагаюся ще раз вловити цей звук. Є! Це він! Трохи відхилився. Напрямок – одинадцять годин. М'яко ля-

гаю на мокре торішне листя. Рухи треновані. “Тільки не поспішай”. Плавню підіймаюсь на носочках ніг і пальцях рук, переношу центр ваги на три точки. Після чого так само плавно, щоб не зачепити листя, переношу ногу, потім руку і так далі. Довго й стомливо. Здається, проходить вічність. Знову цей шерех, а потім...

Так. Цей звук я не переплутаю ні з яким іншим. Його не переплутає ніхто, хто хоч трохи розбирається в зброї. Це клацання, досить-таки тихе. Хтось обережно зняв із запобіжника зброю. Якби я був трохи далі й не прислухався, то не почув би нічого. Подумки вимірюю відстань. На слух, метрів сім-вісім. Витягаю компас. Мозок запрацював із потроєною енергією. П'ятнадцять метрів – північний схід, п'ятнадцять метрів – північний захід і п'ятнадцять метрів – південний захід. Тоді я в них у тилу. За умови, що вони зараз до мене обличчям. А якщо спиною? Фланг! І я пішов. Нещасні двадцять метрів, а як важко вони далися. Ну от, вихідна позиція. З подвоєною обережністю, переборюючи тремтіння, тепер уже від перенапруги та холоду, рухаюся далі. Туман все такий же густий. Невідомо кому він на руку. Ще трохи. От він! Так, спокійно. Чоловік лежав на боці й дивився у протилежний бік, показуючи комусь знаки рукою. Обережно навів на нього автомат. Дистанція – шість кроків. Промажнутися неможливо. Плавню сполучаю приціл з мушкою. Глибокий вдих, видих, вдих... Клацнув затвор. У такій тиші це було як грім. Він смикнувся й затих. Шум кроків. Я підхопився. Не знаю чому і навіщо я це зробив, але зробив. Мені завжди щастило. Поцастило й зараз. Другий вискочив ліворуч і теж схопив кулю. Третій був розумнішим. Він тупо відкрив вогонь у бік небезпеки, але я вже знову був на землі. Три постріли один за одним, і автоматник затих. Я не бачив його, я бачив спалахи з його автомата. Він же не бачив взагалі нічого.

Туман розсіюється. Сіли батареї, і рація не працює. Знову рухаємося невідомо куди. Потрібно наздогнати своїх. Перший час після засідки йшли швидко, не відчуваючи втоми. Потім стало знову важко. Адреналін припинив грати в крові. Ближче до обіду пішов дощ. За лічені хвилини змокли до нитки. І без того важка ноша стала ще важчою. Відпочивали стоячи. Про те, щоб кинути спорядження та щойно здобуті трофеї, не могло бути й мови.

Струмок. Набравши у фляги води, я ще раз вирішив спробувати рацію. Напарник почав звірятися з картою.

Приєднавши блок живлення, перевірів щупом заряд. Двадцять відсотків. Дива не сталося.

Дощ підсилювався.

До мене підійшов напарник з картою.

– От ми. От вони.

– Три?

– Навпростець. Так десять.

– Добре.

І знову крок за кроком. По крутому схилу. До вечора з потрібних п'яти пройшли тільки три. Ночували під сосною у спальних мішках, намотавши ремінь автомата на руку. Вранці прокинулися від моторошного холоду.

Дощ продовжувався всю ніч. Спальні мішки намокли, відповідно, намокли закупорені в них тіла. Перекусивши двома шоколадними батончиками, рушили далі. Схил був уже не такий великий. Ми вийшли на хребет. Напарник почав здавати. Став частіше зупинятися. Мене брала злість.

– Більше не можу.

Він упав на сніг. Вигляд у нього був паршивий. Мабуть, температурить. Перевірив. Точно. Зрозуміло, чому він так здає.

– Відпочиваємо.

Скинув спорядження. Діставши чай і кухоль, заварюю чифір. Може, це допоможе. У крайньому разі є ще один засіб. Він точно допоможе. П'ємо чифір, палимо. Повністю порушуємо маскування, але слабка людина в бажаннях своїх. Я трохи зігрівся, але товаришеві моему це не допомогло.

– Закочуй рукав.

Я розмотую джгут із приклада. Він усе зрозумів. Вколов по кубіку йому й собі. Хлопцю стало помітно легше. Недовгі збори. Йдемо. Ішли набагато швидше й до ночі були вже на базі. Після тижня блуканини горами та ночівель без багаття, вогонь був тим, що нагадує цивілізацію, а за чашку кави я ще два дні тому відірвав би голову кожному.

ВЕРХНЯ БАЗА

Дощ ішов уже третю добу. Майже не припиняючись. Зроблені з липника “чуми” хоча й були покриті китайськими плащ-наметами, не рятували. Адже ті протікали. Як завжди, на кістках інших хтось заробляв. Наше екіпірування тут було недоречним. Одне те, що спальні мішки були призначені для пустелі, говорило саме за себе.

Ранок. Верхня база. Тисяча вісімсот вісімдесят три метри над рівнем моря. Трохи вище починається альпійська зона. Відтіля можна чекати всього.

– Сете! Сете!

Хтось штовхає мене в плече. Спати під дощем, звичайно, неприємно, але, заснувши, про це не думаєш. З великим зусиллям розплющую очі й повертаюся до дійсності. Боже, як холодно! З даху “чуму” на мій спальник тонким струмком летить вода. Дерев'яною рукою

довго намагаюся розстебнути блискавку спального мішка. Тіло не моє. Все! Нарешті! Виливаю воду з черевиків, намагаюся натягнути їх на ноги.

– Чуєш, Туре? Котра година?

– Три п'ятдесят вісім.

У нього годинник іде завжди точно. Секунда в секунду згідно зі столицею цієї бананово-баобабової республіки. Чорт! Я видався вголос. Замерзлий мозок схильний до гальмування. Він, по-моєму, ще не завопився. Собача вахта. З чотирьох до шести. Як завжди. Адже кому, як не Сету, стояти. Зняв автомат із запобіжника й поклав патрон у патронник. Звичайно перед сном я його завжди розряджаю. Тур освітив ліхтариком наш “чум”. Вибрав відносно сухе місце й почав розкладатися. Я позіхнув.

– Дощ хоч припинявся?

– Ні, але добряче стих.

– Гаразд. Добраніч.

– Хороший жарт.

Зробивши петлю по периметру, підходжу до багаття. Спати вже не хочеться. Підкинув дров, повісив свій спальник сохнути й запалив. Це, звичайно, заборонено, але в таких умовах не хочеться собі відмовляти ні в чому. Після тижня подібного “відпочинку” не думаєш, що коли тобі хтось відкрутить голову, то буде гірше. Каптур плащ-намету прикриває цигарку від дощу, а ж долонями зробив невеликий дашок, прикриваючи вогник. Ні тобі тяги, ні насолоди. Перекурив. Оце життя. Романтика. Спроби про що-небудь думати ні до чого не приводять. Думки відволікають бійця від несення вартової служби. Кидаю бичок у вогонь і відходжу від світла багаття. У ніч. Під дощ. Пройшов метрів десять, ліг. Застромивши автомат різком у мокру м'яку землю, поклав голову на приклад. Прислухався. Чутно тільки шум дощу. Такий тихий, монотонний шум. Він

завжди відволікає і тягне на сон. Дивно, але це мені подобається. “Поки що, – зауважує щось єхидно-глузливе усередині мене. – Подивимось, як тобі сподобається, коли цей плащ-намет почне протікати”. Заткнись, а то, як завжди, все зіпсував. Дивлюся на годинник. Чотири тридцять дві. Ще півтори години. Все той же монотонний шум. Дивно. Скільки я вже тут, а додому не хочеться. Підіймаюсь. Знову обходжу периметр. Усе нормально. Палю біля багаття. Ні, додому зовсім не тягне. Хочеться назад, туди, за альпійку. Давно так по крові не гуляв адреналін. П’ять п’ятнадцять. Уже легше. Дощ, здається, трохи затих. Перевертаю спальник іншим боком до вогню. Починає світати, а світає тут швидко. Цікаво, котра година? Ого! Шість двадцять. Спати не хочеться. Добре, нехай Череп поспить. З полін змайстрував щось схоже на ослін. Присів. Палю біля багаття. Дощ, здається, закінчується. Ледве крапає. Знімаю плащ. Про щось хочеться згадати, але про що? Усе, що було раніше, не варте і декількох хвилин, проведених тут. Людина без минулого. Ого! Вкотре потягло на філософію. У казанку закипіла вода. Заварюю “купець”. Сім нуль п’ять, час будити комбата. Все, ніч закінчилася. Ласкаво просимо у новий день, а що він нам готує? Подивимось.

СНАЙПЕР

1

Дощі припинилися. Стало тепліше. Життя перестало здаватися таким поганим. Як мало потрібно людині. Поставивши на підзарядку запасні батареї до радіостанції, почав гуляти по хвилях радіофіру. Іноді таким

* “Купець” – міцний чай.

банальним радіоперехопленням можна вивудити цікаву інформацію. Інструкції порушують усі. Тихо. Змінюємо хвилю. Ось! Щось є. Підкручую настройку. Через якийсь час чітко чую голоси. Можу навіть вклинитись у розмову. Блокпост з дороги перегукується зі штабом. Цікаво. Про нас уже знають. Радять блокпосту не висувати далекі секрети*. Це вже краще. Будемо почуватися вільніше. Треба буде заручитися дозволом комбата й полоскотати їм нерви. Почалося обговорення побутових питань. Втрачаю інтерес. Далі в основному усі хвили мовчать. Спробую трохи пізніше. Вимикаю рацію. Закурюю. Оглядаю місцевість. Просто милуюся.

– Ну і...

Що за нахаба? В принципі, я знаю одну людину, яка так тихо може підкрастися ззаду.

– Говори.

Череп сідає поруч. Невеликий. В’юнкий. Необтяжений зайвим м’ясом. Справжній диверсант.

– Комбат на килим викликав.

– Чому ти дотепер живий?

– У нього гарний настрій. Дав шанс виправитися.

– Любить тебе.

– Заздрісно?

– Аякже.

Череп розсміявся. Ми довго потім разом сиділи й мовчали не по-українськи, зі споконвічною палестинською скорботою в очах.

– Ідеш до мене в підпорядкування.

Я здивовано подивився на нього, але на обличчі щирого диверсанта була повна байдужість.

– То я зараз повинен зробити перелякано-відданий вигляд і стати по стійці струнко?

– Розслабся, я дозволяю.

Знову сидимо й оглядаємо місцеві краєвиди.

* Секрети – те саме, що й пости.

- Коли?
- Та хоч зараз.
- Через дві з половиною години темно буде.
- Встигнемо.
- Скільки тобі дали часу?
- Дві доби.

Взагалі, розподіл завдань – секретна інформація, але, як правило, її знають усі. Чи майже всі. Черепу потрібно зняти снайпера. Цей стрілок уже три дні заважає нам жити. І я буду напарником Черепа в цій роботі. Ну що ж, непогано.

- Візьмемо “мотороли”. Цей рундук не підійде.
- Звичайно, але, взагалі-то, я думав без рацій.
- На сигналах?
- Ну.
- Гаразд. Давай збиратися.

Зібравши та спакувавши рацію, рухаюся до своїх речей. Мозок починає працювати на завдання.

Зайві думки жену геть. Ніж, ліхтар, ПББС... Так. Далі. Оптику. Напевне, не варто. У цій грі він нас переграє. Снайпер ніколи не ходить один. Тільки з групою прикриття. Тому “мотороли” треба брати. Бінокль? Потрібний. “Каганець”? Звичайно! Дзеркальце? І не одне, штуки три.

Отже, підсумуємо. Ніж, ліхтар, ПББС, дві “мотороли”, компас, бінокль, “каганець” і три дзеркальця. Так, що ще забув? Я вже збираю свій РД. Сухий пайок на дві доби. До старшини. Потім. Патрони. Скільки? Так. Три магазини. Треба подумати. Гранати? Дві. Вистачить. Цигарки? Ідіот! Пакую ще плащ-намет і про всяк випадок бушлат.

Підходить Череп.

- На третю світову зібрався?
- Візьму про всяк випадок.

* “Мотороли” – рації. (прим. авт.)

- Даю йому “моторолу”. Перевірили. Працює.
- Ну, комбат не видасть – начштабу не з’їсть.
- З Богом.

Пішли. Швидко й тихо заглибилися в ліс. До темряви будемо в потрібному районі.

2

Світанок. Ніч пройшла спокійно. Не знаю чому, але прокинувся рано. Поруч Череп оглядає місцевість у бінокль. Заліг недалеко від нього. Придивляюся. Брати його, швидше за все, треба на живця. Інакше не вийде. Піти звідси він не міг, принаймні далеко. Учора перед заходом був зроблений останній постріл. Хлопця врятувало те, що куля потрапила в запасний магазин. За три дні він зробив сім пострілів, але ніяких результатів не досяг. Я б на його місці змінив район. Але йому видніше, він спец. Живцем, швидше за все, буду я. Гарна робота, а головне – творча.

- Ну, я пішов.
- Череп почав збиратися.
- Через годину починай. Я на прийомі.
- Добре.

Передавши мені бінокль, напарник сховався в кущах.

Знову ретельно оглядаю кожен кущик, кожне дерево, кожен камінь. Цікаво, де б сховався я сам? Пригледів кілька місць. Ні. Занадто помітні. Винахідливішим треба бути. Винахідливішим. Роблю черговий огляд. Починають боліти очі. Годинник. Прошло двадцять п’ять хвилин. Змочую очі холодною водою. Трохи полежавши з закритими очима, знову приступаю до огляду. Ну хочаб якась зачіпка. Сорок хвилин. Знову огляд. Як хочеться бути Богом. Очі починають страшенно боліти. Три клацання по рації. П’ятдесят дві хви-

лини. Пора починати. Ні. Стоп. Даю десять хвилин відпочити очам. Тепер можна. Ловлю дзеркальцем сонячний промінь. Починаю повільно вести його. Дуже повільно. Імітую снайпера, що оглядає місцевість. Тиша. Трохи відпочивши, роблю те саме повторно. Знову й знову. Тиша. Набридає. Нерви напружені. Здається, що снайпер цілиться саме в тебе. “Чорт! Який снайпер? Невідомо ще, чи є він тут”. Є. Звичайно, є. Відкладаю дзеркальце. Переглядаю все знову. Нічого. Чотирнадцять двадцять одна. “Терпіння, мій друже, терпіння”. Знову огляд. Нічого. Беру рацію. Хочеться послати все до дідька. “Е, друже. З такими нервами тобі квіти треба вирощувати. Роби свою справу й не викаблучуйся”. Закриваю очі. Я спокійний. Я зовсім спокійний. Спокою це не додає, але й занепокоєння не збільшує. Вже добре. Тихенько піднімаюся на весь зріст. Розслабляюсь. Відпочив хвилин десять. Усе. Норма. Поїхали далі. Дзеркальце, огляд. Дзеркальце, огляд. І так нескінченну кількість разів. Безрезультатно. Усередині усе повстає проти мене. Може, він не тут. Може, не ту позицію зайняли, а якщо все дарма? “Працювати! Не розслаблятися”. Даю відпочинок втомленому тілу й очам. “Давай, давай. На тебе дивиться вся Європа”. Вісімнадцять сорок вісім. Здається, день пропав. Нічого. Продовжуємо у тому ж дусі. Тиша. Сутеніє. Стало зовсім темно.

Рація клацнула два рази. Відбій. Продовжимо завтра. Повинен же він урешті-решт з’явитися.

Наступного дня все пішло за графіком. Повна тиша в радіоэфірі й робота. Жодних результатів. Змінив чотири позиції.

Сімнадцять нуль-нуль. Я вже на межі. Голова, здається, набита ватою. Сьогодні я більше позицію не змінюю. Дзинь! Дзеркальце розлетілося в моїх пальцях. Так! Я його все ж викликав. Прикинувши приблизно, звідкіля стріляли, дивлюся в той бік. Ну, шановний, во-

рухнися. Давай! Давай! Не соромся. Клацання по рації – виклик на переговори.

– Прийом!

– Говори.

– Південний захід. Ще там.

Уп’явся в бінокль. Мабуть, видно кожну гілку, листок, камінчик. “Уважніше! Уважніше!” Здається, що відчуваю, як Череп зараз крадеться туди. Тільки б наш друг не пішов. Клацання.

– Говори.

– Знайшов. Окоп порожній. Іду по сліду. Починаю знову.

Треба змінити позицію. Як він дістав. Я його ще не бачив, а вже ненавиджу. Чергова позиція. Починаю. Не пройшло й десяти хвилин, як дзеркальце розлетілося. Дилетант! Тільки піднімаю третє. Хлоп. Є і воно. Бінокль. Бачу. Рух на південному схилі. Ух ти, гад. Ніколи б не подумався. РД нехай залишається. Автомат, патрони, гранати, ніж. Вперед туди. Він може бути не один. Клацання.

– Прийом.

– Усе. Він готовий.

– Один?

– Один.

Повертаюся. Забираю свої речі. Сутеніє. Череп подає сигнал червоним ліхтариком. Знайшов. Поспішно зроблена з каменів позиція, абияк замаскована терном і гілками. Збоку лежить тіло в камуфляжному костюмі й кросівках. Майже без голови. Картина не з приемних. Череп сидить поруч і палить.

– Ху. Ми зробили це.

– Дивно, але факт.

– Голови збираєш?

Він посміхнувся.

– З переляку. Він не встиг, а я...

Посвітив на колишнього супротивника. Здоровий. Під метр дев'яносто. Косий сажень у плечах.

– Гарзд. Завтра обшмонаєм. Втомився я...

Ночували метрів за десять від позиції. Незважаючи на присутність поруч мертвого тіла, спали добре, кошмарів не було.

АЛЬПІЙСЬКА ЗОНА

Альпійка. Вічні сніги. Сильний, пронизуючий до кісток вітер, здається, узяв собі за мету збивати з ніг кожного, хто вдерся в його володіння. Я, як завжди, не одяг бушлат. Мало того, ще й рукави кітеля засукав вище ліктів. Тепер змінити щось ліньки. Упертість брала своє. Важкі “едельвейсівські” черевики глибоко провалюються в сніг. Важко, але треба йти. Інакше не можна. Добре, що ще йду в середині колони. Хлопці попереду пробивають стежку. На спині – кілограмів шістдесят, разом із радіостанцією. Ноги болять. Зупинитися б і перепочити, але не можна. Час підганяє. Ми повинні перейти це сніжне плато до темряви. Ночувати тут не можна, чомусь перед очима постала картина: тепла кімната. На стінах розвішані мисливська зброя й трофеї, підлога, замість килимів, устелена шкурами, на великій ведмежій шкурі біля каміна стоїть крісло-гойдалка, в каміні весело горить вогонь...

А я тут. “Заткнися, мрійнику, – кажу собі, – а то ще жаліти себе почнеш”. Жаліти себе – остання справа. Коли таке трапляється, ненавиджу себе. “Ти, по-моему, себе органічно не переварюєш”, – підсумовує внутрішній голос. Взагалі-то він правий.

– Сете!

Мене наздоганяє Череп.

– Кажи.

– Давай рацію. Я потягну.

– Спокійно, синок, я ще й тебе зможу понести.

– Слухай, а якщо я зловлю тебе на слові?

– Тоді мені буде дуже важко.

Посмішка з'явилась на його обличчі.

– Тоді давай хоч запасні батареї.

– Це ідея.

Зійшли зі стежки. Відкрив рюкзак рації й передав йому батареї. Рухаємося далі. Щоправда, уже наприкінці колони.

Ідемо “вовчою колоною”. Один за одним. Намагаємося йти слід у слід, але це не виходить. Усі занадто втомилися. Пройдено всього третину шляху. Швидкість колони невелика. Ледве плентаємося. Таким чином, будемо йти ще годин п'ять.

Нас двадцять чоловік. Три офіцери й сімнадцять рядових. Судячи з фраз, які час від часу кидає комбат, завдання має бути серйозне. Та й те, що він іде разом з нами, теж вказує на серйозність цього завдання. На щось більш легке пішов би хтось із молодших офіцерів. Незважаючи на свій вік, він надзвичайно рухливий. Збоку навіть здається, що нам фору дає.

Тягнемось уже третю годину. Тіло німіє. Почуваю себе немов загнаний кінь. На шляху було лише дві зупинки. Воно мені треба? Чому я? “А чому б і не ти?” – випливає лаконічна відповідь внутрішнього голосу. Він, бачите, конкретно зайняв антимною позицію.

Пройшла ще одна година. Я зараз упаду. “Здурів, чи що? Давай рухайся. Слинько”.

– Сете! Як думаєш, далеко ще?

Монах. Теж радист. Тільки я – в розвідці, а він – у підрильників.

– Три дні конем скакати, потім із тиждень – на верблюді, а там уже рукою подати.

Це Череп. От придумав.

– Думаю, ще годину, максимум дві.

Монах сплюнув і пішов далі мовчки.

“Отставить разговоры, вперед навверх, а там...” – згадую слова з пісні Висоцького. А далі перефразовую, – не наші це гори і не допоможуть нам”. Знову похмурі думки. Ні. Так не піде. З нами Бог і перемога.

Короткий відпочинок. П'ять хвилин. Розстібаю зашукані ремені РД і радіостанції. Вони падають на сніг. Ху. З полегшенням. Наче крила вирости. Нехай хоч п'ять хвилин плечі відпочинуть. Снігом розтер замерзлі зап'ястя й лікті. Розкатав рукава й одяг рукавички. Руки мені ще знадобляться. Вони мені дорогі як пам'ять. Закурюю. Хтось розповів прикольний анекдот. Тут, серед вічних снігів, на краю географії, втомлені й голодні люди, що прожили на грані ризику кілька місяців, жартують і сміються. Звучить команда. Вантаж на плечі. Вперед. Нам ще дві години шляху.

Усе. Нарешті побачили край плато. Немов коні, що почули воду, пішли швидше.

Сутеніє. Ми спускаємося вниз. Господи! Я не вірю в це щастя. Знову бачу дерева, купці, а то вже думав, що назавжди залишуся серед цієї білої безмовності. Ну от, ми знову тут. Тримайтесь, гади. Ми йдемо до вас. Полювання починається.

БЛОКПОСТ

1

Блокпост знаходився прямо під нами. Його життя текло настільки нудно й монотонно, що, ведучи спостереження, я ледь не спав. Усе-таки важко лежати годинами без руху. Я вже знаю в обличчя всіх солдатів підрозділу. Тільки користі від цього... Комбат чогось вичікує. Давно б пора

почати діяти. Хоча він хитрий лис, йому видніше. За весь час він не провалив жодного завдання, і втрати завжди були мінімальними. Військовий до коренів волосся. Вимогливий і твердий, але справедливий.

Тиждень ведемо спостереження. Скільки можна? Терпи солдат – комбатом станеш.

– Що за машина?

Монах уважно розглядав вантажівку біля шлагбаума.

Цю тачку я вже тут бачив. Відкриваю блокнот. Точно. Два дні тому о дванадцятій тридцять. Ті ж номерні знаки. Перегорнув ще кілька сторінок. Знову. Так. Ця вантажівка приїжджає раз у три дні. Напевно, продукти. Чому так часто? Записую. Потім розберемося. Годинник. Стоп! Дванадцять тридцять дві. Ух ти! Це вже цікаво. Завжди в один і той самий час. Чим це нам загрожує? Записуй. Потім обміркуємо. Спостерігаю за розвантаженням. Мішки, ящики, коробки. Точно, продукти. Думай. Тупі виконавці потрібні для лобової атаки, а тут доведи, що не даремно носиш лички. Що зробив би я? Зняв охорону й вирізав усіх сонними. Так тільки в кіно буває. Кілометрів за десять на півдні стоїть “Едельвейс”. У них сотні людей, бронетехніка та “вертушки”. Битися з ними? Пупок розв'яжеться. Думаємо далі. Може, вночі? Ні, тоді в них підвищена пильність.

“Мізків у тебе, як у канарки, на два перельоти – туди й назад”. Я вже втомився. “Так ти ще нічого не зробив. Де результати? Винахідливішим треба бути, винахідливішим”. Внутрішній голос знову правий. Голова не варить взагалі. Використати машину як троянський кінь? Не можна. Переб'ють у кузові. Ризик треба звести до мінімуму. Хоча щось у цьому є. Запропоную ввечері. Хоча в комбата, напевно, вже є свій план. Думай далі. Відвернути увагу зовнішніх постів. Як? Імітацією перестрілки в лісі. Викличуть допомогу. Не підійде. Але над цим теж треба поміркувати.

У кущах позаду почув шурхіт. Наводжу туди ствол автомата.

– Ромелиха?

– Свої.

Виповз Череп.

– Комбат тебе викликає.

– Бити буде?

– Звичайно.

– А насправді?

– Має сказати тобі кілька слів.

– Ну що ж, а я маю його послухати.

Збираю свої речі.

Проповз метрів тридцять. Озираюся. Листя ховає мене від зайвих очей. Піднявся. Вперед на міни. Комбат сидів над картою і про щось думав.

– Що нового?

– Знову ця вантажівка. А так усе по-старому.

– Частота появ?

– Раз у три дні.

– Нормально.

Потихеньку до нас підтяглися інші офіцери. Васо – начальник розвідки, Бух – старший підривник. Ваш покірний слуга скромно виконував обов'язки начальника зв'язку й був радистом при розвідпідрозділі.

Комбат суворо оглянув усіх.

– Ну що ж. Розпочнемо.

Я весь перетворився в слух.

– Добродії офіцери, я зібрав вас для обговорення плану майбутньої операції. Питання потім. Усі згодні?

Спробуй тут бути незгодним.

2

Настав день нашої операції. Як я і думав, комбат мав план уже давно. Просто він з тих людей, які

відміряють триста разів, перш ніж раз відрізати. Найгірше в цій ситуації – це “Едельвейс”, але комбат придумав досить-таки неслабий план водіння їх за носа. Готувалися ретельно. Дістали з наплічників камуфляжі. Нашили шеврони миротворців.

Взагалі, зробили все, щоб бути схожими на них. Комбат пішов ще далі. Мало того що начепив полковницькі погони, так ще й вуса збрив. Для більшої переконливості. В принципі, це змінило його зовнішність, але, при всій моїй повазі, не зробило його схожим на уродженця Валдайської височини. Хоча це деталі. Суть у наступному.

3

Час – дванадцять п'ятнадцять. Ми на одному з вигинів дороги чекаємо машину. Нас четверо. Комбат, Васо, Філін і я. Стрёмно. Руки тремтять, як в останнього алкоголіка. Нервую. У голові уява малює дурні картини. Нерішуче підходжу до комбата й скаржуся на сверблячку в п'ятах. Пояснюю, що мій щиросердечний стан вимагає підігріву. Непогано б із НЗ виділити по стопарику. Це завжди допомагало в подібних ситуаціях. Але хіба може зрозуміти мою поетичну натуру прагматик солдафон? Порадивши мені частіше мити ноги, оскільки його практика підказує, що це завжди допомагає, натякнув на закінчення розмови. Гаразд. Жарти вбік, все серйозно. Чую шум двигуна. Комбат з хлопцями вийшли на дорогу. Беру на мушку водія. Скрип гальм. Машина зупинилася. За кермом цивільний водій, поруч офіцер, здається, лейтенант.

– Усім вийти з машини.

Лейтенант знав правила. Він вийшов з розведеними в сторони руками. Шофер щось запідозрив. Тримавши його

го на прицілі, повільно рухаюся до машини. Слова застрягли в горлі. Не можу нічого сказати.

– Пішов з машини!

Васо. Лемент грізний, хоча сам стоїть на місці.

Обходжу капот. Тримаюся на відстані трьох метрів від дверей. Зверху на мене дивляться очі шофера. У них – дикий жах.

– Відчинити дверцята!

Моя команда звучить спокійно й трохи загрозливо. Він не рухається. Я сам відчинив двері. Сидить зляканий. Страх паралізував його повністю. Момент. Я на підніжці. Короткий удар в обличчя. Витягаю за комір і стрибаю назад. Моє приземлення нормальне. На ноги. Він бухнувся на асфальт усім тілом.

– Підйом, падло!

Завдаю удару ногою по лежачому тілу. Послухався.

– Руки на машину!

Діє, як робот.

– Хто такі? – голос комбата. – Чому не підкоряєтеся наказам?

Лейтенант увесь труситься, стоїть, поклавши руки на машину.

– Лейтенант Тахтаров. Пане полковнику... Шофер...

Він цивільний... Правил не знає.

– Мовчати! Відкіля й куди пливете?

– З міста на блокпост. З продуктами.

Бачу кивок Васо. ПББС у нього вже на стволі. Три рази клацнув затвор. Лейтенант умер, так і не зрозумівши, у чому справа. Шофер. Не чекав від нього такої спритності. Різко розвернувся й кинувся до мене з лементом:

– Пощадіть! У мене двоє дітей! Я ж просто в...

Договорити я йому не дав. Крок убік і приклад із силою зіштовхнувся з його головою. Впав. От він лежить на землі переді мною, невпинно голосячи: "Пощадіть! У

мене двоє дітей! Я ж цивільний!" Я знаю, що він цивільний, що він не воїн і не супротивник мені, але не можу залишити його живим.

Хоча зараз, дивлячись, як принижується людина, коли шанси її дорівнюють нулю, не можу вистрілити. До того ж він без зброї.

Звиваючись, немов черв'як, шофер підповз і почав цілувати черевики, постійно благаючи: "Пощадіть!" Повільно опускаю ствол. Сволота! Умри хоча б людськи. Бачу очі комбата й хлопців. У них – чекання. Ні! Я ж не вбивця, я – солдат. "Це один із моментів твоєї роботи", – внутрішній голос спокійний, як завжди. Моя робота полягає в убивстві озброєних. "Ти думаєш, він тебе пожалів би? Роби". Ні! "Слинько! Слабак! Роби, гад!" Ні, я не слабак і зараз це зроблю. Тварюка. Ця неросійська сволота, що звивається під ногами, перетворила мене в ката. Поступово, з наростаючою силою, закипає якась злість. Ствол уже спрямований на нього. Кілька міліметрів ходу спускового гачка. Він уже не голосить, просто смиренно дивиться у ствол. Хоча в очах благання. Автомат смикнувся. Смикнулося й тіло водія. Ще один і контрольний – у голову. Дію як дилетант. Тільки б комбат і хлопці не помітили замішання. Хоча на це не варто сподіватися.

– Нормально.

– Не переживай, усе класно.

– Заберіть трупи з дороги.

Це було зроблено швидко. Далі все відпрацьовано.

– Васо... у кузов. Знаєш, що робити?

– Угу.

– Дій. Філін, за кермо. Сет – у ліс. Не спізнися.

– Встигну. Ні пуху.

– До біса.

І я пірнув у ліс. Не встигнути не можна було.

Я встиг. Машина стояла саме напроти головних воріт блокпоста. На цьому етапі все пройшло чудово. Звиклі до неї солдати, нічого не запідозрили й пропустили всередину. Пора. Спиною відчуваю, як почався рух у наших рядах. Пересуваюся поки по-пластунськи. Намагаюся якнайшвидше.

Машина зробила різкий поворот, відкрилися дверцята будки, і по солдатах різонула довга черга з АК*. Почувся лемент. Комбат і Васо, залишивши кабінку, відкрили прицільний вогонь по бараках. Увагу зовнішніх постів відвернуто. Пора й нам. Уперед.

Зриваюся з місця й ломлюся, як сайгак. Швидше! Швидше! Бен Джонсон не зміг би так пробігти в кращі свої роки. Бачу солдатів супротивника, чую стрілянину. Я вже зовсім поруч. Вогонь. Автомат труситься в руках як скажений. Вони з'являються з усіх боків. Бий! Не жалій! Не чекали, гади. Стріляють навкруги. Вхід у барак. Граната. Кільце. Кидок. Вибуху вже не чув. Перестрибую через якісь трупи. Друга граната летить у бійницю ще одного барака. Завертаю за ріг. Бачу три конкретні спини. Вогонь! Ціль вражено. Продовжимо, добродії.

Невелика група, чоловік п'ять, намагалася було організувати щось на кшталт опору біля кулеметного гнізда, але їх накрили гранатами. Інші вже не думали про оборону.

Їхні спини виднілись навкруги. Втеча стала панічною. Всюди чулися одиночні постріли. Хлопці добивали втікачів. Під час війни ніколи думати про гуманність. Пацифізм реальний, коли про нього говорять переможці. Переслідування могло перерости в гігантське сафарі, але комбат нікому не дав захопитися. Почулися лементи командирів груп, і полювання припинилося. Почався інший етап операції.

* АК – автомат Калашникова.

Найважче в цій операції – відхід. Часу майже немає. Тому провели лише поверховий шмон. Трофеїв багато, але винести всі не зможемо. Щоправда, це не головне. Головне зараз – накивати п'ятами. Перемога наша була повною. Знищивши близько вісімнадцяти військово-службовців, ми примудрилися не втратити жодного. Тепер її треба було зберегти.

Швидко грузимось у вантажівку. Кожен бере лише те, що зможе сам нести. Допомоги чекати немає звідки. Взяли тільки найцінніше.

– Швидше! У нас на все про все п'ятнадцять хвилин, – говорить комбат.

Утрамбувалися. Їдемо. Первинний мандраж уже пройшов. На злісних обличчях моїх товаришів з'явилися посмішки. Наш командир зараз серйозний, як ніколи. Він краще всіх знає, що це ще не все.

– Добродії. Прошу уваги, – голос рівний і спокійний. – Найважче в нас ще попереду. Зараз ми спробуємо вижати з машини все, а потім надриватимемо власні серця. Приз у цих перегонах відомий кожному. Відсталих не буде. Усім ясно?

Звичайно, ясно. Що ж отут неясного.

Двигун вантажівки розривався. Ми не шкодували машину. Вона нам потрібна лише на кілька десятків хвилин. Думок, різних вражень повна голова. Тільки зараз починаєш розуміти, як сильно ми смикнули за вус тигра. Проти нас тепер будуть усі. Миротворці, міліція, ополчення і місцева самооборона. Швидше за все, і погода буде грати не в нашій команді. Але це дурниця – прорвемося. Звичайно, куди ми подінемося. Пройти треба шістдесят кілометрів. Навантаженими й якнайшвидше.

Машина зупинилася. Пора! Вперед! Тепер наша черга. Не підведи, серденько.

Довго йшли мовчки. Ніхто не розмовляв. Берегли сили. Поки схил невеликий більш-менш нормально. Після тижневого відпочинку сил вистачає. Цю місцевість я знаю добре. Незабаром буде такий схил, що мало не буде найвитривалішим.

Розповісти про всі труднощі підйому не можу, тому що я його майже не пам'ятаю. Усі спогади про нього – це туман перед очима й пекельний біль у плечах. Здавалося, що ремені давно передавили кістки. Потім боліло все. Серце – від перенапруги, синці на колінах і ліктях, шия – одним словом, усе тіло. Потім наступив період байдужості. Було абсолютно наплювати, що буде зі мною, якщо потраплю в полон чи отримаю поранення. Це все були дрібниці порівняно з тим, як я втомився. Не хотілося навіть думати про те, скільки ще попереду.

В альпійську зону ми ввійшли якщо не цілком, то дуже знесиленими. Пішов сніг. Це було й добре й погано одночасно. Добре, що не літня погода, а погано, що за кілька годин його насипле стільки – не треба буде могили рити.

Плентаємося. Інакше це назвати не можна. Черевки глибоко провалюються в сніг, незважаючи на моторошний холод, увесь мокрий від поту. Ні. Я дійду. Я повинен дійти. Висота – дві шістсот триста тридцять. Усе як у маренні. Може, це від висоти? Мені все одно, я повинен дійти. Крок за кроком, метр за метром. Входиш у якийсь дзен. Час, простір, капризи природи та багато іншого вже втратили свій зміст. Вони залишилися десь там. Удома. У мирному просторі.

Я не побачив цього дерева поки не вдарився об нього плечем. Стоп. Дерево. Ми зійшли з альпійки. Нарешті. Ноги не тримають. Просто опустився на сніг. Бачу, те саме зробили інші. Ми дійшли?! Ні. Ще спуск. До верхньої бази півтора кілометра. Дістанемось туди до темряви. Там ночівля – і на нижню. Це ще півтора кілометра.

“ЕДЕЛЬВЕЙС”

“Едельвейс” – це контрдиверсійний підрозділ ворожої сторони. Тобто прямі супротивники нашого підрозділу. Кількість цих крутих стрільків коливається від двохсот до двохсотп'ятидесяти чоловік із бронетехнікою і гелікоптерами. Усі контрактники і, судячи з розповідей, добряче навчені різним протипартизанським діям. Хоча створені вони для боротьби з партизанами, час від часу самі відправлялися на нашу територію попартизанити. Це в “едельвейсівців” теж виходило непогано.

Їх помітили випадково. Хтось на посту почув віддалений шум гвинтів. Хлопець не посоромився вранці доповісти про почуте командирові. Комбат не гаявся. Патруль був відправлений негайно. Вони й знайшли групу супротивника. За підрахунками патруля, вона нараховувала близько тридцяти чоловік. Ідуть напівнавантажені форсованим маршем по наших слідах. А ми вже розслабилися.

Зібралися нашвидкоруч. Хвилини за десять, не більше. Іти треба швидко. Інакше... Шістьох комбат відібрав для однієї дуже цікавої місії. Так вийшло, що в цю групу потрапив і я.

– Значить, так, – комбат був небагатослівним, – ви, напівнавантажені, обходите нас і знаходите місце для засідки. При їхній швидкості пересування в нас є три з половиною-чотири години. Пропускаєте нас і зустрічаєте їх. Чекати приходу союзників не треба. Супротивник не буде вплутуватися в тривалий бій. Якщо вийде, п'ять хвилин – і ноги. Спробуйте без втрат. Героїства мені не потрібно. Ясно?

– Так точно.

– Сете, що зі зв'язком?

– Зв'язувався з місцевою комендатурою. Прикордонники вислали маршгрупу. Комендант просив затримати самотужки.

– До біса. Це не наша справа. Старшим піде Васо. За роботу. Питання?

– Радіоефір?

– Тільки у разі крайньої потреби.

– Ясно.

І знову вперед. Я думав, що хоч на якийсь час усе позаду. Та не так сталося, як гадалося. Рвемо серце й ноги без перепочинків. Мало часу, а ще треба встигнути знайти зручне місце й обладнати засідку. Дорогою встиг примітити кілька, але Васо вибирав їх за якимось тільки йому зрозумілим планом. Узагалі, він у цій справі спец, йому видніше.

Хлопців обігнали вже на досить пристойну відстань. Пройшло трохи більше години з моменту виходу. Йдемо досить-таки швидко. Але здається, що супротивник іде швидше. Намагаюся довести собі, що ми крутіші. Не виходить. Про “Едельвейс” понарозповідали багато цікавого. Міцні, натаскані, чудово навчені... А я що, слабак? Чи мало мене тренували й навчали? Так, їх не можна недооцінювати, але навіть їх боятися?

Сигнал про зупинку. Васо уважно оглядає місцевість. Непогано. Навіть, можна сказати, те, що потрібно. Уважно оглядаю місцевість ще раз. Краще, ніж є, знайти буде важко, та й немає часу.

– Акедо!

Наш підрильник підійшов до старшого.

– Отут по твоїй кухні. Займайся.

– Угу. Я візьму помічника?

– Звичайно.

Довго розглядаю придатне для себе місце. Наче нічого. Не супер, звичайно, але і не повне лайно. Треба узгодити з командиром. Кивок – знак згоди. Перетягаю спорядження. Помолившись, до роботи. Тихо, швидко й акуратно. Звертаючи велику увагу на дрібниці. Усе життя складається з дрібниць. Згаду-

ються слова інструктора з маскування: “Найемішніше в цьому житті, що цей бій буде тривати максимум хвилини три. А готуватись до нього будемо години дві.” Треба встигнути.

– Сете, – Акела уже стояв над моєю головою, – допоможи мені з причаудалами.

– Звичайно. Куди я подінусь?

Акела – перший помічник Буха, нашого віртуоза підрильника. Звичайно, він ще не такий супер, як його вчитель, але швидко пізнає всі приколи професії. Найголовніше – з любов'ю до процесу. Чесно кажучи, самому цікава підрильна справа. Подобається ходити по лезу. Щоправда, давно зрозумів, що для цієї справи мені не вистачає уважності. Взагалі-то, в диверсійній роботі подобається все. Від маскування до підривної справи, але немає універсальних солдатів. Хоча кожний із нас знає хоча б ази сусідніх професій, а далі – справа смаку.

Акела озирнувся. Він уже знав, що і де треба ставити. Просто обмірковував зайвий раз. Думав хвилини дві, не більше. До такого процесу треба підходити творчо, з любов'ю, як до коханої жінки. Спостерігаючи за ним, щоразу переконувався, як людина любить цю роботу. Ніжно й м'яко він брав смертоносні предмети, акуратно готував для них місце й встановлював. Ніякої халтури. Все, як книжка пише, правильно й чітко. Не причепишся.

Моя справа – замаскувати все це. У тренувальному таборі мені маскування непогано вдавалося. До цього я підходжу відповідально. Щось на зразок т'яп-ляп – не пройде. Людина, яка довго живе у лісі, відразу помітить підступ, а цього статися не повинно.

Закінчили швидко. Поки нічого не приєднували. Це буде зроблено пізніше. Зараз по своїх місцях, треба обладнати індивідуальні вогневі точки.

Вири́в окоп для стрі́лби, лежачи. Заглиблення зробив трохи більшим, ніж треба. Дно, як частоколом, уклад товстим, сухим гіллям. Далі насипав шар листя й кинув бушлат. Зміцнив камінням і замаскував бруствер*. На зроблений з гілок каркас натягнув плащ-намет і знову замаскував усе листям. З боку це нагадувало горбок. Кілька разів уважно оглянув. Усе супер.

За цим заняттям час пролетів швидко. Шойно я пірнув у свій окоп, як з'явилася наша колона. Проїшла по шляху, який вказав Акела. Комбат відокремився на якийсь час оглянути позиції. Не без гордості повинен відзначити, що мою він не знайшов. Досить. Увага сто відсотків.

Комбат пішов. Акела виставив усе за планом і натягнув розтяжки. Чекаємо. Час, як завжди в таких ситуаціях, тягнеться повільно. Починаються різні сумніви, але це все дурня. Головне – терпіння. Воно перемагає все. Чи майже все.

Вони з'явилися, як завжди, раптово. Спеці. Цього в них не віднімеш.

Крізь вузьку бійницю багато не побачиш. Двоє. Це передовий дозор. Цікаво. Цікаво. Давай, маленький, ще три кроки і... Там далі вічність. Зупинився. Невже щось відчув. Я напружився. Чого він стоїть? Підняв руку: "Увага, небезпека". Чорт! Я вже на межі нервового зриву. Спокійно, хлопче. Спокійно. Перший раз, чи що? Усе буде добре. Стоїть як бовдур. Хоча трохи вже заспокоївся. Беру його на мушку. Оглядається. Змах рукою: "Дорога вільна". Слава Богу. Спинним мозком відчуваю, як напружилися інші мої товариші. Крок. Ще один. Носок його черевика саме перед на-

* Бруствер (військ.) – земляний насип або кам'яне підвищення на зовнішній стороні окопу чи траншеї для прикриття бійців од ворожого огню.

тягнутим шнуром. Зроби це. Так! Він це зробив. Гуркіт вибуху – і мого полегшення неможливо передати. Його й напарника здуло зі стежки хвилею й осколками. Потім почали ляскати розтяжки, поставлені Акелою трохи далі.

Вони не зрозуміли, що сталося. Ми – господарі становища. У метушні, що створилася, супротивник почав безладну стрілянину. Потім ми продовжили. Тільки вже прицільну.

Комбат був правий. Перестрілка довго не тривала. Менше хвилини. Вони відступили, а потім і ми. Ми зробили все, що могли. Далі справа прикордонників.

НИЖНЯ БАЗА (ЛОСОСЬ)

1

Спуск по серпантину не був таким важким і стомлюючим, як підйом. Хоча й легеньким його теж назвати важко. Ми неслися мов на крилах. Принаймні так здавалося. Позаду довгі й виснажливі марші. Позаду ночівлі під проливним дощем і голод. Так. Уявіть собі. Голод. Навіть фізично сильні люди не зможуть узяти з собою нагору багато продовольства. Крім нього, вистачає що нести. І, повірте мені, краще взяти пару пачок зайвих набоїв, ніж банку тушонки. Це позаду.

Ми йдемо вниз. На відпочинок.

Може, я не правий. Може, я людина, зіпсована цивілізацією, але як хочеться поспати в теплі, під дахом. Втома дається взнаки. Дуже хочу відпочити.

Ні. Ви не думайте, що ми йдемо назавжди. Наша місія ще повністю не закінчена. Просто спускаємося відпочити в ті умови, у яких жили люди понад вісімсот років тому. Є ще такі місця.

База. Ця голосна назва ніяк не вписувалася в побачене. Перед нами була стара хатинка мисливця, де протягом кількох тижнів ми будемо відпочивати.

Розподілили варту. Двадцять вісім чоловік по дві години. Я зв'язався з прикордонниками. Вони заспокоїли. Друзів випроводили з пошаною. Далі за планом. Який би я не був втомлений, а зброя повинна бути в ідеальному стані. Інші речі вимагають теж більш ретельного догляду, але то дурниці. Рація у мене завжди в порядку. Довелось просто поставити батареї на підзарядку й попросити вартового вимкнути генератор через дві години.

Проспав годин вісімнадцять. Без сновидінь. Як убитий. Вставати не хочеться, та й не треба. Чорт! Не звик я так. Треба ж щось робити. Для початку хоча б вмийся. І, як в атаку, пішов до водоспаду.

Гірські річки мають один істотний недолік – вони не бувають теплими, а так усе нормально. Процедура вмивання, гоління й чищення осколків, що зовні нагадують зуби, зайняла багатенько часу. Повертаюся. Чистий і свіжий.

Під навісом сидить кілька хлопців. Задухлі від сну, курять. Мляві вітання. Ясно, ще не прокинулись. Сідаю поруч.

– Що нового?

Здивовані погляди спрямовані на мене.

– А ти, схоже, нас давно не бачив.

– Коли шиккування?

Знову загальне мовчання. Кожен захоплений своїми думками. Намагаюся вивести їх з цього стану.

– Хлопці, так коли ж те шиккування?

– Хочеш, я тобі відповім на це запитання?

Череп східно глянув на мене.

– Ну.

– А хто його знає.

Філін задумливо, оглядаючи великий куц конопель біля будинку, запалює цигарку. Потім начебто прокинувся.

– Запитуєш про шиккування? – дивиться на годинник. – Через півтори години.

Підходжу до рослини. Справді, куц великий і виглядає дозрілим. Готовим до вживання.

– Хороший кущик.

– Давай заб'ємо.

– Думаєш, а комбат?

– Так ми трохи-трохи.

– Гарзд. Давай зробимо це.

Сказано – зроблено. Через якийсь час стоїмо вчотирьох у лісі й забуваємо “косяк”. Робити все одно нічого. Випити теж, а розслабитися якось треба.

Нормально. Я пливу. Життя прекрасне, і природа красива. Не так сприймаєш її, як у нормальному стані. Хоча кожен стан гарний по-своєму.

Зі стану блаженства мене виводить лемент вартового: “Три хвилини, загальне шиккування”. Підхоплююся й біжу. Лінки, а треба. Оце вже моє. Без діла сидіти – пропадати. Рух – це життя.

2

Прошло кілька днів нашого відпочинку. Нудно. Спиш. Перечитуєш по кілька разів ледь не завчені напам'ять книги. В основному ж гасмо час у порожніх розмовах за кухлем чаю. Розмови велися найрізноманітніші. Бувало починали зі спорудження єгипетських пірамід, а закінчували обговоренням політичних проблем даного регіону. Це, коли і кому знову знадобиться наша допомога. Дуже багато цікавого дізнаєшся. Мало хто розповідав про себе. Це взагалі вважалось закритою темою.

Час ішов. Почали відчувати нестачу продуктів. Нам їх постійно підвозили, а тут щось заштопорилось. Поки були гроші, купували в аборигенів. Але всьому буває межа, і грошам теж.

У цій країні свиней не тримають у сараях, крім того, їх навіть не годують. Вони ведуть напівдикий спосіб життя. Буває, що господар не знає, скільки в нього живності. Це нашттовхнуло одного з нас на маленьку ідею. Оскільки це збігалось за часом з міграцією лосося, то операції дали кодову назву “Лосось”.

Виходимо вранці. Тільки розвиднілося. Місцевий народ настільки ледачий, що поняття прокинутися зі сходом сонця у них геть відсутнє. Тепер зрозуміло, чому вони програли минулу війну. Нас четверо. Я, Васо, Акела та Бух. Ідемо на “лосось”. А що робити? Їсти хочеться завжди.

Місце їх приблизного знаходження вирахував я. Допіру безцільно валандаючись по лісі. Ті прогулянки ввійшли у звичку останнім часом. Я б сказав, що це не найгірша звичка. Йти доведеться довго. Свині кочують туди, де є горіхи й каштани. Навколо вже все виїли.

Починаються потрібні місця. Навкруги видно сліди діяльності “лососів”. Зупиняємося. Ніякого шепоту та звуків бути не повинно. Чорт їх знає, які вони тут. Вдома неодноразово чув розповіді про диких кабанів і недбайливих мисливців. Тож краще перебоючись, ніж недобоючись. У нас має бути не зовсім правильне полювання. З глушниками. Що зменшує міць кулі. Бух, який виконує обов'язки старшого, пильно оглянув усіх. “Готові?” – запитували його очі. Мовчазні кивки й змах рукою: “Поїхали”.

Розсипалися ланцюгом. Ідемо повільно. Намагаючись не ступати на сухе гілля. Тихо. Крім за кроком пробираємося крізь зарості. Бачу одну тваринку. Десь повинні бути інші. Є. У них, схоже, тиха година. Відпо-

чивають. Вибрали ціль – велику льоху в центрі лежбища. Секундна готовність. Почали. Чотири постріли злилися в один. Вірніше, це не були постріли. Приглушені ПББСом, вони нагадують сухий тріск. Оскільки глушники вже добряче зношені. Дикий вереск. Свиня високо підстригнула й кинулася навтьоки. Інші розбіглися хто куди. Могутній кабан, висунувся трохи вперед. Інші сховалися в кущах.

Звір, схоже, не зрозумів, що сталося, але явно відчув вихідну загрозу від нас. Тупо уп'явшись на нас своїми маленькими червоними очима, він, здавалося, хотів просвердлити кожного наскрізь. Всередині все похололо. По спині побігли мурашки. “Він зараз кинеється на мене. Точно кинеється”. Наводжу на нього автомат. У чоло. “Ідіот! Його чоло не проб'єш цією хлопавкою”. Наводжу в грудину. Час іде повільно. Напруга застигла в повітрі. Хто спасує першим? Долоні спітніли. “Ну, давай, іди. Ніхто не хоче твоєї смерті”. Він, наче почув мене, розвернувся й повільно рушив у чагарник, не бажаючи починати кровопролиття. Яке полегшення я відчув. Схоже, те саме відчули й інші. Напруга спала. Далі пішли по кривавих слідах жертви.

Вона не встигла далеко втекти. Мабуть, постріли досягли мети. Тепер найголовніше. Розібрати її на частини й доставити у табір. Щодо білування є два фахівці – Акела й Бух. Я та Васо займаємо позиції на флангах, щоб їм ніхто не заважав. Про гарячу кров місцевих жителів наслухався ще в тренувальному таборі. Справи у двох наших м'ясників ішли досить-таки швидко. Що й говорити, профі!

Білування закінчено. Приступаємо до другої частини марлезонського балету. Розпаковка у мішки зайняла теж не дуже багато часу. Завантажуємося і крокуємо на базу. Це трохи небезпечно, оскільки доведеться йти повз будинки місцевих жителів.

4

Його ми зустріли біля струмка. Бух з Акелою пішли трохи вперед. Він з'явився з кущів. Я навіть трохи злякався.

– Здрастуйте.

– Здрастуй, коли не жартуєш.

Місцевий з цікавістю оглянув наші мішки. Вони були все ще замусолені свіжою кров'ю.

– Відкіля це ви?

– З риболовлі. На лосося ходили.

Тільки зараз помічаю, що місцевий стоїть з вудкою. Мабуть, теж на риболовлю.

– А де ловили?

– З півкілометра нижче за течією.

– І як?

– Вдало. Як бачиш.

Він знову з підозрою подивився на мій мішок. Чого цей гад хоче. Йшов би своєю дорогою, а то ще доведеться його вбити.

– А чим ловите?

Як він дістав.

– Глушили.

– А чому я вибухів не чув?

Та тому що глухий ти. Я вже близький до зриву. Повільно, щоб не привернути його уваги, кладу руку на ручку багнета. “Схоже, буде бійка. Встигнути б першим. Затрачу менше часу”.

– У нас є нова вибухівка. БВВ-5. Майже безгучна.

Сипай знову здивовано подивився на мене.

– Якась нова?

– Так, експериментальний зразок.

Усе. Терпінню моему кінець. Якщо він зраз не піде – пролетиться чиясь кров.

– Ну, добре. Пішов я.

Слава Богу.

– Давай. Удачі.

Місцевий сховався в кущах. Не вірячи в це щастя, повертаюся спиною до цих кущів. Доганяємо Буха й Акелу. Після коротких розбірок: “Чому не попередили?” – рушили далі. Більше пригод не було.

5

Час нашого відпочинку підходив до завершення. Походи на “лосося”, прогулянки лісом, заготівля дров, готування їжі, мародерство на чужих виноградниках, а також просто розмови за кухлем чаю – от і всі розваги. Час від часу я виходив в ефір, намагаючись перехопити щось цікаве. Як правило, з цього нічого не виходило. Але всьому приходить кінець. І це вже відчувалося.

ЗВОРОТНИЙ ПЕРЕХІД

1

Підйом пролунав, як звичайно, о сьомій годині вечора. Але, на відміну від попередніх, одразу оголосили шиккування зі зброєю. Здавалось, що оголосять щось важливе. Давно пора. Перед строем з'явився комбат.

– Добродії! Ми трохи розслабилися, відпочили. Тепер час попрацювати. Є одна невеличка справа. Нас знову чекає та сторона. Більш докладні накази командирам груп буду давати особисто.

Він трохи помовчав, оглядаючи стрій.

– Ідем розвантаженими. Брати тільки найнеобхідніше. Старшина виділить потрібний сухпай. Усе зайве зібрати, переправити на той бік і скласти в будин-

ку, зазначеному одним із наших союзників. За цю переправу відповідає Васо. Підбереш людей. Всім зрозуміле завдання? Виконуйте.

Табір миттєво наповнився шумом. Усі кинулися перебирати речі. Непотрібне пакувалося й складалося у визначеному місці. Щоправда, це зайняло не надто багато часу. Мені наказали спакувати всі великі радіостанції й здати Васо особисто. Брати за перевал будемо лише "мотороли".

Проїшов деякий час, і табір знову затих. Одна група відправилася переправляти речі, інша розташувалася під навісом. Далі були розмови про майбутнє завдання. Більше, звичайно, було домислів, тому що ніхто нічого не знав. Та так і краще, по-моєму.

Непомітно підступив вечір. Прийшли переправники. Пролунала команда: "Відбій". Схоже, виходимо завтра.

2

Як я й припускав, відправилися наступного ранку. Збори були короткими, вийшли дуже швидко.

Знову серпантин. Для мене це слово звучить як матірне, але ми не так завантажені, як першого разу, тому йдемо швидше. Коли йдеш у колоні, мимоволі починаєш підлаштовуватися під її ритм, і тоді набагато легше.

На весь шлях до верхньої бази пішло набагато менше часу. Ми вже були повністю підготовлені до такого маршруту та й менше вантажу доводилося тягти. Проїшло все добре, без ексцесів. Там ми лише переночували – і знову в дорогу. Що чекає за перевалом? З власного досвіду я точно знаю лише одне – нас там чекають. Сипаї проводили операції набагато раніше і в інших напрямках. Зараз, коли ось-ось перевали занесе снігом,

сезон війни для них закінчений. Я цього не розумію. Таке враження, що ми тут воюємо за свою землю, а вони найманці.

Піднялися на альпійку. Снігу зараз тут значно більше. Важкувато буде. Вперед пішло кілька людей. Вони повинні пробивати стежку. Піт заливає очі. Напруга м'язів досягає критичної межі. Треба відпочити. Бачу, що у всіх такий же стан. Значить, незабаром буде зупинка. Так і є.

Стоїмо. Дим цигарки не приносить полегшення. Не можу зрозуміти, чому мені так важко. Дістаю з кишені упаковку таблеток. Двох, зважаючи на все, буде мало, значить, три. Ковтаю три таблетки кофеїну. У флязі спирт. Чим запити? Сніг. Чому б і ні? Закурюю. Добре, що це є час. Тиша. Ніхто ні про що не говорить, ніхто нічого не розповідає. Дивно. Відчуття якоїсь невизначеності. Навіть комбат нервує. В принципі, є через що. Як-що не впораємося за два-три дні, перевал засипле снігом і назад вже не пройдеш. Іти через рівнину? Там близько трьох тисяч чоловік з гелікоптерами й бронетехнікою. Справи невеселі. Вижити б.

Іти вже легше. Навіть якось у кайф. Дивлюся на годинник. Шістнадцять тридцять дві. Затримуємося на альпійці, хоча в графік начебто вкладаємось. Усьому провиною цей сніг.

Почало сутеніти. Погано. Судячи зі швидкості, нам іти ще години три. Піднявся сильний вітер. Вперед. Зупинятися не можна. Відсипаю на долоню кілька таблеток. "Подумай про серце", – внутрішній голос. "Та пішов ти", – лаконічна відповідь. Проходить час. Мені краще. Серце б'ється в прискореному ритмі. Цікаво, яка повинна бути сила в цього м'яза. Він же не відпочиває. Постійно в роботі. Перекачує за день, напевно, тонни крові.

Стало зовсім темно. Йдемо практично навпомацки. Ні ліхтарі, ні смолоскипи використовувати не можна.

У такій темряві за ними нас можуть швидко вирахувати. Хочеться їсти. За весь день з'їли тільки по одному "Снікерсу". Десь у мене ще один має бути. Нишпорю по кишенях. Є. Руками, що трясуться, зриваю упаковку. На ходу гризу його, але приемного мало. Просто потрібно збити голод. Наказ про зупинку передали ланцюжком. Далі прийшла інша команда: "Не палити".

Весело. Але й це переживемо. Тихо постояли. Трохи відпочивши, рушили далі. Ще години дві шляху. Пішов сніг. Цього ще не вистачало.

Нарешті показалися кущі й інша рослинність. Невже дійшли? Далі спускатися не ризикнули. Повалилися спати там, де стояли. Без багать.

Ніч пройшла спокійно. Вранці зі старту почали визначатися. Щоб не йти такою юрбою, розбилися на чотири групи. Загальний збір був в одному квадраті, в один час. Іти швидко, але тихо й дотримуватись усіх правил обережності.

Я повинен керувати однією з таких груп. Усі наступні інструкції на місці. Бо ми повинні зробити велику капость. Ну що ж – поїхали.

ОПЕРАЦІЯ "НАФТОБАЗА"

1

Ніч на чужій території пройшла спокійно. Хоча перехід і був важким, довго не спали. Організм знову мобілізувався на дію. Короткий інструктаж і вихід. Ідемо по найменш заселених місцях. До певного часу ніхто не повинен знати про нашу присутність. Після снігів альпійки тут, здається, дуже добре. Мені чомусь захотілося додому. Дивно. Мабуть, добряче втомився. Хо-

четься до цивілізації. Усі ми певною мірою зіпсовані нею. Навіть я. Йдемо вузькою лісовою стежкою. Навкруги така краса, але ніколи нею милуватися. Приколь-но, листопад надворі, а ще все зелене. Здається, тут ніколи не буває зими. Може, так воно і є?

Звіряюся з картою. Так. Ще далеченько. Хоча ми йдемо швидко, і, думаю, на це не піде багато часу. Побачимо.

2

Ось ми й на місці. Під час проходження не відбулося жодних несподіванок. Хоча могли бути й такі. Початок операції, вірніше її перша стадія, пройшов успішно. Але перед наступними трьома не варто розслаблятися. Поки надворі видно, необхідно замаскуватися й обговорити наступні стадії операції. Все це потрібно зробити у максимально стислий термін. Інакше... Краще не думати про це.

Ранок наступного дня. Веду спостереження. Черговий раз оглядаю базу. Намагаюся не пропустити жодної деталі. А все одно при кожному огляді помічаю щось нове. Поруч блокнот із записами. Час біжить, а його не так багато. За звичкою, складаю свій план. "Колись це вже було". Так, але на помилках вчаться. Не помиляється той, хто нічого не робить. Відволікся. Продовжую спостереження.

У голові народжується багато різних ідей. Одна краща за іншу. Позначається дитяча прихильність до "кретиноскопа" (телевізора). Так. Не час жартувати. Думай нормально. Виходячи з того, що є. А що в нас є? Супротивник. За різними даними, їх тут близько півсотні. Три кілометри північніше основна частина підрозділу. Обмежимося поки тими, що поруч. Двоє

воріт, укріплених бетонними блоками. Біля них розташовуються кулеметні точки. Через ворота піде хіба що дурень. Занадто ризиковано. Подвійний ряд “колючки”. Між ними – стежка варти. Хоча КПП* відсутній. Це непогано. Оскільки база має форму чотирикутника й розташована компактно, то наявні тільки чотири вишки. На кожній по одному бійцю. По периметру нариті окопи для підсилення. Важко нам буде. Схоже, наша мета – це резервуари в центрі об’єкта. Тож штурм зайвий. Врізати б їм бронебійно-запальними, та й не морочити собі голови.

Туди потрібно якось доправити підричників. Як? Це питання ми й обговорюємо на порядку денному. За принципом Рембо діяти не можна. Це зрозуміло. І тут у мене народився план. Звичайно, йому далеко до шедеврів військового мистецтва, але щось у ньому є. Перше. Забезпечити більш-менш міцний тил. Для цього мінується дорога, яка веде до основних сил. Там залишаємо для прикриття двох людей зі станковим кулеметом. Далі основну групу ділимо на три частини. Перша атакує головні ворота. Вірніше, не атакує, а веде їх інтенсивний обстріл з усіх наявних у неї засобів. Це, швидше за все, будуть РПГ-автомати і кілька одноразових гранатометів. Вичекавши деякий час, друга група завдає якомога інтенсивнішого удару по задніх воротах. Це має трохи розпорошити супротивника й посіяти в його рядах паніку. Разом з ударом другої групи починають рух наші сапери. Їх прикриває снайпер. Його завдання – зняти вартових на вишках, якщо такі будуть присутні, й прикрити підричників на всьому етапі їхнього проходження. Після завершення роботи подається сигнал, і всі групи збираються в задалегідь обумовленому місці. Для втечі. Це, звичайно, не новинка сезону, але повинно спрацювати.

* КПП – контрольний-пропускний пункт.

Вечір. Стемніло. Час спускатися в табір. Доповісти про все комбату й вислухати його інструкції щодо наступного дня. Настрій просто відмінний. Так завжди буває після вдало проведеної роботи. Змінюю прозорий фільтр ліхтарика на червоний. Обсвічую очі червоним світлом, після цього краще видно в темряві. Ховаю плащ-намет і крадькома йду. Іду тихо, як кішка. Може, це і зайве, але краще перебоїтися, ніж недобоятися.

Проїшов уже гарний відрізок. Раптом... Якийсь шерех змусив мене зупинитися. Стою, прислухаюся. Він донісся знову. Вже чіткіше. Рефлекс спрацював автоматично. Я на землі. Звір чи людина? Людина. Не може це бути звір. Перекочуюсь на спину. Намагаючись не клацнути, знімаю зброю з запобіжника. Здається, фізично починаю відчувати напругу у вухах. Думки пролітають з божевільною швидкістю. Наших тут бути не повинно. Тоді хто це? З їхніх? Ні, не може бути. Вони вночі в ліс заходять бояться. А якщо якийсь відморозок? Добре, зараз подивимося. На! Це вже серйозно. Мій супротивник зняв із запобіжника автомат. Хоче зіграти.

Спокійно, без зайвих рухів, піднімаюся на ноги. Напружуючи вуха, вслухаюся в темряву, вона – мій ворог і союзник. Потрібен один, хоча б ледь чутний звук. Ну, рідний, зроби це для мене. Давай. Є! Він його зробив. Навіть досить виразний. Я зрозумів, де він. Тримайся, хлопче, я йду до тебе. Обережно промацуючи шлях, щоб не шуміти, рухаюся спочатку вбік. Обходжу його зліва. От. Крізь темряву вгадуються кущі. Він – за ними. Починаю обходити. Рухи намагаюся робити якомога плавнішими. Людина в темряві реагує на різкі рухи, навіть не бачачи їх. Знову чую звук зла-

маної гілки. Здається, це якийсь плуг. Три рази показав мені, де він. До того ж у тому самому місці. Так, е. Я його бачу. Плавно присідаю. Кладу автомат на листя. Він мені зараз не потрібен. Ніж. От шляхетна зброя. "А ти не занадто розійшовся, Рембо?" – попереджає внутрішній голос. Ні, грати так грати. Бачу зігнутий силует. Це він. Ще півкроку вперед. Є. Став як пружина. Стрибок. Ліва рука в повітрі захопила матерію обмундирування, а права завдала удару ножем. У порожнечу?! Не зрозумів!!! Але рефлекс знову спрацював чітко, перекочуюся через ліве плече і... Нариваюся сонячним сплетінням на твердий солдатський черевик. От і все. Наступна зупинка – той світ. Не можу дихати. Ще мить – і автоматний ствол боляче впирається мені в чоло. Онімילוю правою рукою намагаюся його збити. Без користі. Це так, для очищення совісті. Невже полон. НІ!!! Тільки не це. Стріляй же, сволото.

– Вітаю вас, сержанте.

Вухам своїм не вірю. Комбат. Оце так потрапив. Схоже, я вже не сержант. "Теж мені рейнджер. Слідопит – друг червоношкірих. Тюхтій ти, шановний, тюхтій". Внутрішній голос паплюжить мене останніми словами, і я з ним згодний. Я попався на зовсім дитячу вудку. І мені ще мало дали.

– Здрастуйте.

– Де зброя?

– Тут, за кущем залишив, щоб не заважала.

– Забирай. Пішли.

Ви навіть уявити собі не можете мій стан тоді. Я йшов з низько опущеною головою, звинувачуючи себе у всіх смертних гріхах. Я так попався. Недооцінив супротивника. Уявив себе крутим Уокером.

– Я відразу зрозумів, що це ти. Так у лісі тупотять тільки ти і зграя кабанів.

Чорті "Отож. Заслужив. Може, хочеш сказати – нема за що?" Та ні, куди вже тут. Усе ясно.

– Невже так погано.

– Та гірше нікуди. Тебе було чутно під Києвом.

Усе, я в шоці. Нехай мене з'їдять заживо, але я більше не зможу терпіти цю ганьбу. Завтра піду один на штурм. Жартую, звичайно, але самолюбство зачеплене дуже сильно. Я в повному й глибокому нокауті.

– Вище голову, боєць. Ти себе в іншому покажеш.

– Так. У любовій атаці.

Він спопеляюче подивився на мене.

– А за це – після повернення два наряди на роботи і два – на службу. Зрозумів?

– Так точно.

4

У таборі зішлись учасники спостереження. Усі були дуже зібрані. Мовчали. Чекали комбата. Він же з'явився, як завжди, зненацька.

– Добродії, я слухаю вас. Починайте.

Почали висловлюватися по старшинству. Командир уважно вислуховував кожного й ставив запитання. В принципі, всі результати спостережень збігалися. За винятком дрібних деталей, тому що спостереження велося з різних сторін. Загальна картина вималювалася. Були позначені й додані на карту нові й пропущені вогневі точки. Також оборонні споруди, чомусь забуті союзниками. Розклад варт, посад та інше.

– Ну з цим усе зрозуміло. А тепер які у вас будуть думки?

Запанувала гнітюча тиша. Безумовно, кожний мав свій план, але чомусь мовчав. Чи то страх перед тим, що його висміють, чи то зайва скромність, не знаю. Я, осо-

бисто думав, що як молодший від усіх за званням, повинен виступати останнім.

– Значить, так, добродії офіцери, – у голосі командира звучало вже не залізо, а найчистішої води чавун, – якщо у вас нема чого мені сказати, то на біса мені такі офіцери. А коли хтось страждає зайвою скромністю, відкиньте її, інакше підете в рядові чи взагалі з корпусу. Оскільки скромниці потрібні в інституті шляхетних дівциць, а не тут. Усім зрозуміло?

– Знову тиша.

– Не чую відповіді.

– Зрозуміло.

– Тоді я вас слухаю.

Якщо скромність уже ввійшла до тебе в звичку, то позбутися її важко, і він це знав. Але, з іншого боку, був правий. Навіщо йому такі офіцери?

– Дозвольте мені.

Васо. Як на мене, він відмінний тактик, не знаю, чому він не почав раніше. Васо виклав досить-таки непоганий план. Комбат поставив йому кілька запитань, на які той без запинки відповів. Така процедура відбувалася з усіма. Не всі, щоправда, відповіли на запитання. Я говорив останнім. І, на щастя, у своєму плані передбачив майже все.

– Ти все ж ще на щось годишся, – вислухавши останню відповідь, сказав комбат. – Добре, тепер слухайте мене.

5

Напад вирішили здійснити на світанку. Довгі досвітні хвилини. Вони, здається, тягнуться вічність. Скільки себе пам'ятаю, не любив чекати й наздоганяти. Волею давив цю нелюбов, але себе не перебореш. Хоча якась-таки звичка залишилася.

Двадцять хвилин до світанку. Відчувається постійно наростаюча напруга. Чекаємо. Терпіння, друг мій, терпіння. Тиша. Дійсно гробова. Долонею прикриваю очі. Вони болять. Я надто старанно вдивлявся в темряву. Пальцями м'яко масую очне яблуко. Спочатку одне, потім друге. Після чого змочую очі холодною водою. Біль пройшов. Чим би зайнятися? Ще хвилини п'ятнадцять. Поруч у траві чую шурхіт. Хтось підбирається.

– Назви себе.

– Спокійно, свої.

Це їжачок. Прикольний малий. Йому, бачте, теж нудно.

– Чого приперся в таку рань. Не спиться?

– Поспиш тут. Справа є.

Він довго щось шукав у себе на поясі, нарешті знайшов, протягнув мені свою флягу.

– Тримай.

– Що це?

– Спирт.

– Ну тебе!

– Чесно.

Дивлюся на нього, як на бельбаса. Спиртне заборонене в бойових і похідних умовах.

– Ти впевнений, що робиш правильно?

– Не затримуй процес. Мені нема з ким, а ти, я знаю, не зрадиш.

– Дай хоч чимось закусити.

– А, на.

Він простягнув мені великий стиглий плід хурми. Відкрочую кришечку фляги. Спочатку своєї – з водою, потім його – зі спиртом. У горлі така сухість, що жах. Починаю розуміти весь зміст вислову – промочити горло.

– Ну, з Богом.

– Пішов.

Роблю кілька ковтків, не відчуваючи смаку. Спочатку подумав, що п'ю воду. Зрозумів, що спирт, лише коли запекло в шлунку. Швидко передаю флягу й припадаю до іншої, з водою. Закушую хурмою.

– Ну, як?

– Запалити б.

Чую здавлений смішок.

– І тихенько заспівати.

Тепер моя черга посміхатися.

– Гаразд. Ховай. Я більше не буду.

– Ну, тоді я пішов.

– Давай.

Стало трохи легше. Приемне тепло розлилося по тілу. Думки якось сконцентрувалися в одному напрямку, і мандраж стих. Молодець, Іжачок, вчасно.

6

Заліз на дерево над стежкою. Найпридатніше місце. Головне, не дуже високо. Можна, звичайно, було скористатися автоматом із глушником, але захотілося перевірити свою підготовку. Це небезпечно, але треба ж колись починати. Світає. Цей віз постійно виїжджає на світанку. Він вивозить помії з частини. Вирішили скористатися ним, як троянським конем. Череп і Ірпінь недалеко, у кущах. Підстрахують мене у разі чого.

Сиджу. Прислухаюся. Є. Він поїхав. Віз так скрипить, що його чутно ще від шлагбаума. Звідси до нього метрів сто. Нас ховає ліс. Тобто вартові не побачать момент захоплення. По звуку чую, як він звертає на нашу стежку. Я, здається, втиснувся в гілку. Зараз себе виявляти ще рано. Треба на зворотному шляху його брати.

Пройшов. Знову чекаю. Уже налаштувався. Все повинно пройти швидко й тихо.

Минуло близько двадцяти хвилин. Чую, як пішов віз у зворотний бік. Приготувався. От він під'їжджає. Починаю відраховувати секунди. Просто так, для спокою. Він піді мною. Пора. І я кинувся на керуючого возом солдата. Зі спини. Правою рукою захопив його шию й сильно затис її вигином ліктя, не даючи жертві змоги кричати. Це все ще на льоту. Далі я грудьми скинув його з воза, і ми впали на дорогу. Все відбулося без шуму, але почате потрібно було закінчувати. Один за одним зробив три удари ножом у лівий бік солдата. Він смикнувся й затих.

Я піднявся з землі, потираючи забитий лікоть. Більше треба було тренуватися, а то вже просту роботу без каліцтва не можу виконати. З кущів вискочили Череп та Ірпінь. Ірпінь був одягнений точно під цойно вбитого мною солдата, навіть зовні вони були схожі. Але це не моя заслуга. Це помітив комбат під час спостереження.

Ірпінь застрибнув на віз, а я й Череп, переборюючи відразу, влізли в бачки з під помиїв. Та вибирати не доводилося. В американських рейнджерів є чудова приказка: "Яке гарне погане місце".

Фу. Ну й смердить у цих бачках. І ніякої вентиляції.

Віз рушив. Незважаючи на напругу, відразу до "гарного поганого місця" не проходить. Чорт. Відмінний план. Особливо для виконавців. Здається, віз зупинився. Шлагбаум.

– Стій! Що везеш?

Це, напевно, вартовий.

– Вгадай.

Ірпінєві навіть вдалося підробити місцевий акцент. Хоча, як я зрозумів, жартівник його й не слухав.

Усе відбувається згідно з планом. Але, якщо я через хвилину не залишу цей сміттєзбірник, операція прова-

литься. Я не дихаю вже хвилини зо дві. Більше не можу. Хочу вдихнути на повні груди.

Повертаємо. Вичікую ще кілька секунд. Пора. Незважаючи на сморід, усе потрібно робити пильно й обережно. Піднімаю кришку, але не дуже високо. Видавати себе ще рано. Оглядаюся. На нас ніхто не звертає уваги. Біля рукомийника четверо солдатів. Троє біля входу в приміщення вартових. Натикаюся на погляд Черепа. Кивок. Пішли. Кришки полетіли в боки. Я стрілою вилетів з бачка, на льоту вириваючи кільце з гранати. Приземлення на віз, кидок, і другий стрибок на землю. Що робив Череп, я не бачив, але, швидше за все, те саме. Вибухи пролунали майже одночасно. Підхоплююся з землі й починаю стрілянину. Втрюх поливаємо довгими чергами все, що ворухиться. Наші вже зняли вартових на вишках. Тепер вони з різних сторін вривалися на територію бази. Пройшли мінери. Гарнізон варти закидали гранатами. Друга група вдарила по посту з іншого боку. Успіх був майже повним. База в наших руках, але вона нам не потрібна.

Мінери повертаються. Вони свою роботу зробили. Червона ракета. Сигнал до відходу. Тепер швидко до машини, мінуючи все за собою. Залишилося найважче. Піти.

На місці збору вже стоїть вантажівка, захоплена нашими розвідниками. Зібралися майже всі. Не вистачає тільки розрахунку КК. Комбат помітно нервує. Зрозуміло. Зволікання зараз смерті подібне. Він постійно палить і дивиться на годинник. Є. Біжать. Подих полегшення вирвався відразу у двадцяти людей. Швидше. Швидше. Вони й так біжать з останніх сил. Команда: "У машину". Шофер і комбат одягли форму миротворців. Машина завелася. Втягуємо в будку знеслені тіла кулеметників. Усе. Атас. У нашому розпорядженні не більш ніж півгодини. Потрібно проїхати якомога біль-

шу відстань. Шеф, дави на газ, у твоїх руках наші долі. І він давив.

Ми проїхали не більше сотні метрів, як прогримів вибух і великий вогненний гриб піднявся над долиною. Я зрозумів, як горіли в'єтнамські села. Справу зроблено.

7

Двигун ревів надриваючись. Вантажівка гнала вибоїстою дорогою на межі своєї швидкості. Туди, до гір. Нехай вони й не наші, але ми вже встигли з ними поріднитися. У будці, як у бочці з оселедцями. Азарт бою пройшов, тепер настав азарт гонитви. Вереск гальм. Різка зупинка – і наші тіла за інерцією летять у бік кабіни. Команда: "На вихід". Вистрибнули, пошкувалися.

– Так. Вперед за Васо. Подвійним кроком. У крайньому разі дозволяю кидати вантаж. Звичайно, крім зброї. Все. Вперед.

І ми пішли. Тут я в черговий раз відчув усі принади гонитви на виживання. Ми ще не чуємо позаду гавкоту собак, лементу загоничів і пострілів стрільців. Над нами ще не зависають гелікоптери, але ми вже рвемо серця, вичавлюючи зі своїх тіл максимум швидкості й витривалості. Тому що знаємо, коли це відбудеться – буде пізно. А поки біжимо, хлопці. Без привалів і перекурів. Проклинаючи в душі кожний зайвий ковток горілки й кожну цигарку. Тату, тату, як я тобі вдячний за те, що ти водив мене у дитинстві в спортсекцію.

Біжу, випльовуючи на ходу сажу з легенів, через пори тіла разом із потом виходить випитий вранці спирт. Ідіот. Піддався спокусі. Тепер терпи. Серце стукає, як ненормальне, вже вкотре хоче вирватися з грудей. Бігом. Швидше. Швидше. Вже сорок хвилин така го-

нитва. Бачив, як хлопці викидали свої РД. Важко. Але поки ніхто не відстав. Усі тримаються.

– Давайте, хлопці, за перевалом нас чекають незабутні дні й ночі.

Підбадьорюю своїх. Дехто посміхається. Це наше останнє завдання. Далі відпочинок – і додому. Усі це знають.

– Кроком.

Темп став помітно повільніший, але все-таки високий. Дають можливість віддихатися. Багато хто ковтає ротом повітря як риба. Нічого. Незабаром пройде. А я ще досить-таки непогано тримаюся. Марш продовжиться близько години. Це відпочинок. До того, як потрапляєш у таку ситуацію, ніколи не зрозумієш, що зміна темпу – теж відпочинок.

– Бігом.

І знову гонитва, але вже не така дика. Вибрали однаковий темп і крок. Так легше.

Знову відпочинок. Розвідники пішли вперед перевірити стежку. Ми вже біля підніжжя. Один кидок до альпійки. Зробити це треба сьогодні. Завтра буде пізно.

Я приліг під кущем. Даю довгоочікуваний відпочинок втомленим м'язам. Палити не можна. Та й немає бажання. Ця гонитва вигнала з організму майже всі шлаки, принаймні так здається. Відхльобнув із фляги трохи води. Якийсь час тримаю її в роті, а потім ковтаю. Бережу. Води мало.

Розвідники пішли хвилин двадцять тому. Чекаємо. По-моєму, чекання займає на війні дев'яносто відсотків часу. Закриваю очі. Починаю малювати якісь картини. Вони вимальовуються самі, без усяких зусиль. Їх малює моя уява. З'являються замки, лицарі, незаймана природа. Як я втомився. Відчуваю, як душа відокремлюється від тіла. Я заснув.

– Сетел Сетел!

Пробудження було неприємним.

– Кажі.

– Розвідники повернулися. Зараз розбір польотів.

Підходжу до хлопців. Сідаю.

– Усі зібралися?

– Усі.

Комбат обвів присутніх поглядом і продовжив:

– Супротивник виставив на перевалі свій пост. Перейти на інший прохід ми не встигнемо. Та й там, швидше за все, нас чекають. Прибули вони недавно й закріпитися, напевне, не встигли. Атакуємо їх зараз. Командири груп відійдуть зі мною для отримання інструкцій.

Вони відійшли. Всі інші посилено почали готувати до бою свою зброю та підганяти спорядження.

У мене три набитих магазини в підсумці, ще один – в автоматі. Ще чотири порожніх магазини в РД. Дістаю їх і набиваю патронами. Розпихаю по кишнях камуфляжа. Тугіше затягую ремені ранця й іншого спорядження, щоб не теліпалися. Шнурівку на черевиках теж до упору. Все. Збори закінчено. Три колони заглибилися в ліс.

Супротивник не чекав нас. Він не думав, що все відбудеться так швидко. Ми напали одразу. Відкрили вогонь з усіх наявних стволів. Щільність його з нашого боку була такої сили, що будь-який опір було зламано ще до початку. Це була лють. Лють втомлених, змучених людей. Людей, доведених до розпачу, яких позаду гнала смерть, а попереду маячило життя.

По дорозі хапали трофеї. Хоча багатьом уже було не до них. Вперед. На межі другого дихання. Попереду ще альпійка.

Це пекло тривало вічність. Його неможливо описати, його треба пережити. Я не пам'ятаю кінця переходу. Так само, як і не пам'ятаю його середини. Ми бре-

ли, немов тіні в глибокому снігу. Час від часу хтось падав. Його піднімали, якщо він сам не міг піднятися. Декому допомагали йти. Усе відбувалося рефлекторно. Пам'ять відключалася. Навіть вона не могла цього витримати. Не пам'ятаю радості від закінчення альпійки. Не пам'ятаю, як звалився. І, швидше за все, вже спав, ще не встигнувши торкнутися землі, коли почув слово: "Привал".

Прокинулися на світанку. Приблизно в один і той самий час. Тіло боліло. Від перевантажень і від того, що спав, не знявши спорядження. Хоча, незважаючи на це, почувався трохи відпочилим. Це вже добре. У нас попереду ще великий відрізок шляху. Одне приємно – не буде гонитви, не буде переслідування. Адже ми вже на території союзників.

Перехід був довгим. Втома брала своє. Зупинки були часті й тривалі. Сил не вистачало навіть на жарти. До нижньої бази добиралися дві доби. На ній нас чекало все, про що ми мріяли. Безпека, спокійний сон і вдосталь їжі. Цього не було так довго.

ПЕРЕПРАВА

1

Дві доби відпочинку. Проспали. Підіймалися тільки у варту та з фізіологічних потреб. Схоже, я прокинувся раніше за всіх. Водоспад. Бр-р-р. Хо-л-о-д-н-о. Я з радістю змиваю запах трудового поту. Перевдягаюся у свіжий камуфляж. Перу старий. Зрозуміло, чому мені було так важко йти. На уніформі було стільки бруду, аж страшно. Розвісив усе сохнути. Начистив до блиску черевики й упорядкував свою фізіономію. Інакше цю частину тіла назвати не можна. Коли, на мій

погляд, усе було зроблено, глянув у дзеркало. Навіть тепер я не нагадую голлівудського героя. Добре. Не дуже й прагнув.

На хлопців, що сиділи під навісом, мій зовнішній вигляд справив враження. Відразу посипалися жарти.

– Ти що, до баб зібрався?

– Нічого ви не розумієте. У людині все має бути прекрасним.

– Невпинний сміх став ще сильнішим.

– Ти в дзеркало подивися, красень. Сам нічого не розумієш. Диверсант повинен бути брудним, пітним, смердючим і всім своїм виглядом наводити жах на супротивника.

На цей побитий жарт була така карколомна реакція, що кілька людей від сміху впало з ослонів. Відходжу від веселої компанії до багаття. Хочеться побути на самоті. Зварив собі чифір. Дуже міцний. Тягну його потихеньку. Усі думки розсіюються. Обривки фільмів, спогади юності, цитати з прочитаних книг – усе перемішалось. Я відриваюся від цього світу. Не подумайте, що це така сильна дія кофеїну, просто я так хочу, а він мені допомагає. Стає добре. Наче не було убивчої гонитви. Наче не було декількох місяців боїв, скитань і обмежень. Усе позаду. Воно перестало бути реальним. На якийсь час. Я створюю свій світ. І він прекрасний. Я про нього мріяв у дитинстві, зачитуючись романами Вальтера Скотта. І світ, який я вимріяв, зараз так схожий на світ з цих книг. Але навіть у тій світі не все ідеально. Так чого тоді хотіти від цього? Найцікавіше, що тут, на Кавказі, я знайшов себе. А там, у світі, де я виріс, був не я, а хтось інший.

– Чому сам?

До мене підійшли Череп і Тихий.

– Примарафетився. Ніби до баб зібрався.

– Ага. За білочками по лісі ганятися. Набридло бути брудним, – ніби виправдуюсь. – Приєднуйтесь.

– Та не відмовимось.

Просто п'ємо, палимо й мовчимо. Кожен занурений у свої думки. Ні. Це не депресія. Це щось інше. Може, втома, а може... Я не знаю, як це пояснити словами. Та й, схоже, це мовчання не потребує пояснення. Нам так багато є що сказати одне одному, що краще промовчати. Пауза затяглася. Тихий вирішив її перервати.

– Чому такий сумний?

– Не знаю. Втомився, напевно.

– Врешеш. Туди й назад ще перескочиш.

– Це як сказати?

– Скажи, як хочеш.

Я замислився. Як пояснити їм зараз мій стан. Та й не хочу нічого нікому пояснювати.

– Не хочу взагалі нічого говорити.

Ми ще довго сиділи й мовчали, не звертаючи уваги на загальну суєту табору. За цим нас і застала команда: “Шикуйсь”.

2

Ви можете собі уявити, що таке розлив гірської ріки? Її бурхливі води падають донизу з божевільною швидкістю, збиваючи все на своєму шляху. Це видовище по-своєму заворожує. Воно віддає якоюсь неймовірною міццю.

Стою на кручі й споглядаю цю красу. Усе б нічого, тільки бурхлива стихія знесла нашу переправу. У цьому хорошого мало. Після успішного завершення останньої операції, ми перестали бути цікаві командуванню союзників. Тож тепер знову залишені напризволяще. Нада на послуга вже не послуга.

Переправу змило повністю. Доведеться зводити її знову. На тім березі стовпилися союзники. Вони теж щось вирішують.

– Придивляємося?

Ззаду підходять комбат і ще кілька чоловік.

– Так. Дивлюся, як його краще зробити.

– І як успіхи?

Спочатку знизую плечима, але згодом починаю пояснювати свої припущення. Наша проблема полягає в тому, що треба натягнути канат. У цьому нічого мудрого немає. І як його туди закидати придумали. Питання для мене було в тому, чи підтримають союзники з того берега. Вони, як завжди, все можуть зіпсувати.

– Я теж думаю їх не підключати, – задумливо сказав командир. – Ріка вийшла з берегів три дні тому. Вони дотепер нічого не зробили. Треба втерти їм носа, а то знахабніли взагалі. Як ви на це дивитесь?

– Навіть краще, ніж ви собі можете уявити.

– Тоді, мабуть, почнемо.

Командир уважно оглянув те місце, що я йому показав. Цей огляд був досить-таки довгим.

– Так ти говориш, що зручніше за все кидати “кішку” з того обриву. – Він глянув на мене. – Напевне, ти правий. Хто з наших добре кидає?

– Це повинен бути хтось високий. Я точно не докину.

Усі замовкли. Кожен обмірковував свою кандидатуру.

– Васо, – порушив мовчанку Череп.

– Так, я думаю про те саме. – Комбат обвів нас усіх поглядом. – До речі, де він?

– Біля старої переправи.

– Сходи за ним.

Череп сховався в кущах. Я знову глянув на річку. Вона заворожувала. Її міць вселяла якийсь незрозумілий страх. Дотепер не розумію який, але це було приємно.

– Що там з “кішкою”?

Я так захопився спогляданням, що не почув запитання.

– Ти що, глухий? Я запитую, що з “кішкою”?

Прийшов до тями.

– Вибачте. Цим займається Акела.

Не встиг закінчити, як з’явився Акела з “кішкою” у руках. Ще він ніс моток тонкого шнура й бухту альпіністської мотузки.

– Мої вітання.

– Привіт. Сам зробив?

– Ні. Знайшов у нашому альпіністському спорядженні. Воно довго лежало без потреби, от ми про нього й забули.

Череп і Васо з’явилися раптово, як завжди. Останній уважно вислухав, що від нього хочуть, потім кивнув і, взявши всі причадали, пішов. Поки Васо добирався до потрібного місця, ми спостерігали за союзниками. Вони про щось жваво розмовляли. Шум вируючої води заглушав їхні голоси, але жестикуляція говорила про все. Мимоволі згадав жартівливе визначення бійки. Якось у дитинстві мені його розповів батько. “Що таке бійка? Це розмова двох інтелігентних людей за допомогою жестів”. Подібне визначення якнайкраще підходило до того, що я бачив.

– Васо на місці.

Усі дружно переключилися на нього. Він трохи постояв, приміряючи кидок. Недовго. Не більше хвилини. І почав. Перша спроба була невдалою. Не докинув метрів десять до берега. Коли це стало зрозуміло, він швидко потяг “кішку” назад. Слава Богу, вона не зачепилася. Повторив ще раз. Знову невдало. Наступні спроби також не принесли жодних результатів.

– Щось у нього не виходить.

– Схоже, що він втомився. Треба його замінити. Сходіть хтось за Малюком.

Хтось із хлопців побіг на базу. Васо тим часом продовжував свою невдачну справу. З’явився Малюк. Цей хлопець мав зріст понад два метри, і тому, я думаю, шансів у нього було більше. Він замінив втомленого начальника розвідки. Перший його кидок був набагато кращим, ніж у Васо. “Кішка” впала, перелетівши децько метр за край.

Уже краще, але до дерев залишалось ще метрів десять. Друга спроба була вдалою. “Потрапив”, – вирвалося в усіх. Дійсно, “кішка” застрягла на деревах. Метальник прив’язав до тонкого шнура мотузку й швидко потягнув. Ми вже прямували до нього. Коли підійшли, половина роботи була зроблена. Потрібно було натягнути канат якнайтугіше. Мучилися довго. Нарешті щось вийшло.

– Хто піде?

Усі застигли. Ніхто з нас не був боягузом і вже не раз доводив це, але чомусь зараз кожен хотів, щоб це зробив інший. Мовчав і я. Дивлячись на ці хвили, не хотілося опинитися над ними.

– Я піду.

Череп передав мені автомат, познімав усе зайве й рушив до мотузки.

– На, одягни.

Акела простягнув йому страхувальний пояс. Він одягнув, закріпив і поповз. З кожним його рухом мотузка все більше й більше прогиналася до води. А вода внизу вирувала й ревіла. Котила величезні брили, несла уламки дерев й інше сміття. Заздалегідь було ясно, що, зірвавшись, не виживеш. Череп повз якось ривками. Це розхитувало мотузку й у будь-який момент загрожувало смертю, але я можу його зрозуміти – хотілося зробити це швидше. От він уже посередині. Прогин досяг свого максимуму. Здавалося, хвили чіпляють його, але це було не так. Він перетнув мертву точку. Тиша. Тільки

ревіння ріки. Замовкли й союзники на тому березі. Усі спостерігали за переправою. Я стискаю кулаки. Це зроблено якось машинально. Начебто повзу я, а не він. Майже все. Він уже над сушею. Ху. Незважаючи на те, що повзла одна людина, нерви були напружені в усіх. Зістрибнув. Махає нам рукою.

Ми навели переправу. Мотузки сплели в два відмінних канати й пустили обидва. При переході за один тримаєшся руками, по іншому йдеш ногами. Ще одну мотузку пустили для перевезення "багажу". Хтось дуже вдало й вчасно сказав це слово.

3

Підходить моя черга. Іду восьмим. Канати розхиталися й провисли трохи більше, ніж у перших. Нічого, перейду. Автомат віддавати не став. Нехай побуде зі мною. Так спокійніше. Пішов. Прогин каната відчувається не тільки підшвами черевиків, а й усім тілом. Іду повільно й обережно. Страшно. Ріка притягає до себе. На хвилину уявив, що буде, якщо відпустити руки. Ні. Цього робити не треба. Нехай я не найкращий з людей, але вмирати не хочеться. Середина. Черевики майже торкаються хвиль. Одна вдарила по підшві. Стоп. Що це? Пішло розгойдування. Ні! Стоп! Стояти! Паніка. Ні, спокійно. Спокійно, я сказав! Зупинися. Встановити рівновагу. Як? Чорт, тремчу, наче мене злякали. Спокійно. Спокійно. Завис на місці. Стою, заспокоююся. Нормально. Пішов потихеньку. Трохи швидше. Стоп. Не жени. До берега метрів десять. Це заспокоює. Рухаюся трохи швидше, з постійним прискоренням. Берг. Зістрибую. Нарешті.

Забираю свій РД із "багажного відділення" і суну по берегу. Іду, не звертаючи ні на що уваги. Після

настільки різкої напруги наступив момент розслаблення. Руки аж тремтіли. Зупиняюся, запалюю цигарку. Кажуть, це заспокоює. Навряд. Швидше за все, це ілюзія.

– Гей! Гей!

Що там? Схоже, це до мене. Дивлюся в тому напрямку. На височині стоїть вантажівка із союзниками. Один із бійців махає мені рукою.

– Чого треба?

– Підходь до нас.

Чому б і не підійти? Бачу, біля них уже стоять наші. Прямою туди.

– Привіт.

Хлопець простягнув мені руку. Якщо людина сама запрошується на дружбу, не бачу причин її розчарувати. Рукостискання міцне. Мабуть, щире.

– Здрастуй, коли не жартуєш.

– Давай познайомимося. Мене звуть...

Боєць назвав ім'я, яке я відразу ж забув.

– А тебе?

Як мене звуть? Назвати справжнє? Не варто. Все одно його ніхто, крім мене, не знає.

– Сет. Мене звуть Сет.

Хлопець трохи замислився. Напевно, вважав себе великим знавцем слов'янських імен і зараз згадував щось схоже на мій бойовий псевдонім. Не знайшовши нічого у своїй пам'яті, він запитав:

– А це ім'я чи прізвище?

А що тепер повинен відповідати я? У таких ситуаціях краще жартувати. Менше потім доведеться пояснювати.

– Візитна картка, швидше за все.

– А, розумію.

З будки вантажівки вискочило ще кілька хлопців. Розговорились. Вони розпитували, де ми були? Як на тому боці? Чи багато вбитих і пораних? Від прямих

відповідей я ухилявся. Ще не було ніякого інструктажу, але досвід підказував, що ляпати язиком не варто. Поводився з ними злегка гордовито, але не перегинав палицю. Ми у їхніх очах великі фахівці. Отже, і поводитися треба відповідно.

– Багато ще ваших на тому боці? – запитав мій новий знайомий.

– Не дуже.

– Не страшно так переправлятися?

– А дурниця. Не вперше.

Вони з розумінням закивали головами. Я себе почував як англієць в Індії в оточенні сипаїв. Нічого поганого про них не хочу сказати, вони люди гарні, але... Не наші. Такі розмови тяглися ще хвилини десять.

Наші хлопці переправлялися. Мій новий знайомий заліз у машину. Потім виліз і, підійшовши до мене, запитав:

– Драп будеш?

Курнути трави? Я від цього ніколи не відмовлявся. А зараз. Переправу закінчено, думаю, більше жодних небезпек не передбачається. Чому б і ні?

– Давай.

Цигарка з'явилася одразу. Наче нізвідки. Вчотирьох пускаємо її по колу. Мені стає добре. Просто клас. Я лечу. Куди? Не знаю. Та мені це й нецікаво. Я лечу, тому що лечу.

– Сете!

– Що?

– Тебе кличуть.

З берега мені махав рукою комбат. Захопивши свої речі, йду туди. Намагаюся встановити над собою контроль. Це не вдається. Підходжу до командира.

– Як себе почуваєш?

– Нормально. Чому ви запитуєте?

– Просто так. Готовий знову на той бік?

Я замислився. Що він хоче цим сказати? Мене відправлять знову за перевал. Чи хочу я? Що за питання? Звичайно ж, ні. Але як це сказати командирю?

– А що потрібно?

– На тому боці залишився деякий вантаж. Вантажний трос уже змотали. Підеш з Акелою і принесеш сюди. Завдання зрозуміле?

– Так точно. Дозвольте виконувати?

– Виконуйте.

Акела вже йшов у бік переправи. Він обігнав мене метрів на десять. Суну за ним. Назустріч Череп.

– Як ти?

– Нормально. Послухай, візьми мій ствол, а то мені на той бік. Заважатиме.

– Які проблеми? Давай.

Скинув йому автомат і патрони. Йду далі. Акела вже почав переправу. Поруч вирує ріка. Її ревіння зараз лякає все більше й більше. Зупиняюся біля переправи. Дивлюся на річку. Десь із глибини підсвідомості в душу вкрадається страх. Навіть не страх, а якийсь жах. Причому дикий-дикий. Мені почало здаватися, що всі хочуть моєї смерті. За що? Чому? Що я їм зробив? Усі стоять на березі. Чому саме я повинен повзти через цю річку?

Акела вже посередині. Зовсім трохи йому залишилося до мертвої точки. Там найнебезпечніша ділянка. Видно, трохи оступився. Почалося розгойдування. Канат прогнувся майже до води. Хвилі б'ють його по черевиках. Не може відновити рівновагу. Але він продовжує рух, не здається. Уявляю, як йому важко. Вірніше, я тоді не уявляв нічого. Я був скований. Жах охопив мене. Здавалося, що якісь невідомі руки висуюються з води й намагаються затягти Акелу в безодню. Але він молодець. Перетнув мертвою точку. Встано-

вив рівновагу й продовжив шлях. Перейшов. З того боку махає мені рукою. Він теж хоче моєї смерті. Ну добре. Спостерігайте мій героїчний вчинок.

Тепер пішов я. Страшно. Не дивлюся вниз. Страх сковує рухи. Давлю його в собі. Не виходить. Але жаху захопити мене не вдається. Йду. Тіло ватяне. Не слухається. Руки й тіло трусяться. Від цього труситься й канат. Важко відновити рівновагу. Мертва точка поруч. Метрів три. Роблю глибокий вдих, як при пострілі, видихнув і пішов далі. Провисання каната тут критичне. Хвиля вдарила по ногах з такою силою, що я став паралельно річці. Мертвою хваткою вчепився в канат руками. Ноги наче вросли в інший. Ще один удар. Я не можу поворухнутися. Страх скував волю. Я вже не хтось, я щось, але тоді я про це не думав. Я взагалі не думав ні про що. І навіть не запитував себе, що робити. Що вивело зі стану заціпеніння, я не знаю. Права нога трохи ковзнула убік. За нею підтяглася ліва. Потім руки і так далі. Випадково опускаю очі вниз. О Боже. Пізніше я зрозумів, що це галюцинації. А тоді... У воді я побачив драконів. Після цього я пішов так швидко, як тільки міг. І моє тіло відмінно слухалося мене. Тільки на березі зупинився. Відсапався. Стало легше. Вже не так страшно. Акела начепив рюкзак. Мій стояв трохи осторонь. Довго плутаючись в лямках тремтячими руками, мені все-таки вдається одягти його. Напарник уже пішов, а я стою на краю обриву. Налаштовуюся. Акела перейшов, на подив, швидко. Махає рукою. Ну, пішов і я. Коли що – вважайте мене націонал-патріотом, коли ні, то ні.

Перейшов без ексцесів. Дракони вже кудись зникли.

Ні. Більше перед справою ніякої наркоти, а то так і загнутися можна чи з глузду з'їхати.

ІДЕМО

1

Ми залишаємо цей гостинний край. Гостинний, напевно, треба взяти в лапки. Нехороший народець живе в цій ущелині. За весь час нашого перебування було тільки й розмов з їх боку, що дай і подаруй. А скільки вони в нас украли? Не беруся навіть говорити. Ну добре. І на тім спасибі. Тепер ми миролюбні. Ми їдемо додому. Як у старому анекдоті: війна закінчилась, усім спасибі.

Чекаємо вантажівки. Вона вже на підході. По рації сказали, що буде дві, але одна зламалася в дорозі. Доведеться потіснитися. Нам не вперше. Хоч тут і добре, але нелюбов до нас з боку місцевих відчувається. Наслухався тут розповідей про їхню "порядність": Про те, як вони біженців оббирали. Своїх, зверніть увагу, співвітчизників.

Дивлюсь на годинник. Шістнадцять нуль-нуль. Пора б і вантажівці під'їхати. А от, до речі, і вона. Армійський "Урал" під'їхав до нашого будинку. З нього виліз невисокий абориген у формі з незрозумілими знаками розрізнення. Так вийшло, що в нього на пляху першим опинився я.

– Рядовий, хто у вас тут командир?

Нічого не маю проти звертання до мене "рядовий", але найголовніше, як він це сказав. Роблю лівий поворот і постаю перед типом у всій своїй красі.

– Послухай-но, хлопчику... По-перше, не рядовий, а подруге – козирни й доклади, як треба згідно зі статутом.

У "адмірала" відняло мову. Це зрозуміло. Хто ще в їхній армії міг до нього так звернутися. Він же, напевно, троюрідний внучатий племінник самого міністра оборони.

– Ти що, боець?

– По-перше, не ти, а ви. А по-друге, я з тобою разом свиней не пас. Тож доклади, як треба.

Його верескливий голос уже почав збирати публіку навколо. Якби не підійшов комбат, не знаю, чим би закінчилася наша суперечка.

– Що тут відбувається?

Як завжди, коли в нього гарний настрій, запитав він, наблизившись. Тут “адмірал” прийшов до тями.

– Ваш підлеглий поводить себе неналежно. Він мене образив, незважаючи на ранги.

Командир з цікавістю подивився в мій бік.

– Що відбулося?

Я зробив глибокий вдих, видих і почав:

– З машини вилізло щось, одягнене в камуфляж, і почало, не відрекомендувавшись і не доповівши про прибуття, ображати вартового своєю поведінкою і зовнішнім виглядом. Давати йому якісь вказівки. Нехай дякує Богу, що я його не пристрелив згідно зі статутом.

– За порушення статуту три наряди на службу.

– Слухаюсь.

Козирнув, повернувся й пішов. Нехай вони тепер розбираються. Правда, я трохи збрехав, я не був вартовим, а в іншому все начебто вірно.

Червоний від обурення полковник, як потім з’ясувалося, щось завзято доводив комбату. Той спохмурнів. Це погано. Але йшлося явно не про мене. Треба підійти поцікавитись, про що мова. Підходжу. Хлопці теж повні уваги, їхні вуха націлені на розмову.

– Про що говорять?

– Роззброювати нас хочуть.

– Що-о-о?

– Справді.

– А докладніше.

– Ну, цей гад говорить, що їхати через дві бази митропорців зі зброєю не можна, а батя говорить, нехай

викликає гелікоптер, тому що нам потрібно пробиватися тільки зі зброєю. Зброю не він нам видавав, не він у нас її й забиратиме.

– Правильно.

– Цей же дурень не розуміє.

– Треба було йому під час бесіди прикладом зарядити, а то надто шустрий.

– Чого ж не зарядив?

– А, не труї душу.

Тим часом розмова пожвавилася. Виродок уже почав кричати на комбата. Хлопці стали підходити ближче. Командир це помітив.

– Так, офіцери до мене, іншим готуватися до погрузки.

Підходимо до них вчотирьох, зі зброєю.

– Добродії офіцери, командування союзників вирішило вилучити в нас зброю. Ваша думка з цього приводу.

Яка може бути думка.

– Здавати будемо там, де отримували.

– Це бунт, – закричав “адмірал”. – Я вас заарештовую.

– Що, усіх п’ятьох.

– Так.

– Ого. Подивимось, як це у вас вийде.

Четверо молодших офіцерів, я серед них, почали впритул наблизитися до полковника. Обличчя наші виражали неприховану “добродушність”. Абориген вихопив пістолет.

– Назад. Усіх перестріляю.

Йому не треба було цього робити. По-перше, він був у явній меншості, по-друге, забирати зброю в людей, які щойно повернулися із завдання, у яких на губах ще смак крові, – справа невдячна. Полковник отримав по руці, і його пістолет опинився на землі. Водій смикнувся було з машини, але нарвався на автоматний ствол і сів назад.

– Відставити.
Голос комбата подіав, як відро холодної води.
– Зв'язуйтеся із начальством і доповідайте про розбіжності.

Полковник зрозумів.

На погрузку в нас пішло небагато часу.

Нам усе ж дозволили їхати зі зброєю, пообіцявши, що буде гелікоптер.

По дорозі нічого особливого не сталося. Ми переночували на перевалі. Промерзали, як собаки. Далі довелося деякий час іти пішки. Поки знову вантажівки нас не відвезли на спустілу прикордонну базу. Прокантувалися там дві доби. Нічого цікавого. Тільки обжерлись фруктами – саме сезон. Пару разів приходили місцеві, приносили чачу*. Непоганий напій, але нам хотілося ближче до цивілізації. Що не кажи, а вона нас дуже зіпсувала в дитинстві.

2

На якомусь шкільному стадіоні чекаємо гелікоптер. Уже все позаду. Навіть непривітний народ у тій дикій ущелині. Тепер мені хочеться додому. Чому? Не знаю. Сидимо на мішках зі спорядженням. Перекидуємось анекдотами, розповідаємо один одному різні байки. З'явилася гітара. Пішли пісні. Афганські, Висоцького і так далі. Лінь дістає. Чимось потрібно зайнятися. І я знайшов чим. Розбираю автомат. Люблю чистити зброю. Ця незрозуміла любов з'явилася вже давно. Не розумію хлопців, що в житті жодного разу не торкалися до нього. Невже нічого не відчуваєш, коли торкаєшся холодної сталі автомата? Коли починаєш його розбирати? Я знаю його вздовж і впоперек, але щоразу оглядаю

* Чача – кавказька народна горілка із вичаєкві.

з інтересом усі деталі. Цей брязкіт, невже він не викликає у вас ніяких відчуттів? Ні. Тоді мені вас не зрозуміти, втім, як і не зрозуміти вам мене.

Прочистивши й акуратно змастивши всі деталі, починаю його збирати. Насолоджуюся процесом. Він мені тепер як друг. Я завжди піклувався про нього, і він жодного разу мене не підвів. Це ж не людина.

Чую шум гвинтів. “Вертушка”. Давно пора. Я вже майже закінчив збирання. Гелікоптер робить коло й починає знижуватися. Щойно він сів, почалася посадка. Усе злагоджено й чітко, як у механізмі автомата. Усі знають свої місця й те, що повинні робити. Тому посадка закінчилася швидко.

Підіймаємося в повітря. Летимо. Про базу нашого відпочинку вже знаємо достатньо.

НА ВІДПОЧИНКУ

1

От ми й прибули. Невеликі формальності на кшталт здачі зброї, розквартирування й інших дрібниць не зайняли багато часу. Всі знали, звідки ми повернулися, і, як не дивно, сприйняли з розумінням. Тобто надто не діставали.

Швидко в лазню. Добратися до гарячої води й змити з себе запах трудового поту. Тут є гаряча вода. Як довго ми її не відчували. Привели себе в нормальний вигляд. Тепер у нас одна проблема – не вмерти з нудьги в цьому прикордонному містечку.

Кілька днів сиділи в казармі, дивилися відео й пиячили. Згадували минулі пригоди. Ділилися відчуттями. У місто не виходили, тому що комбат на деякий час заборонив звільнення, щоб уникнути непотрібних екс-

цесів. Щоправда, від гостей не було відбою. Приходили всі, кому не лінь: партизани, офіцери батальйону, наші колишні інструктори, солдати та інші. Але час тягнувся повільно, хотілося нових відчуттів. І от, нарешті, вихід у місто був дозволений. І тут почалася розпушта.

2

Життя було наповнено пригодами. Бардак, встановлений у цьому прикордонному містечку нами, з кожним днем усі збільшувався. Пияцтво дещо набридло, тепер хотілося жінок.

Філін випросив у начальника бази старий англійський джип. І вісім чоловік, серед яких був і ваш покірний слуга, загрузившись на нього, рвонули в місто у пошуках пригод і насолоди.

Була друга половина дня. Ми вже добряче набрались.

Мотор автомобіля розривався. П'яний водій вів машину по дорозі протиторпедним зигзагом, зганяючи на узбіччя цивільні автомобілі. З машини неслися лементи та різні завивання, які лише здалеку нагадували пісні. Юрба, що засіла в машині, мала настільки скажений вигляд, що з нею ніхто не хотів зв'язуватися. Навіть дорожня поліція, угледівши нас, поспішно ретирувалася.

Скрипнувши гальмами й зробивши крутий розворот, машина зупинилася на центральній площі містечка. За мить із машини посипалися бійці. Виряджені в американські камуфляжі, з розмальованими обличчями, на очах сонцезахисні окуляри, у нарукавних кишенях рації, на поясах ножі а-ля Рембо, одним словом – жах. І вся ця публіка кинулася до таксистів. Хто ще в таких містечках міг бути в курсі того, що нам потрібно?

– Значить, так. – Це говорив Філін, він у таких питаннях вважався авторитетом. – Ми платимо бабки. Нам потрібні баби. Штук вісім. Час пішов.

Місцеві одразу кинулися по своїх машинах. Не тому що злякалися цієї грізної юрби, просто ніхто не хотів утратити заробіток.

Ми ж продовжували пияцтво на площі. Горілку пили з горла, закушуючи пиріжками, чи як воно там у них називається.

Почали з'їжджатися таксисти й привозити місцевих красунь. Наступна фраза Філіна викликала загальний захват, завивання й улюлюкання:

– Зараз проводимо конкурс “Міс Кавказ”.

Водії почали виводити своїх красунь. Якщо сказати, що вигляд вони мали не фонтан, – це не сказати нічого. Пам'ятаю, обурювався більше всіх:

– І це жінки. Та я думав, що цими створіннями ви лякаєте російські танки.

Повії ображались. Багато хто плакав. Таксисти саждали їх назад у машини й відвозили. За якийсь час пішла друга хвиля, а за нею третя й четверта. Ми вибирали їх, як товар, без найменшого докору сумління. Тих, що сподобалися, запихали в машину. Нарешті назбирали потрібну кількість голів.

– Так. По машинах. Поїхали.

Я і Череп застрибнули в джип. Той був уже переважаний, тож іншим довелося їхати на таксі. Філін рвонув з місця. По місту машина ще їхала нормально, ну а на підйомі в частину почалося найцікавіше. Вирішивши повипендрюватися, Філін пішов таким зигзагом, що машина нахилилася. Я миттю протверезів.

– Ти що робиш?

Але він не чув мене. Другий крен був ще сильнішим. Ні, третього я чекати не буду. Машина пішла на черго-

вий зигзаг, і я приготувався до стрибка. Дівки, дико верещали й сміялися. Отут я зрозумів, що крен досяг критичної точки. Зараз машина перевернеться. Інтуїція мене не підвела. Я стрибнув.

Приземлення, трохи не втримався на ногах. Перекат, і я знову знайшов рівновагу. Поруч приземлився Череп. Депо далі Філін. Навіть дві повії встигли вискочити, а інших накрило машиною, що перевернулася. Дикі крики від страху та болю вдарили по наших вухах. Вони були настільки пронизливими, що я аж присів, як при контузії.

– Давай перевернемо.

Я кинувся до машини. Череп і Філін за мною. Позаду почали зупинятися таксисти. З машин вистрибували наші. Швидко поставили на колеса машину. Жінок повитягували й надали їм першу медичну допомогу. На щастя, ніхто не загинув, але поламаних кісток було багато. Заплативши кожній повії й таксистам, ми відправили поранених у лікарню.

Машини роз'їхалися. Не треба бути великим психологом, щоб зрозуміти, як ставилися до нас ці люди. Ми стояли й курили прямо на дорозі. Машини нас об'їжджали.

– Ну що? Пішли здаватися.

– Пішли.

Комбат був зліший за всіх злих істот. Слова, якими він нас називав, були гіршими за ненормативну лексику. Але ми це заслужили.

3

Прокинувся зі страшного бодуна. Що вчора було, не пам'ятаю. Як дістався до розташування частини – теж. Пам'ятаю, випили багато. Сиджу на ліжку, че-

каю шиккування. П'ятика п'ятикою, а служба ще не скінчилася.

З великим зусиллям відстояв на шикуванні. Відмовився від звільнення. Ну його до біса. Треба відпочити, а то ніякого здоров'я не вистачить. Ще лікуватись доведеться після такого відпочинку. Казарма спорожніла за п'ять хвилин. На господарстві залишилося кілька людей. Двоє непитущих і троє тих, кому набридло. Я, Тихий і Кріс сидимо біля тумби днювального. Сумно. Та ще й нудить до того ж. Забиваємо "козла".

– Усе, хлопці, я пас, – встаю зі стільця. – Піду приляжу. Погано мені.

– Так це... Лікуватися треба.

– Ні-і-і! Тільки не це.

Хлопці переглянулись.

– Ну тебе. Пляшка на трьох. Хіба це багато?

Я замислився.

– Ні. Це, звичайно, дурниця. А хто піде?

На якийсь час казарма занурилася в тишу. Чути було лише окремі фрази з далекого кубрика, там працював відик. А ще – удари доміно по тумбі днювального.

– Є пропозиція.

Кріс устав зі стільця. Довго шарив по кишенях, нарешті знайшов. Витяг пачку сірників. Дістав звідти три штуки, одну зламав.

– Хто витягає коротку – той і йде. Домовились?

– О'кей.

Не пощастило, як завжди, мені. Мимоволі занурився в зневіру.

– Та не сумуй. Паршивих триста метрів згори.

– А потім вгору.

– Таксі візьмеш.

– Угу. На п'ятий поверх.

Усі засміялися.

– Добре. Я пішов. Щось придумую.

Виходжу на майданчик. Уявити собі не можете, як не хочеться кудись йти. Спускаюся поверхом нижче. Там стоять солдати термінової служби. Підходжу до днювального.

– Боець, сержанта поклич.

Хлопець зрозумів, хоча по-російськи, швидше за все, знав лише кілька слів, та й то матірних. Він метнувся в кубрик і через якийсь час повернувся з сержантом. Відвожу бійця вбік.

– Послухай, хочеш зрубати пару копійок?

– Звичайно.

– Тоді є справа. Відправ бійця в магазин, нехай принесе дві пляшки горілки, шість пива, дві солодкої води, ну і яких-небудь чебуреків. Ось гроші.

Сержант кивнув і пішов до своїх, ну а я – до своїх. Спрацювали вони на подив оперативно. Не пройшло й півгодини, як до нас зайшов солдат із замовленням. Розплатилися за послуги й відпустили.

– Ну ти й загнув. Навіщо дві?

– А чого зайвий раз бігати?

– Добре. Зам'яли.

Розлили горілку по склянках. Перший тост. Відчув себе набагато краще. Другий – і вже можна починати нормальну розмову. Час летів швидко. Допивали вже другу пляшку, як з'явився солдат термінової служби із КПП.

– Що треба?!

– Там ваші приїхали.

– Ну. Так нехай дують сюди.

– Так вони не можуть.

– Тобто як не можуть?

Солдат низав плечима.

– Ясно. Оце напилася братва. Навіть піднятися на поверх не можуть. Треба йти їх виручати.

– Іди, ми зараз підійдемо.

Біля КПП стояло таксі. В машині сиділо п'ятеро наших, п'яних у смерть, вони навмисно відразливими го-

лосами горлали різні пісні. Щоправда, слова розібрати було важко. У такому стані піднятися на п'ятий поверх неможливо. Доведеться звернутися по допомогу до місцевих солдатів. Лейтенант на КПП виявився непоганим хлопцем і, зрозумівши, у чому наша проблема, погодився допомогти. З казарми викликали відділення, яке й доставило наших хлопців у пункт призначення.

4

У барі тихо, хоча й вечір. Чомусь так вийшло, що, крім мене і Черепа, з відвідувачів нікого немає. Лише за крайнім столиком від шинквасу барменша й куховарка тихенько про щось шепечуться.

Принесли замовлене Черепом вино. Цікаво, цікаво. Ану ж подивимось. Череп у вині розбирається краще за мене. “Хванчкара”. Молодець. Вибрав найдорожче. Найкраще, що тут є.

Не пам'ятаю, скільки часу ми сиділи й пили вино. Потихеньку. Маленькими ковтками, щоб не розгубити смак і розсмакувати букет. Говорили про минуле. Звичайно, інструкції це забороняють, але в нас один від одного вже не було секретів. Згадували юність, роки навчання. Пам'ятаю, напарник дуже здивувався, довідавшись, що я одружений.

– І як це ти так вляпався?

– Сам не знаю.

– Як думаєш, дружина чекає?

– Упевнений, що ні.

По тому, з яким здивуванням він на мене подивився, неважко було здогадатися, яким буде наступне запитання.

– Навіщо тоді одружився?

– Чесно скажу – не знаю.

Ми переключилися з цієї хворобливої теми на іншу. Двері бару відчинилися. Увійшли дві дівчини. Боже?! Не зрозумів?! Слов'янки?! Тут?!

– Глянь.

Напарник повернувся. Його подиву теж не було меж. Він аж підвівся.

Сам Бог послав їх у наші руки. Вони не були красунями. У нас на батьківщині таких багато. Найчастіше не звертаєш на таких жінок уваги, але тут...

Дівчата взяли по ром-колі й присіли недалеко від нас.

Усе. Пора діяти. У Черепа, та й у мене теж, очі перетворилися на оптичні приціли. Мозок перебирає потрібні в цей момент слова, але, отупілий від надмірного перебування в горах, не знаходить нічого більш-менш придатного.

– Привіт, дівчатка.

Вони здивовано подивилися в наш бік. Напевно, теж не очікували побачити тут когось слов'янської зовнішності. Справа в тому, що ми сиділи в тіні й розмовляли по-українськи, і вони навряд чи могли визначити, що ми не кавказці.

– Здрастуйте. А ви хто?

– Ми. Солдати.

Дівчата розсміялися.

– Це за формою видно, що не священики, але миротворці тут не стоять.

– А ми й не миротворці. Просимо за наш столик, там і поговоримо.

Вони погодилися. Ми замовили ще одну пляшку цього чудового вина, й пішла розмова. Дівчата були санітарками з Червоного Хреста. Їхня колона зупинилася поруч із цим містом, вони ж вирішили піти подивитися місцеві визначні пам'ятки, але ніяк не сподівалися зустріти тут європейців. Одну звали Машею, іншу – Поліною, обидві колишні москвички, принаймні так го-

ворили. Ми, звичайно, почали випендрюватися. Доводилося пригадувати всі розумні слова із прочитаних колись книг, а найголовніше – їх значення. Згадували також, щоправда з великим зусиллям, основи поводження за столом та інше. Майже забрали з лексикону мат. Ну і так далі. Я вже мовчу про клацання підборами при знайомстві й інші дрібниці.

Ми розмовляли про все: про місцеві красоти, про міста, у яких колись побували, про цікаві фільми і, що найсмійніше, про літературу. Тут випадково хтось згадав про поезію.

– Сет у нас поет.

Череп заявив це так гордо, що не повірити в це було неможливо.

– Що, серйозно? Ну, тоді ми хочемо почути ваші вірші.

– Та, Господи, я вас благаю, який з мене поет?

Я зніяковіло почав крутити головою.

– Ну, серйозно, прочитай. Ми дуже просимо. Тільки не червоною, будь ласка.

Маша насідала, і моя оборона почала давати тріщини. Не знаю чому, але не хотілося їй відмовляти. Та й вино вже дало в голову, тож страх потроху відступав. Тим більше коли тебе просить жінка, яка подобається. Але я довго не зважувався.

– Так, дайте зберуся.

Я демонстративно витяг з пачки цигарку й запалив, збираючись з думками. Допаливши, я зробив глибокий вдих, видих, вдих, як перед атакою, і почав:

Присев в глуши седого перевала,

Когда в горах устало бой затиш,

Под снежными вершинами Кавказа,

Пришел мне в голову немудрый этот стих,

Не знаю я, дойдут ли эти бредни

До тех очей, которые люблю,

*До алых губ, каким слагаю песни,
Которым серенаду я пою.
Я от тебя бежать пытался в горы,
Но выдался тяжелым этот рок,
И вот сейчас, средь этого раздора,
В кругу друзей остался одинок.
И вот в глуши седого перевала,
Очередной приют нашла душа моя,
Смерть по пятам идти за мной устала,
Но с ног валюсь от усталости и я.*

Далі були крики “браво”, овації. Дівчата плескали, а поет-романтик зніяковіло посміхався й курив.

– Дуже добре, а ти не пробував друкуватися?

Маша все не вгамовувалася і навіть підсунулася до мене ближче.

– Та ти що? За всієї поваги до себе, другим Лермонтовим я вже не стану.

– Навіщо другим Лермонтовим, ти можеш стати першим собою.

Я довго відпирався, відмовлявся, віджартовувався, але на мене напірало. Відчуваю, що моя оборона не тільки дала тріщину, а й загрожує серйозним проривом. Потрібно було змінити тему, а оскільки я вже ввійшов у кураж із віршами, то вирішив прочитати ще один.

– Хочете послухати ще один вірш?

– Звичайно, хочемо.

І я, набравши повні груди повітря, почав:

*Он проклят и забыт обвистанный актер,
Надменный временщик и льстец его сенатор,
Венчают славою победу и позор,
Что знатным и толпе сраженный гладиатор.
Он вспомнил дом, пред ним шумит Дунай,
И родина цветет – свободной жизни край,
Он вспомнил круг семьи, оставленный для брани,*

*Отца, постигнувшего немеющие длани,
Детей, играющих, возлюбленных детей,
Все ждут его назад с добычею и славой,
А он, он жалкий раб и пал как зверь лесной,
Бесчувственной толпы минутною забавой.*

Я закінчив. Шкода, не прочитав його весь. Забув. А в дитинстві це був один із найулюбленіших моїх віршів. Та й змахлював я трохи, коли читав. Повставляв свої слова. Не визнавати ж, що не пам’ятаю.

– Це теж твоє?

Я серйозно здивувався.

– Ех ви, москвички-росіянки. Це ж Лермонтов. “Убитий гладіатор”.

Вони не зніяковіли. Дівчата були жваві й балакучі. Віджартувавшись, вони перевели розмову на іншу тему. Ще довго ми так сиділи, але було вже пізно й бар закривався. Треба було йти.

– Ми сподіваємось, ви нас проведете, а то нам іти через ліс. Там страшно.

– Мадмуазель, коли поруч із вами два офіцери окремого українського гірського стрілецького батальйону, ви можете не боятися ні Бога, ні чорта, ні всієї гани разом узятої.

Відрізок шляху від бару до колони Червоного Хреста ми подолали непомітно. Йшли весело, про щось говорили, сміялися й навіть співали. Біля колони розійшлися в різні боки. Я пішов з Машею, а Череп – з Поліною.

– Тобі коли на шиккування?

– На восьму.

Вона дивилася кудись убік.

– Ми в сім ідемо. Може, переночуєш у мене?

– Може.

Це була непогана жінка. Я ні на секунду не пошкодував, що залишився.

Закінчувався другий тиждень нашого перебування. Сьогодні на шикуванні нам оголосили, що вилітаємо через три дні. Летимо додому. Війна закінчилася, всім спасибі. З абстракції це стало реальністю. Також було оголошено про звільнення всіх, крім тих, хто проштрафився.

Повідомлення про відліт додому – досить-таки гарний привід, щоб напитися доскоchu. У місто вийшли вдвох з Черепом. Пішли по всіх знайомих і незнайомих барах. До вечора вже дуже втомилися, але екскурсії не закінчували. Під кінець зайшли в бар, де напередодні зустріли москвичок. Тут відмінне вино.

– Непробачно буде пити тут горілку.

Замовили пляшку вина й сіли на своє улюблене місце. Пили мовчки. Кожен у думках був уже вдома. Я черговий раз уявляв собі це повернення. Чим там зайнятися? Не знаю. Але довго не витримаю, це точно. Доведеться знову їхати від батьків. Це вже вирішено. У рідному містечку мене ніщо не тримає.

Буквально через кілька столиків від нас щось відзначали офіцери місцевого гарнізону. Вони, схоже, були ще п'янішими, ніж ми.

– Ей, хлопці. Українці. Приєднуйтеся до нас.

– А що святкуємо?

– Один з наших підвищення отримав.

– Чому б і ні.

Ми пересіли за їхній столик. Позналилися. Зав'язалася розмова. Говорили про красу цієї країни, ділилися враженнями про різні райони, де ми побували. Місцеві активно розпитували про Україну. Пили коньяк. Пили за дружбу між народами, за загинлих друзів, за батьків і так далі. У цей бар вирішив зайти і наш командир. Побачивши його, ми підхопилися й витягнулися в струнку.

– Вільно. Відпочивайте.

Ми присіли. Комбат привітався з усіма і пішов далі до вільного столика. З ним були Бух і Кріс. Комбат не сів за наш столик, тому що не дуже добре ставився до хазяїна застілля.

– Послухай, а чому ви так підхопилися? – звернувся він до мене.

– На знак поваги до старшого за званням.

Він якось негарно посміхнувся.

– А в якому він званні?

– У перекладі на ваші – полковник.

– Послухай, так я теж полковник, але переді мною ви не встаете.

– На офіцерів-союзників це не розповсюджується.

Мій співрозмовник підвівся і розлив коньяк по склянках. Потім довго вимовляв якийсь тост. Цілком його я не запам'ятав, але зводився він до того, щоб усі в однаковій мірі поважали один одного. Тост був непоганий, і всі випили. Але полковник на цьому не заспокоївся.

– Послухай. Я читав зведення. Ви ж зробили стільки, чого ми не змогли зробити за три роки. Ви ж крутіші, ніж будь-хто. Не розумію, що ви перед ним бігаєте, як бобики?

Звичайно, приємно чути про себе таку хвалебну мову, але ми ні перед ким не плазуємо, це просто називається дисципліною і субординацією.

– Усе це завдяки йому.

– Кому?! Цьому старперу?

Череп зірвався раніше, ніж я, він був тверезіший, але я був ближче, мені не потрібно було зриватися. Я бив без замаху. Полковник алетів зі стільця.

Підхопився на ноги, за лічені секунди опинився біля нього. Нічого не тямлячи, почав бити обома руками. У голову, у груди, у живіт. Червона завіса застелила мої очі, і я не бачив нічого, крім тіла, що корчиться й кри-

чить. Відчуваючи, що мої удари не настільки болючі, як того хотілося б, додав ще й ноги.

– Свиня! Тварюка! Я тебе замочу! Прямо тут!

Приблизно такі слова і ще щось абсолютно незрозуміле виривалося з мого горла.

Весь бар був у шоці. Офіцери союзників кинулися було захищати свого командира, але їх зупинив Череп. Він розвернувся до них і прийняв бойову стійку. Це не тільки зупинило їх, а й змусило позадкувати.

– Ану припинити!

Я не чув крику комбата. Вірніше, я чув його, але зупинитися вже не міг.

– Хтось зупинить його й виведіть на вулицю.

Кріс і Череп виконали його наказ.

6

Я стояв на вулиці. Усе ще нервуючи. Намагався знайти цигарки в кишені. Кріс помітив мої старання й прийшов на допомогу.

– Тримай.

Я швидко зробив кілька затяжок і скури цигарку повністю. Нарешті знайшов свої. Запалив знову. Трохи заспокоївся. На вулицю вийшов комбат.

– Сета, – його очі метали блискавки. Він буквально свердлов мене ними, – відправляйся в казарму. Завтра будемо розбиратися. Кріс, відконвоюй його.

Бух, Кріс і Череп обступили командира й почали йому щось пояснювати. Я рушив у бік таксі. Спокій знову відлетів, а слова командира, які я почув, остаточно ввели мене з рівноваги.

– Я не можу собі дозволити, щоб мої сержанти били полковників союзників.

...ля! Як мене це дістало.

Із силою стукнув у борт машини, яка стояла поруч.

– Що сталося?

Вискочив водій і попрямував у мій бік.

– Сховайся.

У мене знову з'явилося бажання розірвати когось на шматки.

– Заберіть його звідти, – донеслося до мене.

Хтось схопив за рукав сорочки. Ривок – і сорочка залишилася в руках, що схопили.

– Сета, заспокойся.

Розворот. Я вирвав сорочку й відкинув її убік.

– Чому? За що під арешт? Цю сволоту взагалі вбити треба.

Хлопці довго заспокоювали мене, зрештою, їм це вдалося. Відвезли в казарму й поклали спати.

7

Вранці я прокинувся зі страшним головним болем і почуттям провини. Розумів, що зробив щось негарне, а що саме, збагнути не міг. Виходячи з того, що пам'ятав, усе було правильно, але чомусь відчував себе винним. Довго тинявся, очікуючи команди: "Шикунання".

Стою з самого краю. З'явився комбат. Оглянувши довгим поглядом усіх, почав говорити:

– Вчора стався не дуже приємний випадок в одному з барів міста. Ви всі про нього вже знаєте, тому розповідати не буду. Історія досить-таки неприємна, але, я думаю, на місці Сета так повівся б кожен. Мова не про це. До відльоту додому всі виходи в місто забороняю. Вільно, розійтіся.

Командир пішов у штаб союзників. Мабуть, доповідати про вжиті заходи. Я уявляю, що йому там гово-

рили, але, мабуть, помилився у своїх припущеннях, тому що прийшов він, на подив, у гарному гуморі. До відльоту більше пригод не було. Може, це й на краще.

У СУЕТІ МІСТА...

1

Дивно, але нас не зустрічали в аеропорту загони "Беркута" у броньжилетах і з автоматами, а митний огляд пройшов нормально.

Машина. Ми їдемо по вечірньому Києву. Цивілізація. Неонові реклами. Люди, знахабнілі до неподобства від безпеки.

Хлопці мовчать. Ми вдома. Як тепер жити? Навички, отримані там, тут не знадобляться. Це запитання я ставив собі після кожного повернення. Але все влаштувалося якось само собою. Знову згадую життя перед від'їздом. Ні. Так я жити вже не буду. Однозначно. У батьків довго не затримаюся. Вирішено. Цікаво, коли наступна поїздка?

Переночували. Ранок. Останнє шиккування, в очах хлопців якась незрозуміла туга. Немає радості від прибуття додому. Комбат урочисто оголосив про розпуск нашого підрозділу. Команда: "Розійтися". Пішли в одну із забігайлівок усією юрбою. Відзначили. Потім попрощалися. Розбилися на компанії по напрямках. Обмінялися адресами. Пообіцяли один одного не забувати, і кожен пішов своєю дорогою.

– Бувайте, хлопці.

Коли і де ми зустрінемося наступного разу? Знову на Кавказі чи це буде Близький Схід, чи Середня Азія, чи Балкани? Поки ділять світ – ми без роботи не залишимося. І знову зберемося там, де ростуть едельвейси.

2

Автовокзал. Автобуса немає. Чекати близько години. Я зголоднів. Заходжу в якийсь більш-менш пристойний бар. Тужно. Наче втратив щось дуже важливе. Сів за вільний столик. Зробив замовлення. Чекати не довелося довго, і я захопився поглинанням їжі.

– Біля вас вільно?

Цікаво. Акцент кавказький.

– Так. Сідайте.

Двоє. Замовили шашлик і коньяк. Не звертаю на них уваги. Думаю про своє. Вони розмовляють.

– А ти куди їдеш?

Це до мене.

– Додому.

– Зрозуміло, а звідки?

– Від вас.

– Від нас?!

– А що там робив?

Що я там робив? Мені це самому цікаво.

– Дороги будував.

– Дороги?!

Кавказець здивовано подивився на мене. Потім посміхнувся.

– А-а-а. Жартуєш. Воював, да?

– Ні, дороги будував.

– Розумію. Розумію.

Кавказець захитав головою.

– Не можна говорити, да? Вип'єш з нами?

– Ні, хлопці, пити я не буду.

Вони довго вмовляли мене, але я відмовлявся.

– І чому ви, росіяни, такі вперті?

Не знаю чому, але я розлютився. Правою рукою схопив його за куртку й підтягнув до себе. Другий зірвався з місця, але не втручався.

– Послухай, хлопче, я – не росіянин, я – українець, як і більшість тих, хто тут живе. Раджу тобі запам'ятати це!

Далі – за сценарієм. Але результат вгадати було нескладно. Залишивши їх відпочивати в туалеті, я розплатився і пішов до автобуса. Він уже під'їхав.

Іду додому.

СКІФ

Вітчизна – це не територія,
це сума подвигів.
Дмитро Корчинський

КОЛОНА

1

Вони підійшли до вольєри. Казбек, велика трирічна кавказька вівчарка, не виявив уваги. Він ліниво лежав у кутку, витягнувшись на всю довжину свого потужного тіла. Зрозуміло, що пес чув кроки й відчував запах людей, але навіть із простої цікавості не подивився в їхній бік, настільки був упевнений у власній силі. Казбек був могутній. Це було видно з усього. Скільки собак у селищі скуштували його зубів? Майже всі. Декількох навіть загриз на смерть.

Віталік зупинився біля хвіртки вольєри. Він із цікавістю і навіть із неприхованим замилюванням розглядав собаку. Це був пес його батька, і хлопчик регулярно хвалився цим.

– Та ти сам подивися, що твоє щеня проти нього? Може, не треба?

Другий хлопчик теж підійшов до хвіртки. Він був набагато менший на зріст, та й віком поступався першому. Уважно оглянувши собаку, менший сказав:

– Нічого, мій і не таких заламував.

– Подумай. Тобі ж від батька влетить.

Молодший із викликом подивився в очі Віталіку.

– Не бійся. Зі своїм батьком я буду розбиратися сам.

Віталік знизав плечима.

– Ну, як скажеш.

Молодший розвернувся спиною до вольєри й тихенько свиснув. З-за гаражів вистрибнув чималий пес з обрізаними вухами і без хвоста – алабай. Він був великий, гарний, швидкий. Такий, яким тільки може бути чудово розвинений дворічний собака, хоча розмірами поступався Казбекові.

– Кончак! До мене!

Пес у три стрибки підскочив до молодшого й, оббігши за спиною, сів ліворуч. Одразу відчувалося, що собака слухняний і добре вимуштрований, але цього було замало для реального бою. Хоча зовні важко визначити бійцівські якості.

– Відчиняй вольєру.

Лише коли рипнула хвіртка, Казбек підняв голову. Потім ліниво підвівся й ступив кілька кроків уздовж дальньої стінки вольєри, з цікавістю спостерігаючи за гостями.

– Готово. – Віталік відійшов убік, звільняючи прохід. Молодший усе ще стояв спиною до вольєри, заплющивши очі, немов на щось зважувався, ніби він сам зараз мав битися. Момент. Він обернувся. Геть сумнів. Раніше треба було відмовлятися.

– Кончак, фас!

Пес підхопився й, круто розвернувшись, подивився в напрямку, що вказав хазяїн. Бадьоро вбіг у вольєру і... зупинився. Його очі зустрілися з очима Казбека. Собаки довго дивилися в очі одне одному, прицінюючись. Невідомо, як довго б тривала ця дуель, але ляснула хвіртка – Віталік закрити вольєру. Собаки здригнулися. Від несподіванки. Одночасно. Один ступив крок уперед. Другий теж. Повільно, зважуючи кожен крок, пси почали зближуватись, не зводячи очей одне з одного.

Першим загарчав Казбек. Навіть не загарчав – захрипів. Спочатку стиха, але з кожним кроком тембр його голосу посилювався. Йому наслідував Кончак. Пси зближувалися. Повільно. Поки ще непевно, але відчувалося, що це лише приготування. Так би мовити, психологічна частина двобою. З кожним їхнім кроком здавалося, що цей уже останній і зараз вони зчепляться в жорсткій бійці. Ні. Зупинилися.

Гарчання вже не гучнішало. Кончак зробив крок убік. Казбек повторив його рух. Вони пішли по колу.

Знову приміряючись. Як два боксери-аматори кружляють рингом, не завдаючи ударів. Кончак не витримав. Він різко рикнув і зробив випад у бік супротивника. Казбек сприйняв це як атаку, і сам кинувся вперед. Зуби вдарилися об зуби, й почалося...

* * *

Дике гарчання, рідкі зверески, і два сильні собачі тіла в центрі вольєри. Вони перекидалися, кружляли. Часом було не розібрати, хто де і що тут відбувається.

Хлопчики озирнулися. До них підходив батько Віталика.

– Па?! Ми це...

– Марш додому! А ти!..

Йому навіть слів забракло. Він заніс було руку, але раптом різко передумав бити. Хлопчисько стояв спокійно й навіть не поворухнувся в момент розмаху.

– Я... Я ще поговорю з твоїм батьком.

А тим часом у вольєрі йшла жорстока боротьба. Пси уже зчепилися на смерть. Кров була по всьому майданчику. Вона лилася з численних ран. У Казбека була прокушена ліва задня лапа та й на тудубі ран вистачало. На алабаї ран було менше, але одна дуже серйозна.

Віталіків батько відчинив вольєру, але, трохи подумавши, закрив знову. Спершись на огорожу, закурив, спостерігаючи за боем. Але двобій уже наближався до кінця. Досвідчений і сильніший Казбек, викликавши супротивника у чергову атаку, пропустив його повз себе і напав збоку. Збивши потужними грудьми алабая на землю він вчепився зубами посеред спини.

Жалібне скиглення. Молодший з хлопчиків майже фізично відчув, як ламаються під сталевими щелепами

кістки хребта в його пса. Він знову заплющив очі. І не рухався з місця.

Батько Віталика різко відкрив хвіртку й увірвався всередину вольєри. Ударивши ребром долоні по носі свого улюбленця, відігнав його в куток. Кавказець відходив гордим, невдоволено погаркуючи, але не наважуючись вступати в пряме протиборство з хазяїном. За своє недовге собаче життя він добре засвоїв: із цією людиною жарти кепські.

Молодший зайшов у вольєру. Кончак побачив хазяїна й поповз до нього. Задня половина тулуба вже віднялася, і вірний пес, судомно перебираючи передніми лапами, повз до хлопчика. Повз і скиглив, як давно, ще цуцням, після кожної образи тікав до нього по захист. Знаючи, що його захистять. Сльози котилися по морді, падаючи на закривавлений пісок вольєри. Пес знав, що це кінець. Його собаче чуття підказувало йому це, але він думав, що хазяїн його врятує. Він вірив у це й повз, повз, тому що це була остання надія. А молодший не зробив ні кроку до нього. Стояв і дивився. Дивився зі скам'яніло спокійним обличчям.

Пес підповз. Тицьнувся носом у коліно хлопчика.

– Руслане!

Молодший обернувся. На вході до вольєри стояв його батько. У формі. Як завжди охайний і зібраний.

– Руслане, що тут трапилося?

Батько говорив спокійно. Він ніколи й ні на кого не підвищував голосу. Молодший не відповів йому. Він присів і, поклавши голову собаки собі на коліна, почав гладити його. Гладити, мурзаючись у крові й не помічаючи цього. А пес скиглив. Скиглив і плакав. Це справді нагадувало плач маленької дитини.

– Ти його нацькував?

Руслан не відірвав очей від собаки й не відповів. Усе й так було зрозуміло.

- Навіщо?
- Молодший лише знизав плечима.
- Іди додому.
- А він? – Руслан подивився батькові в очі.
- Іди.

Хлопчик підвівся й пішов не озираючись. Пес заскиглив ще дужче та жалісніше. Він, здавалося, просив його повернутися. Поповз слідом, але батько Руслана зупинив його. Чоловік присів і ласкаво, тихо говорячи, гладив собаку, між тим оглядаючи рани.

2

Скіф прокинувся. Чорт! Цей сон. Він бачив його так реально, як у кіно. Гірше. Ніби все відбувалося насправді. Він навіть відчув неприємну липкість крові на руках і чітко уявив обстановку. Ні! Цього не може бути. Цей сон ніби прийшов із дитинства. Та ж сама місцевість, де він жив багато років тому, ще дитиною. Те саме військове містечко, гаражі. Але, що найменш зрозуміло, у головних дійових особах Скіф упізнав себе із батьком. “Як же так? Такого просто не може бути”. У нього ніколи не було собаки на прізвисько Кончак, та й ситуації такої у житті не було. Обдурити можна кого завгодно, але не себе. Такої ситуації не було. Тоді до чого цей сон? Та це й такий реальний. Хтозна.

Гаразд. Сниться всяка нісенітниця. Та це й заснув у засідці. Необачно. Озирнувся. Прислухався. Тихо. Ні. Якби щось було, він би почув. Війна привчила спати сторожко й прокидатися від кожного шереху. Тиша. Лише надокучливий, монотонний шум дощу. Глянув на годинника. Незабаром світанок. Якщо вірити радіоперехопленню, колона вже в дорозі. Тут вона буде за годину-півтори. Ще дуже багато часу.

І все ж таки що це за сон? І чому наснився саме зараз? Що б воно значило? Пригоди останніх років істотно позначилися на ньому. Став якимось дратівливим, грубим, марновірним. Незрозумілий сон викликав спогади безхмарного дитинства. Постійно змінюване військове містечко, дальні гарнізони, часті переїзди й щоразу нові друзі. Йому це подобалося, батько сприймав як належне, мати давно змирилася, а молодший брат був ще занадто малий, щоб перейматися. Картини дитинства поставали одна за одною, спочатку веселі, потім не дуже. Так поступово докотилося до найсумніших. Так. Пора зав'язувати, а то так поволі й стріху зірве. Вже розвиднілося. Відгорнувши маскування, Скіф заходився звиряти орієнтири. Не тому, що він їх не знав або за ніч щось помінялося. Просто треба було відволіктися від надокучливих думок і спогадів.

3

Спершу з'явилася розвідка. Два БТРи з солдатами на броні повільно рухалися дорогою. Стволи ВКВТ* бронетранспортерів націлені на “зеленку”. Солдати уважно вдивлялися в усе підозріле. Навчилися вже, майнула було думка. Так і кортіло вперіщити по них довгою чергою. “Спокійно. Повеселишся ще. Встигнеш. Буде час”.

Розвідка пройшла. Тільки б не було “вертушок”. Так, немає. Вони вважають цей район мирним.

Тим часом бронемашини з дозором пішли вперед. З'явився головний танк колони. Велетенська черепаха, вкрита лускою активної броні. Це нагадувало пластинчасті панцери стародавніх воїнів. Танк рухався ще повільніше передового дозору. Ревінкя його дизелів

*ВКВТ – великокаліберний кулемет Владими́рова, танковий.

Скіф чув чітко. Йому завжди подобалися ці машини. Ще в дитинстві, побачивши танк увіч, він довго стояв біля нього й не міг надивитися. А танкові колони, що показували по телевізору, викликали у хлопчика неймовірний захват. Здавалося б, що в ньому такого? Звичайна бляшанка. А ні. Щось у ньому все ж є, і зрозуміти це дано не кожному. Але це вже в минулому. Зараз ніколи захоплюватися довершеністю ліній сталевго монстра. Сьогодні він може принести смерть йому або комусь із друзів.

За танком повз ще один БТР, потім машина, ще одна. Напевно, штабна – виринуло з підсвідомості. БТР. Ще один. Дивно. Забагато броні. Не схоже, що вони їдуть на звичайну зачистку. Далі вплигло ще дві машини із солдатами і БМП.

Скіф напружив слух, намагаючись вловити шум гвинтів гелікоптера. Не чутно. Напевно, таки немає. Це добре. Колона підходила. Повільно навів автомат на брезентовий тент однієї з машин. “Після першого вибуху вогонь з усіх стволів”, – пригадалися слова інструкції.

Танк наближався до замінованого місця. Скіф зіщулювався. Таке відчуття, наче то він сидів у танку й знав, що зараз буде.

* * *

Хоч і очікуваний, вибух пролунав несподівано. Танк трохи підкинуло й гупнуло об дорогу. І знову вибух: здетонував беззапас. Башту бронемашини зірвало й відкинуло. Колона зупинилася. Ще ніхто не втямив, що сталося. Це тривало недовго. Противник теж не вчора народився.

Заревів двигун БМП, і машина рвонула в голову колони на допомогу. Солдати поквапом вискакували з кузовів машин. Але їхній кошмар ще не закінчився. Із

засідки по них шкварили всі наявні стволи. Бронемашина обходила вантажівку, коли спрацював другий фугас. Він був такий самий за потужністю, як і той, що висадив у повітря танк, але БМП помітно легша. Її жбурнуло на “Урал”. Як більярдну кулю, важкий панцирник збив вантажівку з дороги. І та покотилася під укіс, давлючи солдатів.

З БТРів шмальнули великокаліберні кулемети. Це пригасило вогонь із засідки, але не надовго. Пряме влучення кумулятивної гранати з “мухи” змусило замовкнути один із них. Механік другого, зрозумівши, що виставлений, як на вітрині, трохи позадкував, намагаючись сховатися за вантажівками. По той бік дороги почали рватися протипіхотні міни й розтяжки. Солдати, намагаючись сховатися, наскочили на заміновані зони. Це посилювало паніку.

Скіф бив самотніми. Так йому подобалося набагато більше. Один постріл – одне влучення. Як у тирі. З’являвся якийсь спортивний інтерес.

Поки добивали решту колони, попереду спалахнув другий бій. Розвідка, що пішла було вперед, почувши стрілянину й вибухи, висадила з броні й під прикриттям кулеметного вогню з бронетранспортерів почала обхідний маневр. І через кількадесят метрів наскочила на групу прикриття. Один БТР підбили відразу, другий трохи згодом. Вони так і не встигли скористатися міццю своїх баштових кулеметів. Позбавлений прикриття десант притисло до землі вогнем трьох автоматників і РКК².

Колону роздубали. Добивати решту ніколи. До них уже послішає підмога. Можна наразитися на неприємності. Розуміючи це, командир скомандував відхід.

¹ “Муха” – одноразовий гранатомет.

² РКК – ручний кулемет Калашникова.

ДО КОРДОНУ

1

Привал. Після тривалого перегону гірськими стежками це слово звучить, як магічне заклинання. Нарешті можна надати стомленому тілу горизонтального положення й розслабити затерпілі м'язи.

Тиша. Ніщо не вказує на переслідування. Цю тишу час від часу порушує стогін пораненого. Ох і непереливки йому сьогодні. Втім, як і всім іншим, але йому особливо. Малюка, другий номер гранатомета, поранило при відступі. Він був у групі прикриття, тій, що громилла розвідку. Куля влучила в стегно й розстрожила гомілкову кістку. Задоволення сумнівне, як не сказати більше.

Скіф розшнурував та зняв черевики, після чого відкинувся назад максимально розслаблюючи м'язи. Все тіло боліло. Перенапруга. Хоч і до кволих не належить. Зусиллям волі почав давити в собі цей біль, але нічого не виходило. Пригадався чийсь вислів: "Якщо несила пливати проти течії, піддайся їй, може, це принесе кращий результат". Чому б не спробувати. Біль потроху відступав. Він ніби йшов під землю, довгими пульсуючими хвилями. Це було приємно.

– Скіфе!

Він здригнувся. Знову заснув. Соня якийсь. Йй-богу.

– Ти що, заснув?

– Щось розморило.

– Отакої! Ходім. Тебе командир кличе.

Швидко вскочивши в черевики, пішов за Вольфом. Вольф виконував обов'язки посильного при командирі. Не тому, що він шукав легкої служби або в нього не вистачало мужності, просто йому завжди потрібно було комусь підпорядковуватися. Є такий тип людей, і не поспішайте їх засуджувати. Розберіться спершу в собі.

Зелений, він був командиром у цьому загоні, сидів осторонь від усіх і уважно вивчав карту. Він ніяк не прореагував на появу своїх бійців, а ті не хотіли його переривати. Тому довелося стояти й чекати. Нарешті командир помітив їх.

– Прийшов.

Зелений допитливо подивився на Скіфа. Потім замислено підвів очі до неба.

– Сідай. Давно тут?

Питання було доречне, бо командир прибув нещодавно і це була його перша операція. Як слід вивчити особовий склад ще не встиг. Тому користувався рекомендаціями колишнього командира.

– Другий місяць.

– Зрозуміло.

Зелений знову заглибився у вивчення мапи.

* * *

– Ми маємо залишити цей квадрат якнайшвидше, – говорючи це, він не відводив очей від малюнка, – поки вони не перекрили всі шляхи. Але в нас проблема. Малюк. Він добряче гальмує просування загону. І якщо йому не зробити операцію найближчим часом, помре. Чи тобі байдуже?

– Та ні. Чому?

– Гаразд. Візьмеш іще одного бійця. Кордон поруч. Один день шляху. Якщо є переслідування, ми відвернемо його на себе. По той бік кордону здасися прикордонникам. Вони в курсі. Відправиш Малюка у шпиталь. Завдання зрозуміле?

– Не зовсім. Мені потім куди?

Зелений замислився.

– На базі формують другу групу. Командиром там Устим. Невисокий і нахабний до неподобства. Скажеш

Йому, що від мене. З ними перейдеш на цей бік, а там як вирішиш.

- Зрозумів. Кого із собою взяти?
- А ти кого б хотів?
- Горностая.
- Відставити Горностая. Він мені потрібний тут. Візьми новенького. Як його?
- Балта?
- Так, Балта.
- Але я його майже не знаю.
- От і познайомишся. Питання ще є?
- Немає.
- Дій.

Скіф рушив до свого місця збирати речі. Багато із собою нести не можна. Хлопці ідуть у вільний пошук. Їм більшість його речей буде потрібніша. Він їх і віддав. Балті вже сказали про його призначення, тому він, порадившись із Сарматом, зробив так само. Відпочивати уже не хотілося, та й ніколи.

- Завдання зрозумів?
  - Зрозумів. Чого тягти? Ходімо.
- Першим піс Малюка Скіф, далі змінювалися.

2

Зі школи вони вийшли усі вп'ятьох, як і домовлялися. Ніхто не побоявся. Це вже була остання межа. Терпець урвався. Якщо досі намагалися залагодити такі конфлікти мирно, то тепер потрібно було показати всю твердість. Інакше... Зараз їх поставили перед вибором: або бути надалі опущеними й зневаженими, або дати відсіч знахабнілим місцевим. Щось усередині категорично повставало проти першого варіанта, ну а другий... Сам Бог велів. Подивимоя, хто на що

здатний, подумав Руслан, повертаючи праворуч, на стадіон.

Він лише місяць тому приїхав у це містечко, батька перевели із Сімферополя. Попри наявність спеціальної російської школи для дітей військового гарнізону, батьки вирішили, що він навчатиметься в рідній українській. Пощастило. Він був не сам. Тут же вчилася ще кілька дітей військових, четверо з них були його однокласники. Попервах усе було мирно, але саме пішов такий віковий період, коли всі хочуть бути королями, та самого лише бажання замало. Місцевим було простіше, вони знали одне одного вже давно. Діти ж військових у ці розбірки не лізли, поки їх не зачепили.

Один із новоявлених некоронованих королів причепився до Руслана. Не знаючи, що таких треба боятися, бо вони круті, останній відгамселив його біля шкільного туалету. Але "король" не забув образи. Під кінець уроків він заскочив у клас до Руслана з пропозицією розібратися, прихопивши для вірності кількох друзів. Вписалися свої з військового містечка. Розпочату було бійку припинив учитель, що випадково зайшов до кабінету. Наступного дня з'явився якийсь малий і переказав, що після уроків його чекають на стадіоні. Якщо не прийде, то йому не жити. Руслан вирішив іти сам, так і було б, але все чув Теря.

– Чи ти здурів? Я б на твоєму місці взагалі не пішов.

Почувши розмову, до них підійшли інші учасники недавньої бійки. Дізналися, в чому проблема, вирішили підписатися. Чого-чого, а цього вони не подарують. Теря присвиснув. Він ішов попереду й тому завернув за ріг раніше.

– Ого! Тільки глянь!

Нарешті вийшли й інші і теж у нерішучості зупинилися.

– Такою ордою мамонта затоптати можна.

– Що, злякався?

- Злякавсь. Загалом так.
- Гаразд. Ходім. Відступати пізно.
- Та затопчуть же.
- Відкопаємося.

Місцевих зібралося чоловік двадцять. Чесні бої вже давно були не в пошані.

Хлопці спустилися на гандбольний майданчик, де на них чекали. Очевидно було, що присутні – учні різних класів, були й старші. Щойно з'явилася п'ятірка, у натовпі виникло помітне пожвавлення. Передчуття потіхи.

Назустріч вийшло двоє старшуків, один із них був брат побитого "короля". Розв'язною підтанцювуючою ходою він підійшов до Руслана, паскудненько всміхаючись.

- Привіт, чемпіоне.
- Здоров.
- Що ти скажеш на своє виправдання?
- Чому я маю виправдовуватися?

Усі ці слова були сказані так, межи ділом. Що зараз відбудеться, усі вже знали. І жодна відповідь нічого б не змінила.

Руслан ще не закінчив говорити, як отримав удар у грудну клітку. Короткий, майже без розмаху, але сильний. Його відкинуло назад.

* * *

Злість з'явилася миттєво. Навіть не злість, а лють. Кров залила очі. До тріскотняви у фалангах стиснулися пальці. І він у цьому засліпленні кинувся на кривдника. Друзі не залишилися осторонь. Ніхто не злякався. Бійка почалася.

Різко вгатив ногою у пах супротивника. Зігнув його навпів і почав забивати руками. Це тривало секунди

три. Далі підлетіли інші. Вони спершу отетеріли, але швидко оговталися. Удари посипалися з усіх боків, так що не тільки відповідати, а й прикритися від них не було змоги. Збили з ніг. Почали забивати.

Те саме відбувалося і з іншими. Крім Тері. Йому вдалося вирватися. Не розбираючи дороги, кинувся до виходу зі стадіону. Навздогін побігло четверо. Двом це набридло майже відразу, і вони повернулися добивати тих, хто не вирвався. Бити лежачих приємніше, ніж гаятися за втікачем. Третій теж гнався недовго. Четвертий був завзятіший.

Теря завернув за ріг бойлерної, улюбленого місця малолітніх курців. Далі бігти не міг. Він не знав про переслідувача, а сумління докоряло за боягузтво. Ні. Ну його до дідька! Треба вертати. Теря розвернувся, й у цей момент вилетів його переслідувач. Далі все відбулося на автоматі. Пірнув убік і виставив ногу. Супротивник, перечепившись, чимдуж гепнувся об землю. Удар ноги по носі був дуже сильним. Хлопця розвернуло. Але це було навіть на краще. Завершуючи амплітуду, Теря стрибнув на супротивника, що почав зводитися, і прибив його до землі. Щосили почав гатити кулаком по потилиці. Той відключився з четвертого удару.

Що робити? Роззираючись на всі боки мов навіжений, він намагався знайти хоч якусь зброю. Погляд упав на великий брус, відламаний якимось малолітнім Шварценеггером від шкільного ослона. Схопивши його, Теря стрімголов рвонув назад.

Він був відсутній трохи більше хвилини. Юрба продовжувала натхненно копати нерухомі тіла. Терю помітили останньої миті, але було запізно. Важкий брус вгамселив комусь по спині. Дикий зойк від несподіванки та болю. Юрба на мить застигла. Другий удар поцілів ще одного в плече. Теря не зупинився, лупив і лупив.

– Атає! Він скажений!

Юрба кинулася врозтіч. А Тері остаточно зірвало стріху. Він обирає групу, наздоганяє її і, добряче почастивавши дубцем, біг за наступною. Шаленство. Воно допомагає. Іноді.

3

До кордону залишилося кілька кілометрів. Малюк був непритомний. Він періодично повертався з небуття й невдовзі знову там зникав. Годину тому Скіф уколів йому останню ампулу знеболювального. Більше не було. Тільки б не почалася гангрена. Інакше хлопець залишиться без ноги. Якщо взагалі залишиться. Скіф обережно поклав його на землю.

– Привал.

Балта йшов метрів за десять. Почувши напарника, обернувся.

– Далеко ще?

– Спуститися до річки, а там уже й кордон.

Скіф замислився. Трохи більше місяця тому він переходив у тому місці. Тоді не було проблем, був провідник, а зараз? Чи знайде він те місце? Гаразд. Якось воно буде. Укотре переглянув мапу. Наче все правильно. Тільки б ні на кого не наскочити. Глянув на годинника. Ще п'ятнадцять хвилин, і можна рушати.

Балта дістав пачку сигарет і запитально глянув на напарника. Той махнув рукою. Мовляв, кури, і сам закурив.

– Як переправлятися будемо?

– Річка не така широка. По камінню перейдемо.

– Патрулі там часто вештаються.

– Є трохи. Придивимося.

Більше розмовляти не хотілося. Він відкинувся назад, даючи зрозуміти, що розмова закінчено. Балта й

не хотів її продовжувати далі. Хоч вони й були ледь знайомі, але за кілька годин маршу Скіф устиг вивчити напарника.

Він кайфував. Любив ці хвилини відпочинку після довгого переходу. Шкода тільки, що вони такі швидкоплинні. Дарма. Відпочинемо по той бік кордону. Попереду якщо не найнебезпечніша, то принаймні найвідповідальна ділянка шляху. Годинник. Спливають останні миті. Час рушати.

Підвіся, неначе ненароком роздививсь доокруж.

– Спустися до підніжжя й подивись, чи все нормально. Ні в що не вплутуйся. Найменший сумнів – повертайся. Максимум обережності. Ясно?

– Ясно. Не маленький.

– Давай. Я виходжу хвилин за десять.

Балта зняв автомат із запобіжника й рушив стежкою. Скіф ще раз оглянув амуніцію. Усе гаразд. Переключився на Малюка. Серце б'ється, хоч і мляво, дихання рівне й тихе. Наче спить. Дістав ніж і зрізав закривавлені бинти з ноги пораненого. Гноїться. Звісно. Майже вісімнадцять годин. Добре ще, що кулю витягли, посміхнувся, дідівським методом. У них у загоні був колишній недоучка-хірург. Хлопець спритно витяг кулю з ноги Малюка. Напевно, не просто так штани просиджував у себе в інституті. Талант. Витягти кулю з ноги в польових умовах за допомогою штик-ножа й шматочка дроту... Таки точно талант. Казали, що в нього це спадкове, уся сім'я медики. Чого він покинув інститут? Незрозуміло. Пригод захотілося? Думаючи про це, Скіф промивав рану. Знеболювального вже немає. Здається, залишилася одна ампула якогось антибіотика. Вколів про всяк випадок. Закінчивши з цією процедурою, він обробив рану спиртом. Перев'язав свіжим бинтом. Ковтнув із фляги й закурив.

– Скіфе.

Тихий шепіт вивів його з роздумів. Мимоволі здригнувся від несподіванки. Чорт! Розслаблююся аж занадто часто. Так будь-хто міг мене вколотати. Треба з цим зав'язувати, а то мама не дочекається сина додому. По-заду стояв Балта.

– Кажи.

– У нас проблеми.

Скіф загасив сигарету.

***

– Багато?

– Шість, може, дев'ять.

– То шість чи дев'ять?

– Шість... чи може... дев'ять...

Скіф посміхнувся й трохи глузливо глянув у вічі напарнику.

– Знаєш, Балто, що мені в тобі подобається?

Говорячи це, він переклав гранату з підсумка в кишеню камуфляжної торби й зняв автомат із запобіжника. Спокійно й тихо. Як завжди. “От уже гайдамака”, – подумав Балта.

– І що ж?

– Ти збіса спостережливий юнак. Ну, Малюк, побудь поки сам. Гайда.

Тепер черга посміхатися була Балти. “Юнак. Авжеж. Я щонайменше років на п'ять старший за тебе”. Але він добре усвідомлював, що вік тут не має суттєвого значення. Майже жодного. Для них незамінні особисті якості, фізпідготовка й досвід. А віком годиться хизуватися хіба між цивільних. Але спокій Скіфа подіяв і на нього.

Вони йшли стежкою. Скіф напружено й прискіпливо оглядав місцевість, обираючи місце для засідки. Підходящого все не траплялося. І ось є. Місце дійсно було не-

погане. Стежка тут переламувалася і йшла донизу, а потім повертала, утворюючи кут. Він знаком показав Балті місце, де засісти. Балта пірнув у куці. Влаштувавшись там, оглянув сектор обстрілу. Скіф же витяг гранату. Вирвав чеку й улігся просто на дорозі. Перед поворотом стежки. І припинив.

Чекати довелося недовго. Противник ішов доволі швидко. Вони були настільки впевнені у власній безпеці, що не вислали передового стеження.

Скіф спершу відчув їх якимсь внутрішнім чуттям, потім почув мірний тренований крок і, незважаючи на густе листя, побачив. Перший от-от заверне. Виставивши руку трохи вбік, нависиком, як учили робити в таких ситуаціях, Скіф кинув гранату. Її зіткнення з твердим, утоптаним ґрунтом стежки він почув і відчув. На мить усе стихло. Зупинився час. Вибух. Усе. Баритися не можна. Підскок. Ривок – і він на стежці. Просто проти ворога. Ще не бачачи нічого у здійсній вибухом пилі, почав лупити з автомата довгими чергами. Збоку запрацював автомат Балти. Теж довгими, у п'ять-шість куль, чергами. Перемінив ріжок. Продовжив пальбу “вісімкою”. Ефективно, коли нічого не бачиш. Спорожив половину магазину, присів. За весь час стрілянини було чути тільки два автомати – його й Балти. Відстрілки не було. Повернув голову праворуч. Ов-ва! – Скіф підхопився й ногою вдарив солдата, який стояв навколішки, нервово трясучи головою. Швидко його зв'язав. Ну й підфортило ж!

Закінчивши з цим, повільно почав спускатися вниз. Наслідки вибуху Ф-1 були кричущі: по стежці розкидало п'ять понівечених трупів. І чого ж вони йшли так щільно?

Обережно спустившись до самого підніжжя гори, озирнувся. Ніякої видимої небезпеки не було. Повернувся. Присів над бранцем.

- Балто!
 – Я.
 Він виник із кущів.
 – Тягни сюди Малюка. Тільки хутчій. Рушаємо.
 Зараз потрібно швидко покинути цей район, щоб не потрапитися. Швидко почав приводити до тям полоненого. Через якийсь час йому це вдалося.
 – Як звати?
 – Кого? – здивовано запитав солдат.
 – Папу Римського!
 – Не знаю.
 – А тебе?
 – Борис.
 – Значить, так, Борисе, у мене мало часу, тому давай швидко і по-порядку.
 – А ви хто?
 – Зелений берет. Питання тут ставитиму я.
 Борець із розумінням кивнув і почав розповідати. Сам він із Белгорода. Зараз служить за контрактом в Іркутській дивізії ПДВ*. Їхня розвідгрупа робила плановий спостережний обхід порубіжжя. Частина дивізії, якщо точно – батальйон, розташовується північніше блокпоста. У групі було шість чоловік. Прийшов Балта.
 – Збери зброю і що сподобається.
 Напарник кивнув і пішов виконувати наказ. Скіф звернувся до Бориса:
 – Іти зможеш?
 – Так.
 – Понесеш нашого товариша. Тільки віжно й без дурниць. Втямив?
 – Так точно.
 – От і молодець.
 Розв'язавши переляканого молодика, Скіф указав йому на Малюка. Той мовчки підняв його на плечі. Пер-

*ПДВ – Повітрянодесантні війська.

шим пішов Балта, обвішаний трофеями, як новорічна ялинка іграшками, другим – полонений росіянин з Малюком на плечах, третім – Скіф.

Кордону дісталися швидко. Тільки при переході помітили два гвинтокрили, що летіли до місця недавньої сутички. Пізенько зреагували. Хлопці, хоч і були на чужій території, про всяк випадок сховалися.

З першого переходу Скіф знав розташування застави прикордонників. Пішли одразу туди. До самої застави не зустріли жодного прикордонника. Там і здалися.

УСТИМ

1

Устим сидів у своєму кубрику й читав книжку. Хоча сторонні думки постійно відволікали його. Незабаром йому і його загону належало перейти кордон. Там уже точаться серйозні бої. Операції попередніх груп були успішні. Досі. Адже в перших рядах були здебільшого обстріляні бійці. А зараз?.. Загін саме у стадії формування. Добровольці ще прибували, але вже було очевидно, що їхній вишкіл далеко не досконалий. Практично всі – необстріляні. Навчені, але ж цього замало!.. Так було в усі часи, так є і зараз. Щось підказувало, що наступні бої будуть важчі. Вороги ж бо теж навчаються, і недооцінювати їх – собі дорожче. Раніше, ще минулої війни, він із менш підготовленим підрозділом поставив догори дригом усю республіку. Якщо не весь регіон. Але ті хлопці були правдивими воїнами. Він не вірив у приказку: “Солдатами не народжуються, солдатами стають”. Це було далеко не так. Якщо в чоловікові немає військової, бійцівської жилки, він на все життя залишиться ницим і упослідженим боягузом, як ти його не

навчай. Звідси й виникло поняття “афганський синдром”. Якщо вже почали війну, то посылайте тих, хто хоче воювати, а не мамчиных синків.

– Дозвольте?

Увійшов днювальний і урвав його думку.

– Слухаю.

– Прикордонники привели двох. З того боку. Самі їм здалися. Кажуть, що наші.

– Ти їх бачив?

– Так.

– Ну і?..

– Не знаю.

Командир невдоволено глянув на днювального й закурив.

– Що ще кажуть?

– Кажуть, що від Зеленого. Пораненого виносили. Його до шпиталю відправили, а їх сюди. Один назвався Скіфом, другий – Балтою.

Скіф?! Балта?! Ці псевдоніми йому нічого не говорили. Хоча перед відрядженням псевдо завжди змінюють.

– З яких регіонів?

– Скіф – не знаю, каже, що довго був прикомандирований до Львова, а Балта – одесит.

– Поклич Макса й Мирослава. Якщо вони ті, за кого себе видають, хлопці повинні їх знати. І цих клич сюди. По одному. Почни, мабуть, з львів'янина.

Устим прожив доволі веселе життя. Пройшов багато різних ситуацій. Веселих і не дуже. Хоча нерідко й глузував із себе, що боїться всього і найкращий спосіб захисту – це втеча, проте під час різних халеп показував завжди зворотне.

Двері відчинилися. Ні. Він точно не знав гостя і міг поклястися, що ніколи раніше його не бачив. Але щось усередині підказувало – він той, за кого себе видає. Тобто свій.

Скіф увійшов. Про Устима він чув багато й різне. Правда, жодного разу не довелося зустрітися особисто. І ось доля дала йому цей шанс. Уважно вивчаючи чоловіка, що сидів за столом, він відчував, що той вивчає його. Почало вигулькувати з підсвідомості все, що про нього говорили. Хтось казав, що надмірно суворий. Хтось виправдовував це ситуацією, та все одно критикував. Інші, переважно ті, що відмовчувалися, поки їх не запитають, відповідали однією фразою: “У жорстоких капітанів не тонуть кораблі”.

Скіф цьому вірив і більше довіряв останнім. Подейкували, ніби командир пиячить, їм відповідали, що ніхто не досконалий. Ніхто й ніколи не говорив і не налякав навіть, що він колись підставив своїх або не витягав, коли міг це зробити. Та й втрати в його загонах були завжди мінімальними, якщо були взагалі. Це в найважчих і найжорсткіших боях.

– Дозвольте?

Скіф це вимовив із явним запізненням.

– Якщо я скажу: “не дозволяю”, ти вийдеш?

– Якщо скажете – вийду.

Командир засміявся.

– Сідай.

Хвилини три вони сиділи й дивилися в очі одне одному.

– Давно в Зеленого?

– Ні. Він у нас усього тиждень. До нього був Хрестосець.

Устим невдоволено скривився. Він не любив Хрестосця. Той йому не сподобався відразу.

Як це часто буває, аналізуючи його подальшу поведінку, Устим лише зміцнів у своєму першому враженні.

Хлопець казав правду. Чомусь це не дивувало командира. Він добре розбирався в людях і рідко помилявся.

- А взагалі скільки часу на тому боці?
  - Трохи більше місяця.
  - Пovoював?
  - Трохи.
  - Як Зелений командує?
  - Нормально. Засідку поставив грамотно.
  - Втрати?
  - Один поранений. При відступі.
- Відчинилися двері в кубрик, і з'явилися Мирослав із Максом.
- Викликали?
  - Викликав. Проходьте.
- Устим підвівся через стіл.
- Мирославе, твій боець?
- Мирослав побіжно глянув на Скіфа, так, виключно для порядку. Він упізнав його, щойно відчинив двері.
- Звичайно, я ж його відправляв.
  - Ну, тоді бери під свою опіку. Максе, ти бачив другого?
  - Так. Мій.
  - Чудово. Забирай собі. Питання?
- Скіф опустил голову.
- Можна сам на сам?
  - Звісно. Добродії офіцери, ви вільні.
- Коли всі вийшли, командир підійшов до нього.
- Що за питання?
  - У мене два.
  - То кажи, чого тягнеш?
  - З нашим пораненим треба розібратися й якомога швидше, йому операція потрібна.
  - Зараз вирішимо, далі.
  - Там у прикордонників трофеї наші й полонений.
  - Що-о?!
- Чи був Устим здивований? Звісно. Такого він не очікував.

- Трофеї й бранець.
- Багато?
- Шість автоматів.
- А бранця ти навіщо тяг?
- Шкода.
- Розберемося, вільний.

3

Він сидів у своїй кімнаті. Все тіло тремтіло. Нерви. Лють і гнів. Вони тамували біль ніжчих саден і свіжого порізу. Блін! Суки! Помщуся. Понівечу, як Бог черепаху! Хотілося кричати від безсилої злоби, вдарити когось або щось, але це не заспокоїть.

Батьки сваряться на кухні. Знову через нього. Що за нісенітниця? Постійно роблю усе їм на зло. Чому? Адже я не хочу цього. Чорт! Це відбувається саме собою.

Уже пізно. Година третя ночі. Щойно прийшов додому. За стіною чути голос матері:

– Ти йому постійно потураєш. Третій день поспіль приходите додому побитий. З технікуму дзвонили. Тиждень вже там не з'являвся. Поговори з ним. Ти ж батько, зрештою. Він робить, що хоче. Мене не слухає.

– Тетяно, хлопцеві шістнадцять років. Він сам знає, що робить.

Матір це розлютило ще більше.

– От так завжди. Ти ніколи не займався його вихованням. У всіх діти як діти, а в нас...

– Ну де діти як діти?

– А Лисака син? На "відмінно" вчиться. Цього року в консерваторію вступає.

Теж мені знайшла порівняння. Лисий. Повз нього ж пройти неможливо, щоб не дати по шиї, просто так, із любові до процесу.

– Ти що, хочеш, щоб Руслан був схожий на це залякане й зацьковане курча?

Ось. Хоч батько мене розуміє.

– Та він би хоч удома сидів, а не валандався хтозна-де. Ти ж бачиш, що з ним коїться. Бачиш, що ми втрачаємо сина.

На кухні затихло. Мати чекала на батькове рішення, а він думав.

– Добре. Я поговорю.

– Тільки не відкладай. Зараз поговори.

– Я вже сказав. Добре.

Зараз почнеться. Певно, батькові теж набридли мої пригоди.

Руслан вийшов на лоджію. Дістав із пачки сигарету. Запальничка вередувала. Згарячу викинув її. Дістав сірники. Закурив. На балкон вийшов батько.

– Куриш?

Руслан подивився в його бік.

– Недавно почав.

– Дай сигарету.

Син дістав із кишені пачку “Кемел” і простягнув батькові.

– Розкішно живеш.

Батько взяв сигарету й поклав пачку на підвіконня.

– Що з тобою коїться?

Що зі мною коїться? Якби ж я знав...

– Не знаю.

– Цікава відповідь. А хто знає?

Син знизав плечима. Батько спокійно, принаймні зовні, курив і дивився в темряву.

– До матері з технікуму приходили.

“Я чув”, – хотів було сказати Руслан, але передумав. Нервово виплюнув недопалок і взяв ще одну сигарету.

– Твій керівник каже, що тебе вже тиждень не було. Без причин. Хочеш, щоб вигнали?

– Відмажуся. Фізрук допоможе. Йому команду наступного тижня збирати, а нема кого.

– Гаразд, але мені цікаво, де ти був?

– Та... Так... Справи.

– Після твоїх справ мати заморилася кров з одягу відмивати. Ти що, навмисно нариваєшся на бійки?

– Навмисно.

– Навіщо?

– Не знаю.

– Викинь взагалі це слово зі свого лексикону, незнайко. Чого ти наче сказався?

Що відповісти? Він справді не знав. Що з ним коїться – не розумів. Адже не було причин для такої злості на весь білий світ. Щось надломилось. Чому? Не видно ні перспектив, нічого. Не хочеться жити, як усі. Незабаром кінець навчання.

– Ти щось не так робиш. Тобі не здається?

Руслан сплюнув. Неприємно. Батько ніколи на нього не кричав, не бив, не вичитував за провини. Найстрашніше покарання він пережив два роки тому – з ним місяць не розмовляли. На стіну готовий був дертися, щоб виправитись.

– Хочеш, розповім одну історію. – Батько запитально глянув на нього.

– Хочу.

– Був у мене друг. З дитинства росли разом. У класі одному вчилися. Нерозлучні друзі. Звали його так, як і тебе. Взагалі, я і назвав тебе на його честь. Він був таким самим. Любив у все влазити. Школу закінчили, я вступив до училища, а він у Москву подався, до медінституту. Два роки провчився й покинув. А тоді кудись вліз. Зарізали його врешті-решт. Розумієш, про що я?

– Розумію.

– То я не хочу, щоб те саме сталося з тобою. Ти ж син мені, чи як? Подумай над цим.

Батько пішов. Руслан простояв усю ніч на лоджії. Пачка сигарет танула, як травневий сніг. Лиш на світанку ліг спати. Добре хоч була субота.

4

Ранок, як завжди, віщував нудьгу. І нічого більше. Зарядка, сніданок і хоч цілісний день валяйся на шконці, тим більше що сьогодні від варті вільний. “Треба з цим зав’язувати. Третій день нічого не роблю. Так і жиром запливти недовго”, подумав Скіф. Устав, застелив ліжку, розгладив зморшки на формі й рушив до кубрика командира.

– Дозвольте!

Устим сидів на ліжку й читав книжку. Почувши підлеглого, він здивовано звів очі.

– Заходь.

Скіф увійшов і присів на табурку.

– У мене прохання.

– Яке.

– Дозвольте мені сьогодні сходити на той берег.

Командир ще раз здивовано подивився на бійця, потягнувся, як ледачий кіт. Потім опустив голову, спершись руками об коліна.

– Так. Хтів Івана, стрів цигана!

Підвівся. Пройшовся до вікна, постояв там хвилину десять. Розвернувся й рішучим кроком попрямував до сейфа. Дістав звідти почату пляшку коньяку та дві склянки. Поставив усе на стіл. Знову повернувся до сейфа й приніс шоколад.

– Підсувайся ближче.

Командир налив у склянки коньяк. Собі половину, а Скіфові – повну.

– Давай.

– Та я...

– Відставити! Це не прохання.

Ну, не прохання, то не прохання. Випили, закусили, закурили.

– Ти мені скажи, – після чергової зтяжки сказав командир, – чого тобі там треба?

– Знаєте, я стомився від бездіяльності. Втрачаю навички.

Устим розлив по другій.

– Давай.

Зробили. Коньяк був чудовий. Скіф був настільки зайнятий своїми думками, що тільки зараз розсмакував трунок. Повернув пляшку, щоб прочитати назву. “Арагві”. Такий він пив уперше. Непогано.

– Щоб не втрачати навички, візьми молодих поганяй. Розповіси, що знаєш.

– Я не вмю навчати.

– Вчися.

Скіф скривився. Він виявився наймолодшим у загоні. А тут кожен щосили корчив із себе крутого спеца. Хоча переважно бійці були ще зовсім не обстріляні. Навіть під час розмов, коли він намагався щось розповісти, його перебивали, мовляв, помовч, хлопче. Ми старші за тебе і на своєму віку вже теж чималенько бачили.

– Пробував, не складається.

Устим кивнув.

– Ну, давай по третій.

Як годиться, вони підвелися, капнули на підлогу й випили за полеглих. Присіли. Командир знову закурился. Довго про щось міркував.

– Розумієш, – сказав він трохи згодом, – я не можу тебе зараз відпустити. Не сперечайся! – зупинив він Скіфа, що хотів його перебити. – Річ у тім, що ця частина кордону потрібна нам для переходу, а ти накіпшуєш, і вони стягнуть війська.

- Та я ж акуратно.
- Ти мені скажи, ти бачив когось, хто на п'яні очі чинить розумно?
- Не бачив.
- І я не бачив. А от зараз ти - п'яний - заявив мені, що будеш акуратним. Твої слова?
- Мої. Та я ж... Та ви ж...
- Ні до чого я тебе не силував. Чи, може, скажеш, що сам не хотів?
- Скіф замовк. Чого тут сперечатися. Сам винуватий. Попастися на таку дитячу вудку.
- Розумієш, Скіфе, я терпіти не можу п'яних людей зі зброєю. Ти зараз попренешся роззброювати блокпост? Ні. Будеш тверезий, тоді й поговоримо. Ще питання до мене є?
- Нема.
- Прохання?
- Нема.
- Скіф вийшов. Його розвели як лоха. Причому конкретного. Ну, молодець. Оце маєш. Хто б міг подумати...

5

Спортивний зал ревів і божеволів. На трьох килимах ішли вже фінальні двобої. Руслан спостерігав за одним із них. "Малюта". До сорока восьми кілограмів. Його вихід через три - до сімдесяти. Трохи нервувався. Авжеж, перерва була солідна - майже рік не тренувався й не брав участі у змаганнях. Та попри це, відбірні бої вдома та товариську зустріч після них пройшов легко. Шість боїв, і всі з чистою перемогою. Туше.

Обласні. Торік йому не вдалося їх узяти з першого разу, і він закинув спорт, вирішивши, що на цьому кар'єри не зробить. Того року куражу йому забракло,

програв суто психологічно. У техніці він не поступався переможцям. Сюди він потрапив випадково. Місяць тому зустрів у технікумі тренера.

- Ти чому на тренування не ходиш?
- Стимулу немає, Сергію Івановичу. Програю постійно. Навіщо вам такий борець.
- То ти, либонь, себе вже поховав?
- Ні, звичайно, але спорт не дня мене.
- Тренер насмішкувато глянув у вічі учню.
- Зрозуміло, ти знайшов себе в сільському господарстві.

Це вже Руслана зачепило.

- Ні. Що ви. У мене інші плани.
- Та пам'ятаю. Усе ще мариш погонами?
- Так.
- І гадаєш, спорт тобі не допоможе.
- Чому, я тренуюся.

Сергій Іванович ще раз уважно оглянув Руслана.

- Ну, на перший погляд, не дуже занепає. Отже... - Він замовк, збираючись із думками.

- За два тижні товариська зустріч. Потім відбірні на область. - Зазираючи у здивовані Русланові очі й додав: - Уяви собі. З чотирьох секцій пойдуть не всі, як раніше, а тільки та, що переможе в командній першості. Новий прикол міського керівництва. Робиш так, як ти це вмієш, - ідеш на область. Там береш призове - далі Україна. Це в тебе як мінімум перший дорослий. Коли закінчуєш навчання?

- Взагалі чи сьогодні?
- Взагалі?
- У червні випуск.

- Отож. З першим борцівським, а якщо постарієшся, КМС* у тебе в кишені. Тоді ще краще. Тебе будь-яке училище з руками відірве.

*КМС - кандидат у майстри спорту.

Руслан замислився. Перспектива, звичайно, спокуслива, та чи пощастить йому цього разу. Ет, може, й пощастить.

– Ти зважуйся, а сьогодні о восьмій я на тебе чекаю; не прийдеш – упіймаю й особисто паском видеру. Що потім своїм дівкам казатимеш?

Тренер пішов, а його учень ще довго ходив у роздумах. Пропозиція більш ніж приваблива. Чому він такий упевнений у своїй перемозі? Може, йому виставити нема кого? Гарзд. Піду подивлюся.

Пішов. На першому тренуванні ледве не помер. Наступного дня не палив. Друге пройшло ще важче. “Палити, схоже, кину”. Третє було переломним, а на четвертому притерпівсь. На товариських мало не розірвав суперника, і той, не очікуючи такої спритності від супротивника, здався. Відбірні пройшли, як діти в школу, легко.

Проте на області було щось не те. Може, і не такий сильний був супротивник, але Руслан, трохи ступавшись на початку, дав тому три бали. Потім оговтався й виграв із перевагою в одне очко. Тренеру вихід сподобався, але він усе ж вивів після бою учня в роздягальню й прочистив йому мізки, для профілактики. Допомогло. Наступний двобій пройшов на ура. За тридцять секунд. Потім пішов фарт. Перемога за перемогою. Тепер фінал. Отже...

Поруч стояв Міка, важковаговик. Практично нависнув над ним.

– Я оце пройшовся по рядах, так ти йдеш за фаворита. Сподобався людям.

– Я вмю подобатися, коли захочу.

– Давай, загалом ти вже на Україні, але хотілося б, щоб і зараз перемиг.

– Тобі хотілося б?

– І мені теж.

– А кому ще?

Міка присів і вказав пальцем на ряди глядачів.

– Он бачиш ту білявку в рожевій сукні?..

– Ну.

– Ти їй сподобався. Страх. Я, звісно, більше. Але, гарзд. Дарую. Для друга нічого не шкода.

Руслан посміхнувся. Придивився. Справді. Заради такої не те що білку, гладіаторський бій годилося б виграти.

– Я з нею півгодини балакав. Хоче з тобою познайомитись.

– То чого тягти?

– Тобі ж виходити ось-ось.

– Та не жени. Час іще є.

Підійшли. Познайомилися. Дівчину звали Оленою. Поговорити, щоправда, не дали.

– Руслане, твій вихід, – смикнув його Міка.

– Ну, я пішов.

– Гляди ж не програй.

– Не дждуть. – Він обернувся й підняв руку в привітальному салюті. “Йдучи на смерть, вітаємо тебе”.

Дівчина посміхнулася, але він цього вже не бачив. Тренер зустрів його біля килима.

– Ти де ходиш?

– Та так.

– Готовий?

– Звісно.

– Дивися. Зараз це неважливо. Можеш і програти. Хлопець на КМС тягне.

– Добре. Я теж не вчора народився.

Роль переможця й фаворита, безперечно, імпонувала Русланові.

– Іди.

Вийшов. Легкою ходою, перевальцем дійшов до центру килима. Зал, галас, гамір перестали існувати. У цьому замкненому світі, де щойно опинився, існували тільки він і супротивник, ну ще суддя, та й той осто-

ронь. Потисли руки. Суддя подав сигнал. Пішли. Без підготовки й розвідки Руслан кинувся вперед. Супротивники зіткнулися. Міцними, майже залізними, обручами хватів оповили одне одного. Руслан почав смикатися в різні боки, намагаючись знайти слабіну. Є. Знайшов. Підбив руку, пірнув, зайшов за спину і, не порушуючи амплітуди, жбурнув супротивника на мати. Той викрутився. Відійшов у нижній партер. Захват. Є. Замок. Є. Перекат через міст. Раз, два.

Зал зревів. Це було видовишно й красиво. Глядачі зірвалися з місць. Шість балів. А ще ж не минуло й п'ятнадцяти секунд зустрічі. Швидкістю рухів та впевненістю Руслан шокував супротивника. Але хлопець усе ж був непростий. Вони довго ще намагалися перекинути один одного, але це не вдавалося, і суддя підняв у стійку. Знову зійшлися. Прийомом Руслана вирішив скористатися супротивник. Теж зайшов за спину, але це була замануха. Руслан різко підсів і захопив руку супротивника. Присід, кидок. Забігання. Є. Ще два бали. Вісім один. Супротивник одержав бал за захід за спину. "Жочерга" вийшла неправильна, але ж вийшла. Знову почали боротися на землі. Руслан уже не ризикував. Без особливого ентузіазму. Беріг сили. Підняли в стійку.

Так, пасивно опираючись, Руслан вигравав дорожні секунди до кінця бою. Ввійшли в захват. Супротивник безрезультатно намагався щось зробити, аж раптом різко віддалився й мотнув головою. Удар прийшовсь у ніс, шалений біль ризонував у мозок. У цей момент суперник пірнув униз, намагаючись зробити прохід у ноги. Руслан суто автоматично відкинув їх назад, прибираючи із лінії атаки, й наліг на нього всім тілом.

Суддя мовчав, але Руслан не міг. Усе його ество вимагало справедливості й покарання винного. Навпроти нього стояв кривдник, живий, реальний, і намагався усе ж його повалити. Все. Планка впала. Терпіти більше неси-

ла. Двома ліктями різко вдарив по плечах, звільняючись від захвату. Суперник відскочив, заревівши від болю, а Руслан почувався бультер'єром, який побачив здобич. Крок у напрямку до супротивника. Лівою ногою удар у пах. Удар зігнув того навпіл. Зал завмер. Такого повороту подій не очікував ніхто. Але для Руслана вже шляху до відступу не було. Залишилося єдине – продовжувати. Правою шпарко вдарив у вухо. Супротивник упав і знепритомнів. Усе. Про розряд можна забути, але йому байдуже. Справедливість відновлено. Махнув рукою і, користуючись загальним збентеженням, пішов у роздягальню. Як завжди – непереможеним.

6

Загін зібрався. Двадцять два чоловіки. З огляду на характер бойових дій це навіть багато. Перейшли кордон без ексцесів. Далі – два дні шляху. Марш у заданий квадрат. Пройти непомітно. Група Зеленого та й місцеві повстанці здійняли тут добрячий галас. Окупанти стали тепер пильнішими. Для них перестало існувати саме поняття "безпечний район".

* * *

У досвітній імлі видно дуже пагано. Очі ще не відвикли від темряви, а невеличке просвітління не надто цьому сприяло. Найтривожніший час для вартових. Треба бути максимально пильним, але практика доводить, що насправді все виконується з точністю до навпаки.

Вартовий лениво потягнувся. Незабаром його змінять. Укотре без особливого ентузіазму оглянув свою ділянку. Чисто. Він і не сподівався щось там по-

бачити. Спокійно ступив кілька кроків. Нудота. І спати хочеться. Поволі рушив у бік сусіднього поста. Там другий вартовий, спершись на стовп дротяної загорожі, курив.

Сармат ненадовго відірвався від цієї картини. До початку руху ще хвилин п'ятнадцять. Очі болять. Потерши пальцями натомлені повіки, знову почав придивлятися.

Вартові тихенько розмовляли. З-за будинків з'явилася зміна. Розводячий і п'ятеро солдатів спроквола пленталися стежкою. Ніяких вітань і нічого на кшталт: "Пост здав. Пост прийняв" – це для кіно про військову романтику. Двоє просто відокремилися від колони й рушили на місце вартових, а ті, як належить, перейшли у колону, яка, не зупиняючись, рухалася далі.

"Хоча ще й не час, та, як на мене, пора починати". Скіф запитально глянув на Макса, повівши бровою в бік вартових. Макс на хвилину замислився, потім заперечно похитав головою й показав три пальці. Через три хвилини. Загалом він правий. Нехай патруль відійде подалі.

Колона сховалася за будинками, а Скіф почав подумки лічити секунди, переінакшуючи все в дитячу лічильничку. Це відволікало від неприємних і непотрібних думок і трохи покращувало настрій.

Нарешті Макс дав сигнал. Пора. Повільно й плавно підняв автомат. Прицілився. Відстань п'ятнадцять метрів. Мішень трохи розпливчата, але видно її добре. Спокійно. Глибоко вдихнути. Затамувати подих. Як пелюстку рум'янку, натиснув спусковий гачок. Автомат смикнувся зненацька, як і належить. Накручений на ствол замість компенсатора ПББС¹ заглушив звук пострілу. Чутно було тільки брязкіт затвора. Солдат якось незрозуміло смикнувся і почав осідати на землю. Другий ще не втямив, що сталося, але про всяк випадок схопився за автомат. Макс трохи забарився, але швидко *ПББС – прилад безшумної і безвогневої стрільби*

оговтався. З акуратним отвором між очима на землю повалився другий.

Кивок головою. Пішли. Скрадаючись. Вправно працюючи ліктями та колінами, майже нечутно вони проповзли ці п'ятнадцять метрів. Дротяна огорожа. Спорядивши кусачки зі штик-ножа й піхов, Макс уміло проклацав прохід у "колючці". Проїшли. Озиралися. Тихо. Тихо й спокійно. Ніхто не помітив падіння двох вартових і не почув брязкоту затвора. Це останні пости. Вартівня поруч.

Макс подав знак рукою. Пішли. Швидко, але тихо й непомітно. Туалет поруч із приміщенням вартівні. Перевірили. Порожній. Ще доволі темно. Видимість погана. Можна діяти. Макс поповз до вартівні. Скіф залишився прикривати. По якомусь часі напарник повернувся. Кивнув. Скіф кивнув у відповідь. Усе в нормі. Час. До початку чергової фази операції ще десять хвилин. Так само тихо й швидко вони знялися. Перейшли на свою основну позицію.

7

Устим укоотре вже поглядав на годинник. Прохід вони б уже мали прокусити. Командир децю нервував, міркуючи, чи правильно дібрав людей для такого відповідального завдання. З Максом питань нема – десантник, старшина розвідроты, "афганець", але другий, цей Скіф, якийсь непевний. Хто він і що насправді собою являє, командир розібрати не міг.

З розповідей Мирослава нічого путнього дізнатись не вдалося. Що було у Львові – зрозуміло, тоді все було на видноті. Що було раніше, цього в загоні не знав ніхто, навіть Мирослав. Не схоже, щоб Скіф узагалі служив у війську, хоча він і справжній воїн. Але який? Рембо? Чи

Йому можна довіряти людей? Усіх підлеглих Устим класифікував за цією ознакою. У цьому він був правий: є просто класні солдати, проте їм не можна довіряти людей, – таких було вдосталь, бракувало молодших командирів.

Гаразд. Побачимо, як він впорається із завданням, а там видно буде.

Стрілка годинника вказувала на початок останньої стадії операції. Командир подав знак, і група вторгнення почала висуватися на місце стику четвертого й п'ятого постів. Групи вогневої підтримки напружено застигли на своїх місцях. Усі чекали вибуху.

Розвиднювалось. Предмети почали змінювати кольори та відтінки. Та це не тішило око. Мозок був зайнятий іншим. Як не вдивлявся у бік об'єкта, не бачив жодного руху. Годинник. П'ятдесят секунд. Секундна стрілка повзе повільно, як черепаха. Спокійно. На тебе дивляться підлеглі. Устим завжди пильнував своє реноме. Тримав марку, як і належить офіцеру. Тим більше офіцеру в третьому чи четвертому поколінні.

Вибух. Є! Надзвичайно потужний. Його силою вартівню розстроцило на друзки. Це був сигнал. Діючи за інструкцією, групи вогневої підтримки інтенсивним вогнем або знищили, або притисли до землі вцілілих вартових. Усередині об'єкта почали рватися гранати. Кілька будинків зайнялося. Здійнялася щільна стрілянина. Хоча, здавалося, в один бік.

Опір противник чинив недовго. Усе рідше вибухали гранати. Чергами вже не палили, чутно було лише поодинокі постріли. По рації Устим почув свій позивний.

– Прийом.

– Здаються. В'яжемо полонених. Прийом.

Голос Мирослава був ледь збуджений.

– Втрати. Прийом.

– Їхніх ще не знаємо, а в нас нуль. Прийом.

– Зрозумів. Рушаємо. Прийом.

– Зрозумів. Прийом.

На Устимів знак почали збиратися групи вогневої підтримки й прикриття. Командир підвівся. Він був замислений. Наскільки легко все пройшло. Дивно. І як вони воюють? Чому їх вчать? Збавляють віку дітям. Жаж. І ця країна виграла велику війну!

8

– Ти вважаєш себе крутим?

Шнек, підлю посміхаючись, обернувся до Руслана. Зараз можна було очікувати всього, та й репутація Шнека промовиста далі нікуди. Він не розбирав засобів для розправи з суперником. Штрикнути ножом у темному під'їзді, з-за рогу вгатайти кийком по голові – його улюблені методи. Зараз теж випадало очікувати якогось підступу.

Терли вони вже довго. Близько години. Спільної думки так і не дійшли. Ніхто не хотів поступатися. Кожен завзято обстоював своє. Невблаганно наближалася бійка. Руслан був готовий до цього. Готовий був і Шнек. Його місце в "ієрархії" трохи вище за супротивника, тому поступатися вважав за приниження. Хоча досвід підказував, що і суперник поступатися не збирається.

Бійці обох сторін, які стежили за розмовою, також вловили, що ситуація напружується. Бригади пожвавилися. В руках з'явилася схована досі зброя.

– То як будемо вирішувати наше питання, га, крутий?

Шнек з тією ж підлюю усмішкою глянув спочатку в бік своєї ватаги, а потім на Руслана. Той мовчав. Пустопорожні балачки набридли. Треба вирішувати якось інакше. Якщо почнеться загальна бійка, буде багато поранених. А може, навіть убитих. Цього не хотілося.

– Давай вирішимо по-нормальному. Тільки ти і я. Сам на сам.

– Сам на сам?! А що я з цього матиму?

– Подивимося. Що заробиш.

Шнек стер з обличчя свою незмінну гримасу-усмішку.

– Згода, вирішимо по-чоловічому.

Він зняв куртку, светр, сорочку. Залишився з голим торсом, демонструючи всім м'язь свого тіла. Виглядав він дійсно переконливо. Відмінної статури. Під засмаглою шкірою перекочувалися накачані, зразково відрельєфлені м'язи.

Руслан учинив так само. Він був на півголови нижчий за Шнека, але трохи ширший у плечах. М'язи його не були такі ідеальні, але, на відміну від накачаних коротких, вони були довгі, робочі й витривалі. Здобуті не тупим качанням штанги, а постійними тренуваннями зі спаринг-партнерами. Та й у ході його вгадувалося щось легке, котяче.

– Готовий?

– Давай інакше.

– Як? Хто далі плюне?

– Ні. По голові одне одного нехай діти луплять. Ми ж можемо по-дорослому – на кастетах.

Шнек посерйознішав. Він не міг збагнути, куди хилить супротивник, чи не готує пастки.

– Чого ти боїшся? Ти ж боксер.

– Не боюся я. Тебе, дурня, шкода.

– Спиремо.

Це було щось нове. Ні Руслан, ні Шнек раніше на кастетах не билися. Тобто не билися сам на сам. Чому Русланові раптом захотілося настільки гострих відчуттів, не міг пояснити ніхто, навіть він сам. Тут усе залежить від реакції й удачі. Один удар у голову – й усе. Ти в нокауті. Яким би не був профі з рукопашного бою. Хіба що на чолі в тебе крейсерська броня.

Вага кастетів на руках була звичною для обох. Не раз і не два вони застосовували цю зброю, але подібних ситу-

ацій у їхній практиці ще не було. Зійшлися в центрі. Стояли розслаблені, вдаючи спокій. Хіба лиш легке тремтіння у кінцівках виказувало нервову напругу бійців.

– Поїхали.

Шнек різко викинув уперед ліву руку, зачепивши щелепу супротивника. Удар не був сильним. Так, щоб знав, хто тут пан, а хто пропав. Бійці почали кружляти, час від часу роблячи випаді. Кожен побоювався правої руки суперника, спорядженої важкою свинцевою зброєю із шипами.

Шнек діяв суто по-боксерськи: легко пересуваючись, подеколи бив лівою, прощупуючи, а праву постійно тримаючи напоготові. Він то подавався назад, сподіваючись викликати супротивника на себе, очікуючи, що той відкриється й пропустить єдиний, головний удар. То атакував, наносючи удари обома руками. Але постійно потрапляв у пустоту. Руслан щоразу відходив на безпечну відстань і стримував ці випаді супротивника короткими ударами ніг по ногах. І частенько підловлював Шнека на лоу-кік. Удар доволі болісний, і, якщо його провести правильно, можна надовго вивести супротивника з ладу.

Шнекові вже почав уриватися терпець. Ліва нога боліла. “Треба йти в атаку, хай там як”. Він знову зробив випад лівою рукою, сподіваючись, що Руслан знову відійде, але схибив. Його рука зіткнулася в повітрі з кастетом супротивника. З усієї сили. Від нестерпного болю потемніло в очах. Шнек завив, а суперник не зупинявся. Його права нога з усього маху вгатилася в ногу супротивника в районі колінного суглоба. Лоу-кік за всіма правилами. Ліва нога Шнека неприродно зігнулася всередину. Ще один крик струсовув повітря, але нападник зупинив цей концерт прямим ударом у лоб. Шнек розтягся на землі непритомний.

З боку русланових бійців почулися радісні вигуки, але хлопці ще не вірили, що все закінчилося так швид-

ко. Протилежне угруповання було попервах ошелешене, але швидко отямилось. З їхньої юрби вискочив один боєць. Він нервово позиркував то на Руслана, то на Шнека, то на своїх.

– Мочи його! – пролунав вигук.

Боєць махнув рукою, і затиснутий у кулаці телескопічний кийок витягся. Але він не встиг ним скористатися: Зрозумівши, що проти “телескопа” кастет заслабкий, Руслан зі стрибка вгатив своєю зброєю супротивника по ключиці.

Два угруповання кинулися одне на одне. Бійці змішалися. Миготіли телескопічні кийки, кастети, нунчаки, ланцюги, просто палиці. Войовничі вигуки, лемент від болю, стогін поранених, усе перемішалось. Кров із розбитих голів та рваних ран окропила землю. Лють і ненависть – єдине, що керувало хлопчиками в тій ситуації.

Бійці Шнека не витримали й пустилися навіть на нього. Їх переслідували швидше задля годиться. Дісталось й руслановим хлопцям. Четверо лежали непритомні. В одного на голові була серйозна рана. “Буде сьогодні робота лікарям”. Руслан розірвав футболку й стер нею кров із власного тіла.

– Теря, позбирай залізо й віднеси в гараж, а ми про поранених подбаємо.

Менш побиті, зібравши розкидану навкруги зброю в торбу, пішли. Хто міг пересуватися своїм ходом – пошкандибали до лікарні, дорогою вигадуючи легенди.

Із сусідніх дворів хтось уже викликав міліцію. Вона прибула хоч і швидко, але нікого вже не застала, крім нетранспортабельних поранених, – тобто саме в потрібний час. Міліціонерам залишилося єдине – викликати “швидку”. Опитавши свідків і констатувавши чергову сутичку молодіжних угруповань, вони поїхали собі геть. Докладніше цим питанням вони займуться

пізніше. Згодом, зібравши поранених, поїхали й лікарі. Місце недавньої битви спорожніло.

Коли всі розїхалися, зі старої кочегарки вийшов Руслан. Він здогадувався, що дільничний інспектор уже завітав до його батьків. Треба було вигадати вірогідну відмазку. Нічого не вдієш. Доведеться іти до Тані. Вона точно не видасть.

В ОБЛОЗІ

1

Бомбування змінювалися артобстрілами. Атак наразі не було. За даними радіоперехоплень, окупанти стягували у цей район якомога більше військових підрозділів. З переносного телевізора, що працював від автомобільного акумулятора, у новинах щодня лунали виступи різних політиків та військовиків. Усі провадили одне, будці операція вступає у завершальну стадію. З піною на губах заходилися у прокльонах, погрожували страшною карою на адресу бойовиків і “брудних найманців”. “Цікаво, чому брудних. Ми ж чистіші за їхніх солдатів”. Скіф зробив трохи голосніше. Саме передавали цифри з компетентних джерел. “За різними даними, – говорив диктор, – кількість бойовиків коливається від п’ятисот до півтори тисячі осіб”.

– Цікаво, як це наше число так сильно коливається?

– А скільки там говорять?

– Від п’ятисот до півтори тисячі.

– То ми тут кожен – душ за тридцять згодимось.

– Схоже на те.

Скіф підвівся й відійшов від телевізора. Треба відпочити. Минулої ночі був розвідвихід. Цієї ночі треба йти знову. Тільки вже більш продуктивно. Минулонічна

мандрівка траншеями супротивника цілком підтвердила Устимів здогад. Командир неначе з води читав. Ночами траншеї порожні. Перелякані солдати термінової служби забиваються в бліндажі й не вилазять відтіля до ранку. Офіцери на позиціях – і вдень велика рідкість. Тож уночі можна гуляти, наче вдома у парку.

Чорт! І як вони воюють? Ото вже бевані. Гаразд, не хочеш ти воювати, немає просто такого бажання – ну, тоді не ходи сюди. Відмовся йти в армію. Відсидиш, зате залишишся живий. А коли вже опинився тут, принаймні захищайся сам. Скіф перевернувся на другий бік. Вночі вихід. Потрібно виспатися.

2

Проїшли крізь мінні поля. До окопів залишилося метрів двадцять. Хоч був майже впевнений, що траншеї порожні, усе-таки Скіф відчував якийсь дискомфорт. Серце б'ється трохи з надривом. Бруствер. Стоп. Зупинка. Потрібно розглянутись. Озирнувся. Прислухався. Тиша. Хлопці завмерли в двох метрах позаду. Знаком передав: "Шлях вільний". Стрибнув на дно траншеї.

З минулих виходів більш-менш добре знав схему ходів сполучення противника. Тепер залишалось одне – не попастися. Треновані постійними нічними виходами, очі прискіпливо вдивляються у вузький прохід траншеї. Позаду почулося приглушене гупання. Зістрибнули Макс і Балта. Кивок голови. "Пішли". Повільно.

Скіф рухався у півприсіді, притискаючись до стінки. Постійно у бойовій готовності. Поворот. Зупинка. Далі бліндаж. М'яко опустився на дно. Прислухався. Жодних підозрілих звуків нібито не чути. Обережно виповз. Довго й старано придивлявся. Нікого. Напевно, усі пірнули в бліндаж і закрилися зсере-

дини. Ідіоти. Спересердя сплюнув. Обережно, не створюючи шуму, поповз далі.

Подолав таким робом ще метрів десять. Дістався самого входу в бліндаж. За дверима знову ніяких звуків. Сам Бог велів їх бити. Така безтурботність. І ця країна виграла велику війну. Чорт! Озирнувся. Кивнув. Хлопці поповзли мінувати. Підвівся на ноги. Старанно почав перевіряти індивідуальні стрілецькі комірки. Там міг заховатись якийсь переляканий дух, якщо він ще зберіг хоч грам здорового глузду.

Абсолютна тиша. Діє на нерви. Ставало якось аж занадто спокійно. Це було, взагалі-то, погано. Розслабитися можна лише у певний час. Скіф став безтурботним. Ступивши до чергової комірки, він наскочив на щось м'яке. "Щось" заворушилося...

* * *

Миттєво спрацював інстинкт самозбереження. М'язи скоротилися й блискавично відкинули його назад. Але Скіф швидко оговтався. Позначалися тривалі тренування. Він стрибнув уперед і почав безладно гамселити автоматом, постійно влучаючи в м'яке тіло. Але декілька разів, судячи зі звуку, mocno вгтавив по твердому. Потім ухопив те "щось" і витяг його в траншею. Це був солдат.

На звук метушні прибігли Макс і Балта.

– Що там у тебе? – прошепотів Макс.

Питання було зайве й задано машинально, бо він уже визначив, що за "предмет" валяється біля ніг.

– Кінчай його.

Сказавши це, старший розвернувся й пішов назад, займатися своєю справою. Балта пішов за ним, залишивши Скіфа наодинці з несподіваним "набутком".

Кінчай. Ов-ва! Просто мовити. Скіф дістав з піхов ножа. Оглянув вирублене ним тіло. "Дитина ж зовсім. Трохи часу спокійно посидів у роздумах. Єдине, що він знав напевне, що не вб'є здоланого супротивника. Але ж і лишати не можна. Ет, будь що буде. Скіф дістав із кишені стропу і сповив солдата. Після чого заткнув йому рота кляпом. Нехай полежить. Із загальної компанії переляканих ідіотів у нього хоч мізки присутні. Хоча після сьогоднішнього з цим можливі проблеми.

Макса й Балту він застав за мінуванням п'ятого й останнього бліндажа. Макс узагалі опалів із почуття безпеки. Ходив на повний зріст, зовсім не криючись. Підійшовши до нього, Скіф зробив зауваження. І наразився на грубість.

– Не звізди, я знаю, що роблю.

Можна було відповісти тим же робом, але було не місце й не час.

– Твоє діло.

Мінування закінчили. Більше не лишилося вибухівки, та й пора було йти, незабаром світанок. Підійшли до місця виходу. Скіф перший виліз на бруствер, озирнувся. Тихо. Дав знак рукою і поповз далі.

Тут уже Макс підкорився закону самозбереження і не пішов на весь зріст, а поповз, як усі. Ще не все втрачено, подумав Скіф, може ще виправиться. Рейнджер ганчір'яний. Максова грубість його зачепила.

Проповзли мінні поля, забираючи за собою віхи. База. Устим зустрів їх у траншеї. Це був своєрідний ритуал. Він завжди чекав на повернення розвідників.

– Як усе пройшло?

– Нормально. Без ускладнень.

– Чудово. Йдіть відпочивайте.

Відпочинок – це клас. Комусь буде не до відпочинку сьогодні. З цими думками він пірнув у люк підземного ходу.

На ранок п'ять потужних вибухів один за одним струсували повітря. Після них на деякий час запала тиша. Але нетривала. По кількох хвилинах противник спрямував на обложене селище всю міць своєї артилерії. Вогневий наліт тривав хвилин десять. Потім з'явилися гвинтокрили. Вони зробили кілька заходів над багаторстраждальною землею. По тому як вони пішли, усе заспокоїлося.

Потужний вогневий наліт не завдав обложеним ані найменшої шкоди. Бо після взяття населеного пункту силами військовополонених були відбудовані всі старі оборонні споруди. Очікували рішучих дій противника. І він не забарився.

Перший штурм стався наступного дня. Тоді щойно встигли відреставрувати старі фортифікації. Противнику не вдалося дістатися навіть першої лінії траншей. Обстріл з уміло розташованих вогневих точок притис нападників до землі, а згодом і змусив відступити. Ображений таким поворотом подій противник піддав об'єкт масованому ракетно-артилерійському удару.

Вночі, в очікуванні чергового штурму, знову ж силами військовополонених, було відбудовано всі зруйновані укріплення та створено нові. Наступний штурм був запекліший. Противник прорвався всередину містечка, але кинджальним вогнем трьох ПК був практично знищений.

Розчаровані у своїх безплідних пориваннях, окупанти перейшли до облоги, паралельно стягуючи війська. Це дало деякий перепочинок і можливість укріпитися. Устим розвинув бурхливу діяльність. У ньому несподівано прокинувся інженер-фортифікатор. Мало того що на поверхні було нарито безліч різних ходів сполучення, дзотів, індивідуальних вогневих точок тощо, то створено ще й цілу систему підземних споруд.

По-перше, було збудовано великий підземний бункер, званий центральним, і ще кілька другорядних бункерів про всяк випадок. З центрального було виведено безліч ходів сполучення: підземних, у кожен зруйнований будинок, у кожен траншею чи дзот. Устим так розійшовся, що був трохи здивований, коли все було зроблено, а бранців потрібно було чимось зайняти. І він знайшов їм застосування – вони рили підземний хід до ріки. Словом, вщент зруйноване селище перетворили на нездоланну твердиню.

Обстріл і наліт закінчилися. Радіоефір сповнився різноманітною лайкою, пересварками та добірним матом.

Спершу противник подумав, що це своя артилерія, як бувало нерідко, помилково накрила бліндажі. Потім з'ясували, пішли зведення про втрати. Сомер записав їх і поніс командирю.

Скіф, уже трохи відпочилий, піднявся на поверхню. Там, подалі від людей і шуму поздоровлень із вдало проведеною операцією, вирішив покурити й поміркувати ні про що. Але його усамітнення було недовгим.

– Скіфе!

У прорізі підземного ходу виник Макс. Він був чимось стурбований. “Встав, мабуть, не з тієї ноги. Зараз почне нести всяку пургу”.

– Говори.

– Ти завалив того солдата?

– Ні.

Відповідь не здивувала Макса. Він підійшов до підлеглого й зупинився напроти нього. Він був не в гуморі. Увесь його настрій не віщував нічого доброго. І хоча це не бентежило Скіфа, проте його спокій явно дратував Макса, і той не міг цього приховати.

– Чому?

– Шкода. Дитина ще зовсім.

Обличчя Макса стало гнівним.

– Ти не виконав мого наказу. За це будеш покараний.

– Послухай. Макс. Усе пройшло нормально. Чого ти такий уставний? Чи тобі крові мало?

– Він нас усіх міг занапастити.

– Це ти нас міг занапастити, коли гунав у траншеї, мов гіпопотам.

– Це не тобі вирішувати.

– А кому? Батьківському комітету? Кінчай корчити із себе командира. У розвідці всі рівні.

Макс одразу спалахнув. Скоріш за все, для цього він сюди й прийшов. Схопивши підлеглого за барки, він ривком поставив його на ноги.

– Ти...

Але Скіф не дав йому закінчити. Носком черевика він вдарив нападника під коліно, сахнувся вбік і, відірвавши руки Макса від свого строю, кинув його через ногу. Закінчивши прийом, відійшов метрів на три.

– Ще раз так зробиш – відірву довбешку й запхаю у дупу.

Макс підхопився, немов пружина. Він був сильним і досвідченим бійцем. Теперішній прорахунок пояснювався недооцінкою противника. Він був набагато старший, досвіченіший і загалом сильніший за Скіфа. Зараз його взяла злість на себе, на Скіфа, на весь білий світ. Різким рухом він вихопив ножа з чохла на гомілці.

– Тобі кінець.

– Пограти хочеш? – Скіф теж вийняв ножа. – Гайда!

Вони стали одне напроти одного у бойові позиції. Ножі тримали зворотним хватом, ховаючи леза за кистями рук. В обох стійки були професійними. Обидва добре знали, що таке ніж і що з ним робити.

– Ану припинити!

Устим виник не знати відкіля. Перетнув те, що колись було кімнатою, і став між двома бійцями.

– Що тут відбувається?

Скіф і Макс одночасно повернули ножі до піхов.

– Відпрацьовуємо прийоми ножового бою, – спробував збрехати Макс.

– Ваші повчальні репліки на адресу один одного чуто аж у Києві. Ти, – він вказав пальцем на Скіфа, – підеш мною.

Вони спустилися в підземний хід і пройшли в бункер. Командир різко зупинився й розвернувся.

– Що між вами сталося?

Скіф не бачив виразу обличчя Устима та його очей, але відчував, як вони бувають його крізь темноту.

– Нічого.

– Брешеш!

– Брешу...

Устим якийсь час мовчав.

– Гаразд. Мене це не обходить. Мене не цікавлять ваші непорозуміння. Але мені абсолютно не потрібно, щоб мої солдати перерізали одне одного. Кортить на ножах пофехтувати – фехтуйте з противником у траншеях, хоч і за це я власноруч вам голови повідкручую. Ясно?

– Ясно.

– У мене зараз немає ні часу, ні бажання розбиратися. Так що є два варіанти залагодження цієї проблеми. Перший: ви миритесь й забуваєте про інцидент, другий: я караю обох. Перше мені подобається більше. Вам же в розвідку ходити разом. Ви ще, з глузду з'їхали? Заміняти кимось тебе або Макса я не можу. Інших таких у цьому загоні немає. Зрозуміло тобі?

– Так точно. Зрозуміло.

– Коли зрозуміло – вільний. Я проконтролюю.

Скіф розвернувся й пішов до “центрального”. Макса там не виявилось. Радист сказав, що він у великому будинку нагорі. Цей будинок був дійсно великий і не дуже пошкоджений. Обложені полюбляли проводити там час вечорами, коли не було обстрілів.

“Ну його в пень. Треба миритися. Геть дріб'язкові чвари. Хтось має бути розумніший. Макс хоч і опришкуватий, але не злопам'ятний. І він нормальна людина. Подумаєш – психонув. Обоє рябе. Можна було й мені промовчати”.

Макс стояв у компанії інших бійців. Курили й розмовляли. Скіф упевненою походкою підійшов відразу до нього. Про інцидент уже знали всі, тому щойно з'явився Скіф – замовкли.

– Макс, можна з тобою поговорити?

– Звісно, можна.

Вони відійшли в дальній кут.

– Ти, той, пробач за сьогоднішнє. Молодий, голова гаряча, та й ніч була важкою, просто не знаю, що на мене найшло.

Макс трохи здивувався.

– Та добре. Я ж сам почав. Хрін його знає, навіщо мені це було. Все нормально.

– Справді, перенервували вночі. Та ще й цей наліт...

– Схоже, ти правий. Лади. Згода.

Вони міцно потиснули одне одному руки й разом пішли до компанії.

“Ми незрозумілі люди. Незрозумілі для оточення, решти народу. Але що найгірше, ми незрозумілі самим собі. Півгодини тому я й Макс готові були здерти один з одного скальпи, а зараз... Я більш ніж упевнений, що побилися б за право померти першим, даючи другому можливість вижити. Найприкольніше, що ніхто з нас не обмірковує причини нашого дивацтва. Ми просто живемо так. Живемо і край!” – стояв і думав Скіф.

Підбігали до занедбаного кар'єру. Тут уже можна було не катувати Ліча повідком, тому Руслан, не зупиняю-

чись, відстібнув карабіна. Вірний пес весело вереснув, підстрибнув на місці й зник у густих чагарниках. Він мав тут повно власних, тільки йому зрозумілих справ. Руслан тим часом повільно збіг униз, до берега озера. Зупинився. Поглянув на годинник. Шоста сорок п'ять. О цій порі тут ще нікого немає. Загалом цю місцину городяни вподобали для відпочинку, та вони приходять пізніше, годину на восьму-дев'яту. Коли Руслан уже звідси йде.

Рюкзак упав на землю. Легко скинуто мокру від поту футболку. Починається розминка. Численними повторами тих самих легких вправ Руслан розігрівав окремі групи м'язів. Шкіра почервоніла від інтенсивної циркуляції крові. Серце стукотіло швидко, але без напруги. Неначе раділо такій напрузі.

Як свідчить досвід, не варто боротися з власним тілом, слід поступово привчити його до навантажень, і далі воно вже не зможе без них. Проміння сонця грало на тренувальних м'язах, що рухалися під почервоною шкірою.

Розминку закінчено. Пішов комплекс постійних вправ, який було розписано заздалегідь. Регулярне їх застосування глибоко відклалося в підсвідомості. Тепер усе це виконувалося автоматично, немовби граючись, без напруги, радісно.

М'язи набрякли та збільшилися в об'ємі. Комплекс закінчено. Руслан перейшов до прикладного. Відпрацювання ударів та рухів. Це робиться, щоб розтягнути скорочені волокна й розвинути в них не лише силу, а й витривалість. Пішло відпрацювання.

З куців тихцем вислизнув Ліч. Не добігши до хаяїна метрів десять, зупинився. Ліниво потягнувся й сів. Його очі невідривно стежили за рухами Руслана. Хтозна-скільки разів йому доводилося це бачити. Ніби за настановою ритуалу, пес щоразу в той самий момент вибігав і спостерігав за господарем. Час вичерпано, друг

людини кидається до озера, а добігши, не зупиняється, стрибає й продовжує рух плавма. Хоч іще рано, але собаці у чорному хутрі жарко й хочеться цієї прохолоди.

Тим часом Руслан продовжував. З рюкзаків дістав два ножі. Покрутив їх між пальців. Виструнчився, схрестивши ножі на грудях. Заплющивши очі, сів на п'яти. Губи щось шепочуть, комусь може здатися – молитву. Рівно три хвилини. Стрибок, і він знову на ногах. Перед очима уявний противник. Схожий на нього самого – невисокий, м'язистий. Його рухи чіткі, вивірені. Нумо!

Рушили по колу. Рухи м'які, впевнені, наче рись готується до нападу. Несподівані випадки, тичкові рухи ногами, різкі зупинки, фінти. Перевірка боєм. Усе чітко й гарно, як саме фехтування. Його ж бо не даремно вважають за мистецтво, а фехтування на ножах – двічі мистецтво.

“Противник” пішов у зनावіснулу атаку. Лівою рукою він завдає рубленого удару по лівійці Руслана. Той трохи похитнувся, правою перехопив ножа зворотним хватом і прийняв удар на лезо. Сталь вдаряється у сталь. Навіть брязкіт він почув реально. Ліва нога робить півколо праворуч, ведучи за собою корпус. Зігнута в лікті рука коротко б'є “противника” по нирці, але той встигає відскочити. Продовжуючи амплітуду руху, Руслан знову приймає бойову стійку. Зупинитися не можна. Переходячи до активних дій, він б'є лівою ногою в коліно, пірнає у присіді ближче до “противника” й виконує “млин”, вражаючи його руки. Стрибок. Тіло злетіло у повітря. Нога цілить у груди. Удар. Приземлення. Різкий розворот і викинуті в сторони руки роблять “колесо”. Ліва б'є у живіт, права – рубленими ударами по стегнах “противника”. Розворот. Задня підсічка. Усе так само, не порушуючи амплітуди рухів, крутячись дзигною. Рух – це життя. Зупинився – вмер. Руслан добре затямив цю істину і завжди керувався нею. Продовження. Пішла “циганочка”. Ще один фінт. І ще. Не зупиняючись. Ноги руха-

лися за давно відпрацьованою схемою. Уява змальовувала способи захисту та вивертів “противника”. А той перейшов у напад. Руслан зробив “спіраль”, відійшов з лінії атаки і, крутнувшись навкруг себе, знову зробив “колесо”. “Суперник” теж зробив “спіраль”, і “колесо” прокрутилося у порожнечі. Високий довгий перекид вперед. Тепер уже клинки спаринг-партнера вражають порожнечу. Розворот у присіді, й атака гомілок. Знов на ногах. Перехід. “Колимочка”. Вихід. Два ріжучі удари по біцепсах. Ще один фінт, і короткий удар за вухо. Смертельний. Бій закінчено. Уклін “супротивникові”. Честь зброї. Переходимо до водних процедур. Вода приємно пестила розжарене двобоем тіло. Вийшов. Обтерся рушником. Час повертатися. Є ще купа справ. Відпочинок закінчено.

5

Вихід здійснили перед великим штурмом. Устим, хитрий лис, як завжди пошив усіх у дурні. Примудрившись за три тижні облоги, постійних арт-, ракетних і авіанальотів втратити лише трьох бійців пораненими, він вивів загін через потрійний, “непробивний” кордон окупантів без жодного пострілу.

Загін уже відходив гірськими стежками, а в селищі гриміла канонада. Противник готувався до штурму. Скільки генералів, офіцерів і солдатів “після вдалого завершення операції” одержать ордени, медалі, підвищення в званнях і посадах?

За всіма документами групу найманців з України вже було знищено. “Цікаво, – Скіфа не полишали думки про противника, – кого вони пред’являть як убитих ворогів? Чи не своїх солдатів? Звичайно, їх у них багато. Умільці, матері вашій... Втім, при чому тут їхня мати?..”

Ішли швидко. Проводирі-горці відмінно знали дорогу, а противник, стягнувши до місця облоги всі резерви, був занадто заклопотаний штурмом. Правда, пару разів пролітали вертольоти, але вони були транспортні й, скоріш за все, займалися перекиданням військ.

Зараз потрібно було вийти на одну віддалену високогірну базу. Там перегрупуватися. Відправити поранених і чекати розпоряджень від керівництва.

Прийшли. На базі їх зустріли представники командування повстанців. Привітали. Загін розташувався на відпочинок. З першим караваном відправили поранених. Наступного дня одержали депешу з Києва. Поздоровлення й подальші інструкції.

ДОЗВІЛЛЯ

1

“Так бывает, в дни войны есть минуты тишины...” – невідомо чому слова цієї пісні вгризлися в мозок Скіфа. Коли подумки, коли пошепки він наспівував їх уже третій день. Рівно стільки вони простирчали на цій базі. Військове керівництво обмірковувало, що робити. Це історичне питання мучило кожного. Робити нічого. Тож бійці вешталися табором у пошуках, чим би себе зайняти. Другу добу тривали переговори у верхах. На цей час набула чинності двостороння угода про припинення вогню. На подив, обидві сторони її дотримувалися. По обидва боки відчувалась втома від війни.

Вогнище. Гори. Ніч. Зоряне небо. Романтика, що стала буденністю. Зброю почищено, варту розставлено, амуніція в повному порядку. Все як завжди. Тихенько грає стара “Весна” на невідомо відкіля взятих

батарейках. Четверо навколо вогнища. На вогні маленький чайник. Як жаль, що я не художник, – Скіф підходив до вогнища.

– Салют воїнам ісламу!

– Привіт!

– Чим пригощаємо?

Балта відклав убік гострильний брус та штик-ніж, зняв з вогню закипілий чайник.

– Ідриз підігнав пару пачок кави.

Скіф присів. Узяв одну й поглянув на етикетку.

– Оце-то так! “Форт”! У вакуумній упаковці! Усі вигоди! У мене є дещо ліпше. Чайок цейлонський. Чи це на любителя?

Усі презирнулися. Справді, чай був привабливіший за каву.

– Згодиться. Давай.

– Осьо. Балто, замутиш?

– Нема питань. – Балта відкрив пачку чаю й узявся мутити.

– Сигарет, правда, чортма.

Скіф мовчки присів на розстелений бушлат.

– Не вгадали. Сьогодні я багатий, а порожній у гості не ходжу. – Він дістав із різних кишень кілька пачок “Кемела” без фільтра.

– Ого! Звідки така розкіш? – загомоніли навкруги.

Тим часом Балта займався чаєм. Неквалливо. З насолодою. Зі знанням справи. Цей процес він любив, і приготований ним чай завжди був смачніший та ароматніший, ніж будь-чий інший. Нарешті ритуал закінчено. І ось алюмінієва солдатська кварта пішла по колу. Пили мовчки. Курили. Якийсь час чутно було тільки, як тріскотять полна у вогнищі.

– І що воно буде далі?.. – Іжак перший порушив тишу. Мовив про себе й задививсь у зоряне небо. Обличчя набуло філософського виразу.

– А що буде? Не думаю, щоб вони домовилися.

Скіф задумливо дивився у вогнище.

– Війна вигідна тій стороні.

– Знаєш, я нещодавно прослухав їхню хвилю, – втрутився Сонер. – Один полк передавав повідомлення про втрати за останній місяць. Понад сто вбитих і втричі більше поранених та скалічених. То кому це вигідно?

– Подейкують, що вчора вийшов Зелений зі своїм загоном.

– Скидається на те. Вони своє відбули.

– Скіфе, ти ж із ними ходив?

– З ними. Півтора місяця.

– Ти в нас уже ветеран.

Скіф сплюнув убік і закурив.

– Десь так.

Бесіда вщухла. Кожен замислився про своє.

– А ти де служив, Скіфе, – заговорив четвертий із компанії, Ясен.

– Знаєш, моя відповідь здивує тебе. Я не служив в армії.

– Гониш?

– Ні, серйозно.

– І скільки ж тобі років?

– Забагато питаєш, а втім... Недавно виповнилося двадцять один.

– А я гадав, що ти десантник або морпех.

– Не судилося. Хоч і хотілося. Ти давно в конторі?

– Рік. А ти?

– А я вже чотири.

– То це не перший твій виїзд?

– Де там!

Розпитування про минуле перервав Балта, розповівши анекдот. Його підтримали інші. Почали згадувати ще анекдоти, обстановка стала дещо веселішою.

Посипалися старі жарти, приколи з життя. Але незабаром знову все стихло.

– Набридло все. Додому хочу.

Їжак сказав це просто так, ні до кого конкретно не звертаючись. Скіф здивовано подивився на нього.

– Чого ж ти мовчав? Пішов би разом із караваном. Уже б у літак сідав.

– Та я б хотів разом з усіма.

– Тут бач, яка справа. Поки не назбирають третій загін, ми все одно тут будемо тусуватися.

– І як довго?

– Не знаю. Як на мене, дозволять – то залишуся на третій строк.

Судячи з реакції, така заява Скіфа не здивувала нікого, крім Їжака.

– Або ти фанат, або я тебе не розумію. Нащо воно тобі спало?

– Знаєш, – Скіф говорив скоріше для себе. Він дивився у вогонь і вів далі: – Якось у дитинстві батько повів мене з братом у зоопарк. Та несвідомо чому, я одразу подався до вовків. Вони ходили скрізь, а я увесь час простовбичив тут. Я завжди любив цих істот, але те, що я бачив у клітці, мало нагадувало королів лісу з книжок. Це були не вовки і навіть не собаки. Вони давно втратили свій образ. Про що це я?.. Все моє наступне життя в мирний час було схоже на життя вовків у неволі: народився і виріс у клітці, але завжди мріяв звідти вирватися. Я постійно готував себе до цього. Мене били по руках, коли підходив до огорожі, але я не здавався. І перший раз вирвавшись із неї, уже знав, що робити. Я у своїй стихії.

Помовчали. Кожному було про що подумати – своє, але дуже схоже на щойно почуте. Хтось кинув жарт, але компанію вже було не розвеселити. Усі думали про вовків та клітку.

Актовий зал шаленів оплесками. Однолика й усе ще організована юрба курсантів та офіцерів спостерігала за боями на сцені. На рингу були їхні однокурсники та підлеглі. Відкритий чемпіонат училища з рукопашного бою. Ішло тільки перше коло змагань.

В оточенні хлопців зі своєї роти Руслан попрямував до сцени. Наступний вихід – його. На рингу двоє курсантів-мотострільців гамселили одне одного, наче від цього залежала їхня позачергова відпустка.

Назвавшись біля суддівського столика, Руслан почав перевдягатися. Один із групи підтримки побіг зібрати інформацію про супротивника.

– Не знаємо наразі, хто проти тебе, але впораєшся. – Небатослівний до цього Даник, сьогодні сипав словами, як справжній балабол. – Мабуть, хтось із піхотинців.

Руслан простягнув руку для бинтування Димедролу.

– У категорії до 65 кілограмів одного їхнього рембо вставив якийсь тиловик.

– Тиловик?! Хто б сподівався від них такої спритності. Вони що, теж своїх виставили?

– Аж трюх!

– Добре, що з наших у моїй категорії нікого немає.

З'явився Степа з останньою інформацією. Тим часом праву руку Русланові вже забинтували й взяли за ліву.

– Ну що там?

– Тебе обдурили, ти не зараз, а через бій. Але це ще не найгірше.

– Не тягни.

– Проти тебе один сержант із розвідників, із третього курсу.

Усі взяли за голову, загуло багатозначне “у-у-у-у!”.

– Та цитуйте, – перебив усіх Димедрол, – Рустам (так його охрестили в училищі) не гірший.

– А той хоч хто?

– Микола Черкасець – це хто?

Роздратований самою цією відповіддю, Димедрол впустив бинт.

– Ой блін!!! Та це ж Ніко. Машина для вбивства. Перед тим як вступити в училище, взяв друге з кікбоксингу в Україні.

– Так, годі, закрийтеся, – втрутився Чебр, який досі мовчав. – А то залякали пацана. Рустаме, ти його зробиш. – Потім замислився. – Або ні.

– Хлопці! Ротний мететься.

Між рядами у їхній бік ішов високий, широкоплечий капітан.

– Підбадьорити йде.

– Ну, боець. Як настрої? – Ротний, коли був у доброму гуморі, погойдувався з ноги на ногу, через що й дістав прізвисько Шарнір. Він уважно оглянув усіх присутніх.

– Чого зажурилися?

– Настрої бойовий, товаришу капітан.

– Супротивника вже знаєш?

– Черкасець, із розвідки.

Ротний миттєво перемінився на обличчі, але більше нічим не видав свого розчарування.

– Ну, нічого. Буває, – поплескав він по плечу Руслана й пішов.

– Заспокоїв.

– Та він з одним мотострільцем заклався на ящик шампанського, що ти у півфінал вийдеш.

Руслан взув фути й сів на осли.

– Ясно звідкіля ноги ростуть. Вирубити вирішили в першому колі. Скажи, Димедролу, як цей звір працює? Чим краще – руками чи ногами?

– І руками, і ногами. Ти, звісно, пробач, Рустаме, але ти йому не суперник.

– Годі! Нічого вже не вдієш.

Руслан підвівся й почав розминатися. На заспокійливі слова хлопців уже не реагував. Він не любив програвати, але, схоже, програв цей бій, ще не почавши його.

Тим часом на рингу повідомляли переможця попереднього бою.

– Гаразд. Я пішов.

З цими словами він рушив до сцени, як до ешафота. З гучномовців лунало: “На ринг запрошується...”, але він цього вже не чув. Усе замовкло й припинило існування. Надалі світ існував лише у вузькому просторі, окресленому прорізами очей. Зовні він виглядав гранично спокійним, та, власне, й внутрішньо також.

Ринг. Секундант розсунув канати. Щось говорить до Руслана. З тим же успіхом міг би читати теорему Піфагора. Боець не слухає, правильніше сказати – не чує. Без вагань ступає на ринг. Коли не знаєш, що робити, – роби крок уперед.

Оголосили супротивника. Зал підхопився в оваціях. На прізвиське Руслана майже ніяк не прореагував.

Суддя перевірів рукавички та наявність кап, фути й шоломи. Зійшлися в центрі. Легкий удар рукавицями – вітання. Гонг. Поїхали.

Руслан рвонув. Зі старту наносячи удари ногами по ногах. По голіках, по стегнах, по колінах. Пропускаючи час від часу удари руками в голову і корпус, але супротивник був трохи ошелешений таким початком, тож удари були несильні. На них він не зважав.

Пер як танк. Безглузда звичка опускати голову зараз вдалася в лихий жарт: він майже не бачив супротивника. Пару разів усе ж вдалося дістати Ніко в голову. Одного разу навіть доволі відчутно. З тактики могло пройти тільки одне – ввійти в клінч і кинути. Фехтування руками-ногами реально обіцяє програш.

Кидки дозволялися. Це була єдина лазівка, залишена правилами, і не скористатися з неї було б злочином.

Викликавши супротивника на атаку, Руслан підірнув, прийнявши один удар на лоб, захопив руками за пояс і, вирвавши, просто кинув Ніко на землю. Є! Програвати – то хоч не в суху.

Зал трохи пожвавився. З місць позривалися хлопці з його роти, навіть ротний дещо повеселішав.

Знак судді. Зійшлися. З переляку узявши такий швидкий темп, Руслан розумів, що утримати довго його не вдасться. Потрібно було закінчувати бій достроково. Після кидка він подумав, що може виграти. Захопивсь. Пропустив лівою. Пішов у захист.

Ніко почав лупити серіями. Заганяє в куток. Ліве око почало запливати. Щелепа мало не вилетіла. Треба негайно щось робити. Підірнув. Занизько як для боксера, але він і не боксер. Знову захват і знову непереможний Ніко на матах.

Підняли в стійку. Відразу відмінно пройшов лоу-кік. Суперник почав ледь накульгувати. Туди. І тільки туди – майнуло в мозку. Це було наче команда “фас”. Тепер він бачив тільки одну мету. І йшов до неї. Переставши звертати увагу на удари. Ще! Ще!

Беркиць! Захопився! Лежить на матах. Удар в ніс Руслан пропустив із власної дурості. Треба вставати. Кров. Хтось вискочив на ринг. Сплюнув капю в рукавички. Усе нормально. Я ще можу продовжувати.

Підійшов до свого кутка. Секундант витирає кров. Щось пояснює. Зал шаленіє. Остаточне божевілля. “Ви на рівних”, – єдине, що почув Руслан від секунданта.

– Давай, боєць, непогано виглядаєш! – цей вигук долинає з залу.

Капа в роті. Знову до центру. Сигнал. “Тепер по нозі і тільки по нозі”. Ніко помітно накульгував. Руслан також не зовсім у нормі. У голові паморочиться. Суперникові цей бій уже набрид. Він знову почав бити серіями. І...

Цього разу захопився він. Руслан глибоко підірнув, захват за пояс, і ось він уже збоку. Швидко й плавно зайшов за спину, відірвав Ніко від землі й кинув прогином. Просто-таки пожурив. З усією “пролетарською ненавистю”.

Є! За звичкою зробив забігання, але це вже було зайве. Не вмючи групуватися при кидках, Ніко щосили вгатився потилицею, та ще й власними колінами додав собі ж в обличчя. Він уже не в змозі підвестися, а Руслан...

Руслан стояв поруч рефері. З розпухлим від синців обличчям, із розбитим носом і забитими памороками. Іще не тямлячи, що це перемога.

Ніко винесли. Рефері побіг до суддівського столика. Повертається.

– У цьому бою, – поплив знайомий голос над залом, – з огляду на неможливість продовження бою суперником, перемогу здобув Татарчук Руслан, інженерні війська.

YES!!! Це перемога!

3

Ліс після дощу. Вологість – над усяку міру. Вода тонесенькою цівочкою стікає з зелені листка й збирається на його краєчку в одну велику краплю. Крапля розростається, набираючи об'єму, і, нарешті, досягши тієї ваги, коли листок уже не має сили її втримувати, обвалюється на землю.

На своєму шляху вона зачіпає інші листки, з поки що дрібненькими краплями. Ті розначливо розлітаються навсебіч, потрапляють на інші листи, формують нових водяних солдатиків для нової атаки на землю.

Падіння незліченних крапель крізь зелену гущавину породжує безліч різноманітних звуків. Разом вони утворюють дивовижну мелодію, що вабить, зачаровує.

Сонце. Полуденне спекотне сонце палить верхівки дерев. Його лазутчики, розрізаючи лісовий напівморок, теж

атакують землю. Ні, не атакують. Їхній дотик м'який і теплий. Це швидше союзники землі, ніж вороги.

Дощ нещодавно закінчився, і сонце виконує свою роботу, випалює вологу, випаровує.

Здіймається туман. Спочатку легкий серпанок, згодом він загусає. Міриади крихітних водяних часточок кидаються знову вгору. Вертають до сонця, звідки прийшли.

Мокре опале листя якось зло хлюпнуло, коли на нього ступив важкий солдатський черевик. Чоловік ступив іще крок. Він іде, але немов у сповільненому кадрі. Третій крок, четвертий, п'ятий. Звук кроків влітається в мелодію дощового лісу, вростає у неї.

Ось уже видно ноги в плямистих штанах та автоматичну гвинтівку М-16, що її чоловік несе на рівні стегна, тримаючи за дугасту прицільну планку. Середніх розмірів кулак із набитими кісточками. Далі – чорна майка, м'язисті руки й плечі. Кремезна шия. Коротко стрижене волосся. Темні сонцезахисні окуляри- "краплини". "Це ж я!" Кіно-видиво зникає.

Усе, як у житті. Легкий котячий крок. Він цілеспрямовано рухається тільки йому відомим курсом. Промінчики сонця, що пробиваються крізь листя, грають на одязі й на щільно обтягнутих шкірою м'язах. Іде. Не розбираючи дороги. Через куці, вибалки, ями. Попереду видніє просвіток. Проламується крізь зарості. Зупиняється. Галявина.

Озирнувся. По всій галявині у шаховому порядку вишикувані люди. Усі, як один, стрижені, взуті в армійські черевики, вдягнені у білі футболки та плямисті штани.

Нерішуче ступив крок. Люди ніяк не зреагували на його появу. Вони бовваніли собі з кам'яними обличчями, заклавши руки за спину. Другий крок рішучіший. Він іде, крокує поміж живих ідолів. Виходить на простір. Юрба залишається позаду.

Піврозворот – і М-16 падає на м'яке вологе листя. Зняв сонцезахисні окуляри. Вони летять за М-16. Склав руки за спиною. Погляд строго перед собою.

Це дивне юрмисько на чолі з ним стояло й не ворушилося. Та на галявині були не лише ці люди.

Трохи осторонь ще один. Так само вдягнений і стрижений. На око – років сорок. Потужні, горілячі плечі й руки з великими, неприродно набряклими буграми м'язів. Могутні, дуже перекачані шия та обличчя. Обличчя бультер'ера, тупе й безжальне.

Скіф прокинувся. Хай йому чорт! Що за нісенітниця? Знову ці сни. Вони вже дістали. Стаю марновірний. Весь прикол у тому, що цей сон сниться вже не вперше. Підозріло.

– Скіфе! – Балта присів біля його спального мішка.

– Що тобі?

– Тебе терміново до командира.

– Де він?

– У себе.

– Іду. – Скіф підвівся й пішов, дорогою обмірковуючи свій сон.

4

Устим стояв в оточенні офіцерів. Вони щось жваво обговорювали. На появу Скіфа прореагували вітаннями. Устим обвів поглядом усіх присутніх.

– Ну що, всі?

– Схоже, всі.

– Тоді почнемо. Прошу. – Командир вказав рукою на стіл. Там було розкладено велику мапу республіки.

– Отже, добродії, погляньмо. – Устим дивився на мапу, ніби сподіваючись побачити там щось нове. – Усі знають, що переговори у верхах зайшли в глухий кут.

Жодна зі сторін не хоче поступатися. Добігає кінця і час нашого перебування тут. За два дні закінчується угода про двостороннє припинення вогню. Тому об'єднане командування вирішило провести ряд великих операцій. Ми тут граємо другорядну роль. Тобто відволікаємо. Для нас це ще й шанс піти, гучно гримнувши дверима.

Затим пішли деталі. Маршрути висування груп і їхні квадрати дій, цілі та загальна обстановка в районах. Загін ділився на чотири групи залежно від складності операції і небезпеки району. Кожна з них налічувала відповідно 8, 5, 5 і 4 особи. Командування найчисленнішою та найпотужнішою Устим брав на себе. Зрозуміло, що задача її була найскладнішою. Другою групою (першою п'ятіркою) призначений командувати Макс, третьою – Мирослав. Нарешті, четверту, найменшу, доручено Скіфу.

– Докладніші інструкції кожен одержить окремо. Отже, Макс залишається. Решта наразі перекурить.

Скіф підійшов до обриву й закурив. Він стояв на самому краю прірви. Так і кортіло зробити крок уперед. Нічим не пояснюване й дивне бажання. І що найкумедніше, з ним не хотілося боротися. Нарешті, придушивши в собі несподівану забаганку, Скіф трохи відійшов від краю спокуси.

От і довірили тобі людей. Ростеш. Скіф подумки посміхнувся і краєм ока глянув у бік командного пункту. Над картою схилилися Устим і Макс. Устим водив олівцем по карті й щось пояснював, відповідаючи Максowi.

Викинувши недопалок у вогнище, Скіф запалив нову цигарку. Поряд пройшов стурбований Макс, не звернувши уваги на вітання. Тепер з командиром розмовляв Мирослав.

“Цікаво, яке завдання дадуть мені?” Витяг з кипені мундира мапу. Він виміняв її в одного горця на пачку набоїв. Розгорнув, почав розглядати. Він не зауважив, як відійшов від вогнища й присів на землю. Так,

співставляючи маршрути, місцевість і об'єкти можливих атак, він просидів з півгодини.

– Скіфе! До командира!

Згорнувши мапу, підійшов до столу.

– Свою мапу маєш? Ціную.

Скіф протягнув командирові почату пачку “Кемела” без фільтра. Той кивнув. Узяв цигарку, клацнув армійською Zippo, зробив кілька затяжок і почав:

– Значить, так, з тобою піде троє, список подаси мені після розмови. Звдання не таке легке, як здається на перший погляд. Тому й вибираєш склад групи сам. Ціль висування – квадрат 165. Маршрут визначиш сам. Але дозволь порадити – не йди через цей і цей квадрати. – Устим обвів їх олівцем. – За останніми даними, там зосереджено дуже багато військ і їхня активність доволі значна. Зведення дам пізніше.

Скіф занотовував найважливіше.

– Твоя задача: за мінімально короткий час інсценувати зацікавленість ось цими об'єктами. Відкрито не наражайся, але зроби все можливе, щоб розташована там бригада ВВ не пішла з квадрата, а залишилася в ньому. Найкраще змусити їх до прочісування.

– Тобто розвинути бурхливу діяльність?

– Так. Тільки не захопись. І ще, я тебе вітаю, виходиш раніше за всіх. Перший і почнеш. Тобто завтра ввечері я маю з перехоплення почути, як супротивник маюкає невідомого хулігана. Ясно?

– Так точно. Ясно.

– Впораєшся?

– Напевно.

Устим зло глянув на нього.

– Сержанте!

Скіф здригнувся. Не лише від крижаного тону командира, а й від того, як його назвали. Виявляється, його підвищили у званні.

– Я поставив конкретне запитання і хочу одержати конкретну відповідь. Це вам не забавки. Тобі довіряють життя людей. І якщо хоч на мить сумніваєшся, чи впораєшся, тоді відмовся, я знайду іншого.

Скіф усе розумів, але якось машинально відповів невпевнено. Теперішнім зривом вічно спокійного командира він був глибоко вражений.

– Тобі ясно?

– Ясно.

– Впораєшся?

– Так точно. Виконаємо.

Устим перевів погляд на карту й по деяким часі додав:

– І ще одне. У тебе іноді з'являється незрозумілий синдром Рембо. То щоб я його більше не помічав. Тобі довіряють людей. І я дуже хочу бачити їх усіх після повернення. Якщо через твою дурну хоробрість хоч один із них загине... Доля твоя стане тяжкою, і кров'ю ти свою провину не змиєш. Ясно?

– Так.

Устим усе ще дивився на карту.

– Тепер заключна фаза операції – твій вихід. Коли почнеться пожежа на всіх територіях, їм доведеться посилити охорону найважливіших об'єктів, а гасити теж кимось треба. Військ хоч і багато, але всі вони будуть задіяні. Значить, знімуть із кордону. Переглянь цей варіант. А взагалі, дій за обставинами, не перший день на цьому світі. Зустрічаємося на базі в суміжній республіці, там, де побачилися вперше. Питання?

– Кого мені брати з собою?

– Так. Давай поміркуємо. Кого хочеш?

– Балту, Сонера і Грабовського.

Устим подумки прикинув кандидатури.

– Гарзд. Я не заперечую. Старшина вже одержав відповідні розпорядження. Склади список потрібних речей, підпишеш у начштабу – і вперед. Через годину я з подивом дізнаюся, що тебе на базі немає. Усе. Вільний.

Скіф знайшов Балту і наказав йому зібрати інших. Сам же склав список спорядження. Ні начштабу, ні старшина цього разу не комизились. Усе було видано відповідно до замовлення.

Група зібралася. Розібрали спорядження по рюкзаках, здали все зайве. Чифірюли на дорогу. Підійшли до стежки, скинули важкі рюкзаки на землю. Залишилося п'ятнадцять хвилин. Розслабитись востаннє, налаштуватися на завдання й виходити. Потім хвилини розслаблення будуть недозволеною розкішшю. Далі має бути велика гонка. З'явився Устим.

– Встати! Струнко!

Усі четверо підхопилися й вишикувались.

– Настроюєтесь?

– Так точно.

– Коли виходите?

Скіф глянув на годинник.

– Через сім хвилин.

– Удачі. Пам'ятай, про що ми говорили.

– Слухаюсь.

Устим кивнув, розвернувся й пішов до інших.

ОДИНОЧНЕ ПЛАВАННЯ

1

Зрозуміти, що почував солдат, який сповістив афінян про перемогу під Марафоном, може тільки той, хто сам учинив щось подібне. Ці відчуття далекі від досвіду теперішніх марафонців. Вони біжать порожняком і по рівній дорозі. Нехай би спробували пробігти цю відстань при повному бойовому спорядженні, босоніж по гострому камінню через гори.

Щось схоже відчуває диверсант-розвідник. Його Марафон і перемога ще далеко попереду, а він уже витис-

кає із себе всі соки. Рве серце, щоб тільки досягти місця події. Потім йому доведеться вичавлювати себе знову, залишаючи це місце. І його ім'я не залишиться в анналах історії.

Розжарене серпнєве сонце пече нестерпно. Здається, каміння розпеклося до червоного. Піт заливає очі, не рятує навіть ялобна пов'язка. Гонка. На виживання? Ні. Це щось інше. Вони доганяють смерть, щоб поборотися з нею. Навіщо? А так їм хочеться. Чому люди грають у футбол, шахи, ходять на роботу, виходять на ринг? Це не те саме – скажете ви. А чому? Така ж робота. Важка, жорстока й небезпечна. На цьому не розбагатієш, хіба що враженнями.

"Я їх туди не посилав", – ось хіба єдине можливе ставлення заплилого від жиру поспільства, що за ціле життя не пізнає нічого бодай трохи гідного на повагу. Усі беруться судити. Люди, що вважають себе християнами. "Брудні найманці! Безжальні вбивці!" Хто вам дав право судити? Ви хоч коли-небудь спробували щось подібне? Ви пережили хоч одне з тих відчуттів? Чи почували дику втому від гонки по горах? Чи непритомніли від перенапруги під час цілодобового маршу? Чи ви голосили від болю при проникаючому пораненні, рвали волосся від безсилої люті в оточенні, бачили смерть друзів? І нарешті, останнє, чи поверталися ви на самкінець у цей світ, сповнений отаких суддів, ошаленілих від цілковитої безпеки.

Хоча, власне, такі судді вже покарані. Вони покарані тим, що через своє недоумство та боягузтво ніколи не зрозуміють усієї принакності відчуття перемоги. Як без втоми не зрозуміти радості відпочинку, без спраги не відчутти насолоди від ковтка простої джерельної води. Щоб розуміти, треба пережити. Отож гонка.

Тупо й монотонно. Крок за кроком. Біль у натертих спорядженням плечах, у натомлених ногах, збитих від

частих падінь колінах, закріпаченій шиї злився в один великий біль. Щоразу Скіф насилу душив у собі думку про привал. Обмундирування мокре від поту. Серце вже не б'ється, воно стукає, немов електрична швейна машинка. М'язи дерев'яні. До потрібного квадрата без привалів. Таку ціль вони собі поставили. Неможливо?! Немає нічого неможливого в людському організмі.

Піднялися на гору. Тепер серпантином униз. Смішків лишилося. Сонце. Як набридає це сонце! Спека неймовірна. В роті сухий, розпухлий язик липне до піднебіння. Вода є у флязі, але пити її зараз немає сенсу. Терпіти!

Балта здає. Почав частіше відставати. Його очі виразно просять привалу, але уста мовчазні. Сонер усе ще козаком. Грабовський. Цьому усе байдуже. Пре, наче мул. Ще й Сонера з Балтою розвантажив. Зупинка. Ні. Це не привал. Чекають на Балту. Корпус нахилений уперед, лікті оберлися на коліна. Відпочинок ниючим плечам. Скіф вивчав мапу. Ще три кілометри, і ми в потрібному місці. Балта підійшов до групи й зупинився.

– Готові.

Тихий шепіт. Три голови кивнули.

– Смішків лишилося. Останній ривок. Відстань – шкільна.

І знову крок за кроком. Мозок уже починає автоматично рахувати кроки.

Спуск. Це легше, проте... Доводиться пригальмовувати рух тіла. Проїшов нормально. Далі місцевість із невеличким ухилом. Пропустив хлопців уперед, звирився з мапою. Перетнули межу квадрата. Місце для стоянки він уже визначив. Там буде перша схованка. Пішов наздоганяти.

Стоянка. Нарешті. Рюкзаки важко попадали на землю. Ні. Падати самому не можна. І кожний знав це. Треба дати пару хвилин крові пробігти по всіх каналах.

Нарешті попадали самі. Відпочинок. Три години – щедрий Скіфів дарунок. Із закінченням дня не закінчується робота. “Давайте, хлопці, і так надто довго відпочивали на базі”.

2

Музика з колонок б'є по вухах. Навкруги юрмиться народ. Усі веселі й щасливі у відблисках різнобарвних вогнів. Лише її це не тішило. Півроку не була на дискотечу, і ось він прийшов. Замість того щоб бути постійно з нею, розчинився в юрбі друзів і знайомих, кинувши її саму на ослінчику.

Руслан стояв в оточенні хлопців своєї компанії. Їм багато чого було розповісти. Ділилися враженнями про навчання. Переказували різні новини. І він не міг зупинитися. Життя військового училища, курсантський побут, таке інше.

Крізь юрбу танцівників до компанії йшов Теря. Йому сказали, що Руслан прийшов у відпустку, і він уже близько півгодини шукав його по всій дискотеці. Зараз, помітивши Руслана в юрбі хлопців “із району”, гріб у тому напрямку, наче криголам.

– Привіт, бурлако! Ти чому не зайшов?

– Так я знав, що тут тебе зустріну.

– Що, сам? А де Танька?

– Десь тут була.

– Чим пригостиш?

– Скромне питання. Знайди бійця, пошлемо. Філки в мене є.

– Без проблем.

Теря метнувся й підрядив якогось малолітку.

Таня довго дивилася на цю веселу компанію. Ось тобі й п'ять хвилин. Вона вже починала ревнувати

його до друзів. “Треба його забирати, інакше це не закінчиться ніколи”. – Вона рішуче рушила до компанії.

– Руслане!

Він невдоволено глянув на неї.

– Що?

– У мене ідея.

– Почекай пару хвилин. Я зараз поговорю і з задоволенням вислухаю твою ідею. – Таня психанула. Але з досвіду вона знала, що сваркою зараз нічого не досягне. Підійшовши ззаду, обійняла його за пояс і поклала голову на плечі. Руслан же, посилено жестикулуючи, далі вів якісь байки. Їх було стільки, що наговоритися він не міг. З'явився Терин малолітка з горілкою та закускою. Випили. Розмов ставало усе більше.

– Так.

Руслан випив третю й більше не хотів. Компанія уже вийшла з під контролю. Ніхто нікого не слухав, усі один одного перебивали. Обстановка стала нецікавою.

– Хлопці, пробачте...

– Нема питань. Коли побачимося?

– Завтра. Приходьте до мене.

Залишати друзів зараз не дуже хотілося, але Тетяна на нього чекала, й нехтувати цим було не варто. Вийшли з дискотеки й заглибилися в парк. Присіли на лавочку. Відвиклий за півроку від жінок, Руслан трохи боявся, але це швидко пройшло. Перший раз виконав швидко, мов кролик.

– Так! Та ти, маля, зовсім форму втратив.

– Звичайно, так довго без практики.

– Гадаю, на час відпустки в тебе з практикою усе буде гаразд.

– Хотілося б.

– Від тебе залежить.

Вони виходили з парку веселі й щасливі. Руслан весь час жартував та дотепкував, вона йому підіграла. Зу-

пинилися біля кіоску. Він узяв собі пива, їй ром-коли. Присіли неподалік.

– Що в тебе за новий шрам на обличчі? – Вона тільки зараз його помітила.

– То таке, послизнувся.

– Брешеш?

– Авжеж.

– Не можеш без пригод?

– Послухай-но, життя нудне без подвигів і пригод.

– А можна без жартів, серйозно?

– Тільки не в цьому житті.

З парку почувся галас. Руслана це зацікавило, і він підвівся з лавочки.

– Ну?!

– Стривай.

Вона скривджено стала ритися в сумочці. Дістала цигарки, запальничку, закурила. З парку вискочив Баля. Футболка розірвана, обличчя закривавлене. Руслан усе зрозумів.

– Бальо, що там?

Баля різко зупинився.

– О! Руся! Там наші зчепилися з “висоткою”. Тих більше.

– Почекай на мене тут, – кинув він Тетяні.

Вона різко підвелася з лавочки. Цього вже витерпіти неможливо.

– Так завжди. Тільки бійка, ти мене кидаєш.

– Але ж там мої друзі.

– Якщо ти зараз підеш, потому можеш не повертатися.

– Отак?!

Руслан різко розвернувся до неї всім тілом. Обличчя в мить зробилося звіркуватим, ніби він зараз вдарить її. Але Руслан швидко взяв себе в руки.

– Ультиматум?! Ми вже про це говорили, здається.

– Але я...

Вона намагалася щось сказати, але слів не знаходила.

– Добре. – Він розвернувся до Балі. – Коли так... щасливо. Ходім, Бальо.

Не розбираючи дороги, вони побігли в парк до місця бійки. Руслан був настільки роздратований, що все стало байдуже.

3

Дорогу замінували за всіма правилами. Маскування Скіф перевіряв особисто. Усе пройшло, як книжка пише. Навіть обробили фугаси розчином, що збиває собачий нюх. Тепер залишалося тільки чекати. Судячи з розвіданих, одержаних від Устима ще на базі, невеличка колона внутрішніх військ повинна буде проходити по цій дорозі вдосвіта.

“Невеличка, – Скіф поправив маскування, – з огляду на те, що в мене тільки чотири легкі стволи, і невеличка може стати фатальною”.

Він ще раз перебирав у пам’яті всі етапи операції. Усе прораховував знов і знов. Шукав слабкі місця. Не знаходячи таких, брався за все знову. “У досвітній імлі ми встигнемо відійти в укриття. Навряд чи нам хтось устигне перешкодити”.

Схрон він оглядав сам, особисто. Декілька разів. І не знаходив у ньому вад. “Шукай там, де найбільше упевнений”. Стара приказка не давала спокою. “Де ж? Де я міг прорахуватися? Думати потрібно зараз. Поки не пізно. Поки ще можна все скасувати. Потім уже фізично не зможу цього зробити”.

Годинник. Ще півгодини. Як довго. Хвилини чекання. Найважче – це чекати й доганяти. Ні. Доганяти цікавіше. Тоді з’являється азарт. Азарт мисливця. Засідка – теж мисливський винахід, утім, азарту не дає.

Скіф постійно напружував слух, намагаючись крізь тишу вловити шум двигунів колони. Тихо.

Укотре почав перебирати всі деталі операції, але слабких місць знайти не міг.

Шум моторів він уловив. Є! Це вони! Ні. Задньої він не дасть. З'явилася незрозуміла впевненість, що усе сплановано правильно. Шум моторів наростав. Колона рухалася повільно й обережно.

Вертоліт! Холодний піт пробив до кісток. Скіф мимоволі смикнувся. Чортів йому! Він не передбачив цього. Однієї з основних деталей, зосередившись на дрібницях. З'явилось тремтіння. Воно прийшло з глибини тіла й поступово охопило всього. Не від страху, а від гніву. На самого себе. Кленучи власну "геніальність", він молив Бога, щоб не було "вертушки". Молився всім богам, яких знав поіменах. Хоча вже було запізно.

Але боги вберегли його. Або Скіф мав потужного ангела-охоронця.

Колона вже підходила до замінованого простору, а він ще продовжував дослухатися. Усе ще не вірячи, що доля і цього разу залишилася прихильною.

Прикидаючи орієнтири в досвітній імлі, диверсант стискував спітнілими руками радіопередавач детонатора. Є! Головна машина в зоні поразки. Чекаємо. Чекаємо. Чекаємо. Нерви, мозок, тіло напружилися до межі. Поїхали!

Великий палець плавно натиснув кнопку. Скіф наче сам перетворився на цей сигнал. Ні. Він ним проникся. Відчув фізично те, що неможливо відчуту в нормальному стані. Сигнал пройшов через напружені, як канати, м'язи, пробіг по натягнутих струнах нервів.

* * *

І пролунав вибух. Рвучкий і потужний.

Бронетранспортер жбурнуло з дороги. Наступну за ним машину перекинуло. Другий! Уже не було тих

відчуттів. Був тільки вибух. Здалося, що він був сильніший від першого, але це тільки так здалося.

Третій! Ще один. Кілька машин на дорозі горіло. З них вискакували солдати. Просто так, для годиться, запрацювали баштові кулемети обох бронетранспортерів, що залишилися. Один обстрілював гори, другий бив по "зеленці", де засіли диверсанти.

Пора! Прикрившись маскуванню від дороги Скіф мажнув ліхтариком. Його червоний промінь блимнув усього один раз, але цього було достатньо. Маскувальні сітки відлетіли геть. Немов з-під землі вискочило четверо чоловік. У кожного була "муха" готова до бою. Вистрелили майже одночасно, і чотири гранати понеслися до цілей.

– Забираймося!

Голос Скіфа потонув у гуркоті вибухів. Та й це було зайве. Усі й так знали, що мають робити.

4

Дзвоник у двері пролунав наполегливо. Мама пішла відчиняти. Руслан стояв у залі й прасував камуфляж. Ритуал підготовки форми він не довіряв нікому, навіть матері.

– Здрастуйте! Руслан ще не поїхав? – почулося в коридорі.

– Ні. Проходьте.

Мама провела їх у залу.

– Привіт.

Увійшли Теря, Баля й Дімон. Руслан відставив праску.

– Здорові були! Ви посидьте, поки я закінчу.

Взагалі, що стосувалося особистих речей, він завжди все робив сам, а форма – це більш ніж особисте. Хлопці розсілися по кімнаті. Попливла ледача розмова ні про що. Руслан тим часом закінчив і почав перевдягатися, розправляючи й розгладжуючи і без того ідеально підігнаного строя. Ввійшла мама.

– Ну що, хлопці, прошу до столу. Руслане, а де Таня? Він різко перемінився на обличчі. Подивився на матір.
– Вона не прийде.

Мама добре знала сина й не стала надокучати запитаннями. За столом довго не сиділи. Хотілося ще прогулятися містом до від'їзду. Часу вистачало. Йшли весело, жартували, сміялися. Час від часу зупинялися біля кіосків і заряджалися пивом.

– Руслане, Танька! – Баля кивнув у її бік.
– Побудьте тут.

Підійшов до неї. Хвилини три вони стояли й дивилися в очі один одному, не кажучи ні слова.

– Привіт. Відмінно виглядаєш, – ризикнув він порушити мовчання.

– Привіт! Ти теж.
– Я все можу, коли схочу.
– Їдеш... – Вона це сказала швидше для себе.
– Так. За годину автобус.
– Чом не зайшов?
– Ти ж сама сказала...

Дівчина нервово смикнула головою.

– Виходить, ти вже все вирішив?

– Я тобі неодноразово говорив, що терпіти ненавиджу ультиматуми. Ти сама цього хотіла.

– І, по-твоему, ти вчинив правильно.
– Я завжди чиню тільки правильно.
– Гаразд. Щасливо... І... Удачі...
– Удачі.

Вони розвернулися одночасно й пішли в різні боки. Таня зникла серед будинків, а Руслан підійшов до хлопців.

– Гаразд. Нумо. Вже на вокзалі відвиснемо.

Настрою не було із самого ранку, а тепер зникли й рештки того, що було.

– Годі, – сказав Баля, бачачи скрушений товаришів настрій, – не вона перша, не вона остання.

– Бальо, замовч, – не дуже суворо перервав його Теря, – бачиш, зранку чорніший за хмару.

– Та я хіба що?.. Хлопці, не сваріться, усе гаразд.

– А чого ви розбіглися. Усе було ж нормально. І чекала вона тебе реально, я точно можу підтвердити.

– Нічого ставити мені ультиматуми. Я сам суцільний ультиматум.

Посміхнулися всі троє, але по обличчях було видно, що вони не згодні.

– Твоя справа, – просто так, у пустоту, сказав Дімон.

Ситуацію розрядив Баля, мимохідь налякавши якогось інтелігентного хлопчика в окулярах і тим загнавши його на подвір'я. Це викликало дикий регіт у всієї компанії.

На автовокзалі у барі відзначали від'їзд. Автобус прийшов за розкладом. Руслан поїхав у своє училище служити Батьківщині, а хлопці пішли далі відзначати.

5

План дій Скіф розробив. Поки усе йшло майже чітко за ним. Регулярна армія у сутності своїй передбачувана. А колишня совкова – й поготів. Там дають ініціативу і діють чітко за статутом, та й тим часто-густо нехтують із властивою слов'янам безтурботністю. В той же час крок вліво-вправо від інструкцій не рекомендується, а значить, забороняється. Така от логіка.

Група Скіфа влаштувала маленькі скрони для спорядження біля кожного об'єкта атаки. Скрони були старанно замасковані й оброблені розчином, щоб збивати зі сліду собак. Тепер, позбувшись вантажу, пересувалися легше. Це було набагато зручніше.

Перша операція пройшла блискуче. Намічену бригаду внутрішніх військ було піднято по тривозі й кинуто на прочісування. У місцях можливого проходу

бойовиків були виставлені пости охорони. Алярнули й усі придані бригаді частини. Тоді Скіф удався до несподіваного маневру, ризикованого, але вартого. Група сховалася в невеличкому гайочку біля знелюднілого селища. З погляду профі, недозволена дурість, але доля й цього разу прихильно поставилася до свого фаворита. Солдати лише побіжно оглянули ліс і пішли, залишивши потрібних їм людей у себе в тилу. “Мені шалено щастить. Навіть самому не віриться. Тільки б не зурочити”.

Почекавши якийсь час, диверсанти рушили в інший район. Удень. У квадраті, перенасиченому військами. На це й був розрахунок. За смугою прочісування окупанти дещо втратили пильність. Наша наступна мета – невеличкий нафтоперегінний завод. Бешкетуєш, то будь гайдамакою!

Часу було обмаль, тому спостереження скоротили до мінімуму, та навіть воно засвідчило, що солдати поводяться вкрай безтурботно. В ефірі все частіше пробігало, що бойовики залишили район. Окупанти розслабилися.

Скіф відклав бінокля. Спостереження велось близько години. Командир зауважив, що відбувається зміна варти. Зараз або ніколи! Хлопці лежали поруч.

– Як настрої? – прошепотів він.

– Нормально.

– Оскільки часу катма, за півгодини починаємо.

– Як, удень?

Товариші були щиро здивовані.

– Ви що, боїтеся сонячного світла?

Промовчали.

– Удень у нас більше шансів. По-перше, усі частини далеко, по-друге, вдень люди більш розслаблені.

– Але ти ж сам казав – район наповнений військами.

– Так, у південно-західній частині. Вони поки зрозуміють, що відбулося, поки знайдуть винного, поки

зреагують, ми встигнемо вийти в інший квадрат і пошлемо їх у дурні.

– Чому ти такий упевнений?

– Нам щастить. У нас пішла гра. Хлопці, не скористатися цим нерозумно.

Знову мовчання. Усі замислилися. За законами розвідки кожен має право слова заради спільного успіху.

– Послухай-но, Скіфе, – повів Балта, – скидається на те, що ти захопивсь. Перша операція пройшла успішно, нас не знайшли, але ми можемо згоріти тут. Ми ж не боги. Нам не може постійно щастити.

– Ти правий, ми не боги, але справити цього треба. Якщо ми згаємо цей момент, другого такого не буде. Ще міркування?..

– Може, почекаємо до ночі?

– До вечора вони закінчать прочісувати район і повернуться в казарми, а це півтора кілометра від нас.

Знову тиша.

– Ну?

– Я за, – сказав Сонер і опустив голову.

– Чому б і ні, – додав звично незворушний і небалакучий Грабовський.

– Гаразд. Давай зробимо це. – Балта гарячково втримав ножа до піхов.

– Зовсім інша розмова. Почнімо, добродію.

Хлопці підповзли до Скіфа і стали слухати його план операції.

Занурений у свої думки, Руслан брів містом. Практично все звільнення він провів у бібліотеці. Просидів у читальній залі до самого закриття. Це може видатись дивним, але хлопець любив читати. В училищі його доб-

ре знали в двох місцях: у спортзалі й бібліотеці. Навіть графік вільного часу ділився тільки на ці відвідини. Попри дурнувату зовнішність звичайного бультер'єра, за своє життя Руслан прочитав набагато більше книжок, ніж більшість його цивільних однолітків-студентів. Але часи дитячих пригодницьких романів Вальтера Скотта й Олександра Дюма давно минули. Тепер нові захоплення. Нові книги. Серйозні. Це були переважно біографії великих людей і нові версії історії двадцятого сторіччя. Сьогодні йому вдалося прочитати Буніча "Таллінський перехід".

У цій бібліотеці Руслан проводив чи не кожне своє звільнення. Бібліотекарка його добре знала. Першого разу вона дуже здивувалася, коли до неї підійшов цей юнак у курсантській формі й попросив Конфуція. У жінки були серйозні сумніви, чи вміє він читати взагалі. Потім він почав приходити кожного тижня. Тому вона не здивувалася, коли одного разу запитав Буніча. І притримала йому одну з книг. Руслан її прочитав. І от зараз, іще приголомщений, повертався в училище.

"Це ж треба. За півроку поховати найпотужніший не тільки на Балтиці, а, схоже, й на всій Атлантиці флот. Судячи з радянської історії, у нас його майже не було в тих краях, а насправді його "ліквідували" у перші дні війни. Занапастити стільки кораблів і людей... І все марно. Ото негідники".

Історія Другої світової війни в нього вже давно складалася не так, як вчили у школі. Цілком ламаючи його колишні уявлення й ідеали.

Після розпаду Союзу Руслан залишався його затятим прихильником. Правда, на його світогляд починала впливати купа різної літератури, де описувалися всі слабкі сторони колишньої наддержави. Цих вад було набагато більше, ніж переваг. А після книжок Буніча,

Суворова й подібних "непереможна і легендарна" остаточно втратила свій блиск. Цьому важко було знайти пояснення. Але найбільше дратувало, наскільки усе робилося безглуздо. Складалося враження, що безлад створювався навмисно.

"Кому потрібні були есмінці, – Руслан не міг заспокоїтися. Колишня гордість за країну-переможницю переростила в гнів на її правителів, – коли навіть я – курсант-сухопут, порівнюючи їхні якості із старими зразками, бачу повну непридатність перших".

– Товаришу курсанте!

Цей вигук вивів його із небуття. "От ти, хлопче, й втрапив!" Руслан розвернувся. Виявилось, що не помітив морського офіцера. Тепер уже нічого не вдієш, але курсант звично витягся в струнку й віддав честь.

– Пробачте, товаришу капітане третього рангу, не помітив.

"Чорт! Ідіот! Оце виправдання гідне кретина. Краще б промовчав. Не помітити цілого капітри".

– Що таке-е-е?!

Офіцер був спантеличений. Але швидко отямився.

– Як це – не помітили? – усе ще не знаходив він потрібних слів. – Ледве не наступили на офіцера й не заважили?

– Винуватий, замислився.

Таке виправдання з вуст курсанта інженерних військ трохи розсмішило офіцера-моряка, і він вирік стандартний армійський дотеп:

– Не замислюйтеся, товаришу курсанте. Це вам не личить. Не забувайте, що ви майбутній офіцер. Хоча ваш жарт я оцінив. Що це вас нашттовнуло на настільки глобальні думки, що ви не помітили офіцера?

– Книга Буніча "Таллінський перехід".

Схоже, такої низки здивувань капітри не переживав уже давно.

– Послухайте, молодий чоловіче, ви дивно не схожі на людину, що читає книги взагалі, не те, щоб такі. І що ж вас там вразило?

– Масштаби катастрофи.

– Масштаби справді вражають. Але це не привід втрачати пильність. Прокиньтесь, курсанте. Мені особисто байдуже, але не всі такі. Наскочете на якогось завзятішого охоронця статуту, тоді матимете!..

Руслан мовчав.

– Ви вільні. Пильнуйте себе. І раджу не йти цією вулицею. Там ходять флотські патрулі.

– Спасибі, товаришу капітане третього рангу.

Цього разу курсант віддав честь, як призначено статутом. Та, певно, й краще. Капітан розвернувся, пробурчав щось на кшталт замислився, посміхнувся й пішов собі. Руслан же пірнув у подвір'я, помітивши флотський патруль.

Загалом у нього все було гаразд, але давня нелюбов між флотськими й сухопутними давалася знаки. Зараз їх міг оминати п'яний як чіп морячок, і того б не зачепили, а його, тверезого й бездоганно охайного, за щось та й покарали б.

"Гаразд, це минулося. А офіцер попався з розумінням. Скажи кому – не повірять. Буває ж таке. І серед офіцерів є люди, виявляється". Руслан подумки усміхнувся. Йому, сину військового, так гадати було кумедно.

Прохідні двори до училища він знав добре. Тому ризикувати не став і пішов ними.

Вартового із дальньої вишки зняв Грабовський, що не дарма мав славу віртуоза у справі стрільянина. Прохід

прокусили на розі, щоб не було помітно з інших вишок. Пробралися досередини. Минулося нормально.

Полудень. Спека. Мало хто вештався територією об'єкта. Установка зарядів під цистернами пройшла без зайвих ускладнень. Балта знав свою справу, та й ніхто йому не заважав. Схоже, Скіф був правий, це був їхній день. Пробралися в перегінний цех. Підричник почав прикидати місця закладання зарядів.

Годинник. До зміни варті ще сорок хвилин. Скіфом опанувало незрозуміле хвилювання. "Швидше! Швидше! Ну, чого він там возиться!" Командир швидко рушив до Балти. Сонер і Грабовський націлили вхід.

– Що в тебе?

Підричник був спокійний і не відривався від процесу. Усі думки його були зайняті встановленням, решта ж світу була ілюзією і нічим більше.

– Не підганяй. Ще хвилин п'ятнадцять.

Занепокоєння командира охопило й інших. Тепер Сонер і Грабовський почали поглядати на годинники. Незворушним залишався тільки Балта. Йому не можна нервуватися. Від його спокою зараз залежить усе. У повітрі зависла незрозуміла загроза.

"Усе почалося добре. Невже пастка. Чорт! Я повівся на приманку?! Ні! Не може бути". Скіф кляв свою безтурботність. Паніка повільно захоплювала мозок. Повільно, але упевнено. Зусиллям волі клопець давив у собі її. Давив, але цього разу паніка брала гору. Балта піднявся з колін і подав знак, що все готово. Командир на мить забарився.

Відчинилися вхідні двері, в отворі з'явилася постать солдата.

Хоча прикриття цього й очікувало, та попервах розгубилося. Солдат, увійшовши зі світла в півморок, не встиг роздивитися, що робиться всередині. Першим зреагував Сонер. Він миттю подолав відстань,

яка відділяла його від військовослужбовця, і завдав йому удару прикладом у голову. Солдат упав. Усе відбулося настільки несподівано, що він не встиг навіть скрикнути.

– Він не один!

Сонер від збудження втратив над собою контроль. Він сказав це занадто голосно.

– А, чортів тобі!

Скіф теж не стримав емоцій.

На відміну від усіх, незворушним залишився Грабовський. Проскочивши повз Сонера він пірнув у двері. Зсередини почулося, як тричі клацнув затвор. Глушник ще працював нормально.

– На вихід! Швидко!

Скіф уже отямився. Всі вискочили назовні. Біля виходу на однім коліні з автоматом наготові стояв Грабовський. Метрах у п'ятьох лежав убитий ним солдат. Самовладання повернулося вже до всіх бійців. Швидко, прикриваючи один одного, короткими перебіжками досягли проходу. Їх усе ще ніхто не бачив. Але зниклих солдатів могли незабаром кинутися шукати. Швидше! Швидше! У прорізаний прохід пірнув Сонер. Вискочивши по той бік, він швидко поповз до кущів. Сховавшись за їхніми хащами маякнув. Наступний! Ту ж операцію здійснив Балта.

Грабовський і Скіф подивилися один на одного. Скіф кивнув. Не зі шляхетності. Вона тут зайва. З певними труднощами гіганту вдалося проскочити через прохід в огорожі. Час. “Капітан останній іде з корабля. Смішно?..” Дуже швидко командир приєднався до інших.

– Ходімо!

Знялися. Подвійним кроком. У народі кажуть – бігом. Усе далі й далі йшли від заводу. Скіф, напружуючи слух, намагався почути якісь рухи. Було тихо. Пог-

ляд на годинник. Пора! Пропустив уперед Грабовського й Сонера.

– Роби! – сказав Балті.

Підрильник дістав радіопередавача. Плавно натиснув першу кнопку. Вибух прогрімів якимось уже нереально. Другу. Той самий ефект. Третю. Посміхнувся й сховав прилад.

“Так. Справу зроблено. Щось у мене останнім часом аж занадто емоції вибухають. Нерви вже геть прогоріли. Треба з цим боротися”.

Знову знайома картина. Втекти, не бачачи переслідувачів. Пройти крізь усі кордони й застави. Ноги, ноги й ще раз ноги. Вони тепер найважливіша частина тіла. “Отак людина перетворюється на коня. Чарлз Дарвін”.

8

– Рустама! Ти тут? – Руслан уже закінчив підхід і ставив штангу на стійки, коли почув Димедрола.

– Говори.

Димедрол ввійшов у “качалку”.

– Є справа.

– Не млой.

– Фуршет назріває.

– На честь чого?

– Розвідники повернулися з польового виходу й тепер вчиняють невеличкий сабантуй. Нас теж запрошено.

– Коли?

– Сьогодні після відбою. Ти як?

– Можна.

Після відбою Руслан, Димедрол і Чебр піднялися в казарму розвідників. Там було тихо й ніщо не віщувало веселощів. Підійшли до днювального.

– Де тут святкова роздача слонів?

– У спортзалі.

У “качалці” розвідники спорудили імпровізовані столи. За ними розташувалося чоловік двадцять або двадцять п’ять. На чолі сабантую засідав Ніко. Було ясно, що він тут головує. Руслан зупинився. Промайнув лихий здогад.

– О! Інженери-терористи прийшли! Не стійте, заходьте! – Ніко збагнув, у чім заковика, й підвівся через стіл. – Привіт, братику! Заходь, не соромся. – Він простягнув руку, і Руслан мовчки її потис. – Я зла не пам’ятаю. Це ж був чесний бій. – Через стіл підвівся друг Ніко. Людина величезного зросту й статури на прізвисько Шкаф.

– Пацани! Що застрягли? Заходь. Тут ворогів немає.

Зайшли за стіл. Сіли. Випили по першій. Спирт. Лід розтанув. Руслан сидів біля Ніко. Така була воля авторитетного серед курсантів бійця.

– Скажи, що ото за витребеньку ти тоді мені виписав?

– Цей кидок зветься прогином. З вільної боротьби.

– Так ти борець?

– Колишній.

– Усі ми тут колишні спортсмени, майбутні офіцери, а нині курси. Навчиш мене якось тої біди?

Руслан був здивований.

– Навіщо тобі? Його на вулиці не проведеш.

– Пізніше розповім.

Коли пиячка добігла кульмінації, Руслан і Ніко вийшли покурити.

– У тебе як із грошима?

Руслан трохи здивувався питанню.

– Та, так... Не дуже.

– А батьки.

– Вони не багаті.

– Ясно. Можу запропонувати заробіток.

– Який? Що треба робити?

– Те, що ти вмєш. І, скажу я тобі, вмєш непогано. Зрозумій, я не підлещуюся, а кажу, як воно є.

– Та я взагалі й не думав.

– Отож. Завтра після відбою будь на КПП. – Ніко докурив свою цигарку й пішов до компанії.

– Добре. Буду.

Руслан рушив слідом.

9

Проскочити між двома ланцюгами вдалося. У зоні їхньої дії активність військ супротивника сягнула апогею. Ефір сповнився різними запитами, корегуванням, наказами... У районі прочісування виникали перестрілки між солдатами різних окупаційних загонів, які не розібралися в ситуації.

Але вище стояв хтось умілий. Швидко відновлювався спокій. Не його вина, що на місцях командири не відповідають посадам, які обіймають. “Цю армію треба ґрунтовно почистити”. Скіф мимоволі гадав так само, як більшість ворогів.

Відсиділися, як завжди, під носом у супротивника. Командир грав із долею, але вона залишалася до нього прихильною. Чому? Він і не пробував здогадатися.

Завдання виконано. Навіть краще, ніж належало. Замість двох диверсанти протримали бригаду на прочісуванні чотири доби та ще й примудрилися вижити. А ті ж, немов сліпі щеняти, посмикувались, намагаючись упіймати тих, хто пошив їх у дурні. Бувалі офіцери волосся б на собі рвали, коли б дізналися, що це зробив курсант-недоук.

Спритно, хоча й аматорськи, Скіф проводив свої операції, плував сліди, лишав удавані, пускаючи супротивника в хибному напрямі. Бригада потрібна була в іншому місці, а змушена була застрягти тут.

Усе йшло добре. За планом. Але в найменш вдалий момент наразилися на групу “крапачів”, і ті щільно присіли на хвіст. Ішла друга доба гонитви. Командир “вовкодавів” виявився хлопцем циганкуватим, він легко розгадував усі заморочки й фінти Скіфа. Жодного разу не збився зі сліду. Вони вже були близько. Хлопці майже відчували їхній подих на потилицях.

Скіф згаряча сплюнув. Потрібно було щось робити, а що? Відстань між ними скорочувалася з кожною годиною. Як відірватися?! Час від часу ловив на собі погляди хлопців. У них питання, а він не має відповіді. “Думай, же, думай. Як?” Укотре перекопав свій мозок у пошуках відповіді. Відповіді не було. Ет, була одна...

Але настільки нереальна... “Гаразд. Усе життя складається з нереалій. Спробуємо засідку. Іншого виходу немає. Не влаштуємо ми, власткують вони. І мені здається, що вони її вже зробили. За всіма правилами. І таку, що нам не втекти. Це загоничі, а справжні вовкодави сидять там і чекають. Ні. Я не дось, щоб виходити просто на стрілка. Ми їх упіймаємо на їх же принадівці. Щоправда, стволів замало. Але усе здається нереальним, поки за нього не берешся”.

Пішов крутий спуск. Хлопці перенапружилися. Треба дати трохи відпочинку. Ні. Ще не час. Скіф зупинився та звірився з мапою. Вирішив зробити зупинку через годину.

“Так. У нас залишилося ще три МОС^{*}, пара ПМНок^{*}, штук десять гранат. Чорт! Жодного важкого ствола. І “мухи” усі витратили. Щось примудруємо”.

Сутеніло. Завернули в ущелину. Нерозумно, непрофесійно, але неординарні рішення часто-густо рятують життя. Проте не завжди.

Попереду галявина. Рушили нею. На підвищених швидкостях, відкритою місцевістю. Вже доволі темно.

*МОС – міна осколочна спрямована.

*ПМН – протипіхотна міна Ногіна.

“Може, побачать, а може, й ні. Чорт! Знову. Що я за гру затіяв? Може – не може. Теж мені професіонал. Швидше, хлопці! Швидше! До лісу. Ми як на вітрині”. Навіть у цілком знеміглої людини залишаються сили для останнього ривка.

“Скільки їх уже було – останніх”. Пройшли. Ніхто, нічого. Буйна рослинність знову вкрила їх від чужого ока. Скіфа зацікавила галявина. Він побіжно її оглянув. “Непогане місце для засідки. Але не встигнемо обладнати”. Думки міняли одна одну. Вони відривали від бігу, і завдяки цьому перенапряга не була настільки болісна.

Рівна місцевість закінчилася. Подав сигнал: “Кроком”. Підйом. “Чорт! Я незабаром лягтися буду цим словом”.

Темнота. Потрібний відпочинок. “Ні! Я зможу! Ще трохи! Ми зможемо!” У мозку все частіше народжувалися гасла. Це допомагало. Три місяці. Три місяці на грані ризику, перехресті розпачу й на межі можливостей. Таки ні. Вони не машини. Їм потрібен відпочинок.

Вийшли до хребта. Проїшовши трохи, виявили западину. Непогане місце для зупинки. Скіф просемафорив зупинитися. Кортить курити. Це бажання завжди приходиться у найменш підходящий момент. Не можна. Щоб заглушити никотинову тягу, кинув у рог пару пласок якогось “диролу”. Трохи легше. Звільнився від ременів спорядження. На п’ять хвилин розслабився. Витягнувся на весь зріст. Тиша. Повтіха. Нічний холод приємно огортає розпечене тіло. Темрява. Хоч в око стріль. Лише зірки мерехтять своїм холодним світлом на небі.

“Ху! Годі відпочивати. Той світ для цього найпридатніший, та, далебі, козаче, ти туди не поспішаєш. Підйом. Працювати треба”. Самодисципліна – одна з основних чоловічих якостей. Чоловік без самодисципліни – не чоловік. Як би тобі не було тяжко, як би ти не вмирав від втоми, але основні свої обов’язки маєш виконати. Інакше навіть ти такий потрібен.

Скіф укритися плащ-наметом, увімкнув ліхтаря й розклав мапу. Район був малознайомий, але розібрався у ньому швидко. Знайшов місце для засідки. Воно було найменш для цього придатне за всіма критеріями військової науки. Саме тому Скіф його й вибрав. “Якщо не вийде через дорогу навприсядку, тоді я просто не знаю, що робити. Залишиться хіба вийти обвішаним гранатами їм назустріч. От що значить брак досвіду. А наш переслідувач, напевно, вже старий вояка”. Розмірковуючи таким чином, він представив на мапу позначки, тільки йому відомі штрихи, щось заміряв. Нарешті закінчив. Скликав своїх.

В плащ-наметів спорудили одне велике шатро. Розіслали мапу й переломили фосфорного світника.

– Сонере, ефір слухав?

– Рухів майже немає. Тільки ті, що за нами, та ще застава. Ось ця, – радист показав її на мапі, – вони вдвох тільки і перемовлялися.

– Що казали?

– Говорили кодом. Нісенітниця якась.

Скіф мовчав. Іншого й не сподівався. Що в цьому районі немає військ, крім погранців, відомо, і що командир групи переслідування не лінується змушувати своїх радистів перемовлятися кодом – теж здогадувався. “От хто міг би тут командувати їхньою армією”.

– Значить, у мене ідея. Вона не дуже гарна, точніше, навіть погана, а якщо бути гранично точним – узагалі ніяка. Але саме завдяки цьому вона може спрацювати. Готові вислухати? Якщо в кого буде щось краще – зробимо.

– Давай. Кажі.

– Значить-с, так. Прямо по нашому курсу є винятково огидне для засідки місце, тому його пропустити неможливо. Вони навряд чи на нас подумують таке.

– Це твої логічні міркування чи тобі сказав хто? – Балта з насмішкою глянув на командира.

– Так. Командир тих “вовкодавів”, а взагалі не мудрий. Тобі, до речі, має бути важкувато. Береш Сонера і весь наш вибуховий запас, включаючи всі гранати, й притьмом от сюди, – олівець окреслив район, – майже порожнем. Я й Грабовський геройськи тягнемо ваші лахи. Поставте потім нам коньяк. – Скіф зручніше розгорнув мапу.

– Значить, в ущелину. Вони, якщо не повні бовдури, а практика й досвід підказують зворотне, не підуть її дном. Підуть по краях. Ми направимо їх у потрібне річище. Ти, піротехнік і дотепник хатній, мінуєш усі цікаві з погляду укриття місця. Тут і тут. Залишиш дещо на розтяжки, а потім скажу, де поставити. Ти, Сонере, обладнаєш засідки з іншого краю. Далі підходимо ми з Грабовським. Салюту, розгорнутих стягів, дівчаток-піонерок не потрібно. Сидіть тихо. Найімовірніше, вони йти-муть слід у слід. Далі система зрозуміла. Питання.

– Як іти будемо? – Показуючи по мапі, командир відразу ж пояснював.

– Саме за нашими спинами є прохід. Він веде в аул. Селище майже не заселене. Поруч застава, про яку говорив радист. Зробимо невеличке коло. І пірнемо в цей прохід. За селищем, правда, кілометрів п’ять чистого степу, але тим краще. Хто додумається, що ми підемо на такий ризик?

– А якщо погранці перекрили прохід?

Питання було годяще. Воно навіть не напрошувалося, а після пояснення постало саме собою. Усі водночас подивилися на командира.

– Якщо вони перекрили прохід, тоді замовляй панахиду. Причому бучну й з оркестром. – Така оптимістична відповідь не дуже звеселила слухачів. Вони трохи похнюпилися.

– А чого ви хотіли? – Він знову подивився на всіх. – Це війна, хлопці. Ви взагалі в курсі?

Мовчанка тривала. Хлопці розуміли, що їх, як дичину, женуть просто під стрілоків. А це значить, що тупо бігти далі не має сенсу. Там смерть реальніша.

– Малоймовірно, що погранці не виставили засідку.

– Добре, що ти конкретно пропонуєш?

– Я думаю.

– Ти думаєш?! Ти мислитель? Як твоє прізвисько, філософе?

– Скіфе, не заводься. Не на часі. – Грабовський розвернув мапу до себе. – Цей план настільки прищепкуватий, що може пройти. Я – за.

– Хіба в мене є вибір? – Балта сплюнув убік.

– Мене на цьому світі ніщо не затримає. – Сонер був дуже оптимістичний сьогодні.

– Тоді за справу, досить переплеску.

Світник згас. Відведені двадцять хвилин минули. Почали збиратися до нічного виходу. Складали речі, на швидкуруч підкріплювалися.

– І ще одне. – Увагу знову привернув командир. – У цьому забігу поранених не буде.

10

– А, новачок! – Двометрове кремезло виникло за гратчастими дверима. – Таки прийшов. Зараз, почекай. Сам розумієш – правила. – Він пішов.

Руслан став чекати. Минуло хвилин п'ять. З'явився Жека. У нього було незрозуміле поганяло – Менеджер.

– Прийшов! Ну, прохось.

Жека кивнув на штахет, і здоровань почав дзеленькати ключами. Нарешті Руслана впустили.

– А Ніко чого не прийшов? – Жека мовив це для гідності.

– У нього практика. У гарнізон заслали.

– Він же цього року випускається?

– Так.

– Шкода. Класний був боець. І що вас тримає в цій армії?

Руслан знизав плечима. Вони підійшли до гарно оздоблених шкірою й безліччю дрібних мідних заклепок дверей. Жека відчинив її.

– Прохось.

Усередині було також ошатно. “Здається, це називається евроремонт”, – подумав Руслан. Менеджер сів за письмовий стол, дістав зі стосу паперів якесь документи, побіжно їх переглянув і штовхнув у бік курсанта.

– Бери читай, що неясно, запитуй.

Той присів і взявся читати перший у своєму житті контракт. Тут усе було розписано до титли. З кількома пунктами боець був не згодний.

– Ось цей. Тут написано, що на першу вимогу маю з'явитися на змагання. Я ж навчаюся. Мене можуть і не відпустити, а кидати училище я не хочу.

– Смішки. Там у наступному пункті зазначено, що переговори з твоїм керівництвом я беру на себе. Хоча, – Жека закурив, – цей договір така туфта. Сам розумієш, бої – справа незаконна. Я ж із ним у легавку не побіжу. Бо сам там загостюю. Просто керівництво клубу внесло ці нововведення, щоб бійців не кривдили.

– Ясно. Де підписувати.

– Там, наприкінці. От... І на другому теж. О'кей. Ну, пішли. Сьогодні в тебе перший робочий день, тобто вечір. – Вони пішли коридором і підійшли до дверей із написом “Роздягальня”.

– Захось. Є в що перевдягтися?

Руслан розвів руками.

– Як? Взагалі нічого? – І трохи подумавши, сказав: – Гаразд, бідний курсанте. Чекай тут.

У роздягальні дуже побитий хлопець утирався рушником після душу.

– Привіт, – звернувся Руслан.

– Здоров. – Боець покосився на його камуфляж. – Перший раз? → Хлопець, витершись, підійшов до дзеркала й став розглядати синці на обличчі.

– Ага. Тобі, я бачу, не пощастило.

– А, смішки. З кожним буває. Ти курсант?

– Еге ж.

– Є тут ваші. Непогано б'ються.

Хлопець уважно вивчав синець під лівим оком і говорив:

– Моя тобі порада, не при відразу у фаворити. Обламають. Хто тебе веде?

– Жека.

– Цей ще нормальний. Будуть спроби перекупити – не погоджуйся. Жека добрий до бійців. Якщо не хочеш – не віддає, але й силою нікого не тримає. Нормальний. Напевно, один серед цього наброду. – Хлопець різко замовчав. Відчинилися двері. Ввійшов Жека з пакетом.

– Тримай. – Він кинув його Русланові. – Тут усе. Змінка, рушник, бинти. І ще. Як тебе записати на тоталізатор?

Руслан опустил голову, роздумуючи, потім різко смикнув нею.

– Пиши Скіф.

– Скіф?! Непогано. Романтично й зловісно!.. За п'ятнадцять хвилин чекаю на тебе в залі.

Новачок увійшов до зали. Його ніби й не помітили. За хвилину виник Жека.

– Усе гаразд. Я тебе зареєстрував. Он ослі для бійців, поруч розминковий майданчик. Твій вихід через два бої. Я ще підійду.

Руслан почав розминатися. Почасти, щоб заглушити напад незрозумілого страху, а ще тому, що ніколи не нехтував розминкою. Як свідчить досвід, це завжди згодиться. Голос із колонок відірвав його від цього заняття.

– Сьогодні вперше в нашому клубі виступає боець під псевдонімом Скіф.

Жека був уже поруч. Він щось говорив на вухо, але Руслан його не чув. Він просто йшов до канатів. За ними грався, стрибав, махав руками й ногами, звеселяючи публіку, його супротивник. Усі витівки цього клоуна викликали бурхливу реакцію в публіки. Це вже не мало значення. Бій покаже, хто чого вартий. Глибокий подих, і він зробив крок через канати.

11

Засідка пройшла успішно. Після інтенсивного автоматного вогню, підкріпленого кількома кинутими гранатами, супротивник, втративши декількох солдатів, змушений був залягти. “Зараз вони відправлять обхідну групу”. Скіф подав сигнал припинити вогонь. “Потрібно відходити”. Його погляд зустрівся із запитанням в очах Балти. Командир кивнув. Підричник узявся за свою справу. Три гранати, що залишилися, було поставлено на розтяжки. Вони були розраховані на переляк. Чекати результатів походу обхідної групи не входило в плани диверсантів. Скіф уже було збирався дати сигнал до відходу, аж незрозумілі рухи з боку супротивника змусили його зачекати.

З кущів, розташованих метрах у трьох ліворуч, з'явилась голова солдата. Він уважно вивчав кущі навпроти себе. “Ідіот! Хто ж так робить?” Палець плавно ліг на спусковий гачок. Поруч завидніли силуети ще декількох бійців супротивника. Не було часу на віддачу команд. Як на пелюстку рум'янку, вказівний палець звично натис гашетку. Автоматна черга розірвала тишу. Голова солдата розлетілася, обдавши листя сумішшю з крові й мозкової маси. Автомати підлеглих заговорили з

подвоєною силою. Почувся лемент поранених і команди їхніх начальників. Супротивник відступив.

Скіф відразу після інциденту дав команду на відхід. Тихо знялися. Швидко відійшли до кінця ущелини. Заглибилися до рідколісся прямою стежею. Проїшли до струмка. Повернулися звідти по своїх слідах. Почувся вибух. Потім другий. Обхідна група нарвалася на Балтові сюрпризи.

Тепер потай, не залишаючи слідів, пішли в потрібному напрямку. Проїшли так метрів 50–70. Сигнал командира: “Подвійним кроком”. Далі – бігом. Тепер уже все одно. Якщо не поведуться на залишені хитрощі, то маскуй сліди – не маскуй, один чорт. Треба йти у відрив. Час покаже.

Проїшли прохід між горами. Піднялися вгору по струмку. Звільнені від ваги вибухівки й частини патронів, хлопці тримали граничну швидкість. Їхній марафон позаду. Тепер слід закріпити перемогу. Почулося ще два вибухи й стрілянина. “Є. Це розтяжки в місцях засідки. Непогано. Маємо ще півгодини”. Звернули на серпантин. Піднялися на гору. Присутності прикордонників не помітили. Насподі завидніло селище.

Скіф дав знак до зупинки. Сам же взяв бінокля й почав огляд округи. “Гранично уважно. Дивися. Нічого пропускати не можна”, – повторював він собі затерті самозрозумілі істини. “Йти крізь селище ризиковано. Там може бути засідка. Оминути – не вийде. Буде видно з застави. Хіба вночі. Але до темноти ще багато часу. Маємо бігти. Най станеться, що судилося. Гірше не буде”.

Подав знак. Піднялися. Пішли.

Спуск минув без проблем. Повз кукурудзяне поле. Ще світло.

Тримаючись правої сторони вулиці, рухалися через селище. Повільно. Тут уже поспішати не можна. Нерви

напружені, мов струни. Здається, готові розірватися за будь-якої несподіванки. У кожному будинку, вікні ввижається стрілець супротивника. Але стрілянини не було. Поки усе йшло добре. Поки.

Повернули. Скіф орієнтувався за компасом. Ще одна вулиця. Поворот. Вийшли на наступну. Селище порожнє. “Дивно. Спершу здавалося, що ворог мав би вважати цю місцевість мирною. Імовірно, щось запідозрили. Мешканців виселили. Така програма окупантів. Подібним чином вони силуються “вмиротворити територію”. Чоловіків у фільтраційний табір, а жінок... Чорт його знає. Одні кажуть, що в Сибір. Хоча у це не віриться. Швидше за все, вони поповнили табори біженців десь у суміжних республіках.

Завернули на наступну вулицю. І от... Із сусіднього “рукава” просто на них вийшла невеличка група солдатів. У тому, що це був супротивник, Скіф не мав сумніву. Обидві групи завмерли від несподіванки. Жодна не очікувала тут когось зустріти. Їх розділяла відстань метрів у 50–70. Зброя була в бойовій готовності, але організувати тут бій... “Усе! Кінець!” – зрадливо прошепотів внутрішній голос. А всупереч якось несподівано прорвалося: “Циц! Тюхтій!” У голові шаленіло запитання: “Що робити?” Він розумів, що погляди його команди звернено в його бік. Гарячково перебиралися варіанти виходу із ситуації. Слід було до чогось вдатися негайно. Шок у супротивника минав.

* * *

Рішення прийшло саме собою. Його, схоже, підказав не мозок, а щось інше. Якись нереалії... Але підказали вчасно.

Скіф у вітанні підняв автомат над головою. Протилежна група відповіла тим самим, ще не остаточно оголошувшись. Це розрядило обстановку.

– Що у вас трапилося? Ми чули стрілянину, – спитали вороги. Нерозважні солдати мали диверсантів за своїх “крапачів”.

– Усе нормально. Добили. У цю сторону два чоловіки пірнуло.

– Допомога потрібна?

– Прочешіть західний схил. Ми селище.

– Добре.

Обидві групи рушили. Радист супротивника намагався зв'язатися з заставою, але не зміг.

Скіф із своїми пірнув за ріг. Зникнувши з очей солдатів, диверсанти заспішили до виходу з селища. Подвір'ями. За якийсь час погранці виявляють, що за група трапилася їм дорогою. Потім тут буде вся застава, а ще пізніше з'являться “вовкодави”. Це забере деякий час, але їм вистачить. “Нам вистачить! Чортів йому! Не війна, а марафон якійсь. Тільки те й роблю, що бігаю”. Скіф подумки посміхнувся.

Вискочили з селища. З боку застави їх прикривав схил. Починало сутеніти, але рятувальна темнота наступала надзвичайно повільно. Знову молив усіх богів. Теперішніх, минулих і богів усього світу. Скіф і група поспішали через відкритий простір. Нерозумно, чисте глупство, жадливо непрофесійно. Але сам вихід і вся операція з певного погляду були абсолютно нефаховою дурістю. Зрештою, переможців не судять.

Посутеніло. Вони все ще бігли. Бігли, задихаючись, переціплюючись, бачачи лише вузьку стежину перед собою. Це вже було як сон. Натужно билися серця. Укотре рятувала їхня сила й витривалість. Це не гонка, не марафон, це набагато гірше.

Недавній програш на “гладіаторських боях” відчутно вразив самолюбство. І не тільки. Все тіло боліло. Зламане ребро, вибита щелепа, зовнішній вигляд викликали питання, чи цей хлопчина, бува, не зударився з паротягом. Але... Тринадцять боїв, реальних, максимально напружених, усі перемоги, а тут... Руслан звик до перемог, до звання фаворита, тож тепер його скинули трохи вниз. Йому врізали. І врізали реально. Тепер мав піднятися.

“Що ж таке? Весь вільний час проводжу в спортзалі. Щось не те. Потрібен тренер”. Особистий досвід підказував, що це те, що потрібно. Тренер помітить таке, чого не зміг помітити сам. Підкаже, як зробити правильно чи краще. Тренер був. І сьогодні Руслан збирався з ним поговорити.

Зайшов у спортзал. Одразу попрямував у тренерську, сподіваючись знайти там молодшого інструктора старшого лейтенанта Титаренка. За переказами хлопців цей тип був крутий. Русланові завжди щастило: старлей був на місці. Постукав.

– Дозвольте?

– Проходь.

– Товаришу старший лейтенант, дозвольте звернутися?

– Давай без церемоній. Назви себе.

– Курсант 23-ї роти сержант Татарчук.

– Сідай, – інструктор вказав на стілець, – звати, кажу, як?

– Руслан.

Старлей згадував.

– Ага, ти Ніко завалив на змаганнях?!

– Так.

– Що в тебе за справа?

Руслан трохи нервувався. Дістав хустку й витер піт.

– Мені потрібна ваша допомога. Справа в тому, що попереду змагання, а я почуваюся не в найкращій формі. Мені казали, що ви відмінний тренер і... Загалом... Чи не могли б ви допомогти?

Старлей відкинув ручку вбік. Підвівся з-за столу й замислено пройшовся кімнатою.

– Які змагання? Чому я про це нічого не знаю?

Руслан знав, що таке запитання буде, але хлопці твердили, що цьому офіцеру можна довіряти.

– Так... Це не в училищі.

– Зрозуміло, – старлей продовжував ходити по кімнаті, – у “собачих боях” береш участь?

– Та ні... Що ви...

– Береш, бере-еш... Який рейтинг маєш?

– Три.

– Непогано. Але дивися, хлопче, добром це не скінчиться.

Інструктор на хвилину замовк. Він обмірковував відповідь. Що не кажіть, а удари в голову трохи пригальмовують мислення. Ще раз оглянув майбутнього учня, оцінюючи.

– Куриш?

– Так точно.

– Значить, від сьогодні кинув. Якщо дізнаюся, що продовжуєш... – старлей значущо замолк, – я тебе не битиму. Просто можеш до мене не приходити. Колгосп – справа добровільна. Згодний?

– Так точно.

– Та ще раз повторюю, обличчя статут. Відповідати якомога коротше. Завтра рівно о десятій чекаю тут. Питання? Уточнення? Пропозиції?

– Відсутні.

– Ви вільні, товаришу сержанте.

Руслан пішов. Йому розповідали про репутацію цього інструктора. Вона була страшною. М'якунам тут не

місце. Він не веде навіть обов'язкові програми в училищі. Його тримають для тренувань спецдиверсантів. Куди потім потрапляли ці хлопці – не знав ніхто. Його тренування були жорсткі, навіть жорстокі, але виховані ним бійці були того варті.

13

Повня. Вовча пора. Найкращий час для полювання. В освітленому місяцем дикому краєвиді гір є щось моторошно романтичне. Щось священно-стародавнє. Воно кличе за собою, пробуджуючи приспані цивілізацією інстинкти. Поклик предків. Дика, невтамовна спрага небезпеки. Інстинкти хижака.

Скіф не знав, що його розбудило. Просто зненацька прокинувся. Ледь устигнувши протерти й змочити водою з фляги очі, він почув це виття. Жалібне, тужливе, як саме буття. Буття, а не життя. Це різні речі. Виття надило й тягло за собою. Ні. Він наполегливо вимагав руху. Поступу й крові. Йти. Куди? Куди завгодно. Здобич є скрізь.

Скіф замилувався краєвидом, що відкривався з площадки. Непомітно для себе підійшов до краю. Обрив. Від вільного польоту його відокремлювало півкроку. Сто метрів униз. Він цього не помічав. Стояв і дивився. Дивився на місяць. Хотілося вити. “Жах! Наче перевертень”.

До місяця тихцем підкрадалася хмара. Вона ще була далеко, але відчувалося, що незабаром закриє цей блідо-жовтий образ. Чомусь закортіло зупинити цю хмару. Чому? Може, йому не хотілося губити цей краєвид.

У-у-у-у! Знову полинуло. Цей звук розносився по всій окрузі. Він вдарявся об скелі й зникав у глибоких ущелинах, плив над високогірними плато й зникав десь

далеко. Плавно й легко. Ні. Він не був доповненням краєвиду. У цій панорамі вовче витте правило за основу.

Вовки. Люди так палко ненавидять їх. Без видимих причин. І це закарбовано у підсвідомості. Спрадавна. А Скіф любив їх. Йому завжди були до вподоби ці сірі bestii. Їхня вдача, навички, інстинкти. Навіть крово-жерливість. Хоча Скіф був переконаний, що це фантазії вразливих природолюбів, які бачили хижаків хіба що в зоопарку. Ні. Люди набагато кровожерніші.

Скіф потягнувся. Легко. Граційно, по-котячому. Випростовуючи досконало треновані м'язи, які ще не відійшли від сну. А на них сьогодні чекала робота. Захрустіли суглоби. Радісно, звично. Відразу після цих думок. Вони жадали роботи. Тіло відпочило від марафону і тепер хотіло діяти, загнавши лінь далеко в лабіринти нервових сплетень.

У-у-у-у-у! Як поклик із глибини сторіч. У когось кров холоде в жилах від цього звуку, а в когось співає серце. Хижаки й травояди. Вічні вороги. Непримиренні, як добро і зло. Тільки де тут добро, а де зло? "Жоден високочололий філософ не відповість остаточно. Завжди буде що заперечити". Вовк кликав Скіфа за собою. Кликав, почувавши споріднену душу й пропонуючи незабутні відчуття полювання. "Ні, приятелю. Я сьогодні полюю сам. Але все одно спасибі. Спасибі, що розбудив".

Боець розвернувся й підійшов до свого місця. Скачав спального мішка й присів на нього. Глянув на годинник. До дзвоника лишалось п'ятнадцять хвилин. Знову виття понеслося над горами. "Він хотів побажати мені удачі. Еге ж. Дякую, вовчику-братику, вдалого полювання й тобі".

Автомат звично ліг у руки. Він давно став частиною тіла бійця. Легко й обережно провів долонею від приклада до мушки. Хоча вчора почистив зброю, зараз знову почав розбирати її. Ласкаво. Плавними рухами, ніби побоюючись ушкодити, торкався грубими пальцями ста-

левих воронених деталей машини. Ніби роздягав кохану жінку.

Дістав з підсумка промаслену клаптівку. Став проти-рати кожну деталь. Він любив зброю. Любив біля неї поратися, чистити, розбирати і знав її досконало. Скіф стався до автомата не як до неживого шматка заліза, а як до близького друга. І той належно віддячував йому. "Якщо до нього ставитися добре, він ніколи не підведе. Це ж не людина, це машина". Може, то був хибний культ, але на війні актуальний.

Тільки воїну дано зрозуміти й оцінити всю гаму брязкання та клацання при розбиранні та збиранні зброї. Іншим це не дано. Тільки воїн може з захватом слухати цю музику й насолоджуватися нею. Дехто цінує її вище, ніж твори відомих композиторів: Моцарта, Баха, Чайковського, Вагнера. Та це вже занадто.

Скіфу подобався Вагнер. Почута якось мелодія "Польоту Валькірій" так глибоко увійшла в душу, що він витратив багато часу на її пошук серед розкладок класичної музики. Зараз на привалах в його плеєрі завжди була одна з касет улюбленого митця.

Автомат готовий. Обережно, обома руками взяв його й поклав на розстелений плащ-наметик.

Ніж. Лезо зловісно та радісно блимнуло в місячному світлі. Він привітав хазяїна холодним блиском полірованої, добре нагостреної сталі. "Привіт! Зачекався?" Легенько провів пальцем по ріжучій крайці. "Ще такий само гострий". Але і йому слід приділити хвилину уваги.

У цьому світі немає неживих предметів. Тут усе живе – як природне, так і витвори людських рук. Як ти ставишся до речі, так вона ставиться до тебе. Одного разу... Цей випадок чомусь спливав із глибини підсвідомості. Було це на дачі. У них там росла яблуня. Останні пару років погано родила. Загалом користі від неї було мало. Батько

взяв сокиру й підійшовши до дерева, звернувся до нього як до живої людини:

– Вередуватимеш, наступного року зрубаю.

Скіфа тоді здивувало таке поведження. Але він утримався від розпитувань. Усе б забулося, але яблуня наступного року дала врожай набагато більший, ніж інші дерева.

А випадок із молодшим братом. Одного разу його відправили рубати дрова; він не хотів, але йти довелося. Малий спересердя штовхнув ногою сокиру, а через півгодини розрубав собі пальця. Це ще раз доводило, що до всього слід ставитися з повагою.

Ніж трохи підправлений, одержавши свою частку уваги, повернувся знов у піхви.

Хмара закрила місяць. Стало темно. Це не лякало Скіфа. Темрява стала його стихією. Хоча в дитинстві боявся її панічно. Почав збиратися. Плямистий комбез, чорні кросівки, чорні плетені рукавички. Поверх комбезу вдягнув розвантажувальний жилет. Пояс. Пов'язав на голову бандему. Розмалював обличчя чорними смугами. Скрутив з автомата компенсатора й накрутив глушника. Акуратно прикріпив “нічника”. Усе. Пора.

Ні до чого “сідати на доріжку”, під три чорти марновірство. Попереду вічність. І він упевнено зробив крок. Туди. Довнизу стежкою. У темряву. Назустріч вічності.

14

На переправі несподівано зустріли загін горців. Зреагували швидко. Обидві сторони. Миттю розосередилися й зайняли вогневі рубежі. Не уникнути б примхливого, швидкоплинного гірського бою, якби гострі очі Сонера не зауважили знайомого серед супротивників. Він викрикнув його ім'я. Це трохи призупинило процес конфлікту й дало привід для переговорів. Вийшли парламентарі з обох

сторін. Супротивники швидко розпізнали один одного. Об'єдналися й далі рушили разом.

Командир горців, високий здоровань Наміб виявився говірким хлопцем і скоро присів на вуха Скіфу.

– Ми відразу зрозуміли, що ви – це не вони.

– З якого ж то доброго дива?

– По-перше, занадто нахабно ви йшли, наче в себе вдома. Вони так не ходять. Кожного шереху бояться. Ясно?

– А по-друге?

– А тобі першого мало?

Скіф засміявся. Справді, цього досить.

– Зрозуміло. Відкіля так добре мову знаєш? Говориш майже без акценту.

– А я в Києві довго жив.

– Ясне діло. Бандитствував?

– Авжеж. Що там іще робити?

Скіф невдоволено відвернувся. Ох і не любив він цей народ. Шанував, так. За бойові якості, за дух, за волю до перемоги й витривалість у скрутних ситуаціях, але дружити з ними не намагався. Хоч вони й союзники, але свої радили, що з чеченом, як народ каже, дружбу дружи, а камінь за пазухою держи. Не почувалося приязні, хоча й робили спільну справу. Горці поводитися зарозуміло, маючи себе за надлюдей, а інших – за свою обслугу. Із цією дурницею ніхто з хлопців не мирився. Часто зривалися, але наразі кривавих ексцесів не було. Стихійно Скіф скоріше симпатизував окупантам, хоча й ті – не ангели. “Та хто взагалі ангел на цій Землі?”

– Ох і багато я вашим сала за шкіру залив.

Наміб не вгамовувався. “Бовдур! Усьому ж є межа. Хоч і побоююся я його орлів, але планка в мене теж не залізна”. Хлопця почало драгувати таке ставлення. “Спокійніше! Наражатися на конфлікт не варто”.

– Послухай, Київ – мое рідне місто. Так що давай не будемо про це.

– А, зрозуміло. Пробач, брате!
"Ого! Назвав мене братом. Це щось нове. Росту. Чортів йому..."

– А ти де в Києві жив?

Не будучи киянином, а сказавши це, щоб співрозмовник заговірив, Скіф почав гарячково згадувати райони рідної столиці. Найкраще він знав Печерськ.

– Неподалік станції метро "Дружби Народів".

– Ну! І я там жив. Ти на якій вулиці?

– Bastionnii.

Це перша вулиця, що спливла у пам'яті. Чесно кажучи, не міг зараз пригадати, де вона знаходиться, але, схоже, влучив.

– Ні. Я далі. Так ти там увесь час жив?

– Biiish-menii.

Наміб розпитував далі. Скіф відповідав коротко, даючи зрозуміти, що розмова йому нецікава. Проте горець не вгамовувався, і час було переходити до іншої теми.

– Слухай, Намібе, тут поблизу є база? От би нам трохи відпочити, а то до кордону буде тяжко йти.

– Так, звісно! Ми ж туди йдемо.

– Дивно. Я гадав, ми йдемо до кордону.

– Ні. Я не можу вас так просто відпустити.

Скіф усе зрозумів. Хитрий горець вів його відразу на базу, щоб остаточно перевірити.

– А хто там заправляє?

– Дукуса Пітерський

– У нього є шрам на потилиці?

Наміб замислився лише на мить.

– Є. Ти що, його знаєш?

– Так, трохи. А ти в яких із ним стосунках?

– Він мій брат. Двоюрідний.

– На кистівку йому протеза зробили?

– Так! Так! Відмінний протез. З Німеччини. Один із ваших його тоді з палаючого будинку витяг. Ти знаєш цього хлопця?

– Так, не дуже добре.

Скіф замислився. "Якщо на цій базі головний Дукуса, тоді добре. Проблем не буде. Очевидно, не забув про мою маленьку послугу".

– А де зараз цей хлопець? Дукуса так хотів його побачити. Всіх ваших розпитував, але ви ж імена змінюєте.

– Зараз не знаю, але він тут був.

– Чому ж не зайшов до кривого брата?

– Знаєш, ми ж розпоряджатись не можемо. Йдемо туди, куди нам скажуть. Але коли твій брат хоче його побачити, гадаю, незабаром у нього буде така можливість.

Наміб загадково подивився в лице співрозмовника. Він щось знав або здогадувався. Тим часом прибіг передовий дозорець і щось сказав Намібові місцевою говіркою.

– Добре, – відповів той російською, щоб почув Скіф, – перекажи брату, що я йому приготував гарний подарунок. – Тоді звернувся до попутника: – Ми прийшли.

ПОЄДИНОК

1

Дукуса зустрів їх біля входу в табір. Обійнявся з братом і почав докладне розпитування своєю мовою. Їхня розмова не була довгою. Наміб показав рукою на Скіфа й щось мовив на додачу.

Дукуса уважно дивився на хлопця, поступово міняючись на обличчі. Він посилено щось згадував. Справді, знайомими здавалися риси обличчя й постава гостя. Де йому раніше зустрічалося все це? Пригадав! Радісний зойк вихопився в горця.

– Райт!!! Брат!!! Ти!!!

Скіф теж зрадів. Вони кинулися в обійми один одного й схопилися з такою силою, що, здавалося, могли задавити. Чотири роки вони не бачилися, а того нещасливого дня їхня зустріч тривала заледве більше го-

дини. Тоді молодий хлопець з України виніс із палаючого будинку пораненого, майже помираючого горця. Дукуса й бачив його, опритомнівши, всього кілька хвилин. Потім Скіфа, тоді ще Райта, перекинули на іншу ділянку. Більше їм побачитися не вдалося. Пізніше був укладений мир. Дукуса поїхав на лікування, а Райт додому. Не забув горець послуги й заочно запрягся у вічній дружбі чужоземному рятівникові. Середньовічно, але це факт. Березуть ще високо в горах такі традиції.

Горець увесь час шукав зустрічі з ним. Приїздив в Україну, але там ніхто не міг йому підказати, де знаходиться його рятівник. І тут він уже надокучив усім своїми розпитуваннями, проте ніхто нічого не знав про цього хлопця.

– Братикуні! Чому не зайшов? Я шукав... Запитував... Ваші говорять: “Не знаємо такого”.

– Ти ж знаєш – ми не належимо собі. У нас дисципліна.

– Ну, ходімо в будинок. Там розповіси все. Нарешті! Аллах усе бачить!

– Це точно.

Вони ввійшли до будинку, якщо так можна назвати землянку в центрі табору. Щоправда, це зовні, всередині було доволі затишно.

Дукуса стримував радість, але в нього погано виходило. Тоді, у тій ситуації, він уже розпроцався з життям, і надія на допомогу всемогутнього Аллаха почала згасати, але Бог не забув про нього.

Скіф сидів на дерев'яному топчані й відповідав на запитання, іноді запитував сам, але переважно слухав.

– Пробач, Дукусо, там мої хлопці...

– Не хвилюйся, про них подбають. Я вже сказав своїм. Ну, розповідай, як ти? Зараз поїсти принесуть. Горілки не п'ю, та й не тримаємо тут, а чай будеш?

– Спасибі. Горілки сам не хочу. Від чаю не відмовлюся, тільки якнайміцнішого.

Заварили чаю. Дукуса почав розповідати Намібу про той день. Розповідав російською, щоб міг зрозуміти і його гість.

***

Перший день штурму столиці республіки співпав із святкуванням Нового року. Окупаційне командування в кращих своїх традиціях усе робило по червоних числах. На місто було скинуто величезну кількість снарядів, мин, бомб, ракет різних систем і калібрів. Не вцілів жоден будинок. Усе спалося, горіло. Гинули бійці-повстанці й мирні жителі. Останніх гинуло дуже багато.

Почали входити війська. Красиво (теж дурисвітство), колонами. Це могло б справити враження на простий народ під час параду, але аж ніяк не на збройних розлючених ополченців, готових до опору, бо відступати далі нікуди.

І як їх почали довбати. Товкли з усіх боків. Немилосердно й безжально. Щоправда, подеколи в халепу втрапляли й повстанці.

Одну з мобільних груп, у котрій був і Дукуса, затисли в куток. Бійці опиралися до останнього, але вихід був ясний. Давався взнаки брак важкого озброєння.

Один за одним гинули товариші Дукуси. Солдати пропалювали вогнеметами кожну кімнату й лише потім заходили.

Залишився сам. Востаннє клацнув затвор, відкинувши гільзу. Усе. Набоїв більше не було. Вірніше, вони були, а часу на спорядження магазина – ні. Вихопив з охололих рук товарища КК. Там ще залишилося більше половини стрічки. Відступав до сходів. Відстрелювався. “Це не вихід. Усе одно заженуть у кут, як лисицю”. А

вони так і робили. Не висувалися, але повільно відтискали горця до безвиході.

Дукуса не почув вибуху за спиною. Його наче вдарили по голові. Впав непритомний.

Отямився. Якщо це можна було так назвати. Контужений. Вуха не чують, позаду порожнеча, попереду – смерть. “Усе! Жереб кинуто!” Поруч лежав кулемет. Схопив його й вискочив у коридор.

Він вигулькнув перед групою солдатів, що прочісували помешкання. Кулемет заговорив. Довга й люта була його промова. Декілька бійців під цей акомпанемент станцювали свій останній танок, а йому вже було усе одним дідьком. Дукуса йшов і стріляв. Від стегна, як Рембо. Прострільовав кімнати, повертався в коридор. На нього не діяв ні вогонь, ніщо. Віль, страх, сумніви залишилися десь у минулому. Зараз був тільки розпач. Розпач приреченого й злість. Злість на солдатів, що прийшли сюди, у його місто, у його будинок, убили його братів, топчуть його землю.

Закінчилися набої. Механічно поміняв стрічку. І знову.

Солдати пішли з будинку. Вони могли ставати на двобій з живими людьми, а не з дияволом. Від безсилої злості супротивник почав обстрілювати будинок з гранатометів.

* * *

Група з восьми людей, усі – слов’янської зовнішності, рухалася у бік залізничного вокзалу. Там ішов бій. Велике угруповання супротивника не хотіло залишати позиції. Їх вибивали, але потрібна була допомога. Повстанці, які там билися, кинули клич, і багато інших груп поринули їм на підтримку.

– Командире! – почулося позаду.

Сірий обернувся. До нього біг один із бійців, Клен.

– Що?

– Там бій, командире, може, допомога потрібна?

– Ні. Рухаємося в означений квадрат. Нас ніщо не обходить.

– Послухай-но, я по звуках чую, там когось добивають.

– Тим більше ми їм уже не допоможемо, а самі потрапимо в пастку.

– Пастка – не пастка, а допомогти повинні.

– У нас точний час висування. Ми не можемо порушити наказ.

– Так дай я з кимось злітаю й наздожену.

– Ні. Влізете в щось.

– Я! Ні в що не влізу.

– Та годі, які ми вже ремби.

Клена пересмикнуло. Він підійшов упригуп до Сірого і нахилився лице в лице до командира. Голос був зловісно-шиплячий:

– Послухай-но, сисунцю. Ти ще у штани ходив, а я вже в Афгані ішачив.

Ні лиховісний голос, ні перекопене від злості обличчя не справили враження на Сірого. Його більше турбувала думка особового складу. Це було його перше командування.

Щоправда, розлютило звернення підлеглого бійця в подібному тоні. Швидко взяв себе в руки. Нервуватися й вчиняти бійку було не варто. Іншим разом.

– Кого візьмеш із собою?

– Райта.

– Молодий ще. Не підведе?

– Ні. Хлопчина тямущий.

– Дивися, під твою відповідальність.

Клен гукнув Райта, і вони побігли у бік стрілянини.

Сірий наче щось пригадав:

– Клене!

– Чого?

– Я не сисунець. Затям це!

Клен посміхнувся.

– Пробач, командире, вріжеш мені якось прикладом.

– Це була твоя ідея.

Але Клен і Райт уже його не чули. Вони зникли серед руїн.

Будинок уже горів увесь. Стіни тріскотіли від температури. Дукуса повз. Повз, втрачаючи свідомість і знов проходячи до тями. Вже вкотре він молився, але Бог нічим не видавав своєї прихильності. Окупанти не стали заходити в охоплений полум'ям будинок. Вони зважили, що справу зроблено, й пішли.

– Усе, – Клен сплюнув у вогонь, – спізналися.

– Може, хто живий залишився?

– Та куди там!

– Я подивлюся.

Райт кинувся в будинок.

– Стій! Куди! Дурню малолітній!

Але словами його вже було не зупинити. Клен побіг слідом.

Дукуса повз, залишаючи кривавий слід від роздробленої кисті та безлічі інших поранень. Сили залишали його. Свідомості практично не було. Не зосталося вже нічого. Ні болю, ні страху чи сподівань. Навкруги лише полум'я, а в душі невблаганна спрага життя. Жити! Він не хотів умирати.

Крізь щільну завісу вогню в коридор увірвалася людина. “Це не горець! Ворог! Помри!” Слабкою рукою поранений підняв пістолета.

* * *

Райт прохопивсь у палаючий прохід і побачив пораненого горця. Той тримав у тремтячій, безсилій руді пістолет. Цілив у нього. Страху не було. Знаходячись ще на бігу, хлопець ногою вибив пістолет.

– Спокійно, брате, я свій, – він сказав це українською, підсвідомо.

Горець немов зрозумів його слова й знепритомнів, віддаючи себе в руки незнайомця. Райт не оглядав рану. Не було часу. Відкинувши автомата за спину, він схопив однією рукою пораненого за пояс, іншою за комір і одним ривком, як мішок із картоплею, закинув собі на плечі. На вихід! Проскочив вогняну стіну, незважаючи на опіки й не почувуючи болю від них.

– Живий?

Клен виник немов із під землі.

– Як бачиш.

– Давай! Бігом! В укриття!

Він махнув у бік руїн, і вони обидва побігли. По камнях забарабанили кулі. Кілька солдатів супротивника побачили їх і відкрили вогонь. Було вже пізно. Бійці сховалися серед руїн одного з будинків і пірнули в підвал.

– Отака от історія, брате, – закінчував Дукуса, – у підвалі мене віддали нашим жінкам. Я саме опритомнів. Мені показали його, і я покликав. Пам'ятаю, він підійшов, протягнув мені мій пістолет. Жінки сказали, як його звать. Вони чули, що інший його так назвав. А зараз як тебе звать?

– Ет, не варто!

Дукуса передав кружку з чифіром своєму кривому брату.

– Не розумію я вас. Їздите, воюєте скрізь. Навіть імен своїх не маєте. Як тебе батько з матір'ю назвали?

Скіф зробив два ковтки й закурив.

– Даруй, брате, правду сказати – не можу, а брехати – не хочу. У нас із цим суворо.

– Розумію. А чим ти вдома займаєшся? Бандитствуєш?

– У мене немає свого будинку, у батьків не живу. У воїна немає дому, його домівка – війна, його щастя – бої.

Дукуса замислився.

– А як же дружина, діти?

– У мене цього теж немає. Ні дружини, ні дітей. І я не хочу заводити. Тоді буду до чогось прив'язаний, а це обмежує свободу. Мені подобається вислів одного з мудреців: “Вести життя треба так, щоб не боятися будь-коли його втратити”.

Запала тиша. Горці, хоч і самі були воїнами, воювали вже не перший рік, не могли зрозуміти цієї людини. У них були сім'ї. Вони кохали й були кохані. Вони шанували закони роду та своїх батьків. Зрозуміти людину, яка живе заради того, щоб загинути, вони не могли.

– Тоді зрозуміло, чому ти не живеш із батьками. А що ти залишиш по собі на цьому світі?

– Нічого. – Скіф посміхнувся якоюсь мандрівною, сутенілою, але вільною від прихованого сенсу посмішкою, і повторив, звертаючись у порожнечу: – Нічого.

2

Веселий, сонячний березневий ранок. Природі вже самій набридли лютневі холоди. Сонце. Воно, ледве з'явившись на небі, гріло щосили. Немов спокутуючи тривалу відсутність. Його проміння грало на вікнах будинків, на нерозталій ще кризі, на шибках машин і громадського транспорту.

Промені світила ще не проникали всюди, але там, де вони вже гралися, було прекрасно. Весна вкотре показувала, що вона прийшла, тепер саме вона кермує світом і всілякі агонії зими zostалися в минулому.

Але людям було однаково. Для них це рядовий понеділок. Робочий день. Що тих гараздів із краси природи, коли йдеш на нудотну, давно набридлу роботу. І чи відчуєш втіху від пестливого, вже теплого леготу, коли

дитину нема в чому відправити до школи, не кажучи вже про власний, з дозволу сказати, гардероб.

Усі в справах, клопотах, проблемах. Розлючені на цілий світ. Коли-не-коли та й дасть вихід своїм емоціям змучена роботою та сім'єю старіюча жінка, облаявши малолітнього бельбаса. А він же лише неумисно наступив їй на ногу. Інші навіть не звертають на це уваги. Бовваніють, холодно втупившись в одну точку. Сумно й скрушно.

Хідниками також суне однорідна безлика маса. Усі похмурі. В усіх свої проблеми. Власні проблеми, але які люди схожі між собою. Бува, промайне у натовпі веселе обличчя, та й загубиться в загалі. Усе та ж нудьга. Краще відморозитися від усього й дивитися на красу природи, на гру сонячних променів, навіть на двох цуциків, які граються на газоні.

Малі собачки. Дворняжки. Їм від народження по місяця півтора. У них ще попереду всі “радощі” собачого життя. Зараз воно їм по цимбалах. Вони так захоплені грою, що байдуже все: і природа з її новими фарбами, і люди зі своїми сомнамбулоїдними фізіономіями.

Вони грають, і що може бути зараз важливіше. Перекочуючись, бігаючи, перекидаючись, намагаючись схопити своїми ще молочними зубками одне одного, вони в такому захваті, що решти світу не існує.

Один знайшов шматок упаковки від морозива, схопив його й побіг. Другий кинувся за ним. Наздогнав. Схопив її з іншої сторони й рвонув на себе. Зупинилися. Злобливо буркочучи й роблячи загрозливі порухи, почали перетягувати спільну “здобич”. Нарешті один різко смикнув на себе і... Вона порвалася. Обидва застигли від подиву. Декілька секунд так стояли й дивилися один на одного, не розуміючи, що відбулося. Потім майже одночасно виплюнули кожен свою частину папірця й кинулися навстріч. Зіштовхнулися. Стали на задні лапи й уперли-

ся передніми навзаєм у груди. Впали. Перекотившись, із войовничим гарчанням знову назустріч. Загрозливо рикаючи й надалі перекидаючись, вони досягли краю газону. Відкотилися врізнобіч. І лежать якийсь час, відхекуючись. Натомилися.

Недовго лежали. Один підвівся й пішов по крайці тротуару. Його зацікавила кришечка від дешевого бутербродного маргарину. Підійшов. Поторкав її передньою лапою. Відстрибнув. Припав до землі. Різко стрибнув, опустивши на кришечку дві передні лапи. Другий, що весь час зацікавлено спостерігав за першим, піднявся й повільно пішов до місця забави.

Вітер. Від різкого пориву кришечку спочатку потягло, а потім понесло по асфальті. Цуценяти кинулися навздогін. Бігли, не звертаючи уваги на перехожих, маневруючи між їхніх черевиків. Один наздогнав. Схопив і, ведучи за собою другого, побіг на проїжджу частину...

***

Неприродний вереск автомобільних гальмів, і голосіння пораненого собачки. Машина лише на мить уповільнила рух і поїхала далі. На мить призупинилася одноманітна юрба. Зупинилася навіть не з цікавості, а зі звичної інерції.

Щеня повзло. Повзло, жалісно скиглячи. Воно кликало на допомогу, але його не чули. Воно було саме. Навкруги проносилися величезні залізні звірі, тепер воно дізналося, що вони небезпечні, але ж не відало цього раніше. Лише брат, єдина рідна душа, якій собачка був небайдужний, кинувся до нього на порятунок.

Стрілою подолавши відстань від краю тротуару до пораненого, ігноруючи сирени машин він добіг до свого бра-

та. Він не знав, що скоїлося. У його щенячому житті ще не було такого досвіду, як біль. Він бачив, що страждає єдина у світі рідна для нього душа, і хотів допомогти. Але як?

Було лише відчуття, що брата треба терміново забрати звідси. Схопивши його за загривок, поволік. Поранений теж не скорився. Він силувався допомогти. Він слабенько скріб лапками по асфальту. Зупинилася одна з машин. Вона просто пропустила їх і поїхала далі. Вони дісталися бордюру.

Поранений лежав. Останні свої сили він витратив, на те, щоб вирватися з пекла, і тепер помирав. Він уже не скиглив. Сил не було. Він лежав і дивився на брата благогально. Тепер скиглив той. Він скавулів, облизуючи м'яку щенячу шкіру, а на асфальт капали сльози. Він плакав, як дитина. Плакав.

Остання агонія. Щеня смикнулося й затихло. Воно відійшло. Його більше не буде. Лише маленький трупики на узбіччі прибере двірник.

Ніхто не зауважив трагедії. Ніхто. Або майже ніхто. Скиглить над трупом брата щеня дворняжки. Це нікому не цікаво.

“Така селяві”, – до неподобства безграмотно вимовив невисокий білявий хлопець у чорній шкіряній куртці. Він спостерігав за щенятами від самого початку. І бачив усе, що сталося. Чи щось його зачепило за живе? Можливо.

Сплюнувши на асфальт і викинувши недопалок, він закинув на плечі важку спортивну торбу “мрія окупанта” і пішов далі своєю дорогою.

3

Скіф відкинув гілочку вбік. “Чортів тобі! Дістав до печінок!” Злість розпирала. Це не була незрозуміла злість, що й самому пояснити важко. Це було почуття, спрямова-

не до конкретної людини. Його він стримував, поки. Стримував зусиллям волі, але залізі обручі цієї огорожі погрожували лопнути в будь-який час. І тоді не минути біди.

Тим часом горець продовжував. Може, він був п'яний, що саме по собі мало ймовірно. У них це заборонено. А чи знаходивсь під впливом чогось наркотичного. Він гнав таку завірюху і так відверто напивався, що терпіти все це вимагало великих зусиль.

– Тільки нас Аллах створив надлюдьми, щоб панувати над усіма іншими. А всі решта були створені нам у служіння.

– Думай, про що говориш, – Скіф усе ще стримувався, – нікого Аллах не створював кращими за інших, він створив усіх рівними.

Молодий горець різко смикнув головою в бік почутого голосу. Його очі спопелили б будь-яку побачену істоту, але погляд нахаби наразився на такий самий. Відвертий, повний ненависті.

– Ти мені будеш розповідати, хто рівний, а хто ні?

Він підвищив голос. До лементу. З усіх боків до вогнища Скіфа та його друзів почали підтягуватися одноплемінники Муси, так звали “надлюдину”. Їх зацікавила як сама суперечка, так і ті, хто сперечався.

По спині пробігли мурашки. Але злість перекривала страх. Давати задню було пізно. Потрібно йти до кінця, інакше... Ні! Другий варіант уже ніяк не годився. Краще смерть, ніж ганьба. “Будь-що-будь”.

– А хто ж іще розповість тобі про твої помилки?

– Заткнися!!!

– Будь простіше. Та поведься, як личить мужчині. А то розкричався на всю ущелину. – Скіф лише зображував спокій. Насправді він був далеко не спокійний.

Муса підхопився. Йому виявили його слабкість. Він не вмів себе стримувати. І ще обвинуватили в тому, що поводитьсь не так, як личить мужчині. І хто? Невірний.

– Не був би ти другом людини, яку я глибоко шаную, я розмазав би тебе по камінні.

Скіф далі сидів, зображуючи повний спокій, але ненависть до цього виродка вже погрожувала вирватися назовні. Він умів тримати себе в руках, але всьому настає край.

– Ніколи не говори про те, чого не зможеш зробити. Я не ховаюся за чужими спинами.

Горець ще раз блиснув очима. Він подивився навколо. Навкруги стояли співвітчизники. Їхню підтримку він відчував, рівно, як і те, що програє словесну суперечку.

– Невже ти, пес, поборешся зі мною?

Пряма погроза. Або виклик. Кому як подобається. Ви слід сварки зрозумілий. Або чужинець дасть задню й знеславиться, або прийме виклик і буде двобій. Скіф не збирався поступатися. І не тому, що це не в його правилах. Про це він думав найменше. Більше замислювався, як не підставити репутацію Дукуси, адже той назвав його своїм другом. Скіф підвівся. Глузливо глянув на горця.

– Коли на породистих псів гавкають шакали, вони не звертають уваги на це. Їх не тривожать боягузливі тварюки, спроможні тільки гавкати здалеку. Я згодний...

Він не встиг договорити. Супротивник несамовито, якось нелюдськи тельбушно заволавши, кинувся на нього. Стискаючи ножа у правиці.

Таке продовження теми передбачав Скіф. Він зробив крок убік і просто підсік ногу пролітаючого повз нього гарячого горянського хлопця. Тіло того, не зустрівши на своєму шляху опору, пронеслося кривою траєкторією і гепнулося на каміння.

Хлопці з групи Скіфа підхопилися на ноги. Горці погрозово рушили в їхній бік. Не минути б кривавої різанини. Вихід був заздалегідь ясний. Четверо бійців не вчинили б серйозного опору двом десяткам таких само, як вони, гарячих голів.

– Стійте!!!

Дукуса й Наміб вискочили з темряви й стали між людьми, що замірялися вчепитися в горлянки одне одному. Дукуса різко й нервово подивився спочатку на одних, потім на інших. Розвернувся обличчям до своїх. Почав щось говорити. Говорив довго й гнівно. Наскільки це можна було судити з інтонації. Юрба заспокоювалася. Зрозуміти, що подіяло на них – гнівний голос Дукуси чи його слова, було неможливо. А тим більше не годилося запитувати. Обстановка була й так надзвичайно напруженою.

Ватажок закінчив свою промову й підійшов до молодого горця, винуватця сварки. Їхня розмова була не довга й не коротка. Вочевидь нічого конкретного не домігшись, такий само лютий підійшов до Скіфа.

– Я усе бачив. Утім, не знаю, із чого почалося. Розкажи.

Скіф розповів, як було. Дукуса не зронив жодного слова, лише мовчки кивав головою.

– От і усе.

Розповідь було закінчено. Командир горців кивнув і пішов до своїх. Напевно, вирішувати, як учинити в цій ситуації.

– Що там? – Біля Скіфа стояв Балта.

– Чорт його знає? Розпитав, як було.

– Що тепер?

– Ну, мене в розход, а вас у рабство. – У Балти й інших на обличчях з'явився подив.

– Жартуєш?

– Звісно.

Скіф дістав цигарку й закурив. Руки тремтіли. От саме в тому, що жартує, він і не був упевнений.

– Жарти у вас... Товаришу командире... Не дуже кумедні.

– Розслабся. Зараз розберуться. У них теж поняття честі є. Не думай, що тільки ми такі правильні.

– Біс їх знає. Дивлячись на цього молодого психа – не впевнений.

– Виродків у будь-якому народі вистачає, – утрутився Грабовський, – ми ж винуваті не були.

Питання це було чи твердження, ніхто не зрозумів, а запитувати не хотіли. Сиділи біля вогнища й мовчки курили, очікуючи своєї долі. З'явився Наміб.

– Скіфе!

– Так!

– Ходімо зі мною. Ви почекайте.

Пішли до землянки Дукуси. Наміб мовчав. Йому теж був неприємний цей інцидент. Увійшли в землянку. Крім хазяїна, там сиділо ще чоловік п'ять горців. Місцевих авторитетів. Скіф знайшов вільний стілець і вмосився на нього.

– Скіфе, – мовив Дукуса, – ми вдячні вам за те, що ви допомагаєте нам у нашій нелегкій справі. Але сьогодні трапилася одна прикрість. Ви, а вірніше, ти особисто образив одного з наших. Ми бачили розпал суперечки, але не бачили її початку. Він сказав, що скипів, бо ти наїжджав на нашу релігію.

Пауза. Важко залишатися спокійним у такі ситуації. Може, і не всім. Можливо, є люди, які б почувалися як риба у воді. Скіф удавав спокій, але сам спокійний не був.

– Ти цьому віриш?

Дукуса різко підняв голову. Питання людини, яка колись врятувала йому життя, вдарило наче нагайкою. Він подивився в очі Скіфа і сам не витримав погляду.

– Він наш.

Скіф поглянув на нього.

– А я ні! І тому винний. Так?

Скіф далі дивився йому просто в очі. Потім обвів поглядом усіх присутніх.

– І що? Це справедливо? По-вашому.

Він похитав головою і втупився очима в земляну підлогу. “От і все. Цікаво, як це відбудеться? Мене заріжуть, як барана, чи дадуть змогу самому стрибнути в ущелину? А з хлопцями як? Їх, напевно, відпустять. Вони ж ні до чого”.

– Ти не дослухав, – докірливо пролунала фраза одного з авторитетів, що сиділи в кімнаті.

“Що!” – ледве не вирвалося з горла.

– Ти – не наш, але один із наших називає тебе своїм другом.

Відчинилися двері, до кімнати увійшов винуватець сварки. Погляди молодого горця й Скіфа зустрілися. Вирок ворогові був написаний у кожному.

– Говори так, щоб він розумів, – сказав Дукуса й кивнув у бік Скіфа, – розповідай.

Молодик почав говорити. Він брехав. Брехав безбожно. Від самого початку, але Скіф дослухав до кінця, не перебиваючи. Нарешті оповідач закінчив. Мовчання.

– Що тепер скажеш ти?

– У мене питання до нього.

– Говори.

Скіф грубо уп’явся поглядом у супротивника. Він дивився з усією злістю і ненавистю, на які був тільки спроможний. Тим самим відповідав йому молодий горянин, але не зміг витримати погляду.

– Ти брешеш. Брешеш усім – мені, своїм одноплемінникам... Брешеш шанованим людям. І якщо мені нададуть право на поєдинок, я доведу це.

Незважаючи на скипілий у ньому гнів, він говорив спокійно. Рівним голосом. Не тремтячи. А молодий горянин цього разу не вигукував лайок, не кинувся на нього і не гарчав, але й очей не підвів. Лише посміхнувся й сказав:

– Я теж прошу поєдинку.

Їм сказали вийти. Авторитетам потрібно було подумати.

Дозвіл на поєдинок дали. На ножах. Після світанку.
– Нехай розсудить Аллах, хто правий, хто винуватий...

4

– Твій вихід!

Жека легенько підштовхнув Руслана в спину. Крок через канати.

Останніх два місяці без поразок, таке подобалося не всім. Звична арена. Вихід. Центр. Звичайні вітання. Сигнал судді й гонг співпали з пропущеним ударом. “Ну, сука!” Вирвалося. Кров вдарила в голову, і він лопотався вперед. Проте суперник був майстерний. Під час першої своєї лютої атаки Руслан не влучив у нього жодного разу. Той блокував, вивертася й кілька разів дістав Руслана по ребрах.

Відчутно. Відстрибнув назад. Супротивник, не даючи отямитися, сам перейшов в атаку. Руслан, уйшовши з її лінії, зробив підсікання. Відразу, не даючи отямитися, рушив на добивання, але влучив у пустоту “...ля! Тямуций!”

Суперник знову був на ногах. На секунду завмерли. Супротивник почав кружляти навколо Руслана. Рухався плавно й гарно. “Ефектно виглядає”.

Пішов в атаку. Лоу. Блокував. Другий, по внутрішній стороні ноги. Пройшов. Відразу коротка серія. Один удар пройшов. Пірнання. Захоплення. Кидок. Пройшов. Не дотримав. Суперник пішов на перекид. Руслан підхопився на ноги. Кинувся на добивання. Супротивник ще не встиг піднятися.

Суперник блокував удар ногою і захопив ногу. Довгий перекид вперед. Пішов.

Знову на ногах. Супротивники важко дихають. Піт ллється струмками. Руслан почав трохи відступати. Йо-

го супротивник, прикривши голову й корпус руками, тупо пішов уперед ногами.

Руслан відступав по прямій, блокуючи удари. Раптом різко зробивши випад, лякнув супротивника, пішов убік, пробив маваші в нирку. Лице суперника перекрилося від болю. Вочевидь він дістав добряче, тому що зважився на небезпечний трюк. У воротарському стрибку збив Руслана з ніг, і вони покотилися по татамі.

Боець домігся свого. Приголомшив супротивника на частку секунди, і цього йому вистачило. Перекинувши Руслана на спину, осідлав його й почав завдавати удари руками по обличчю.

Хруснув ніс. Ліве око почало запливати. Над правим лопнула брова. Кров стала заливати очі. Тріснула верхня губа. Рот наповнюється кров'ю.

"Мене?! Немає!!!" Кричати він уже не міг. Це зробили нерви, мозок й уражене самолюбство.

* * *

У дикому, неприродному пориві напружилися м'язи, і він сів. Сів. Проти всіх законів природи. Сів, незважаючи на те, що супротивник напружувався щосили. Лівою рукою захопив суперника за лікоть і стиснув, немов лещатами. Вивернув. Руслан оглухнув з люті. Він не чув лементу. Суперник заслаб. Якось в один момент. Скинув його із себе. Лютя сягнула апогею. Почав завдавати удари руками, ліктями. Підвівся. Почав бити ногами.

Супротивник спочатку ще намагався грудкуватися під час ударів. Навіть відбиватися. Але це йому вже не могло допомогти. Він знепритомнів і випростався. Ударом ноги Руслан перекинув його на спину. Підстрибнув і з силою вгатив свої п'ятки в грудну клітину лежачого на землі ворога.

Не було передсмертного крику. І зал мовчав. Лице переможця було настільки спотворене люттю, що навіть бувалий суддя злякався. Лежачий неприродно смикнувся і з його горла заюшила кров.

На арену вискочив Жека. Схопив обома руками Руслана за плечі й відкинув убік. Припав на одне коліно біля переможеного й почав метушитися над ним. Він перевіряв йому пульс, піднімав повіки, слухав подих. У руках відчувалася знервованість. Руслан ще нічого не втямив. Він просто стояв. Стояв і дивився навколо, періодично протираючи очі від крові.

– Він мертвий. Мертвий. – Жека це сказав спокійно, без надриву. – Йди в роздягальню.

У душі, змінюючи температуру води, вдалося трохи приглушити біль. Уже витираючись рушником, Руслан відчув, що позаду хтось стоїть. Розвернувся. Жека.

– Ти що? Озвірив?

Руслан мовчав.

– Сподобалося перемагати?

Ані слова. Виправдовуватися нерозумно.

– Тримай, – Жека кинув на ослін конверт, – це твої вихідні і за цей бій.

Жека розвернувся й кинув через плече:

– Я, можливо, і люблю гроші, але психа в себе тримати не маю наміру.

5

Двобій вирішили провести після світанку. Горці створили коло з вогнищ, і воно на тлі гір, щойно освітлених висхідним сонцем, надавало ситуації якогось дикого, містично-таємничого відтінку. Вони повинні були зійтися в центрі. У цьому колі має вирішитися доля одного з них. І другого теж. Хто загине, буде неправий.

Поєдинок триватиме до визнання повної поразки або смерті одного з бійців. Знаючи характер обох, легше передбачалося останнє. Скіфу смерть загрожувала й у разі, якби він здався, а Муса не пережив би подібної ганьби.

Сонце вже повільно впливало з обрію, являючи погляду дикі й прекрасні краєвиди гір. Але не до них зараз було усім, хто зібрався на майданчику. Видовище, що мало відбутися, було хоч і кривавим, але значно цікавішим.

Якось одночасно спалахнули вогнища. Потихеньку почало ущільнюватися коло глядачів. На майданчику ставало мало місця.

Скіф стояв на краю прірви й дивився на сонце. Дивився й нічого не бачив. Ніяких передчуттів, жодних почуттів. Не тремтять руки. Він уже не хвилюється. Усе передумано за залишок ночі. І адреналін уже відтанцював свій танок по каналах крові. Усе десь далеко, у нереаліях. По той бік порожнечі. “На що це схоже? Так, ні на що! Не було в моєму житті схожих ситуацій. Не залежало моє життя від уміння битися й удачі. Здоров’я? Так. Але не життя. Тут за мене вболіває тільки троє. А може, більше? Ні. Навряд”.

“Пора!” Він посміхнувся. Відвернувся від провалля й пішов. Повільно. Зображуючи повний спокій. “...За вітчизну стану я грудьми. За святині, за кохану Трою Я впаду, як подоба герою, І зійду без жалю в царство тьми”. Отож у царство тьми?..

Кроків не почував. Ішов як завжди. Звичною ходою. У мозку пульсом било: “Тільки перемога!” Скільки всього в цьому слові... Яка вона здається важка. Перемога. Як він у ній не впевнений.

Усе ближче постаті глядачів. Вони обступили коло з усіх боків і тепер з цікавістю дивилися на бійця, що підходив. “Вивчають”.

* Шиллер Й. Ф. “Прощання Гектора” (пер. М. Лукаша).

– Слухай, Скіф якийсь блідий. Це дуже помітно, – прошепотів Балта на вухо Грабовському.

– Я б на тебе подивився перед таким боем.

– Я не про те. Муса краще тримається.

– Ти це судиш з того, що він сміється?

– Угу.

– Придивися краще і побачиш страх у його очах.

– Не жени?!

– Сам перевір.

Балта придивився. Точно. Муса сміявся, жартував, посміхався лише обличчям. В очах був страх. Ні, не тваринний, не жах, але явний острах таки був. І це бачили не тільки Балта й Грабовський. Здебільшого горці відмінні бійці, і страх їм знайомий. Усі його відчувають. Зуміти сховати страх на обличчі важко й під силу лише дуже вольовій людині, а сховати страх в очах ще складніше.

Тим часом Скіф підійшов до кола. Зупинився. Глядачі стояли мов укопані й не давали йому проходу. Чужак. Це зрозуміло. Так не могло тривати довго. Він стояв. Стояли й вони. Потім юрба повільно почала розступатися, даючи йому дорогу. Вийшов у коло. Посеред кола стояв Наміб і тримав два ножі. По черзі подивившись на кожен, поклав їх на землю, розвернувся й вийшов за лінію вогнищ.

– Починайте, – долинуло крізь коло.

Ось так – без усякої прелюдії і зайвих фантазій. Просто.

Скіф зробив перший крок. Нерішуче. Повільно. Наче готуючись до стрибка. Муса теж. Його нога злегка тремтіла. Другий крок зробили одночасно й упевненіше. Третій. Четвертий. Тепер вони обидва спокійні й готові до бою. Муса підло посміхнувся. Одночасно нагнулися. Одночасно долоні торкнулися руків’їв. Одночасно піднялися й розгорнулися. Усе. Тепер бій. Дійсний. Реальний. Як саме життя.

Кожен прийняв свою стійку. Скіф став фронтально. Ноги ледве зігнуті в колінах. Ліва ступня попереду всьо-

го на декілька сантиметрів. Ліва рука зігнута в лікті й трохи виставлена вперед. З розжатою долонею. Права біля стегна. У ній ніж. Його клинок захований за зап'ястя.

Муса припав до землі всім тілом. Ноги зігнуті в колінах. Корпус нахилений уперед. Обидві руки виставлені вперед, у правій затиснуто ножа.

Бійці почали ходити по колу. Вони примірялися одне до одного. Скіф зробив різкий випад. Ніби наважившись піти в атаку. Будучи дуже напруженим, Муса забарився, не встиг відреагувати. Розгубивсь й одержав два короткі удари ногами. Один під коліно. Прямий. Інший – лоу, по його вигині. Удари були несильні, але шпаркі та болючі.

Горець не помінявся на обличчі. Не видав ані звуку. Нічим не висловив свого болю, але удари його розлютили, і це було очевидно. Він стрибнув уперед, завдаючи рубаного удару по плечу супротивника. Скіф запірнув під нього й коротко завдав удару лівою рукою в живіт. У те місце, де знаходиться пряжка ремня.

Удар зігнув Мусу навпіл. Але він був досвіченим бійцем. Не даючи можливості супротивнику скористатися плодом своєї перемоги, впав на землю й покотився. Скіф не переслідував його, не добивав. Опустив руки, випрямився й струснув ними, розслабляючи м'язи.

Муса підхопився. Зробив глибокий вдих, видих – і знову в бій. Він навідав на Скіфа, завдаючи низку хаотичних, кілких та рубаних ударів. Супротивник відступав, увертався, поринав, ухилявся. Іноді збиваючи полум'я атаки короткими тичковими ударами ніг. Жоден удар Муси не досяг мети. Це сердило молодого горця. Він робив помилки одну по одній, не помічаючи їх.

Він знову втратив над собою контроль. Гарчав, пхкав, видавав різні незрозумілі звуки. Обличчя й очі його були червоними від гніву. Скіф ще жодного разу не

використав свій ніж. Чекав зручного моменту. Нарешті такий настав. Муса зробив занадто глибокий випад. Такою нагодою знехтувати не годиться.

Скіф блокував лівою рукою озброєну руку супротивника і, викрутивши свою кисть, захопив його за зап'ястя. Смикнув на себе й рубанув ножом по біцепсу. Горець лише скорчився від болю, не зронивши ні звуку. Кров широкою хвилею заюпила з різаної рани. Продовжуючи рух руки, Скіф встромив ножа в плече супротивника.

Далі, не затримуючись, саднув ліктем лівої руки, що звільнилася, у ніс Муси. Той упав горілиць. Не бажаючи ризикувати, боєць ще два рази додав ногою по лежачому тілу. Усе. Бій закінчено. Вбивати його вже не мало сенсу. І не зі звичайного людинолюбства. Просто Скіф знав, що той із цієї ганьбою жити не зможе, а якщо і зможе, то так і залишиться на все життя приниженим і зневажуваним. Переможець розвернувся і рушив до краю кола.

Аж ні. Муса не знепритомнів. Віль, гнів, лють не дали йому поринути в забуття. "Hi! Hi! Бій ще не закінчений! Стій! Стій! Шакал!" – кричала вся його істота. Він підвівся. Разом із кров'ю стікали останні сили. Повільно. Пульс, наче молоти, бив по мозку. Хвиля скаженства піднімалася знизу, від кінчиків пальців, швидко захоплюючи все тіло. Арена у тому місці, де він стояв, була червона від крові. Не промовивши ні слова, мобілізувавши останні сили, ступаючи м'яко, немов тигр, він кинувся в атаку. Взяти реванш.

Скіф не зрозумів, що сталося.

* * *

– Позаду! – донеслось до нього.

Голос був із сильним акцентом. Схоже, крикнув хтось із горців. Далі включився автомат. Права нога зробила

півколо назад. Підприсядка. Відхід із лінії атаки. Права рука метнулася вперед, якимось механічно спрямувавши вбік вістря клинка супротивника, що атакує.

Горець з усього бігу наплив на довгу, вузьку смугу сталі.

Різно, як у фільмах про середньовіччя, витяг ніж із рани жертви. Муса був мертвий, ще не долетівши до землі. Упавши на одне коліно, Скіф із силою ввігнав ножа в землю по саме руків'я. Піднявся. Порожнім, ніяким поглядом обвів юрбу й пішов до краю. Пішов, як тоді, у боях, нічого не бачачи перед собою.

6

Сидів у курилці. Кури́в. Тупо. Одну за другою. Не заспокоювало. Думок не було. Тобто вони були, але в цьому хаотичному бардаку їх неможливо було зв'язати в одне ціле. Зараз він готовий на будь-яку дурість. Контроль над собою вже втрачено. Нервовий зрив. Усе драгувало. Будь-який рух робився автоматично. Без думок. Справа навіть була не в убитому на арені хлопці. Просто він кляв себе за те, що не зміг стриматися й піддався пориву. І от результат.

У курилку ввійшло двоє старшокурсників-піхотинців.

– Привіт!

– Салют!

Руслан знав одного з них.

– Де це ти так на кулаку заснув?

– Та так, упав зі сходів.

Піхотинець посміхнувся.

– Буває.

Вони далі говорили про своє, не звертаючи на нього уваги. Він сидів. Спробував закурити ще одну цигарку.

Запальничка не фуричила. Спересердя викинув її в смітник. Дістав другу. Вдалося. Зробив кілька нервових затажок.

– У тебе якісь проблеми?

Піхотинець зацікавлено подивився в його бік.

– Не звертай уваги. Просто нерви.

– Ага! Зрозуміло. Ну, не хочеш – не говори.

І вони далі розмовляли. Руслан ще раз спробував упорядкувати свої думки. Не вдалося. “Ну його до дідька”. Більше й не намагався.

– Слухай, Рустаме! Ти зараз нічим не зайнятий?

– Ні. А що?

– Є пропозиція.

– Яка?

– Ходімо надудлимося. Я пригощаю.

– Що за привід?

– Без приводу.

– Ходімо.

Він знав, що пити йому зараз не можна, що в п'яному вигляді він накоїть не одну, а цілу купу дурниць. Що потім буде дуже шкодувати, що пішов пити. Але це його не зупинило. “Най станеться, що судилося!”

7

Вони пішли відразу після двобою. Так зажадали місцеві. Сперечатися з цим не було ніякого бажання. І нікому не хотілося залишатися тут і ще трохи перепочити. Всяка гостинність має свої межі. Дукуса провів їх до стежки.

– Будете йти по ній, і вона виведе вас до кордону.

– Спасибі, Дукусо, – Скіф протяг йому руку, – ти мені дуже допоміг.

Горець потиснув її.

– Я не міг інакше. Я давав клятву. І всі це бачили.

- Скіф подивився йому в очі.
- Ти хочеш сказати, що, якби ми були просто знайомі, ти вчинив би інакше?
- Так. – Дукуса дивився вбік.
- Він був твій родич?
- Мав одружитися з моєю молодшою сестрою. Однак це вже не має жодного значення. Ти повівся правильно. Він давно напрошувався на це. Хоч я нічого тобі не говорив. – Погляд горця блукав по різних краях пейзажу, не зупиняючись довго на одному місці.
- Я розумію.
- Та нічого ти не розумієш! Тут іде війна! У нас так мало чоловіків. А ми їх ще й витрачаємо на міжусобиці.
- Не я тому провиню.
- Я знаю. Ви тут робите свою справу. Ви робите її добре, не сперечаюся, але ворог бомбить не ваші, а наші міста. Наші жінки й діти гинуть від їхніх куль і снарядів.
- Ми тут ні до чого. Наші хлопці гинуть тому ж, що й ваші.
- Я просто дечого не можу збагнути, адже окупанти однієї з вами крові. Ви ж одного роду, як ви можете так ненавидіти один одного.
- Це пуста розмова. Я тут не для того, щоб убивати цих малят. Вони мені глибоко байдужі. Я і всі наші тут для того, щоб дати росіянам по лапах і ніколи не бачити їх на своїй землі. Щоб їхні літаки не бомбили українські міста й не гинули наші жінки та діти.
- У землянці ти говорив інше.
- Майже те саме. Тільки з одним приколом. Я це роблю, тому що я більше нічого не вмю і не хочу. – Скіф дістав цигарки. Дукуса теж пригостився і закурив. Присіли навпочіпки.
- Як же ти так живеш?
- Біс його знає?
- І ти не замислювався про своє майбутнє?

- Поки ні.
- Ти знаєш. Мені незабаром сорок років. У мене вже сини трохи молодші за тебе. У них теж вітер у голові, але вони не живуть заради смерті. Тобі так подобається вбивати і бути вбитим?
- Отут уже Скіф замислився. “Чи подобається мені вбивати? Звісно, ні. Я цього не люблю. Але чому я це роблю? Чому? Та просто так”.
- Звісно, ні.
- Але чому ти так живеш?
- Скіф знову затягся й подивився на сонце.
- Знаєш, у дитинстві я читав одну книгу. Вже не пам’ятаю, як вона називається і хто автор, але зміст пам’ятаю. Там розповідалося про берсеркерів. Знаєш, хто це?
- Дукуса заперечно похитав головою.
- Повний переклад “скажений воїн” або щось таке. Отож ці люди відрікалися від усього: дому, сім’ї, близьких. У них ще була приказка: “У вікінга немає дому, його домівка – човен, його щастя – походи”. Вони жили тільки боєм і нічим іншим. Це було їхнє життя і їхній сенс у світі. Навіть у бій проти закутих у броню воїнів вони йшли з голим торсом і скуті між собою ланцюгами. Це були велети духу.
- І що ти хочеш цим сказати? – Дукуса тепер дивився в очі своєму рятівнику. Той теж. Час ішов, а вони стояли й дивилися в очі одне одному, не відводячи погляду. Жоден не любив програвати.
- У цих моїх словах, – Скіф продовжував дуель, – лише одне. Я дуже хотів би бути берсеркером, але, на жаль, я ним не є. Я дуже слабкий для цього, й у мене надто багато емоцій.
- Мені це не зрозуміти. Навіщо бути таким?
- Просто так. Тому що я хочу ним бути.
- Не розумію.

Вони відвели погляди одночасно. Ніхто не програв, і гордість кожного не постраждала.

– Добре, брате, у тебе дальня дорога. Йди. Хоч мені й приємно було вести з тобою розмови, але сподіваюся, що ми більше не зустрінемося.

– Я теж.

– Прощавай.

– Прощавай.

Дукуса розвернувся й пішов не озираючись. Через півхвили він зник за валуном. Скіф ще якийсь час дивився в той бік, а потім викинув недопалок і дав знак хлопцям.

– Ходімо.

А ЩО СПОДІВАНО?

1

“Отак завжди, здійсниш щось, що вважаєш за правильне, а потім мучишся, що зробив це не гаразд”. Скіф зупинився й уважно вивчив стежку позаду. Він ішов у ар’єргарді. Думки про зарізаного горця не залишали його. “Усе. Сюди вже шлях закритий. Дукуса правий. Навряд чи брат убитого подарує мені цей учинок, хоча й відбулася чесна дуель”. Сплюнув і пішов далі. “А не попередь хтось мене... Не розвернувся б я вчасно... І що? Цікаво, він би думав про це? Ні. Відповідь однозначна. Викинь, братику, це з голови й тупоти далі”.

Знову озирнувся. Тихо. Обстановка не схиляла до тривоги. Усе, як зазвичай. І не було жодної тривоги. “Ми залишаємо цю країну”. Йому вже не треба звірюватися з картою. Нутрощами відчував, що залишилося кілька кілометрів. Воля втомилася боротися з постійним бажанням організму розслабитися.

“Що далі?” Черговий раз запитував себе. “Потрібно буде з’їздити до батьків. Правда, більше двох діб у них залишатися не можна. Знову почнуть допитувати про зміст і мету життя. Не люблю я цього”.

З гілки дерева злетів птах. Звук був настільки різкий, що мимоволі зреагував. Це вже було в крові. Навичка, або рефлекс. Вийшло класно, як книжка пише. Стрибок убік, і ствол автомата спрямований у бік небезпеки.

“Чортів тобі! Знову замислився, філософ! Колись переріжуть горлянку під час таких роздумів. Так, годі. Катюзі – по заслугі. Пильнуйся краще. Себе не шкода, хоч хлопців пожалій”.

Скіф іще раз зупинився. Тихенько свиснув. Зупинилися інші. Подав знак загального збору. Підійшли.

– У чому річ? – прошепотів Балта.

– Так-та-ак. Сонере, ввімкни шарманку, послухай-но, що тут у районі говорять.

– Чуйка?

– Ні наче. Про всяк випадок.

– Ага! Зрозумів.

Сонер узявся поратися з радіостанцією, а інші присіли на камені. Вони стомилися. Це було помітно. Стомилися морально й фізично, але виду ніхто не подавав.

– Далеко ще? – поцікавився Грабовський.

– У тому-то й справа, що близько. Кілометра півтора.

– Не кисло. – Сонер підключився й увімкнув сканер.

– У тебе чуйка чи так собі? – Балта не міг заспокоїтися.

– Так собі.

– Смішків же лишилося.

– На таких дурницях здебільшого й горять.

Усі принишкли. Мовчанка була доволі тривалою. Скіф допитливо вдивлявся у пейзаж. Глянув на годинника. Знову замислився. Минуло ще хвилину двадцять.

* Чуйка – так називалася диверсантська інтуїція (прим. авт.)

- Ну що там?
- Сонер не почув, а якось підсвідомо відчув питання. Він зняв навушники.
- Тихо.
- Не подобається мені це. Не повинно бути тихо в цьому районі. Я радше очікував тут почути повнісінький радіофір. – Він знову придивлявся.
- Ні-і-і...
- У тебе, їй-бо, чуйка. – Балта не вгамовувався й уже починав діяти на нерви.
- Вгамуйся, немає в мене ніякої чуйки. Просто дивно все це. Що буде, коли сьогодні заночуємо тут, га?
- Хлопці здивовано подивилися на нього.
- З якого б то доброго дива? – вставив своє слово Грабовський. – Тихо. Спокійно.
- Чорт його знає. За дві години споночіє.
- Ну от по темноті й підемо. Вперше, чи що?
- Ні. Підемо на світанні.
- Грабовський низав плечима й підвівся.
- Не розумію я тебе, командире. Ти, звичайно, пробач, але якщо погане передчуття, то таки скажи. Чи тобі просто покерувати закортіло?
- Немає поганого передчуття, що мене й хвилює.
- Балта теж підвівся.
- Піду пошукаю місце.
- Скіф кивнув.
- Балто, ти що? Збираєшся тут ночувати. – Сонер здивовано дивився на підричника.
- Послухай-но мене, – Балта розвернувся обличчям до радиста. – З тієї діри, у якій ми були, вивів він. Завдяки його щастю й передчуттям ми цілі й навіть ніхто не поранений. Не думаю, що зараз його щось зраджує.
- Сонер із розумінням кивнув.
- Ну, коли так, я – за, а ти?

- Грабовський стояв до всіх спиною. Здавалося, його не цікавила розмова, але він уважно до всього дослухався.
- Загалом згодний. Днем більше, днем менше, яка різниця. Звичайно, за.
- О'кей. – Скіф теж підвівся. – Якщо усі за і немає контраргументів, тоді шукаємо місце.

* * *

У Скіфа дійсно не було ніякої чуйки. Та його вчинок усе ж не був простою упертістю чи звичним бажанням наполягти на своєму, вкотре показавши тверду командирську вдачу. Просто його здивувала відсутність відчуття небезпеки на найнебезпечнішому відрізку шляху, та й моменти розслаблення в нього наступали саме перед чимось дуже неприємним. Це вже був досвід, а з ним не жартують.

На них повинні чекати. Повинні. А чуйки не було. Щось не так. Тому й вирішив не ризикувати. Перестрахуватися.

А їх чекали. Чекали вже третю добу. Інформатор повідомив, що йдуть чи не найкращі. Він докладно описав двобій на ножах командира групи з одним із горців. Це зацікавило. Тим більше що командування окупаційного угруповання знало, кому зобов'язане такою сильною пожежею на вмиротворених територіях. Попервах вони забарилися й пропустили всі групи. Всі. Крім однієї. Цю ж пропускати не мали права.

Війна їх багато чого навчила. Приміром, того, що широкомасштабне розгортання військ у районі переходу віджахне маленьку високоманеврову групу. Тому вони перекрили всі відомі стежки невеличкими мобільними й досвіченими загонами.

На цьому місці сиділи старі знайомі Скіфа. Десантники з Іркутської дивізії. Розвідбат. Контрактники.

Найкращі. Але й терпіння профі доходить межі. Вони сиділи третю добу. Найманці наче знущалися з них. Не йшли. Повної напруги вистачило на добу. Потім почали закрадатися сумніви: “Може, пішли іншою дорогою?” Але на те й професіонали. Терпіли. Чекали. Минала друга доба. Хотілося послати всіх до дідька. Дехто розслабився. Погрозливий шепіт командира на них уплинув, але не надовго. Третя доба. Кому це потрібно і хто це витримає?

***

Скіф прокинувся. Півгодини до світання. “Пора збиратися”. Скачав спальника. Накрився плащ-наметком. Включив ліхтар на третину потужності й розгорнув мапу. “Де тут можна влаштувати засідку?” Складно. “Та де завгодно!” Місцевість рясніла годячими точками. “Перейти тут і піти схилом? Важкувато буде, але менш-небезпечно, ніж стежкою. Ет! Цікавий варіант. Але навіть у ньому є слабке місце. Переправа”.

Шлунок наче стисли холодними руками. Все всередині похололо.

“От найбільш годяще місце”. Почав вивчення місцевості з погляду найбільшої зручності для вогневих точок. Приблизно прорахував. Обрав два непогані плани.

“Годинник! Час! Пора!”

***

– Товаришу старший лейтенант!
Радистів голос почувся позаду. Говорив він тихо. Пошепки.

– Що?
– Спостерігач.

– Давай.
Боець простяг навушники й мікрофон.
– Прийом.
– Я бачу їх. Ідуть на вас. Прийом.
– Стежкою?
– Ні. Схилом. Відкрито йдуть. Наче на вітрині.
– Тримай їх у полі зору. Про зміни в маршруті відразу доповідай мені. Як зрозумів. Прийом.
– Вас зрозумів. Доповідати негайно. Прийом.
– Кінець зв'язку.

У лейтенанта аж настрої піднявся. “От вони. То ми їх накриємо. Добре б ще живим кого взяти. Але це навряд. Люті, судячи з усього, йдуть вовки”.

Час ішов. Як другого прищестя чекали виходу в ефір спостерігача. Командир десантників ставив себе на місце найманців і думав, що б зробив він у подібній ситуації. “Цікаво, що він вигідає? Чи здогадується про засідку? Звісно, здогадується. Не може не здогадуватися”.

– Командире, – голос радиста, – спостерігач.
Рвучко схопив поданий пристрій.
– Ну? – замалим не крикнув.
– Вони спускаються в ущелину. На мотузках. Прийом.
– В яку ущелину?
– Праворуч від вас. Майже спустилися. Я їх уже не бачу. Прийом.
– Знайди їх. І відразу зв'яжися зі мною. Знайди їх будь-що. Якнайшвидше. Як зрозумів. Прийом.
– Зрозумів. Прийом.
Кінець зв'язку. “Що він придумав?”

***

Спустилися. Мотузки забирати немає часу. Вони більше не знадобляться. Дном ущелини в сусідній квад-

рат, а там, як карта ляже. Вихід просто до ріки. Переправа буде важка, але можлива.

Хутчій-хутчій! До біса спорядження! Лишили по три магазини. Якщо не вистачить їх, то не вистачить і тисячі. Бігом. Марафон, спринт, стай. Знову. Тільки їхній Марафон уже позаду. Усе змішалось. Подих підлаштовується під ритм серця. Треновані ноги несуть швидко. Полегшене від спорядження тіло не скаржиться на біль і втому. Цей ривок останній у цій кампанії. А для декого й у житті.

Серце б'ється, що тамтам. Звуки його ударів чутно по всій окрузі. Вперед! Вперед! Три кілометри. П'ятнадцять хвилин. На трічку. Встигнемо, хлопці.

Гонитва. Край ущелини. Вихід на берег. Нікого. Невже удача. Усе. Тепер ріка. Вона вирує насподі. У голові морочиться від висоти, коли дивишся на воду. Давай. На той берег. Двадцять метрів над прірвою — і кайф. Там чисті постелі, спиртні напої, літак додому й жінки. Тобто все те буржуйство, про яке мріють люди.

Грабовський метнув "кішку". Є. Натягнув. Щосили. Засіла міцно. Натягнули. Закріпили. Чітко. Міцно. Як треба. Руки тремтять від хвилювання.

— Сонер. Давай! Пішов!

Радист стрибнув. Вчепився ногами-руками й поповз по мотузці.

— Швидше! Швидше!

Інші прикривають. Супротивника не видно. "Якщо вони підуть берегом, то бдудуть хвилин за двадцять. А що як уже кинулися на перехоплення?"

Крізь гуркіт гірської ріки донісся звук автоматної черги.

— Оно. На схилі.

Балта вистрелив кілька разів по силуетах десантників. Було ще дуже далеко. З іншого берега заговорив автомат Сонера. Він уже добрався і цією чергою дав знати.

— Балта! Пішов!

Скіф припав на одне коліно й почав палити в солдатів, що бігли. Грабовський теж відкрив вогонь. Стріляли одиночними, економлячи патрони. Сонер же лупив чергами з тієї сторони.

Минув час, приєднався автомат Балти.

— Давай, Грабовський! — крикнув Скіф, не відриваючись від приклада.

— Ні, командире. Давай ти.

У цілковитім одурінні Скіф підвівся з коліна й, незважаючи на вогонь десантників, випрямився.

— Ти що? З дуба впав? Матір твою! Пішов на ту сторону! Це наказ!

Він проволав це як недорізаний. Може, в іншій ситуації підлеглий би обурився, але зараз, він розумів це, не місце і не час для суперечок. Кинувся до мотузки й поповз сильними ривками. Спеціально розкитуючись, оскільки супротивник уже підійшов близько.

Щільність ворожого вогню збільшувалась і збільшувалась кожної секунди. Скіф стрибнув за камені. Декілька куль розплеснулися об них. З іншого берега разом заговорили три автомати, вони трохи пригасили вогневий напір десантників. "Пора!"

Скіф рвонувся. На бігу закинув автомат за спину. Стрибок. Мотузка. Підтягся. Зачепився ногами. Пішов.

* * *

Часу дивитися в далекомір у снайпера не було. Він простовіч прикинув, що відстань становить близько тисячі метрів. Настільки незрозумілий марш найманців поплутав десантникам усі плани. Довелося розлучитися з відмінно обраною та підготовленою позицією.

Після довгого кросу тремтіли руки. Припав до окуляра прицілу. "Ні!" Ствол гуляє. Глибокий вдих, видих,

ще раз вдих. Щоб заспокоїтися. Неможливо перебороти хвилювання, як тоді, перед першим пострілом.

Через ріку пішов третій. “Пора!” Стрілок підкинув гвинтівку й вистрелив не цілячись. У пустоту. “Сука!” Мішень уже на середині. Боєць умисно розгойдується на мотузці. Ще й відстань. Вцілити практично неможливо. Другий постріл, Знову побіч. Нерви не на жарт розігралися. Пустив три кулі. Спересердя. Одну по одній. Схибив.

“Чорт! Спокійно! Зараз піде останній. Судячи з усього, це командир”.

Третій зіскочив на кам’янистий майданчик і миттю сховався в кущах. Снайпер зробив кілька вдихів і видихів. Заспокоївся. Досяг потрібної форми. Далекої від досконалості, проте...

Четвертий пішов. Підкинув гвинтівку. Повільно впіймав його в приціл. Постріл. Наразі дузьки. Він уже на середині. “Спокійно!” Ствол завмер. Постріл. Знову побіч. Він уже досягає. Уже на тому боці. Майже.

Третій. Іще раз схибив. Четвертий зістрибнув. Застиг на місці. Снайпер злюта випустив дві кулі. На підкидьку. Майже не цілячись. Усе.

Магазин порожній.

***

Скіф приземлився на кам’янистий майданчик. Усе. Він удома. Вийшли. До кущів два з половиною кроки. Зробив перший крок.

Що сталося, він не збагнув. Ніби ломом хто вдарив по лівому стегні. Удар був настільки сильний, що його розвернуло. І в цей момент відчув другий удар, у бік. Почувся металевий дзенькіт і гострий біль десь у грудях. “Магазин!” – подумав. Тіло й голова смикнулися. Якось

запізно. Усе ніби в уповільненій зйомці. Він падав. Не чути вже було стрілянини. І світу цього не було. Раптом наче велика вогняна куля вибухнула всередині. “Фінал!”

– Скіфе!!!

З кущів, незважаючи на сильний вогонь десантників, вискочили Грабовський і Балта. На весь зріст, як матроси у Велику Вітчизняну. Схопили під руки і затягли в кущі непритомне тіло командира.

– Бігом звідси. У глиб території, – кричав Грабовський. – Зараз будуть вертольоти й оброблять берег. – Він схопив Скіфа на плечі й кинувся в кущі. За ним інші.

– Стій! – крикнув Балта. – Його перев’язати потрібно. Оно кров як перещить.

– Відійдемо подалі – перев’яжемо. Куди його поранило? – Балта біг позаду й оглядав тіло пораненого.

– Бачу стегно і...

– Що там?

– Здається в голову.

– Тоді все марно. Та годі. Давай швидше, а то ці такі, що можуть нас і на чужій території переслідувати.

Вони йшли все далі, й далі у ліс, лишаючи кривавий слід позаду. Через годину їх оточили прикордонники цієї республіки й вони здалися їм. Ще через годину Грабовський доповідала Устиму про результати операції.

– Що зі Скіфом? – Устим уп’явся в Грабовського очима.

– У шпиталь відправили. Два поранення. У груди і стегно.

– А мені казали, що в голову.

– Ні. Він, коли падав, потилицею вдарився й розбив.

– Жити буде?

– Не знаю. Лікарі казали, що багато крові втратив.

Подих зривається. Він вже давно вийшов з-під контролю. Серце. Його стукіт чітко було чути, здавалося, на відстані сотень кілометрів. Воно давно збилося з ритму й рвалося з грудей на волю. А в голові страх. Ні. Дикий, всепожерний, тваринний жах і думка, негідницька й люта: “Виходу немає! Немає!”

Галас переслідувачів, гавкіт собак, шалений стукіт серця і звук свого подиху. Усе змішалось. Нічого конкретного й визначеного. Невідомо, що він чув чітко. Швидше за все, нічого. Усе змішалось в одному протяжному звуку гонитви. І гналися за ним. Тепер він був жертвою. Усе змішалось. “Усе! А виходу немає! Немає!”

Гонитва. Це слово настільки часто повторювалося, що стало вже своєрідним прокльоном. Розпач, злість, безсилля. “А виходу немає! Немає!” І нічого не вдієш.

Він біг. Не біг, нісся. Принаймні сам так гадав. Ліс. Навкруги самий ліс і переслідувачі за спиною, і вже не стане союзником колись улюблена хаща. Усе проти нього. Є один порятунок. Бігти.

Ноги діяли автоматично. Щось невідоме вибирало напрямком втечі за якимись лише йому зрозумілими критеріями.

Миготіли дерева, кущі, брили, як прискорені кадри кіно. Він перечіплювався, падав. Падав, до крові розбиваючи коліна, лікті, долоні, стираючи до кістки, але болю не було. Він відстав, ледь почалося переслідування. І тепер біг десь там, далеко. За переслідувачами. І лише страх. Страх, його єдиний друг, його прокляття, його союзник, був із ним поруч.

Ріка. Ні. Великий струмок. Він влетів у нього й зупинився. Дихаючи, як загнаний звір. Щось підказувало, що зупинятися не можна. Розпаленіле тіло не відчувало холоду проточної води.

Пішов уверх за течією. Назустріч воді. Втрачаючи решту сил. Але тепер усе було байдуже. До біса страх, розпач і безсилу лють. Набридло. Потік валив із ніг і затримував просування, а він, стиснувши зуби до болю в яснах, ішов. Скільки разів бувши мисливцем, тепер сам відчував усю “принадність” становища жертви. І теж, до речі, не вперше.

“Хутчій! Хутчій!” – зсередини підганяв внутрішній голос. Це відчувалося із кожним надривним ударом серця й кожним кроком натомлених ніг... із кожним видінням...

“Я більше не можу”. Бажання впасти на землю, а далі “хай станеться, що судилося”, з’явилося не вперше, навіть за останні п’ять хвилин. Він звернув убік і вийшов із води. На слабшаючих, негнучких ногах побіг далі. Вже не швидко. Не можна було назвати це бігом. І навіть кроком.

Він не чув свого подиху. Не відчував биття серця. Не бачив дерев, кущів і решти рослинності. Туман перед очима й неясні силуети. Туман у мозку й шматки думок.

“Ні! Це нереально! Це сон! Міф! Казка! Це не зі мною” Він ставав жалюгідною руїною, без змісту, думок і надій. Йому врзали, і чомусь гадалося, що це останній пропущений удар.

Упав на землю. Як риба, хапає ротом повітря. Нічого не відчуваючи, просто лежав. “Усе! Кінець!” Сенс втратило все: втеча, спрага життя і саме життя. “Підводься, беззю! Ти ж був твердіший за всіх! Ти зважувався на відчайдушні витівки. Підводься! Повір у себе!”

Підйом. “Якщо смерть, то краще на ногах”. Чорт його знає, який за ліком відкрився подих. І знову пролунала команда: “Вперед!”

Недалеко, майже поруч, гаркнув постріл. Куля просвистіла між гілок, але він цього не чув. Він чув,

постріл і щойно забуті страхи спалахнули з новою силою. “Швидше!” Звук пострілу подіяв, як шпори на коня. “Швидше!” І знову темп став високим.

Прорвався через колючі зарості шипшини, порвавши одяг і шкіру, але біль ще його не наздогнав. Не сьогодні. Переслідувачі поруч. Він відчував це.

Внутрішні резерви скінчилися. Усьому буває межа. І от вона. “Усе! Тепер уже точно кінець!” Усе рідші кроки. Він уже йшов. Не відаючи куди. Усе ясніше чуючи звуки погоні. Хитаючись і не маючи сили навіть на прокльони.

В око впали куці. “Куці! Туди! Вони мене укривють”. Дивно, але сили на останній ривок ще залишилися.

Втікач прорвався через куці й... Ноги втратили землю. Тіло відчуло навколишню пустоту. “У чому принадність польоту?” Дурне запитання народилося саме собою, коли тіло входило в холодні води бурхливої гірської ріки...

* * *

Закритий простір. Навкруги “колючка”. Галас охорони, автоматні черги й гавкіт. “Ні, Боже! Знову цей гавкіт”.

Він рвався з закритого простору, а той не пускав його. Ніби грав із ним. Жорстоко й не на рівних.

Прожектори павутинням накрили квадрат. А вартові з вишок довбали по тіні, що метушилася всередині цих тенет. Не на поразку. Кладучи кулі поряд. Розважаючись.

А він метався, немов заєць, серед піднятих кулями фонтанів землі і ниток променів прожекторів. Це смішно. Спостерігати.

Сюди. Сюди. “Виходу немає!” Десь це вже було. “Прапорцями обмеживши волю, Б'ють упевнено,

без помилок”. Ні. Це не той випадок. Це варіант мишоловки.

Хто знає, що подіяло. “Вперед!” Й він кинувся на “колючку”. “Вперед, салаго!” І він кинувся, як ніколи в житті.

“Нехай під струмом! Нехай уб'ють! По цимбалах!” Далі, рвучи одяг і тіло. Зрошуючи кров'ю пісок заборонок. Він іде!

Один з охоронців зауважив прорив. Не гаячись, він підкинув карабін. Щось просвистіло поруч. М'язи випрямилися в єдиному пориві, за соті частки секунди. “Туди! Вперед! Там свобода!”

Перелетів “колючку”. Але це ще не все. Велика чорна тінь майнула збоку. Охоронні пси. Вони атакують, не видаючи звуків. Біль у стегні. “Ні!” До другої лінії “колючки” два кроки. Пес смикнув на себе. Втікач упав. “Тільки не лежати”.

Різко посмикнувся усім тілом. Ребром долоні завдаючи замашного удару собаці по носі. Пес послабив захват і випустив жертву. Ривок. Він уже на ногах. Це вже не людина. Звір, готовий до удару. Йому немає перепон. Їх заглушила спрага крові.

Звір і людина стрибнули одночасно. Зіткнулися в повітрі. У боці різкий біль, відчуття чужого, стороннього тіла. Незважаючи на це, він падає на землю, захоплюючи собаку за шийку. Перекотився на спину й з усієї сили й злості здавив. Пес захрипів. “Тепер нагору й убік”. Ривок.

Майже фізично відчув, як затріщали шийні хребці тварини. Супротивник ослаб. Був він мертвий чи ні, перевіряти часу не було. “Не можна лежати!”

Кулі знову забарабанили навколо нього. Цього разу били на поразку.

Підскок на ноги.

“Вперед! Там життя! Там свобода! Там порятунок!”

Кров хльоскала з ран. Байдуже. На стрічки розірваний одяг. Тіло втрачає останні сили. Як тяжко даються останні метри. Усе по цимбалах. Вперед! Вперед і тільки вперед.

“Колючка”. Руками за шию. Стерті до м’яса долоні не відчувають болю. Свобода там, попереду. Він бачив її. Він уже дихав із нею одним повітрям.

Сильно напружив м’язи, і вони в єдиному ривку перекинули його на ту сторону. Тепер бігти. Темп. Швидкість – це життя.

“І позаду почув я зраділо Подивований гавкіт людей”. Скіф прокидався.

3

Перше, що він побачив, була біла стеля палати. Тоді, ще слабкого і безпомічного, його вразила неприродна білість. Вона була якась нереальна. Чомусь здалося, що в природі не існує такого кольору. А може? Він не пам’ятав. Звідкілясь здалека долинала розмова. Скіф повільно опритомнював. Почав прислухатися.

– Найстрашніше вже минулося, – казав незнайомий голос із кавказьким акцентом.

– А як він зараз?

Другий голос видався знайомим, і він почав повільно повертати голову. У голові паморочилося. Час від часу сутеніло в очах. М’язи не слухалися, але він завзято змушував їх робити це.

– Нормально. Він хлопець міцний. Виживе.

Нарешті вдалося повернути голову так, що він побачив розмовців. Перший, у білім халаті, був, схоже, лікарем. Скіф не знав його. Другого ж, у камуфляжі, немолодого вже чоловіка, впізнав одразу.

– Устиме!

Йому здалося, що він закричав. Насправді ж це був лише слабкий стогін. Розмовці різко обернулися до нього.

– Прокинувся?! – здивовано сказав лікар. – Молодець. Я ж казав, міцний хлопець.

Устим підійшов до лежанки пораненого.

– Устиме. Я зробив це.

– Молодець. Молодець. Усе гаразд.

– Як хлопці?

– Усі живі. Тільки двоє поранених. Легко.

– І я?

– І ти.

Розмову перервав лікар:

– Пробачте, він ще занадто слабкий. Приходьте за три дні. Тоді й поговорите.

– Видужуй, – сказав Устим, – ми зайдемо. За три дні. – Але Скіф уже не чув його. Він заснув. Міцно. Як після важкої роботи. З почуттям виконаного обов’язку.

***

За три дні він дійсно трохи поздоровішав. Міг уже без натуги крутити головою. Уже не так паморочилося в голові й не так боліла. Через три дні й зайшов до нього Устим. Із хлопцями.

– Привіт бійцям невидимого фронту! – Усі четверо вже були вдягнені у цивільне. Це їх дуже змінило.

– Привіт!

– Як ти сам? Нормально? – Сонер був веселий. Втім, як і решта гостей.

– Ні, Сонере, я далеко не гаразд почувуюся. Мені чомусь жінку кортить.

– О! Зрозуміла річ – воїн-чернець!

Це піддав Балта. Усі дружно засміялися.

– Гаразд. Крім жартів, як почувашся?

- Оклигую.
- Лікарі кажуть так само. Отож за місяць-півтора знову бігати зможеш.
- Хотілося б. Що там у вас?
- Нічого такого. Летимо завтра.
- Що? Вже все?
- До розмови втрутився Устим.
- Наше керівництво вирішило, що недоцільно тримати нас тут. Ми були останні. Хлопці летять завтра, а я ще за три дні.
- Зрозуміло. Мені довго тут лежати?
- Поки остаточно не оклигаєш. Ти куди потім?
- До Києва, напевно.
- Ми тут тобі гостинців принесли. – Грабовський поставив на тумбочку великого пакунка. – Знаючи, який ти ласунчик, – він почав виймати, – отут і торт, і тістечка, і халва, і рахат-лукум. Фрукти і так далі.
- Спасибі.
- Вони розмовляли ще години три. Згадували свій знаменитий марафон. Розповідали Устимові різні приколи, які траплялися з ними. Ганяли анекдоти.
- Ну все, – сказав Балта, – напевно, будемо йти, хлопці. Лікар просив недовго.
- Ви ранком летите?
- Так. О шостій годині.
- Тоді щасливо.
- Давай, Скіфе. Видужуй. Побачимося на Батьківщині.
- Удачі, хлопці.
- Устим ішов останнім. Він зупинився в дверях і сказав:
- Я заскочу ще перед відльотом. Не переживай. Усе буде добре.
- До побачення.

***

- Устим дійсно зайшов за три дні. Він летів наступного ранку.
- Привіт! Як ся маєш?
- Нормально. Щодня кращає.
- От і добре. У мене для тебе подарунок. – Він витяг з-за пазухи великого кинджала місцевої роботи.
- Тримай. – Скіф уже настільки зміцнів, що вільно володів руками.
- Спасибі.
- І ще. – Устим протягнув йому запечатаного конверта. – Твої. Заробив.
- І за це спасибі.
- Трофеї теж пішли у залік. Можеш перерахувати.
- Навіщо, їй-бо?..
- А то потім скажеш, що я тебе нагрів.
- Скіф посміхнувся.
- Що ще нового?
- Та нічого, в принципі. Начальство й союзники нами задоволені. Ти, звичайно, припустився маси непоправних помилок, але загалом усе минулося непогано. І мені здається, що без цих твоїх помилок не вийшли б ви.
- Це похвала.
- Твоє щастя, що ти зараз поранений, а то одержав би від мене за ті свої витівки. Ну, гаразд. Мені час йти. Прилетиш – зажди. Обов'язково.
- Звісно, зайду.
- На Батьківщині комусь щось передати?
- Скіф замислився. Батькам? Ні. Краще не треба. Зможе ходити, подзвонить сам. Кому ще. Друзі? Переживуть. Олені? Обличчя спохмурило. “Не варто. Приїду, зайду. Якщо була любов, усе буде, як раніше, а коли ні, то ні”.
- Ні. Не треба.

- Ну, бувай!
- До побачення!

4

Він видужував швидко. Але все одно курс лікування треба було пройти цілком. Знаючи про можливі наслідки поранень, Скіф не відлинював і був на всіх процедурах. Під кінець, за два тижні до виписки, навіть почав бігати й підтягуватися, щоб повернути колишню форму. Відновлювався теж швидко і до кінця лікарняного став, звісно, не таким, як раніше, але набагато кращим, ніж міг бути.

НАРЕШТІ КРАЙ

Позаду двогодинний переліт до Києва й весела гулянка з друзями на честь повернення. Провідати батьків вирішив завтра зранку, а сьогодні – впорядкувати справи душевні.

Зараз він стояв перед знайомим під'їздом. Звідси він їхав півроку тому, не сказавши куди, лише мимохідь кинувши: "У відрядження". Запитання: "Коли повернешся?" – вже не чув. Від себе зробив усе можливе, щоб на нього тут дочекалися. Так йому здалося. За помешкання, котре наймали разом, сам сплатив на рік уперед.

Цигарка догорала. Вже не перша. Зайти й піднятися було важко. Несподівано він збагнув, що боїться розчарування. Такій, з усіх поглядів непересічній дівчині, як Олена, дуже просто було б за цілих шість місяців знайти когось, гідного себе.

"Ех, до дідька сумніви! Зайду, хай станеться, що судилося!" І він зробив крок, не думаючи, – як в атаку.

Пролунав знайомий дзвоник і клацнув замок. "Не питає. Нічого не боїться або на когось чекає?.." Двері справді відчинила вона сама й одразу відсахнулася всередину коридору.

- Ти?!
  - Та ні, це хтось інший. Привіт!
  - Привіт!
- Дівчина була здивована й розгублена.
- До хати не запрошуєш?
  - Проходь.
  - Олено, хто там? – пролунало з кімнати.

"Отакої! Сталася передбачувана прикрість, гідна пера великого Шекспіра. Як оце назвати?.. Повернувся чоловік із відрядження..." З кімнати з'явився високий і худий юнак.

- Це хто?
- Ото вже нахаба. В моєму домі та ще й питає, хто я".
- Папа Римський. Знаєш такого?

Хлопець стояв, здивовано вирачившись, загубившись у ситуації.

- Я тобі розповідала. Це хлопець, із яким я раніше жила. Потім він поїхав у відрядження і зник.
- А ти й зраділа?

Злості не було. Можливість такого розвитку подій Скіф передбачав і був морально готовий. Просто виникло бажання розіграти образу.

- Та ні. Я чекала... Я ж...
- Чекала – це назакінчена форма дієслова. Закінчена буде – дочекалася.

Він поведився як шкільний учитель.

- Руслане, я тебе прошу, тільки без сцєв та бійки.
- Руслан, – Скіф простягнув руку юнакові, – давай хоч познайомимось. Ти ж мешкаєш у моєму домі.
- Як?
- Це так. Він оплатив помешкання перед від'їздом.

- То що, ти забув, як тебе звати?
- Скіф уже заопришкався. Йому здався нестерпно бридким той юначисько, та й Олена несподівано стала огидна.
- Сергій.
- Так от, Сергійку, у ранньому дитинстві таких, як ти, я давив триколісним велосипедом. А зараз я став філософом і не битиму тебе.
- Чому?
- Чому не битиму? Бо таким лайном не хочеться руки бруднити.
- Руслане заспокойся!
- Він різко розвернувся до Олени, та відсахнулася.
- Я спокійний, мила. Цілком незворушний. Мене вже ніщо, навіть таке, не в змозі розлютити. Я ж прийшов не докоряти чи влаштовувати сцени, просто хотів забрати деякі свої речі.
- Вона дещо оговталася. Щось їй підказало, що найкращий захист – це напад, і дівчина пішла в атаку.
- Чи ти взагалі усвідомлюєш, що тебе не було півроку. За весь цей час жодної звістки. Я щодня телефонувала на ваш офіс. Єдина відповідь: “Ще не приїхав. Нічого нового”. Складалося враження, ніби розмовляєш з автовідповідачем.
- Боже ж мій, як ти намучилася. – Скіф промовив це з неприхованим сарказмом. – Де мої речі?
- Вона кинулася на кухню плакати.
- Дарма ти так.
- Скіф почув це збоку. Здивовано розвернувшись, він подивився в очі Сергію.
- Я, здається, в тебе ні про що не питав.
- Будь-що-будь, а я скажу вам, що ви це даремно.
- Не зрозумів. Я тут що, у множині, чого це ти мені викаєш?
- Але Сергій, наче не чуючи його, провадив далі.

- Вона справді дуже чекала, а вас так довго не було. Вона боялася, що з вами трапилось якесь лихо. І ця біда привела її до нашого храму.
- Куди???
- Здивуванню Скіфа не було меж. “Це ж треба справді бути дурепою, щоб втрапити до якоїсь секти”.
- Послухай-но, проповіднику, зараз мене ніщо не цікавить. Ні ваші секти, ні ваші стосунки. Я прийшов забрати свої речі. Де вони?
- У коморі, у спортивній сумці. Та даремно ви так, адже Бог усе бачить.
- Ай, котися до біса, чи ще яким сексуально-пішохідним шляхом...
- Скіф узяв сумку й вийшов за двері. Сергій ще щось казав йому навздогін, але то було вже марно.

* * *

- Він ішов на автовокзал. Сьогодні поїде на кілька днів до батьків, а потім знову повернеться й гадатиме, як жити далі.
- У підземному переході мимохідь побачив на розкладці Біблію. Купив. Бувши певен, що ніколи в житті не читатиме її. Та все ж придбав... Чому? Хтозна.

Нове обличчя Бабає

Волков О.
День відбуття /288 с./
тверда палітурка

Ви любите творчість Олексія Волкова? Тоді негайно починайте читати новий роман «День відбуття».

Ви ще не знайомі з творчістю Олексія Волкова? Тоді тим більше прочитайте цю книжку. Переможець другого конкурсу «Золотий Бабай», майстер інтриги, лікар і письменник, він радує нас своїм черговим романом. Усі, хто прочитав попередні книжки – «Виконавець» та «Подорож у безвихідь», солідарні в одному – на небосхилі української літератури зійшла нова зірка. Її ім'я Олексій Волков.

У трилері «День відбуття» письменник по-

вертається до містичних мотивів і, як завжди за динамічним сюжетом приховує багато загадок та серйозних питань. І кожен читач тут знайде своє. Варто тільки пошукати.

КНИГОНОША
КНИГИ – ПОШТОЮ

Отримайте каталог «Книгоноша»
БЕЗКОШТОВНО!
Просто надішліть лист за адресою:
«Книгоноша», а/с 110, Київ-71, 04071

Літературно-художнє видання

Андрій Миронюк

kavkaz.ua

СКІФ

Відповідальний за випуск *О. Педченко*

Підписано до друку 08.12.2004.

Формат 70x100/32.

Умовн. друк. арк.11,70. Обл. вид. арк. 11,14.

Гарнітура SchoolBook. Друк офсетний.

Наклад 1000 прим. Зам 6319.

Надруковано у ТОВ «Фактор-Друк».

м. Харків, вул. Саратовська, 51. Тел.: (057)717-51-85.

ТОВ «Джерела М», 04071, м. Київ, а/с 110.

Телефон для оптових покущів: (044) 467-50-24